

OSUNDA BOSTÄDER I STOCKHOLM
1878 - 1895.

Uppsats framlagd vid professor Palmes
trebetygsseminarium i historia,
höstterminen 1971
av Gunvor Segerström

Innehållsförteckning.

Inledning	sid 1
Hälsovårdsnämnden och hälsopolisen - resurser och befogenheter	sid 4
Källmaterial och metodiska problem	sid 11
Något om vatten, avlopp och avträdesskötseln i Stockholm under perioden.	sid 15
Indelning i kategorier av de i undersökningsmaterialet förekommande exemplen på dåliga bostäder:	sid 21
Bostäder i träskjul och uthus.	
Kallrum, mörka kyffen och liknande "lägenheter" i bostadshus.	sid 26
Exempel på fuktiga och osunda smålägenheter i gamla hus.	sid 32
De ovanstående kategoriernas spridning på stadsdelar, rotar, kvarter och egendomar.	sid 38
Fuktiga och osunda bostäder i nybyggda hus.	sid 44
Källarbostäder i nya hus.	sid 53
Exempel på övriga sanitära olägenheter som dålig lukt, användandet av gift för utrotande av ohyra mm.	sid 54
Logerarehus.	sid 55
Något om de fall av klagomål på osunda bostäder vilka inte föranledde någon åtgärd från HVNs sida.	sid 57
Hälsopolisens undersökning av bristfälliga bostäder 1893	sid 61
Kort översikt av de bostadsfastigheter som i undersökningsmaterialet omnämns som helt och hållet bristfälliga.	sid 65
Sammanfattning.	sid 73
Avslutning.	sid 74
Käll- och Litteraturförteckning.	sid 75
Bilaga 1. Osunda bostäder 1879 - en översikt.	sid 76
Bilaga 2. Referat och sammanställning av uppgifter om de i undersökningsmaterialet förekommande adresserna till osunda bostäder.	sid 81

Inledning.

Stockholm undergick som bekant under senare delen av adertonhundratalet en förvandling från småstad till storstad. Denna förvandling berörde i hög grad bostäderna och de sanitära förhållandena.

Som uppgift för denna uppsats gavs att söka utröna var i Stockholm speciella slumområden fanns under denna tid, dvs de allra sämsta bostadsområdena, och att sedan på basis av mantalsuppgifter göra en kartläggning av inneväanarna i dessa områden och egendomar. Uppläggningsarbetet har präglats av denna målsättning, dvs först och främst av att geografiskt söka inringa de sämsta bostadskvarteren, men denna målsättning har ej visat sig vara genomförbar.

Frågan om vad begreppet slum skall stå för och dess lokalisering under denna dynamiska tid av Stockholms historia, är ett av många faktorer sammansatt problem. För det första var större delen av bostäderna i Stockholm under de här åren, säkerligen präglade av fattigdom och nödtorft, då ju majoriteten av befolkningen utgjordes av mindre bemedlade och för det andra existerade ingen geografisk uppdelning i finare och fattigare stadsdelar eller ens kvarter, vid periodens början. Det var snarare fråga om en skiktning inom de enskilda egendomarna på så sätt att "småfolket" bodde i gårdshus och i gathusets högre upp belägna våningar medan mer ståndsmässiga lägenheter var inredda i bottenvåningen eller en trappa upp.¹⁾ Utvecklingen under perioden ledde dock till kategorihusbyggnad - industrialiseringen och befolkningsökningen framkallade uppförandet av "bostäder lämpliga för arbetarklassen" som termen lydde, samtidigt som den borgerliga bostaden utvecklades för att fylla en ny tids krav på bekvämlighet och elegans.²⁾ De nya "arbetarkasernerna" - stora hyreshus fyllda av smålägenheter - beredde visserligen många gånger sina första hyresgäster svåra lidanden i form av fukt och överbefolkning, men detta var övergående problem. På sikt utgjorde väl dessa hus - trots nya problem - en förbättring, jämfört med de gamla sten- och träkåkarna som många gånger var mörka, fuktiga och trånga.

Självfallet existerade slum. Den hade funnits tidigare och gamla hus förslumnades säkert snabbt under trycket av befolkningsökningen. Problemet har inte heller varit att finna enskilda exempel på slumbostäder, vilket de många exemplen i bilaga två vittnar om. Problemen är, inte bara att fastställa var denna slum fanns utan också att få klarhet i fram till vilken tid den fanns kvar på de olika platserna, då gatubilden snabbt förändrades från år till år, p.g.a. den intensiva byggnadsverksamheten under åttiotalet. Vidare är de upplysningar som fås i undersökningsmaterialet både för knapphändiga och ofullständiga. De är inte tillräckliga som underlag för systematisk bearbetning och generella slutsatser.

1) Geijvall, sid 7

2) Ibid.

Källmaterialet består till större delen av hälsovårdsnämndens protokoll, 1878-95. I dessa finns varierande uppgifter om bostäder som varit föremål för behandling vid nämndens sammanträden, antingen p.g.a. att hyresgäster klagat eller att hälsopolisen eller annan myndighet riktat anmärkningar mot olika missförhållanden. Från dessa uppgifter fås kortare eller längre beskrivningar och ibland upplysningar om tillfälliga företeelser, om ett antal enskilda bostäder, spridda på olika stadsdelar under en adertonårsperiod. De frågor som blivit obesvarade är: Hur pass representativa är de exempel på enskilda slumbostäder som noterats, ställda i relation till hela antalet bostäder i staden, under de skilda åren? Vad säger förekomsten av ett osunt rum inom en egendom om hela egendomens beskaffenhet i övrigt? Hur skall man bedöma bostadsstandarden inom ett visst kvarter, då man vet att där fanns en mycket dålig fastighet men i övrigt saknar uppgifter om kvartebets bebyggelse? Vad gäller de många exemplen av klagomål över osunda bostäder om vilka uppgifterna är mycket knapphändiga - rörde det sig om tillfälliga brister eller är klagomålet ett bevis på en i grunden dålig bostad? Svaren på dessa frågor kräver en mycket grundligare genomgång av såväl hela egendomar som kvarter och bostadsområden. Men en undersökning av sådant format att en kartläggning av slummens art och lokalisering i Stockholm under de aktuella årtidendena, skulle kunna göras, fordrar förmodligen större personella resurser, förkunskaper och tillgång till tekniska hjälpmedel än vad som är för handen vid utarbetandet av en trebetygsuppsats.

Beträffande ett antal egendomar finns dock sådana omdömen att man på goda grunder kan karaktärisera dem som mycket dåliga eller slumfastigheter. För dessa redogörs sist i själva uppsatsen, sid 65. I samband därmed diskuteras också de tendenser till koncentration till vissa områden som gjort sig märkbara vad gäller dessa egendomar och/eller enskilda, dåliga bostadslägenheter. En kartläggning av hyresgästbeståndet i dessa egendomar skulle vara av stort intresse men har på grund av tidsbrist fått uteslutas. Det huvudsakliga resultatet av uppsatsen kan sägas ha stannat vid en sammanställning av uppgifter om enskilda bostäder som undersökningsmaterialet visat sig innehålla och som redovisas i bilaga två, samt vid en indelning i kategorier av dessa dåliga bostäder och kommentarer till dessa, i själva uppsatsen. Bilaga två utgör en "katalog" över de i undersökningsmaterialet förekommande adresserna. Skälet till att jag valt denna form av redovisning är att materialet svårligen låter sig presenteras annat än i form av en exempelsamling. En sammanhängande framställning i själva uppsatsen skulle blivit mer tröttande och dessutom skulle en mängd enskilda och små men betydande och konkreta detaljer som jag ansett vara av intresse, fått uteslutas. Bilaga två behöver naturligtvis inte läsas i sin helhet från början till slut. Man kan antingen följa några, om inte alla, av de hänvisningar som görs i själva uppsatsen, eller läsa lite här och där, då adresserna inte är ordnade enligt något annat sammanhang än den alfabetiska ordnings-

följden. Uppgifterna ger en exemplifiering av och en provkarta på olika sanitära brister - bostäder i uthus, fukt i gamla och nya hus, dålig lukt, kallrum, källarbostäder, överbefolkning, logihus mm - vilka speglar bostadsmiljön hos en del fattiga under den angivna tidsperioden.

Underlaget för den indelning i kategorier som gjorts i uppsatsen, har varit dessa brister. Vid genombgången av dessa kategorier har följande aspekter beaktats: Spridning på stadsdelar, rotar, kvarter och enskilda egendomar samt på olika årtal. Vidare har noterats om klagomålet inkommit från hyresgästen eller om osundheten "upptäckts" av hälsopolisen eller anmälts av någon annan myndighet, om åtgärder vidtagits från nämndens sida eller ej, i en del fall vilka avloppsförhållandena varit inom den aktuella egendomen samt uppgifter om hyresgästernas och hyresvärdarnas yrken eller titlar där sådana lämnats. Beträffande hyresvärdarna har, där yrkesuppgift saknats denna hämtats från Stockholms adresskalender, i fall då det rört sig om svårare bristfälligheter. Slutligen har noterats uppgifter om hyra, storlek, antal inneboende o dyl. men sådana uppgifter förekommer ytterst sparsamt. Hänvisningar till respektive adress i bilagan görs genom angivandet av det nummer som adressen där försetts med.

Tidsavgränsningen är godtycklig och har framåt i tiden bestämts av det källmaterial som utgjorde utgångspunkt för undersökningen - hälsopolisens undersökningar av avloppen i Stockholms fastigheter 1885 och 1895-96, medan 1878 valdes för att en särskild hälsopolis inrättades detta år, vilket möjliggjorde en något bättre kontroll av osunda bostäder.

Under periodens första år rådde fortfarande bostadsbrist, åtminstone vad beträffar smålägenheter med för de fattiga överkomliga hyror.¹⁾ Detta var kvardröjande verkningar av den mycket svåra bostadsbrist som rådde under 1870-talet och som var en följd av stark befolkningstillväxt, omfattande rivningar och utvidgad affärsverksamhet vilken krävde fler lokaler än tidigare.²⁾ Under åttiotalet försigick en intensiv byggnadsverksamhet med bl a en betydande spekulationsbyggenskap, och följden blev ett relativt bostadsöverflöd med kulmen 1890. Från det sistnämnda året minskade bostadsreserven och en ny period av svår bostadsbrist inträdde 1894.³⁾ De här förändringarna i bostadstillgången speglar sig i undersökningsmaterialet såtillvida att under periodens första år ett antal mycket dåliga kyffan fick bebos trots hälsovårdsnämndens vetskap om deras existens, långa andra alternativ kunde erbjudas, medan ett minskat antal klagomål under periodens sista år, förmodligen är ett utslag av den tilltagande bostadsbristen - av rädsla för att bli ställda på bar backe avstod folk från att klaga.⁴⁾

Hälsovårdsnämnden förkortas i det följande HVN.

1) HVNs årsb. 1879,

2) ÖÄ, 1876-80

3) Palme, Hyresförändr. e. 1870, sid 8.

4) HVNs årsb. 1895, sid 14.

Hälsovårdsnämnden och hälsopolisen - resurser och befogenheter.

Den på 1830-talet uppträdande koleraepidemien i Europa, som med förödande verkningar även nådde Sverige, blev här som annorstädes ett incitament till en bättre organiserad hälsovård. Sundhetsnämnder och kommittéer bildades i städerna runt om i landet och 1874 utkom en hälsovårdsstadga för hela riket. Denna blev för Stockholms del gällande 1878 samtidigt som stadens sundhetsnämnd ombildades till hälsovårdsnämnd.¹⁾ Samma år utökades befogenheterna i och med inrättandet av en hälsopolis.²⁾ Hälsovårdsnämnden (HVN) skulle enligt stadgan ägna sin uppmärksamhet åt allt som kunde inverka på sundheten och det allmänna hälsotillståndet i staden och därvid allvarligt söka att "åstadkomma förbättringar och ett tillfredsställande skick."³⁾

Kampen mot epidemifaran genomsyrade nämndens arbete som bl a bestod av födoämneskontroll, inspektion av samlingslokaler och fabriker, uppsikt över fähus, stall, gödselupplag och liknande, kontroll av gårds- och gatuhållningen samt avträdesskötseln.⁴⁾

Hälsopolisen utgjorde nämndens verkställande organ som skulle kontrollera att dess beslut och gällande bestämmelser följdes. Därvid skulle hälsopolisen i första hand tillämpa hälsovårdsstadgan och andra för sanitära förhållanden viktiga bestämmelser men var också skyldig att hos allmänna polisen anmäla förseelser som hörde till den senares område. Omvänt var ordningspolisen skyldig att upplysa HVN om missförhållanden som uppdagades på hygienens område.⁵⁾ HVN hade vid förseelser som föll inom dess verksamhetsområde, rätt att inkalla berörda part och vid vite ålägga denna att vidta de åtgärder som nämnden föreskrev. Om nämndens beslut trots detta inte åttlyddes kunde allmänt åtal väckas.⁶⁾

HVN bestod av sju ledamöter av vilka fem valdes för en fyraårsperiod - fyra av stadsfullmäktige och en av magistraten - medan förste stadsläkaren och polismästaren var självskrivna ledamöter. Förste stadsläkaren hade högsta ledningen av det dagliga arbetet, var föredragande vid nämndens sammanträden samt var dessutom bl a ansvarig för den tryckta årsberättelsen. Han hade sitt tjänsterum i HVNs byrå, vilken också inrymde hälsopolisens lokaler samt ett kansli.⁷⁾ Nämnden skulle enligt h.stadgan sammanträda minst en gång per månad. Sammanträdesfrekvensen var under de första åren 2 - 3 ggr per månad och fr.o.m. mitten av åttiotalet i regel 2 ggr/mån.⁸⁾

1) Berättelse om h.pol. i Sthlm., 1878-1928, s 15.

2) Ibidem sid 6.

3) Kungl. h.stadgan för riket, 1874, § 4 mom 1, Komm.förf.saml. för Sthlm 1877-88, s 386.

4) Stockholm 1897, del I, s 480.

5) Instruktion för h.pol. 1880 § 2, Komm.förf.saml. för Sthlm, 1877-88 s 131

6) Kungl.h.stadgan för riket, 1874 § 4 mom.1, Komm.förf.saml.f.Sthlm 1877-88, sid 386.

7) Stockholm 1897, del I, sid 480.

8) Kungl.h.stadg.f.riket,1874§2mom 2.Komm.förf.saml.f.Sthlm 1877-88,s.385.
HVNs prot. 1878-95.

Vid bildandet av hälsopolisen, 1878, tillsattes en sundhetsinspektör, en första kommissarie samt efter hand fyra tillsyningsmän. De senares antal utökades under årens lopp så att de vid periodens slut utgjorde 12 man, av vilka en hade befattningen som första tillsyningsman. Under sommarmånaderna anställdes dessutom extra personal.¹⁾

Sundhetsinspektören skulle vara en i allmän hälsovård kunnig, legitimerad läkare. Han fick inte inneha annan befattning förutan HVNs medgivande. S.insp. var förman för hälsopolisen men underställd l:e stadsläkaren. Han skulle lämna månatliga rapporter till HVN om hälsopolisens arbete samt årsrapport till årsberättelsen. I den mån dessa finns bevarade, innehåller de endast statistiska uppgifter (se såd:o). Vidare kan noteras att s.insp. hade rätt att närvara vid HVNs sammanträden och var skyldig att infinna sig där vid kallelse.²⁾ Då ärenden som berörde anmärkningar på bostadslägenheter handlades vid HVNs sammanträden, följde nämnden i sina beslut så gott som alltid de rekommendationer som s.insp. gjorde.

Av tillsyningsmännen beordrades de flesta till övervakning av bestända distrikt, medan 2 - 3 st avdelades för rörligare uppgifter av tillfällig art. För att effektivisera övervakningen av sådana områden i staden där de sanitära förhållandena påkallade särskild uppmärksamhet, ändrades rutinerna 1887, i motsats att som tidigare planlöst få genomkorsa sitt distrikt, beordrades nu respektive tillsyningsman till ett visst mindre område av distriktet, så stort att en grundlig, daglig inspektion skulle vara möjlig. På så sätt sökte man undvika att tid spilldes på områden som krävde mindre kontroll.³⁾

Tillsyningsmännen skulle noga "efterspana" sanitära olägenheter och då sådana uppdagades, skulle de enligt instruktionen, på stället anteckna den i en särskild bok. Dessa anteckningsböcker skulle naturligtvis utgöra ett intressant källmaterial, men de tycks inte vara bevarade. Frågan är också om sådana anteckningar kontinuerligt gjordes annat än i fråga om antalet utförda besiktningar. Troligare är att alla svårare olägenheter muntligt anmäldes till kommissarien eller sundhetsinspektören och att dessa antecknade dem och sedan utförde besiktning på platsen. Enligt den tjänsteinstruktion för hälsopolisen som fastställdes 1880, var tillsyningsmännen skyldiga att alltid, då de inte själva med full säkerhet ansåg sig kunna bedöma en fråga, inhämta kommissariens eller s.inspektörens mening. Den senare var också skyldig att utföra alla undersökningar som krävde större kunskaper eller var av grannliga natur.⁴⁾

Den uppmärksamhet som HVN ägnade kontrollen av osunda bostäder, var endast en liten del av dess arbete. 1878 sägs visserligen att alla egendomar i staden undersökts för att det "sanitära arbetet" lättare skulle kunna planeras.⁵⁾

1) Berättelse om h.pol:s verksamhet i Stockholm, sid 7 ff.

2) Instruktion f. Sthlms h.polis, 1880, §§ 4-8, Komm. förf.saml. 1877-88 s 131 f.

3) HVNs årsb. 1887, sid 1 f.

4) Instr. för Sthlms h.pol. 1880, §§ 6.mom.2 o 11.mom.4, sid 132 o 134.

5) Ämbetsber. av l:e stadsläkaren i Sthlm (=årsb.) 1878.

Denna undersökning kan dock inte ha varit grundlig med tanke på att tillsyningsmännens antal var litet och att övrigt planeringsarbete, för sundhetsinspektörens del, måste ha varit omfattande, under detta första år som den nya hälsovårdsstadgan började tillämpas. Men denna undersökning bidrog väl till att ge en överblick av bostadsbeståndet och redan året därpå gjordes en noggrannare undersökning av ett antal egendomar och mindre "kyffen". Från 1879 finns nämligen en liggare bevarad,¹⁾ där enstaka eller flera lägenheter inom drygt ett fyrtiotal egendomar, beskrivs rätt utförligt. Det rör sig i samtliga fall om mycket dåliga bostäder - många är exempel på att källare, stall och liknande, uthyrts till honingsrum. Säkert representerar dessa "bostäder" de sämsta tänkbara som fanns men däremot är det tveksamt om liggarens uppgifter ger en fullständig bild vad antalet beträffar. I årsberättelsen för samma år uppräknas ett antal adresser till egendomar som sägs ha innehållit undermåliga bostäder av olika slag, uthus, kallrum m.m. Dessa adresser är delvis men inte helt identiska med dem som upptagits i den ovan nämnda liggaren.²⁾

Med ett par undantag när var dessa bostäder dock inte föremål för behandling vid nämndens sammanträden detta år. Först flera år senare utdömdes "uthusbostäderna" för all framtid och en del kallrum för vinterhalvåret. Flera av de i denna liggare omnämnda bostadsegendomar återkommer under senare år i det material jag gått igenom. Det är beträffande dessa värt att notera att HVN i de flesta fall inte vidtagit några kraftigare åtgärder i form av åläggande av vite för att få reparationer till stånd, trots att lägenheterna flerfaldiga gånger beskrivs som usla och bristfälliga.

Efter 1879 dröjde det ända till 1893 innan en något mer systematisk besiktning av stadens sämre bostadsbestånd gjordes. Detta år befarades att en ny koleraepidemi kunde bryta ut och HVN infortrade därför från distriktsläkarna, uppgifter om vilka egendomar i staden som i ett sådant läge, pga. hygieniska brister borde kontrolleras. På grundval av de anvisningar som distr. läkarna gav inspekterade sedan s. insp. 105 fastigheter runt om i staden. Kortfattade rapporter upprättades för var och en av dessa egendomar och föredrogs vid Nämndens sammanträden, för kännedom. Rapporterna som naturligtvis är summariska finns, stadsdelsvis, inbundna som bilagor till respektive protokoll.³⁾ För denna "bostadsundersökning" redogörs närmare på sid 61. Här skall bara tilläggas att HVN inte ingrep vid privatbostäderna beträffar, för att få förändringar till stånd. Man lät sig nöja med de råd, anvisningar och tillsägelser som gjorts i samband med besiktningarna och med de löften om åtgärder som fastighetsägarna givit.⁴⁾ I årsb. för samma år sägs också att några av de berörda husägarna hade vidtagit reparationer men att förhållandena i övrigt var sådana - smuts, överbefolkning, fattigdom - att effektiva åtgärder inte kunde vidtas utan att man fått låta det stanna vid uppmaningar om att "bättre

1) Anteckningsbok för inspektion av bostadslägenheter.

2) HVNs årsb. 1879.

3) HVNs prot. 1893, 19/6, 14/7. 4) HVNs prot. 14/7 -93.

iakttaga ordning och snygghet." Däremot ingrep HVN mot ett antal s.k. hotell eller "logerarehus" i Gamla stan. Dessa etablissement frekventerades bl.a. av hamnarbetare, personer utan fast bostad och andra som gick under benämningen "löst folk." De kunde vara ytterst överbefolkade, då sovplatser - ibland golvplatser med lite halm - uthyrdes per natt, många gånger i den utsträckning som det var möjligt att packa in folk. HVN hade tidigare, genom h.polisen haft ögonen på dessa logerarhus och med stöd av hälsovårdsstadgan § 13 ingripit för att söka minska antalet logerande per rum och få större snygghet till stand. Även efter ovan omtalade besiktningar, inkallades ett antal s.k. hotellvärdar och värdinnor och ålades vid vite att inte inhysa fler per rum än att varje person tillförsäkrades minst 10 kubiketers luftrymd. Dessutom gavs noggranna anvisningar om vad som skulle göras med avseende på skötsel, rengöring och vädring.¹⁾

Förutom epidemistadgan från 1875, fanns i hälsovårdsstadgan en paragraf, nr 13, som särskilt gav befogenhet att ingripa i fall av osunda bostäder. Dess lydelse var:

"Lägenhet, vars beboende till följd av byggnadens beskaffenhet, av osnygghet eller annan orsak prövas vara i hög grad förenat med våda för inneboendes hälsa, må hälsovårdsnämnden till uthyrande förbjuda, intill dess det felaktiga är avhulpet och åtgärden härutinnan blivit av nämnden godkänd. Är lägenheten redan uthyrd, må nämnden förelägga ägaren viss efter omständigheterna lämpad tid för lägenhetens utrymmande. Likaledes må nämnden kunna förbjuda att i ett och samma rum inhysa så stort antal personer, att genom deras sammanboende större fara för hälsan kan uppkomma." 2)

Som synes var stadgan vagt formulerad. Vad som var vådligt för hälsan var avhängigt tillgången på bättre, överkomliga alternativ. Stadgans formuleringar gav heller ingen hjälp att definiera för värdarna, vad som var hälsovådligt. De senares motargument var - som flera exempel visar - ofta, att respektive lägenhet varit beboda förut i årtal utan att någon anmärkt eller klagat, att osundheten berodde på hyresgästernas vanskötsel och att sämre lägenheter än deras, uthyrdes runt om i staden (se ex.vis nr 361 och 188, bil.2)

Vid genomgången av undersökningsmaterialet har det också visat sig att HVN tillämpade paragraf 13 mycket restriktivt. Orsakerna har redan berörts. Att för en viss tid utlösa en bostad som hyrdes ut, var ett intrång i den privata äganderätten, och då nämndens resurser var begränsade och antalet bristfälliga bostäder betydande samt hyresgästerna utgjordes av fattiga som kunde ha svårt att fullgöra hyresskyldigheterna och iakttä "ordning och snygghet", så löpte naturligtvis nämnden risk att bli beskyld för godtycklighet vid ev. ingripanden. Som redan nämnts så ansåg sig nämnden inte kunna göra mycket vad gällde de dåliga bostäder som uppmärksammades 1893. Slumförhållanden är

1) HVNs årsb. 1893 sid 11 f.

2) H.v. stadgan 1874, §13 mom 1, Komm.förf.saml. 1877-88, sid 386 f.

ju också ett samhällstillstånd mot vilket enstaka ingripanden av en övervakande och kontrollerande myndighet, har liten effekt på kort sikt. HVNs resurser fick inriktas på sådana sanitära frågor som direkt berörde alla samhällsklasser. Vad gällde de dåliga boendemiljöernas negativa inverkan på det allmänna hälsotillståndet så inriktades arbetet på att motverka denna genom sådant som desinfektion av rum där fall av smittosamma sjukdomar förekommit och att förbättra den yttre miljön, dvs gatu- gårds- och avträdesrenhållningen. Detta arbete var ju också av vital betydelse i kampen mot smittosamma sjukdomar.

Bortsett från de båda bostadsundersökningarna 1879 och 1893 samt betr. logerarhusensaknas ^{nästän helt//} beskrivningar av lägenheter som besiktigats på HVNs eget initiativ. Detta har tydligen sin förklaring däri att nämnden nöjt sig med att genom hälsopolisen göra tillsägelser och lämna råd och anvisningar och att man tillgripit strängare åtgärder med stöd av § 13 endast för att få till stånd bättre förhållanden i de ovan omtalade logerarehusen samt för att, i början på åttiotalet, döma ut en del mycket dåliga "bostäder" i kallrum och uthus som undersökts och registretats 1879. Detta innebar att de bostäder som under periodens övriga år uppmärksammats av HVN inte blivit föremål för rapportering och handläggning vid nämndens sammanträden. En genomgång av HVNs arkivförteckning har inte heller givit vid handen att det i övrigt material från de här aktuella åren skulle finnas utförligare uppgifter om de mer sporadiska bostadsbesiktningar som utfördes av tillsyningsmännen. Att sådan gjorts framgår av de statistiska uppgifter som finns om hälsopolisens arbete. Månadsredogörelser (som alltså endast innehåller statistik) finns bevarade från 1887. Uppgifterna i dessa överensstämmar helt vad antalet bostadsbesiktningar beträffar, med dem som lämnas i kommunalstatistikens och HVNs årsberättelsers tabeller. Dessa uppgifter är emellertid tämligen intetsägande. De upplyser inte om det verkliga antalet bostäder som blivit besökta eftersom upprepade kontroller av en och samma bostad förmodligen räknats som fler besiktningsställfällen. Statistiken är ju uppgjord för att visa omfattningen av hälsopolisens arbete under en viss period. Dessa siffror verkar inte heller att ha ett direkt samband med de besiktningar som föranledes av de klagomål över osunda bostäder som inkom till nämnden. För dessa inspektioner ansvarade sundhetsinspektören och de har uppenbarligen inte inräknats i den här statistiken. Så gav exempelvis 1891, s. insp. utlåtande om 31 bostäder över vilka hyresgästerna klagat hos nämnden¹⁾ och dessutom sägs i årsb. att han samma år avgjort ett antal fall på egen hand förutan nämndens hörande. Statistikens siffra för bostadsbesiktningar detta år är endast 7. Likaså anges för 1893 i stat. att 75 bostadsbesiktn. utförts. Men detta år undersöktes, som omtalats, 105 egendomar och dessutom inkom 23 skriftliga klagomål över osunda bostäder och enl. årsb.²⁾ ungefär lika många muntliga klagomål

1) HVNs årsb. 1891, sid 11 2) HVNs årsb. 1893, sid 11.

vilka föranledde besiktningar. Andra år redovisas åter ett mycket större antal besiktningar än vad antalet inkomna klagomål och ansökningar om sådana var. Några förklaringar till ex.vis den höga siffran för 1889, 369 st. (sid 10), finns inte i undersökningsmaterialet.

Det enda som kan utläsas ur den officiella statistiken över hälsopolisens bostadsinspektioner är, att kontroll av bostäder inte ingick i den dagliga rutinen, men att vid skilda tillfällen ett betydande antal bostäder besiktigats utan att detta lett till strängare ingripanden från nämndens sida och utan att skriftliga klagomål inkommit till HVNs byrå. Förmodligen gällde de här besiktningarna mera rutinmässiga men sporadiska besök av logerarehus och andra för hälsopolisen kända egendomar inom vilka förhållandena var sådana att de krävde tillsyn och tillsägelser. Dessutom fick väl tillsyningsmännen utföra efterkontroller av sådana lägenheter där, efter klagomål från hyresgäst, nämnden ingripit och påbjudit utrymning och reparation. Man kan också tänka sig att hälsopolisen rådfrågades i hygieniska frågor betr. bostäder, av husägare och andra. Under tjänstgöringen "på stan" fick säkerligen tillsyningsmännen höra klagomål rörande bostäder liksom de väl inte heller kunde undgå att lägga märke till en del bristfälliga sådana i samband med besiktningar av gårdar och avträden. Men då tjänsteinstruktionen påbjöd för såväl tillsyningsmännen som s.insp. att dessa i första hand skulle försöka få förändringar och förbättringar till stånd genom att lämna råd och anvisningar och i godo utverka åtgärder¹⁾ så fick väl saken därvid bero.

Det faktum att nämnder för den ovan omtalade bostadsundersökningen 1893, från distriktsläkarna fick inhämta uppgifter om vilka egendomar som var mest bristfälliga i sanitärt avseende, samt "besiktningssstatistikens" ojämna siffror tyder på att HVN normalt inte hade fullständig kännedom om och kontroll över stadens sämre bostadsbestånd. Det är ju också naturligt att distr.läkarna, genom sina många sjukbesök, hade bättre inblick i förhållandena "inomhus" än vad hälsopolisen kunde få vid tjänstgöringen i de olika distrikten.

De kortfattade sammanfattningar som i varje årsb. görs om bostads-situationen ger intryck av att HVN under de första verksamhetsåren, ägnade bostadsproblemen större uppmärksamhet än vad som senare var fallet. Detta kan väl förklaras med att verkningarna av den svåra bostadsbristen på 1870-talet fortfarande var märkbar men man kan också tänka sig - vilket är en gissning, då jag inte undersökt saken närmare - att en noggrannare kontroll av bostadsförhållandena till att börja med planerades, men att dessa planer fick överges då övriga arbetsuppgifter växte i takt med staden och befolkningsökningen. Strängare ingripanden mot klart hälsovådliga bostäder blev i fortsättningen avhängigt att hyresgäster eller andra, inkom med klagomål och ansökningar om besiktning. Detta innebär i sin tur att de uppgifter man får om bristfälliga bostäder i Stockholm, genom att undersöka HVNs

1) Instr.f.h.pol.1880, §§ 5mom.3 o. 11mom.2. Komm.förf.saml.1877-88, sid 132ff.

protokoll, blir ofullständiga och delvis slumpnässiga.

Nedan ges en översikt av de tidigare omtalade statistiska uppgifterna, beträffande antalet bostadsbesiktningar utförda av hälsopolisen. Uppgifter för 1878 saknas. För jämförelsens skull har för åren 1885 och 1890, antalet gårdsbesiktningar medtagits. De anges inom parentes. Siffrorna för dessa besiktningar verkar mycket höga, men är inte orealistiska. Det antal besiktning av gårdar som gjordes 1890, 53.598 st, innebar att varje tillsyningsman i genomsnitt, dagligen besiktigade 25 gårdar, om man räknar med 300 arbetsdagar per år och 7 "patrullerande" tillsyningsmän.

Bostadsbesiktningar utförda av Stockholms hälsopolis (tillsyningsmännen)
1879 - 1895. ¹⁾

	jan	febr	mars	apr	maj	juni	juli	aug	sept	okt	nov	dec	summa
1879	3	6	5	44	3	2	73	34	27	56	73	1	327
1880	1	-	10	43	11	1	5	-	2	2	6	1	82
1881	8	4	3	-	-	-	31	2	31	3	6	-	88
1882	2	-	25	2	6	3	2	-	17	32	5	5	99
1883	9	-	16	6	4	10	8	29	2	33	13	3	133
1884	18	4	4	-	1	5	16	18	6	16	2	4	94
1885	-	2	-	-	-	3	7	-	1	9	12	12	46
	(4275)	(4709)	(5202)	(4607)	(3730)	(3398)	(4112)	(3918)	(2888)	(3961)	(4463)	(3889)	(49152)
1886	10	12	-	40	28	-	-	-	-	1	1	22	114
1887	12	7	8	3	-	2	6	2	3	-	15	15	73
1888	1	38	49	20	14	8	3	1	2	-	18	-	154
1889	29	21	15	1	27	8	7	2	-	3	244	12	369
1890	9	11	12	1	29	4	-	-	-	1	10	4	81
	(4365)	(4039)	(4357)	(3916)	(4104)	(3874)	(4903)	(4886)	(4333)	(4985)	(5019)	(4817)	(53598)
1891	-	2	1	-	-	-	-	-	4	-	-	-	7
1892	2	-	6	-	2	1	3	7	-	1	3	-	25
1893	9	9	6	6	3	25	1	2	8	2	-	1	72
1894	8	14	2	1	4	-	5	3	1	1	4	1	44
1895	5	30	4	3	1	4	1	4	1	5	6	-	64

1) Berättelse för Stockholms komm.förv. respektive år.

Även "Månadsredogörelser för Sthlms hälsopol. 1887 - 95.

Källmaterial och metodiska problem.

Hälsovårdsnämndens protokoll. Är beslutsprotokoll och finns inbundna årsvis samt är försedda med register över de ärenden som behandlats under året. Under rubriken "Bostäder, osunda och bristfälliga" anges adresserna till de bostäder som i detta hänseende varit föremål för handläggning vid nämndens sammanträden. Till att börja med noterade jag endast de adresser som förekom 2 eller flera ggr i registren 1878-95, med tanken att det i dessa fall kunde röra sig om svårare brister. Så var inte fallet. En del av dessa "återkommande adresser" gällde visserligen mycket dåliga bostäder men för andra åter, gavs inga upplysningar utöver det att fallet, enl. s.insp. inte föranledde någon åtgärd. Vad dessa bostäder beträffar förelåg inte någon koncentration till vissa områden i Stockholm vilket inte heller blev fallet då samtliga adresser medtogs. Jag övergav därför den ursprungliga målsättningen - som gick ut på att försöka finna särskilda slumkvarter/områden och med hjälp av kartor redovisa dessa - och övergick i stället till att undersöka de beskrivningar som fanns om de olika bostäderna. Jag behöll dock fortfarande tanken att försöka klarlägga enstaka egendomars standard i sådana fall där ett eller flera omdömen tydde på särskilt dåliga förhållanden. Det bör understrykas att man inte kan dra slutsatser om standarden på en hel fastighet i fall där uppgifter endast finns om en lägenhet, ex.vis ett vindsrum eller ett skjul på gården. Eftersom stadsbilden under perioden förändrades på många håll i staden, ansåg jag det viktigt att finna återkommande negativa beskrivningar om en egendom för att få en säkrare uppfattning om att det rörde sig om en byggnad som förblivit dålig under en följd av år. Därför gick jag tillbaka till hälsopolisens första verksamhetsår, 1878.

Uppgifterna om de olika bostäderna fås från de till protokollen, som bilagor inbundna skriftliga klagomålen och besiktningsansökningarna samt de av dessa föranledda skriftliga rapporter som s.insp. uppgjort efter besiktning. Det är de senare som legat till grund för referaten i bilaga 2. I ett betydande antal fall där inga åtgärder vidtogs, föreligger dock ingen skriftlig rapport, utan det anges endast att s.insp. gav ett (muntligt) utlåtande. I några av dessa fall anges att åtgärder redan vidtagits eller att reparationer utlovats, att klaganden flyttat mm. För det mesta sägs dock endast att klagomålen inte föranledde någon åtgärd. Även klagomålen och besiktningsansökningarna saknas många gånger i dessa fall. Det är svårt att avgöra om detta beror på att ansökningarna gjorts muntligt till nämndens byrå eller på att de arkiverats på annat håll. Det sistnämnda verkar knappast troligt. Jag har inte gått igenom diariet och inkommande handlingar utan endast gjort stickprov, varvid inget material om bostäder hittats. För åren 1879-83 finns ett särskilt, Hälsovårdsinspektionens diarium, vilket genomgått. De där registrerade ansökningarna om bostadsbesiktningar, överensstämmer med uppgifterna i protokollen från motsvarande år.

De flesta klagomål är kortfattade och innehåller förutom namn och adress, endast en motivering till ansökan om besiktning, nämligen att bostaden är "vådlig" för hälsan att bebo. Där längre beskrivningar finns har det visat sig att dessa ibland överensstämmer med s.insp:s omdöme, men ibland har de av den senare bedömts som överdrivna.

I de fall där s.insp. gjort något utförligare beskrivningar, finns det givetvis ingen anledning att tro att dessa inte överensstämde med verkligheten. Problemet är att de är för knapphändiga, ofullständiga och många ggr helt och hållet saknas.

I avsikt att göra en liten begränsning har alla de fall som rört bostadsförhållanden på Djurgården förbigåtts.

Anteckningsbok för inspektion av bostadslägenheter. Denna liggare från 1879 har redan omnämnts. Av storleken att döma förefaller det som om tanken varit att i denna bok en fortlöpande registrering av osunda bostäder skulle göras. Denna har dock stannat vid 1879 och merparten av det omfattande sidantalet är blanka. Inte heller 1879 har alla osunda bostäder som hälsopolisen detta år uppmärksammade, antecknats här. Som förut omtalats, finns i årsb. från samma år en del av de i anteckn.boken registrerade adresserna omnämnda, men dessutom förekommer ytterligare ett antal (12 st). De senare har förmodligen besökts under årets andra hälft då uppgifter i anteckningsboken endast finns från jan. och april. Jag har inte funnit någon förklaring till varför denna liggare inte kommit till användning i fortsättningen, men förmodligen visade sig ett dyl. arbete med detaljerade anteckningar vara för tidsödande utan att tjäna något praktiskt syfte med hänsyn till de åtgärder som kunde vidtas. De brister som beskrivs var så iögonfallande att de inte krävde några anteckningar för att i fortsättningen kunna övervakas vare sig det gällde redan uppmärksammade bostäder eller då nya liknande fall upptäcktes. I händelse av ett strängare ingripande så krävdes sammanträdesbeslut och därvid skulle ju s.insp. föredra rapport i ärendet. En sådan var av praktiska skäl bättre att upprätta på ett löst papper, vilket kunde bifogas som bilaga till det protokoll där beslut i ärendet fanns. Man kan därför förmoda att i fortsättningen endast adress och ev. typ av bristfällighet, antecknades för de egendomar som av en eller annan anledning blev förenäl för hälsopolisens besök - så länge något ingripande inte gjordes. Det kan påpekas att storleken på den här anteckningsboken gör att den inte kan fas för en anteckn.bok av det slag som tillsyningsmännens skulle använda under sin tjänstgöring på stan. För en särskild förteckning över adresserna till de bostäder som beskrivs i anteckningsboken, se bil. 1. Denna bil. är närmast gjord för att ge en bild av hyresbeloppen, detta år, för dessa de allra sämsta av bostäder.

Årsrapporter från distriktsläkarna. Finns för perioden endast bevarade för åren 1886-87, 1891-95. Kommentarer till bostadssituationen görs huvudsakligen endast av läkarna i Adolf Fredriks, Johannes och Östernalmns distriktet.

Dessa kommentarer är mycket kortfattade och ett antal egendomar omnämns som varande särskilt usla, smutsiga och överbefolkade. Läkarnas påpekanden har inte lett till några direkta ingripanden från nämndens sida. Citat ur distr.läk rap. förekommer i början av åttiotalet (då alltså de otryckta rapporterna saknas) i HVNs tryckta årsberättelser, bl a beträffande bostads situationen. I citaten omnämns ett antal enskilda egendomar, huvudsakligen nybyggnader, som osunda. De av distr.läkarna omnämnda egendomarna har medtagits i uppsatsen.

Arbetarbostadsundersökningen 1896 (Key Åberg). Utfördes på uppdrag av stadsfullmäktige och leddes av Fil.dr. K. Key Åberg. Syftet var: "att få uppgifter om arbetarbostadsbristen och hur denna skulle kunna avhjälpas samt till ledning för den enskilda byggnadsverksamheten vad gäller bostädernas storlek, beskaffenhet, fördelning på stadsdelar, belägenhet i förhållande till arbetsställena, antalet boende i ett rum, bruket av inneboende, förhållandet mellan nuvarande tillgång på och behov av bostäder lämpliga för arbetarklassen, beskaffenheten av och tillståndet i de hus där många arbetarfamiljer är boende, vad här i staden gjorts för beredande av bättre tillgång på arbetarbostäder och resultatendärav, de åtgärder i samma syfte, som vidtagits i in- och utländska med Stockholm jämförliga städer mm dyl." Detta omfattande program resulterade i en betydligt grundligare undersökning än vad som varit fallet vid tidigare genomförda bostadsräkningar. Från mantals- och skattelängder för 1895 hämtades uppgifter om 41.579 lägenheter i storleken 1 rum utan kök eller kök utan rum till 3 rum och kök. Antalet till % arbetarklassen hörande personer som berördes av undersökningen var 151.511. Av detta antal hade Södermalm den största procenten, 35,5% följt av Norrmalm med 32,8%. Jämfört med hela folkmängden inom de enskilda rotarna, hade Vanadisroten (21:a r.) största procenten arb.befolkning, 87,5% följt av Danviksroten (12:e r.) i Katarina med 84,8% och Tantoroten (10:e r.) i Maria 83,9%. Ett rum och kök utgjorde den vanligaste lägenhetstypen för arbetarna, - 42,2% bodde i bostäder av den storleken med ett medeltal av 2 pers./rum, vid vilken beräkning även kök räknats som 1 rum. Därefter följde 2 rum och kök med 25,7% och en medelfolkmängd av 2 pers./rum/kök. 16,5% bodde i rum utan kök med ett medeltal av ca 3 pers./rum. I kategorien ett rum och del i kök bodde 2,5% men där var medelfolkmängden ca 4 pers./rum - den högsta medeltalssiffran. Den sistnämnda lägenhetskategorien ansågs också hysa den allra fattigaste delen av arb.befolkningen.

Undersökningen omfattade även inhämtande av uppgifter genom personligt besök i arb.hemmen. 8.500 bostäder besöktes inom Södermalm, Kungsholmen, Staden mellan broarna och Vanadisroten med angränsande kvarter. Förutom uppgifter om olika lägenhetstyper och dess beboares fördelning efter ålder, kön och inneboende mm uppmättes även storlek och kubikrymd samt noterades förekomsten av kallrum, vattenlednings- och avträdesförhållanden, belysning mm.

Denna undersökning gav bl.a. vid handen att största antalet låga och trånga smålägenheter fanns i Staden mellan broarna och att följaktligen arbetarbefolkningen var mest trångbodd i denna stadsdel medan Katarina uppvisade de sämsta resultaten vad gällde antalet kallrum och avsaknad av vattenledning (~~sexdenna uppsats sid xxxxxxxxxxxx~~).^B Beträffande fosterbarnsystemet sägs detta särskilt ha varit förhärskande i Vanadisroten och i Katarina.

Resultatet av arbetarbostadsundersökningen, som även omfattade en genomgång av bostadsföreningshus, avstånden mellan arbetsplatser och bostäder samt jämförelser med förhållandena i andra svenska och utländska städer, finns tryckt i Stockholms stadsfullmäktiges beredningsutskotts utlåtanden och memorial, 1897, Bihang 40. Utöver vad som ovan anförts, har detta material inte i någon större utsträckning beaktats vid utarbetandet av denna uppsats. Detta främst av två orsaker: För det första utgjör resultatet av den Key Åbergska undersökningen främst av statistiskt material baserande sig på ett fullständigt inhämtande av sådana kvantitativt mätbara uppgifter som antal arb. bostäder, storlek, hyror, boendetäthet mm., medan underlaget för denna uppsats utgörs av ^{av delvis andra och/}mer detaljerade uppgifter om olika brister som vidlånade enskilda bostäder. För det andra rör arbetarbostadsundersökningen förhållanden under en begränsad tidsperiod, åren 1895-96, medan uppsatsmaterialiet hänför sig till en adertonårsperiod, under vilken, som flera gånger påpekats, stora förändringar skedde beträffande folkmängd, byggnadsbestånd och sanitära förhållanden. I den Key Åbergska undersökningen ges dock kortfattade sammanfattningar av de intryck som de s.k. exploratörerna fått vid de personliga besöken i arbetarhemmen. I dessa omnämns ett antal enskilda egendomar som särskilt dliga i olika avseenden. Dessa egendomar har medtagits i den genomgång av dåliga bostäder som görs i denna uppsats.

Något om vatten, avlopp och avträdesskötseln i Stockholm under perioden.

Vetten- och avloppsledningssystem saknades i Stockholm ända fram till 1860-talet. Den såväl kvantitativt som kvalitativt dåliga vattenförsörjningen och problemen i samband med smutsvattnets avlägsnande kopplades på goda grunder samman med den höga dödligheten i staden vid år undradets mitt.¹⁾ Vattnet hämtades dels från offentliga brunnar och dels från långsträckt sjöstränder, främst Mälaren, Klara sjö och Nybroviken.²⁾ Olägenheterna med dessa "lantliga former" för vattenförsörjningen bestod inte bara i det mödosamma arbetet med att bära vattenfyllda kärl upp- och nedför backar och trappor, utan även i det faktum att kvalitén på vattnet var mycket dålig. Vattendragen och en stor del av brunnarna var starkt förorenade - vid en vetenskaplig analys, på 1860-talet, befanns vattnet vara bestämt skadligt i 20 utav 26 undersökta brunnar. Endast slottsbrunnarna ansågs ha fullgott vatten och "finare folk" skaffade sig därför tillstånd att hämta vatten från dessa.³⁾

Självfallet förvärrades slumtillståndet i de fattigas, trångbodda bostäder genom att rengöring, tvätt och personlig hygien försvårades då vattnet skulle bäras långa vägar. Nödvändiga, hygieniska framsteg i större skala var naturligtvis ogenomförbara så länge vattenledning saknades.

Den första juli 1861 togs den första moderna vattenledningen i bruk. Vattnet togs från Årstaviken och redan 1887 anlades ytterligare ett vattenledningsverk vid Eriksdal.⁴⁾ Men inledningen av vattnet till hus och gårdar gjordes frivillig varför en fortsatt kontroll av stadens brunnar och vattendrag var nödvändig. Ännu så sent som 1896 saknade 9,3% av de 8.500 arbetarbostadslägenheter som undersöktes genom personligt besök i samband med den Key-Åbergiska undersökningen, vatten såväl inomhus som på gården. 28% av samma bostäder hade tillgång till vatten på gården medan 62,7% var försedda med vattenledning inomhus. Av de lägenheter som helt och hållet saknade vatten fanns 580 st, dvs nästan 3/4 i Katarina vilket väl hängde samman med att delar av denna stadsdel var de som sist försågs med det kommunala ledningsnätet.⁵⁾ I maj 1880 påminde HVN i en skrivelse till Drättselnämnden, om behovet av att vattenledningen utsträcktes till de sydöstra delarna av Katarina.⁶⁾ Det var främst innevånarna i stadsdelens gamla träkäkar som fortfarande fick gå långa vägar, till en vattenkastare vid gatan eller på någon gård, för att hämta vatten. Endast ett av de besökta trähusen i Katarina hade vatten innanför tomtlinjen medan

1) Tingsten, Rörinst. Nr 2/1932

2) Ibidem

3) Ibidem

4) Ibidem

5) Key-Åberg, sid 42

6) HVNs prot. 28/5 1880

äldre stenhus antingen hade vatten på gården eller ledning inledd till en tambur eller förstuga för gemensamt bruk av samtliga lägenheter på en våning och nyare stenhus var vanligen försedda med såväl vatten som avlopp i köken.¹⁾ Av de övriga stadens områden som undersöktes genom personligt besök, var arbetarbostäderna i Staden mellan broarna bäst försedda med vatten och avlopp även om de i övrigt var trånga och mörka. Endast i några hus vid Stortorget samt vid korsningen av Osterlånggatan och Brunnsgränd saknades vatten.²⁾ I Vanadisroten, där ett betydande antal hus som inrymde arbetarbostäder var nybyggda, fanns i regel "moderna bekvämligheter"³⁾ liksom fallet var på Kungsholmen. Inom den sistnämnda stadsdelen omnämns emellertid särskilt en del "små, idylliska trähus, omgivna av trädgårdstäppor och gräsvallar," vid Kungsholms kyrkbacke. Om dessa sägs: "I dessa små 'lanthus' saknas både vattenledning och gas, men de arbetarefamiljer, som bo där, tyckas icke vilja byta bort sina kåkar mot någon lägenhet i en modern arbetarekasern med alla möjliga nutidsbekvämligheter."⁴⁾ Även i Maria fanns gamla förfallna trähus, vilka saknade vattenledning men i församlingens utkanter fanns också äldre trähusbebyggelse i avsaknad av moderna bekvämligheter, men som likväl enligt de s.k. exploratörerna inte beboddes av stadsdelens fattigaste befolkning, utan av "äldre, något så när bärgade personer, som bebott samma lägenhet i tio, tjugo år." De sämsta husen i Maria fanns invid Tavast- och Brännkyrkogatorna.⁵⁾

Även om man generellt sett kan sluta sig till att Stockholmarnas hygien förbättrades i takt med den stigande vattenförbrukningen - denna var ex.vis 1887, 31,5 liter större per dag och person än tio år tidigare⁶⁾ - så var förmodligen renligheten hos en del innevånare i de sämsta av de bostäder som behandlas i denna uppsats inte bättre tillgodosedd än vad den varit under tidigare årtionden, bortsett från att dircksvattnet förbättrats i och med att det hämtades från vattenkastare eller från de bättre av de kvarvarande brunnarna. (se ex.vis nr 303, bil. 2.)

Före det att moderna avloppstrummor och ledningar började anläggas på 1860-talet, avleddes, i Stockholm, ytvattnet och den flytande orenligheten genom rännilar, grunda rännstenar och där kuperingen hindrade det naturliga flödet, genom rektangulärt formade avloppstrummor - s.k. skvalbänkar. De sistnämnda var mer eller mindre djupa diken, klädda med plank och/eller sprängsten och i markplanet täckta med plank. I stadens ytterkanter fortsatte dessa avlopp genom öppna diken, kallade stadsdiken. Dessa anordningar var klart otillräckliga, då inte bara regnvattnet utan också flytande orenlighet från hushåll och industrier avleddes via dem. Vid torrväder sjönk smutsvattnet ner i jorden eller gruset mellan stenarna och orsakade stank liksom kvarliggande, ruttnande fasta ämnen, matrester

1) Key Åberg, sid 48 ff. 4) Ibidem, sid 46 f.

2) Ibidem, sid 44 f. 5) Ibidem, sid 47 f.

3) Ibidem, sid 45 f. 6) HVNs årsb. 1887, sid 13.

o. dyl.¹⁾

Den första moderna avloppstrumman anlades 1864 och 1866 påbörjades anläggningen av ett avloppssystem för Norrmalm. Men först efter 1875 tog avloppsarbetena verklig fart.²⁾ 1876 utfärdades en betydelsefull förordning som ålade husägarna att anordna avlopp från sina tomter vartefter staden framtog gatuledning till tomtgränsen.³⁾ Samtidigt som underjordiska avloppsledningar nedlades, asfalterades eller stenlades en mängd gårdar. I HVNs årsb. 1881 sägs också att bägge åtgärderna förbättrat stadens sundhet betydligt och, sägs det vidare: "envar, som är i tillfälle att anställa en jämförelse mellan luften på Stockholms gator sommartiden nu och för 10-15 år sedan, då nästan endast öppna rännstenar funnos och smutsvatten stagnerade på gårdarna, skall säkerligen medgiva, att en stor förändring till det bättre inträtt. Ett och annat tecken tyder också på, att den förbättrade allmänna renligheten redan verkat till en minskad sjuklighet, åtminstone i vissa sjukdomar."⁴⁾ Men under hela den period det här är tal om existerade fortfarande svåra sanitära olägenheter i form av öppna avloppsdiken invid industrier och bostadsområden, stillastående vattenansamlingar mellan grundmurarna till dels raserade, dels ännu ej påbörjade hus och ett betydande, visserligen förbättrade, men dock öppna rännstenar.⁵⁾ Och trots bestämmelsen om obligatorisk anslutning till det kommunala avloppet saknade ännu 1896, 13,5% av stadens alla egendomar helt och hållet avloppsledning medan 9,4% hade sådan på tomten. Liksom fallet var med vattenledningen så var Katarina sämst lottat också vad gällde avloppsfrågan. För denna stadsdel var siffrorna 1896: 36,9% av egendomarna saknade helt underjordiskt avlopp medan 19,3% hade kloak på gården och resten, alltså 43,8% hade avlopp inomhus.⁶⁾

Men allt var inte gott och väl i och med att avloppsledningar installerats inomhus. Husägarna lät ibland icke fackkunniga personer ombesörja installationen. Detta i förening med den bristande erfarenheten på området bidrog väl till att felaktiga vattenlås anbragtes samt att erforderlig hänsyn inte togs till att fallrören blev ventilerade. Dessa brister orsakade kloakgaslukt och talrika klagomål över denna olägenhet inkom till HVN. För att utröna orsaken till de många klagomålen på kloakgaslukt samt för att kartlägga avloppsförhållandena i stadens fastigheter utförde hälsopolisen vid två tillfällen - 1885 och 1895-96 - systematiska undersökningar. Vid dessa undersökningar registrerades "gatuvis" förekomsten eller avsaknad av avlopp inomhus samt 1895-96 även om kloak fanns på tomten. Där husledningar fanns klassificerades dessa efter ändamålsenlighet, dvs om fallrören var utdragna ovan yttertaget så att luftcirkulation åstadkoms samt om vattenlåsen var av lämplig

konstruktion. Dessutom noterades om kloakgaslukt förekom samt om öppen

1) Tingsten, Rörinst. Nr 3/1932 4) HVNs årsb. 1881, sid 18

2) Ibidem

5) Ex.vis HVNs årsb. 1886 sid 14, 1892 sid 18,

3) Ibidem

årsrapp. fr. distr. läkaren i Johannes 1886.

6) HVNs årsb. 1896 sid 21 ff.

konstruktion. Dessutom noterades om lukt förekom samt om öppen slaskvattenförande rännsten fanns och längden av denna. Rännstenarna uppmättes dock huvudsakligen endast inom de egendomar som var försedda med husledningar och där dessa alltså inte direkt var förenade med kloaken i gatan utan först tömdes i en rännsten som i sin tur ledde till en avloppsbrunn.¹⁾

Det kan här påpekas att tanken med denna uppsats från början var att med hjälp av de här avloppsundersökningarna söka urskilja de 80 - 100 sämsta slunfastigheterna i Stockholm. Som utgångspunkt för en sådan undersökning visade sig ~~exakt~~ detta material vara både för stunt och otillräckligt, då inga andra upplysningar ges än de som ovan omtalats. Resultatet av undersökningarna bearbetades och presenterades i respektive årsberättelse, från vilket några uppgifter redan meddelats. Nedan ges resultatet för de olika stadsdelarna:

Antalet bostadshus, i procent av hela antalet inom respektive församling, vilka var försedda med avlopp inomhus eller på tomt, 1885 och 1895-96.²⁾

1885		1895-96	Med avlopp endast på tomt.	
				1896
Klara	96,1%	Klara	96,1%	2,7%
Adolf Fredriks	80,3%	Jakobs	94,9%	5,1%
Nikolai	78,7%	Nikolai	94,9%	1,7%
Jakobs och Johannes	77,9%	Östermalms	87,1%	7,3%
Östermalms	71,0%	Adolf Fredriks	86,3%	7,6%
Kungsholms	52,9%	Johannes	74,1%	12,1%
Maria	49,5%	Kungsholms	71,2%	8,6%
Katarina	38,0%	Maria	69,2%	12,1%
		Katarina	43,8%	19,3%

Totala antalet egendomar som 1885 undersöktes var 4.064, av vilka saknade avl.inomhus/1.333/. Motsvarande siffror för 1895-96 var 4.714 och 1.077. Sistnämnda år noterades som nämnts, också hur många byggnader som helt och hållet saknade avlopp - 635 st - samt hur många som hade avl.brunn på gården - 442 st.³⁾

Ser man till avloppens beskaffenhet, dvs husledningarnas kvalitet, så hade Nikolai, följt av Klara, 1896 största procenten undermåliga avlopp med felaktiga eller obefintliga vattenlås och dåligt ventilerade eller helt tillslutna fallrör vilket förde med sig att vattenlåsen sprängdes och kloakgaslukt trängde in i lägenheterna. Bästa avloppen med hänsyn till vattenlås och tillräckligt ventilerade fallrör, hade Johannes följt av Östermalm, vilket var naturligt med tanke på att dessa församlingar innehöll stora nybyggda bostadsområden.⁴⁾

Största sammanlagda längden av öppna rännstenar fanns, 1885, på Östermalm - 2.860 m. I hela Stockholm fanns samma år nästan 11 km öppna rännstenar.

1)Hälsopol:s undersökningar rörande avl.ledningur, 1885, 1895-96.

2)HVNs årsb. 1885 sid 14, 1896 sid 21.

3)Ibiden " " 14, " " 21.

4)HVNs årsb. 1896, sid 25 f.

1895-96 var Adolf Fredriks församling sämst gynnat i detta avseende med 2.397 m öppna rännstenar. Siffran för hela staden hade sjunkit till 7,720 km.¹⁾

Befintligheten av öppna rännstenar, isynnerhet inom tätbebyggda områden, var en svår sanitär olägenhet vare sig rännstenarna tjänstgjorde som förbindelse mellan husledningarna och det kommunala avlopps nätet i gatan eller tjänade som enda avlopp från en fastighet. Men de hygieniska förhållandena var även ogynnsamma där inte barunderjordiskt avlopp saknades utan även rännstenar, såsom förhållandena var på sina håll, isynnerhet i Katriona. Där inbjöd frånvaron av rännstenar till att slänga slask och avfall runtomkring på gårdarna i stället för att bära det till en vid gatan eller än längre bort belägen avloppsbrunn.²⁾

Avloppsförhållanden är en av många viktiga aspekter vid en historisk bedömning av en bostads standard. Jag har därför i primärmaterialet till de ovan omtalade avloppsundersökningarna, kontrollerat avloppsförhållandena för de bostadsadresser som behandlas i uppsatsen samt angett dessa för respektive adress i bil. 2. För en förklaring till de olika klassbeteckningar som därvid använts, se inledning till bil. 2. Vid en summarisk genomblick av avl.förhållandena inom de fastigheter som innehöll en eller flera dåliga bostadslägenheter har det visat sig att många av dessa ännu så sent som 1896 saknade avlopp inomhus (se sid. 31, 37, 64).

Det kan slutligen beträffande avl.undersökningarna påpekas att dessa i stor utsträckning visat sig vara ofullständiga. Ett betydande antal av de bostadsadresser som genomgåtts i denna uppsats finns inte medtagna i avloppsundersökningarna. Detta har i bil. 2 angetts med -. Bortfallet av uppgifterna skulle kunna förklaras med att, då avlopp helt och hållet saknats vid en gränd eller en gata, så har detta antecknats utan att de enskilda adressnumren uppräknats. En annan förklaring kan vara att en och samma egendom, i olika källor, går under skilda adresser, då ingång till gård eller byggnad funnits från flera gator. Detta kan dock inte helt förklara de stora luckor som finns utan man får nog tänka sig att undersökningarna inte så exakt omfattade alla stadens bostadshus, som det bearbetade resultatet i årsberättelserna ger intryck av. Detta åter är en påminnelse om att den statistik som HVN förde inte alla gånger är pålitlig, även om det i detta fall inte torde ha haft någon avgörande betydelse på tendenserna i slutresultatet.

En annan för boendmiljön viktig sanitär fråga var avträdesskötseln. WC började visserligen installeras redan på 1860-talet, men de förekom endast undantagsvis hela 1800-talet igenom.³⁾ Då hälsopolisen 1878 började sitt arbete, bestod t ex avträdena inom ett 65-tal egendomar i Stockholm, helt enkelt av större eller mindre gropar på gården. Där avträdesbyggnader

1) HVNs årsb. 1896 sid 21.

2) Se ex. vis nr 24, 428 bil. 2.

3) Berättelse om h. pol. i Sthlm, sid 30. Gejvall, sid 217.

fanns, var det samma år vanligt att dessa saknade eller stod på otäta underlag. Likaså var avträdeskärlen många gånger otäta. De kunde bestå av avsågade oljefat, tunnor och liknande, med eller utan lock och vara löst utplacerade i vedbodar på gården.¹⁾ Dessa förhållanden var naturligtvis gynnsamma för bakteriebildning och smittospridning, bl a genom att marken under och runtomkring vart förorenad. HVN arbetade för att alla avträden i staden skulle inredas författningsenligt enligt hälsovårdsstadgans bestämmelser, dvs med täta underlag av cement, asfalt eller annat ogenomträngligt ämne, ha ordentliga ombyggnader kring kärLEN samt varra försedda med fungerande ventilation. En ny typ av avträdeskärl utarbetades (ursprungligen av renhållningsverkets direktör). Dessa var av plåt och utformade för att underlätta utbyte, transport, tömning och rengöring. Tömning och bortforsling skulle ske dagligen och ombesörjdes huvudsakligen av stadens renhållningsverk. 1892 utfärdades nya, mer detaljerade bestämmelser och avträdesförhållandena förbättrades efter hand så att de vid mitten av nittiotalet ansågs vara i stort sett tillfredsställande.²⁾ Kontrollen av avträdeslängorna på gårdarna utgjorde dock långt in på 1900-talet ett tidsödande arbete för hälsopolisen.³⁾ Torrklosetternas placering vållade ibland bekymmer. En del gamla egendomar saknade gårdar och klosetterna placerades då i portgångarna (se t.ex nr 240, bil 2). Ibland inrättades de på vindarna, vilket naturligtvis också orsakade lukt (se ex.vis nr 92 bil 2).

I större och mer ombonade våningar började man mer och mer att förlägga avträdet till ett utrymme, ofta invid tamburen, i själva lägenheten. De inom samma egendomar boende tjänstefolket fick dock fortfarande använda sig av de avträden som fanns på gården.⁴⁾ Att i små enrumslägenheter inreda denna typ av våningsklosett stötte på praktiska problem. De fordrade ett särskilt, väl inrett utrymme. Särskilda kärl fanns för dessa klosetter. I likhet med vad som var fallet med avloppen så vållade ventilering-anordningarna till att börja med bekymmer. Hälsopolisen gjorde därför 1895-96 en undersökning av dessa våningsklosetters ventilation, samtidigt med att avloppsundersökningen gjordes. Av resultatet av denna undersökning framgår att det inom 46% av stadens bostadshus skulle finnas våningsklosetter.⁵⁾ Men samma år anges att stadens renhållningsverk bortforslat och tömt drygt 402 tusen avträdestunnor (dvs från gårdsavträden) och drygt 121 tusen klosettunnor (som användes i våningsklosetter).⁶⁾ Dessa siffror visar att betydligt mer än hälften av stadens befolkning fortfarande var i avsaknad av den nya bekvämlighet som våningsklosetterna utgjorde.

1) Berättelse om h.pol. i Sthlm, sid 29 f.

2) Stockholm 1897, sid 427 ff.

3) Berättelse om h.pol. i Sthlm, sid 30.

4) Gejvall, sid 217

5) HVNs årsb. 1896 sid 12

6) Ibidem, sid 19.

Indelning i kategorier av de i undersökningsmaterialet förekommande exemplen på dåliga bostäder.

Fukt, kyla, trångboddhet, dålig lukt mm utmärkte de ohälsosamma bostäderna. Men orsakerna till dessa brister kunde variera. Ibland rör det sig om gamla förfallna hus och ibland om nybyggnader som uthyrts i half-färdigt skick. En del fall rör uthus eller skjul vilka knappast gick att förbättra så att de blev acceptabla som människobostäder medan det andra gånger kan röra sig om vanskötsel beroende på antingen hyresvärdarnas eller hyresgästernas försummelse.

I de flesta fall är upplysningarna för knapphändiga för att man skall kunna skapa sig en bild av utseendet eller standarden hos respektive lägenhet eller byggnad. För att få en överblick av de olika fallen av klagomål eller anmärkningar på osunda bostäder som refereras i bilaga 2, har jag gjort en indelning i kategorier. En viss systematisering har eftersträfvats vid genomgången av och kommentarerna till dessa kategorier, även om materialet inte tillåter någon hårddragning härvidlag. Det bör också påpekas att den ordning i vilken de olika kategorierna behandlas inte utgör något försök till gradering från större till mindre brister eller från sämre till bättre lägenheter. Ett fuktigt rum i ett nybyggt hus kan trots allt förefalla bättre än en vedbod som bostad, bl a därför att fukten kunde väntas avta och att rummet efter något år kanske utgjorde en fullvärdig bostad. Men för den person som p.g.a. fukten i det nya huset drabbades av långvarig sjukdom kanhända skillnaden inte var så stor eller i varje fall föreföll likgiltig.

Bostäder i träskjul och uthus.

I förste stadsläkarens årsb. 1878¹⁾ sägs att en undersökning av alla stadens egendomar måste göras förrän något arbete i sanitärt hänseende kunde vidtas. Det sägs också att en sådan undersökning gjorts, vilken lett till att anmärkningar riktats mot 35 egendomar för större eller mindre missförhållanden. Som exempel nämns att stall eller uthus varit använda till bostäder, trånga rum varit överbefolkade samt att fuktiga och osunda lokaler uthyrts. Mot bakgrunden av så svåra förhållanden är det värt att lägga märke till hur försiktigt HVN gick, och var tvungen att gå tillväga, då det gällde att komma tillrätta med bristerna. Det sägs att när några mot hälsov. stadgan eller den i Stockholm gällande ordningsstadgan stridande förhållanden blivit upptäckta, hade tillsyningsmännen erhållit i uppdrag att först och främst påpeka förhållandet för respektive egendomsinnehavare så att dessa fick tillfälle att vidta ändringar, eller där så var skäligt, lämna in ansökan till HVN om att få tillstånd att tillsvida få behålla anordningar, som då de var förenliga med sundhetens och

1) 1:e stadsläkarens årsb., 1878. Fr.o.m. 1879 namnändr. till Hälsovårdsnämndens årsberättelse.

snygghetens intressen, bifölls av nämnden. Hälsopolisens besök hade dock lett till att några lokaler utrymtes och att andra reparerats. Nämndens dilemma belyses av följande citat från samma årsberättelse: "då emellertid för den arbetande klassen bostadsbrist förefunnits, har ett strängare nagelfarande av även sämre bostäder icke syntts vara möjligt eller önskligt, men så mycket mer önskligt skulle vara att sunda, fullgoda arbetarbostäder i tillräckligt antal uppfördes och detta innan en till äventyrs inträffande farsot tvingar att tömma de för en sådan utveckling och spridning allt för väl lämpade fattighärbärgena m fl dylika sämre bostadslokaler." ¹⁾ Det främsta argumentet då det gällde att påvisa nödvändigheten av bättre bostadsförhållanden, var som synes epidemihotet.

Även om inga detaljerade uppgifter om enskilda bostäder finns i materialet från 1878, så belyser ovanstående ändå karaktären av bostadsproblemen i slutet av 1870-talet: stor bostadsbrist för den fattigare befolkningen, överbefolkade härbärgen och uthyrande av "rum, icke lämpliga till människobostäder." I årsberättelsen året därpå, (1879) utprepar samma synpunkter. Ett betydande antal bostäder var att betrakta som ohälsosamma och ägarna hade i flera fall uppmanats att vidta förbättringar. Men eftersom bostadsbristen fortfarande var svår för de fattiga hade större fordringar inte kunnat ställas på bostädernas beskaffenhet. I två fall hade nämnden ingripit, varav det ena fallet gällde egendomen Stora Glasbruksgatan 40. ²⁾ Ägaren till sistnämnda egendom hade ålagts att (under det följande året) utrymma och reparera hela fastigheten. Enligt uppgifter i de efterföljande årens protokoll ledde emellertid inte detta åläggande till några större förbättringar - ännu 1884 var en del av rummen fortfarande lika dåliga (se nr 99) I övrigt sägs att förändringar vidtagits inom ett flertal egendomar men uppgifter om varuti dessa förändringar bestått saknas. I årsberättelsen för 1879 omtalas också inneboendesystemet såsom ett av de mest "fördärliga förhållandena" i huvudstaden. Med detta förhåll det sig så att de sämsta bostäderna i allmänhet även var mest överbefolkade vilket berodde på de höga hyrorna. För fattiga familjer var det hart när en nödvändighet att hysa inneboende för att kunna betala överdrivna hyror för underhaltiga rum. ³⁾ Som tidigare nämnts uppräknas i denna årsberättelse 31 adresser till olika egendomar mot vilka hälsopolisen riktat anmärkningar. Dessa har dock inte varit uppe till behandling i nämnden, om man bortser från den förutnämnda egendomen Stora Glasbr.gatan 40, ⁴⁾ varför utförligare uppgifter saknas om vad som orsakat anmärkningarna. I en del fall uppges dock inom parentes att det rör sig om skjul, vindar och dyl. En del, men inte alla är identiska med de dåliga egendomar som av hälsopolisen, samma år registrerats i en särskild anteckningsbok. ⁵⁾ (se även bil. 1) Huvudsakligen inom dessa egendomar samt inom en del andra som behandlats i nämnden under de följande åren, fanns drygt ett femtiotal uthus och uthusliknande rum som uthyrdes till bostäder. Nedanstående

1) 1:e st.läkarens årsb. 1878 sid 22.

2) HVNs årsb. 1879, sid 13.

3) Ibidem

4) Sant en egendom på Djurgården.

5) anteckningsbok för inspektion av bostadslägenheter.

uppräknig ger en uppfattning om karaktären av dessa:

14 st träskjul	2 st rum med väggar mot angränsande stall
8 " trädgårds- eller s.k. lusthus	1 " lumpmagasin (vind)
7 " källare	1 " rum i uthus med vägg mot angränsande ladugård
5 " vindsutrymmen (öppna vindar eller bristfälliga vindskontor)	1 " rum i uthus
3 " stall	1 " rum inklämt mellan och under samma tak som gårdens avträden
3 " rum besvärade av fukt och bergsyra, p.g.a. att berget trängde långt in i rummen.	1 " höskulle
3 " vedbodar	1 " "bageribostad" belägen bredvid avträden och med öppen rännsten gående genom förstugan.
2 " källarrum	
2 " marknadsstånd	

Exemplen talar för sig själva vad gäller lämplighet som bostäder men några ytterligare påpekanden understryker än mer deras ohälsosamma beskaffenhet. I de flesta fallen saknades eldstäder och olika slag av provisoriska värmekällor som kanske användes, kunde säkert inte göra mycket för att hålla kylan tillbaka, då väggar bestod av tunna bräder, många gånger med stora springor i. En del källare uppges ha endast jordgolv, liksom en av vedbodarna. Fönstren utgjordes många gånger av en liten glugg eller saknades helt och hållet. Golven kunde bestå av bräder, liggande direkt på marken.

Storleken på dessakylfren varierade från 2 - 20m² och antalet personer som bodde i dem från 1 - 10. Ett utrymme om 5 - 12m² tycks vara vanligast liksom ett antal personer om 2 - 5. Öppna vindar rymde naturligtvis fler människor, i lumpmagasinet bodde 18 stycken medan 10 personer bebodde en vind vid Roslagstorg. I nio fall uppges att inneboende fanns. Uppgifter om storlek och personantal får tas mycket ungefärligt. Själva rummens beskaffenhet gjorde det säkert många gånger svårt att göra mätningar och den exakthet som hälsopolisens anteckningar med tresiffriga decimaler, ger intryck av, får nog tas som skenbar. Vad hyresgästernas antal beträffar så uppgavs dessa förmodligen under dagtid till den inspekterande tillsyningsmannen, medan nattetid kanske än fler personer fick en tillfällig sovplats i dessa skrymslen.

De uppgifter som finns om yrken och vivilstånd är följanden:

arbetskarlar	- 22 st	borstbindare	- 1 st	fru	- 1 st
änkor	- 9 "	nattvakt	- 1 "	ett gammalt par	-(2 pers)
ogifta	- 5 "	målarlärning	- 1 "	brädarbetare	- 1 st
kvinnor	- 4 "	f.d. bagare	- 1 "	kommissionär	- 1 "
timmermän	- 2 "	bageriarbetare	- 1 "	glasmästeriarbetare	- 1 "
korgmakare	- 2 "	plåtslagare	- 1 "	hustru	- 1 "
grävare	- 1 "	murare	- 1 "	urmakebiarbetare	- 1 "

En sådan här uppräknin^g säger naturligtvis ^{ett} mycket litet om dessa människors materiella villkor, men man kan förmoda benämningen arbetskarl står för s.k. diversearbetare eller grovarbetare, dvs utan fast anställning. Av de 59 hyresgästerna är 20 kvinnliga och som man kan tänka sig med ytterst knappa levnadsvillkor. I ungefär hälften av fallen förekommer familjer och som tidigare nämnts, i nio fall uppgavs att man hyste inneboende.

Ser man på hyresvärdarnas yrken så förekommer följande beteckningar:

Änkor	- 10 st	trädgårdsmästare	- 1 st	jungfru	- 1 st
hustrur	- 3 "	skeppare (sakmak.)	- 1 "	husägarinna	- 1 "
handlande	- 2 "	f.d. restauratör	- 1 "	löjtnant	- 1 "
bagare	- 1 "	husägare	- 1 "		
murare	- 1 "	arbetskarl	- 1 "	firma	- 1 "
myntarb.	- 1 "			kontorsskriv.	
mekaniker	- 1 "	bygnästare	- 1 "	sterbhus	- 1 "
				Stockholms stad	- 7 "

Bland de 7 till staden hörande egendomarna, hyrde 1 änka, 1 hustru och 1 handlande (bland de ovan uppräknade) i sin tur ut den typ av rum som här är fråga om.

Ser man i övrigt till den sociala grupperingen så finner man att värdarna i stort sett tillhörde samma grupp som hyresgästerna - hantverkare, grovarbetare och änkor. Detta är också ganska naturligt, eftersom den här sortens bostäder väl oftast fanns i och invid gammal träbebyggelse, mindre stugor o liknande. I det här sammanhanget är ett uttalande av en av änkorna av intresse. Hon hade 1881 kallats till HVNs sammanträde för att höras, eftersom hon under vintern hyrt ut en öppen vind och två kallrum. Änkan medgav riktigheten av detta men framhöll samtidigt att hon varit nödtvungen att hyra ut dessa utrymmen för sin och sin familjs bärgnings skull, eftersom egendomen inte gav någon annan avkastning. Hon förbjöds vid vite om 100:- för all framtid att åter hyra ut dessa rum, men följde inte förbudet och fick året därpå betala ut vitet. (nr 362) Fler liknande exempel kan säkert tänkas - där uthus hyrdes ut inte enbart p.g.a. värdens snikenhet eller p.g.a. bostadsbristen, utan därför att värden eller värdinnan själv saknade annan inkomst.

Tack vare rikligare tillgång på bostäder, kunde HVN i början av åttiotalet (1881, 1882) ingripa och förbjuda uthyrandet av den här sortens utrymmen, antingen året om eller för vinterhalvåret.¹⁾ I det följande ges en översikt av de årtal från vilka säkra uppgifter finns att de här hålorna var bebodda. Den får naturligtvis inte tas som bevis för att liknande exempel saknades övriga år eller att det skulle röra sig om totala antalet fall av den här

1) HVNs årsb. 1881, sid 22., 1882, sid 20.

sortens bostäder under berörda år.

1879 -	-12 st	(uppgifter saknas om och i så fall när de utrymts)
1879 - 81 -	-18 st	1886 - 1 st
1879 - 82 -	-11 "	1889 - 1 "
1879 - 83 -	1 "	1892 - 1 "
1879 - 84 -	4 "	1893 - 2 "
1879 - 93 -	1 "	1895 - 1 "
		1896 - 2 "

Som väntat koncentreras de flesta till undersökningsperiodens tidigare år. Detta hänger samman med att de flesta av de här fallen var sådana som hälsopolisen uppmärksammade under dessa år (anteckn. boken) eftersom de utgjorde den slags nödbostäder som folk fått ta sin tillflykt till under den svåra bostadsbristen på 1870-talet och som sedan blivit bebodda av fattiga under flera år, men som ansågs vara så osunda att HVN kunde ingripa med stöd av § 13 i hälsovårdsstadgan. De låg också i stor utsträckning inom egendomar som i övrigt innehöll dåliga bostäder och som kommer att behandlas längre fram. På sid 38 ges en geografisk översikt av belägenheten av de fall av gamla, osunda bostäder som förekommer i undersökningsmaterialet. I denna översikt betecknas de här genomgångna fallen med A. Det visar sig att av de 55 fallen låg 17 stycken inom kvarteret Barnängen mindre, vid Vita bergen och två stycken i det intilliggande kvarteret Bondesonens större. Av de 17 i kv Barnängen mindre låg 15 stycken i två egendomar - Lilla Mejtens gränd 24 och Bergsprängaregränd 6. Den sistnämnda egendomen besöktes också i samband med HVNs systematiska bostadsundersökning 1893 och beskrivs då som fattig och eländig, bestående av tre stycken trähus med små, mörka lägenheter. (nr 24) I övrigt kan sägas att 26 st låg i Katafina, alltså nästan hälften, medan 17 st fanns på Övre Norrmalm, huvudsakligen inom 8:e roten. Inom denna rote fanns tre st i kv Såpsjudaren vid nuvarande Eriksbergsplan samt ett flertal fall nordväst därom på ömse sidor om nuvarande Döbelnsgatan samt två st i de intill kv Såpsjudaren liggande kvarteren Trojenborg och Italien mindre.

Tendensen med endast spridda exempel under resten av åttiotalet kan antas motsvara mönstret i verkligheten. I mitten av nittiotalet, då en ny, svår bostadsbrist uppträdde, togs åter sådana här skrymslen i bruk även som familjebostäder¹⁾ men detta har inte hunnit ge utslag i det här genomgångna materialet. Undantag är ett exempel från 1895, Kammakargatan 60 B (nr 188). Detta är också ett fall som visar att det faktum att HVN inte vidtog några åtgärder trots inkomna klagomål, inte behöver betyda att klagomålen varit obefogade, utan kunde bero på att bostaden för tillfället stod tom eller att klaganden flyttat o.dyl. I det här fallet rörde det sig om en vräkning vilken anmälts till polisen efter det att distriktsläkaren inkopplats. Polisen remitterade

1) Se Liedgren s 39, Palme Hyresförändr. e. 1870 s 8. Key-Åberg påpekar också att den här typen av bostäder fanns, exemplen från 1896 är tagna från denna källa.

ärendet till HVN som utdömde den ifrågavarande bostaden under vinterhalvåret. Av distriktsläkarens uttalande i fallet, framkommer att bostadsnöden åter var svår, och medförde att folk fick flytta in i vilka rum som helst - rum som mera lämpade sig till vedbodar än till människobostäder.

I övrigt var det bara i fyra fall som hyresgästerna själva påkallade nämndens uppmärksamhet om man bortser från att i de övriga fallen, klagomål muntligen naturligtvis kunnat framförts till någon av tillsyningsmännen. 1882 önskade en kommissionär besiktning av en lägenhet som låg bredvid ett stall. Rummet utdömdes som familjebostad men fick enl. nämnden användas som bostad till stalldräng, vilket visar att ensamstående arbetare inte kunde ställa höga krav på bostadsstandard. (nr 121) 1886 klagades över en bagerilägenhet (nr 279) men nämnden kunde inte ingripa då klaganden ej betalt hyran och värdinnan var villäg att vidta vissa reparationer. Bostaden låg bredvid avträden och en öppen rännsten gick genom förstugan. I ett fall önskade en arbetskarl, 1889, besiktning av ett rum som låg inklämt mellan avträden, vilket hade till följd att urin trängde in under golvet i rummet, som för övrigt var fuktigt och osunt. Dessa förhållanden bestyrktes av sundhetsinspektören men nämnden beslöt att inte ingripa eftersom klaganden hade avhysts därför att han inte fullgjort hyreskontraktets bestämmelser. Läkarintyg finns som intygar att klaganden och hans hustru insjuknat p.g.a. den dåliga bostaden. Att det i detta fall rörde sig om ett exempel på en medveten arbetare, vittnar en ny anmälan från samme person, i vilken påpekas att ytterligare ett avträde uppförts utanför den ifrågavarande "lägenheten" utan att tillstånd söktes för detta. Dessutom hade rummet åter hyrts ut, visserligen bara som verkstad, men ingenting garanterade att detta också inte användes till bostad. HVN tog ingen notis om denna skrivelse eftersom beslut redan fanns att övervaka rummet. (se nr 526, bil. 2.)

En genomgång av de uppgifter som finns om hyror, avloppsförhållanden samt ålagda vitesbelopp i samband med utrymning vad gäller de ovan behandlade fallen, görs i samband med redogörelsen för kallrum och liknande rum nedan.

De ovan kommenterade fallen hänför sig till följande nr i bilaga 2:
13, 15, 24, 27, 99, 108, 115, 121, 133, 134, 135, 149, 188, 212,
235, 254, 265, 279, 286, 315, 316, 320, 324, 342, 353, 362, 363,
412, 472, 482, 496, 526, 533.

Kallrum, mörka kyffen och liknande "lägenheter" i bostadshus.

En liknande typ av osunda bostäder som de ovan behandlade "hålorna" utgjordes av de kallrum som året om fick tjänstgöra som bostäder. Som namnet säger rör det sig om rum utan eldstäder. De beskrivningar som finns av sådana rum röjer att de samtidigt även var behäftade med andra brister - tunna väggar, trasiga tak, spruckna fönster mm. En del låg invid berg vilket orsakade fukt och kyla, andra utgjordes av vindsrums eller av utrymmen som benämndes kök

men vilke saknade ordentliga spisar som kunde användas för uppvärmning. Vintertid utgjorde de nog föga bättre bostäder än uthusen men sommartid var väl en del mer tilltalande än källarrum och stall, mer jämförliga med de s.k. lusthusen som inräknats till den föregående kategorien. Enligt de uppgifter som finns om storleken så låg den vanligen mellan 6 - 10m² men variationer från 3 - 17½ m² förekommer. Rummen var ofta så låga att en fullvuxen person knappt kunde stå upprest - höjden är sällan mer än 2 m medan fler exempel finns där höjden var 1½ m eller något däröver. Antalet personer som bebodde en sådan bostad varierar mellan 2 - 6, i en del fall uppges ett antal på upp till 9. Endast i två fall uppges att inneboende hystes, något som knappast kan antas ~~svare~~ mot de verkliga förhållandena. Drygt ett trettio-tal exempel på kallrum finns i undersökningsmaterialet, av vilka de flesta, återigen fanns inom de egendomar som registrerats i hälsopolisens anteckningsbok från 1879. Jag har dessutom till den här kategorien räknat in 28 stycken övriga fall av osunda små rum med trasiga väggar, golv och tak, nakna tegelväggar, rum med golvet under marknivån - mörka och utan ventilation, de ovan-nämnda köken utan ordentliga eldstäder m fl., också de till stor del o-nämnda i "anteckningsboken."

Hyresgästerna representerar som väntat samma grupper som de i uthusen boende. Följande yrkes- och civilståndsbeteckningar förekommer:

arbetskarlar	- 13 st	bleckslagare	- 1 st	grundläggare	- 1 st
änkor	- 6 "	sadelmakare	- 1 "	maskinarbetare	- 1 "
ogifta	- 5 "	f.d. cigarr-		maskinist	- 1 "
skomakare	- 4 "	makare	- 1 "	f.d. hornblåsare	- 1 "
hustru	- 3 "	hattmakare	- 1 "	glasmästare	- 1 "
murare	- 3 "	plåtslagare	- 1 "	handelsidkare (f.d.	
målare	- 2 "	bleckslagare-		skomakare)	- 1 "
		gesäll		hantlangerska	- 1 "
				fru	- 1 "

Hyresvärdarnas titlar var följande:

änkor	- 4 st	husägarinna	- 1 st	fabrikör	- 1 st
handlande	- 2 "	hustru	- 1 "	byggmästare	- 1 "
murare	- 2 "	jungfru	- 1 "	generalkonsul	
smedsmästare		nyntarbetare	- 1 "	(f.d. byggmästare)	- 1 "
(hovslagare)	- 1 "	tunnbindare	- 1 "	Stockholms stad	- 3 "
smed	- 1 "	arbetskarl			
snickare		(timmerman)	- 1 "		
(ägare Sera-		f.d. restaura-			
fimerlass.		tör	- 1 "		
rettet	- 1 "				
stenhuggare	- 1 "				

Bland ovan uppräknade hyresvärdar finns en del som är identiska med dem som omtalades i samband med uthusbostäderna, då kallrummen i flera fall före-

kom inom samma egendomar som dessa. Vad gäller hyresvärdarnas sociala gruppering jämfört med hyresgästernas så är förhållandet i stort sett det samma som för uthusbostädernas del. De flesta av hyresvärdarna tillhör kategorierna arbetare, hantverkare och ensamstående kvinnor. Alltså samma sociala skikt som hyresgästerna även om de senares ekonomiska situation förmodligen var sämre.

För de här rummen gäller också att det endast är i ett fåtal fall, 7 av 62, som hyresgästerna själva inkom med klagomål. Förklaringen är återigen den att de flesta hänför sig till tiden 1879-84, undertvårsrätt första år bostadsbrist rådde för de fattigare klasserna och de uppgifter som finns i materialet baserar sig på den registrering som hälsopolisen gjort av dåliga bostäder (ant.boken 1879).

Från följande årtal finns uppgifter om den här sortens bostäder:

1879-	11 st		
1879-81 -	19 st	1881 -	1 st
1879-82 -	5 "	1882 -	3 "
1879-84 -	13 "	1883 -	1 "
		1884 -	1 "
		1885 -	1 st
		1886 -	3 "
		1891 -	1 "
		1893 -	2 "
		1896 -	1 "

För den här typen av osunda bostäder - kallrum, mörka kyffen och liknande utrymmen - gäller i än högre grad än för "uthusbostäderna" att man får tänka sig det verkliga antalet som mycket större. Däremot kan man tänka sig att de fall som hälsopolisen uppmärksammade i början av åttiotalet och vilka 1881 - 82, till stor del utryndes åtminstone för vinterhalvåret, utgjorde de sämsta tänkbara. I HVNs årsberättelse sägs också att ett antal kallrum utrynts som tillhörde det "uslaste i bostadsväg man gärna kan tänka sig, lägenheter som under många år av distriktsläkarna och hälsopolisen varit kända för sin osundhet och vilka det varit möjligt få uthyrda endast därigenom, att hyresvärdarna upplåtit dem på månad eller vecka och varit obekymrade om vad slags folk de hyst." ¹⁾

Det var den ökade tillgången på bostäder som gjorde att HVN ansåg sig kunna ingripa. Men inget bostadsöverflöd kunde helt avhjälpa det faktum att många personer saknade fast anställning och av den orsaken var ur stånd att binda sig vid ett hyreskontrakt för en bättre bostad. Detta nedges också i 1881-årsberättelse där det sägs att ingen ordentlig människa längre behövde sakna bostad, men kruxet var att hyrorna var för höga.²⁾ Samma sak upprepas i berättelsen för det följande året, 1882, där det framhålls att de fattiga på grund av de höga hyrorna var tvungna att ha inneboende vilket förorsakade överbefolkning.³⁾ De materiella villkoren för stadens sämre lottade gjorde alltså att efterfrågan på kallrum fortfarande fanns trots att utbudet av nya bostäder blivit större. Men beträffande de senare så

1) HVNs årsb. 1881, sid 23, 2)Ibiden sid 20, 3)HVNs årsb. 1882, sid 20.

förhöll sig dessutom så att även de erbjöd osunda och hälsovådliga lägenheter, p.g.a. att de hyrdes ut halvfärdiga och innan husmurarna torkat. Detta problem kommer att behandlas längre fram under rubriken "Fuktiga och osunda bostäder i nya hus."

De vitesbelopp som ålades respektive ägare att utbetala i händelse av att nämndens beslut om utrymning eller förbud mot uthyrning, ej hör-sammades utgjorde i början på åttiotalet 50 - 75:- per fall. Om man jämför med de uppgifter som finns från 1879 (se bilaga 1) så motsvarade dessa belopp ungefär ett halvt till ett års hyra vad gällde "uthusbostäder" kallrum och med dessa likvärdiga rum. Huruvida det faktum att rummen åter hyrdes ut trots förbud, och att vitesbeloppen utdödes i polisdomstolen, berodde på att de var för låga eller på att efterfrågan på de billigare rummen var så stor eller på att hyresvärdarna ekonomiska situation var sådan att den tvingade dem att trotsa förbudet, går naturligtvis inte att uttala sig om på basis av de uppgifter som här föreligger.

Som tidigare påpekats så får man nog tänka sig att kallrum i större eller mindre antal var bebodda under hela den tid undersökningsperioden omfattar. I Key-Åbergs undersökning av arbetarbostadsförhållandena från 1896, framkommer att hela 197 kallrum inräknats vid de personliga besök i arbetarhem som för undersökningens del gjordes inom Kungsholmen, Vanadisrotten, Staden mellan broarna och Södermalm.¹⁾ Av dessa fanns 54 stycken inom Staden mellan broarna och 131 stycken på Södermalm. Av de sistnämnda fanns 98 stycken eller ca 50% av alla, i Katarina. De flesta av dessa kallrum - 137 stycken - fanns inom lägenhetskategorierna ett, två eller tre rum och kök.²⁾ Det framgår således inte av denna undersökning hur många av bostäderna som enbart utgjordes av ett kallrum, men en del av de 60 som inte fanns inom ovannämnda lägenhetskategorier, kanske utgjordes av sådana enrumsbostäder. Här bör påpekas att en lika svår bostadsbrist, som rått 20 år tidigare, åter var för handen vid detta undersökningstillfälle, varför ett större antal kallrum som under den mellanliggande perioden, 1883 - 93, kanske stått tomma åter tagits i bruk. Men en hel del hade säkert varit bebodda hela tiden. En antydning om att den här typen av rum kanske inte alltid upptäcktes vid de korta besök, som det förmodligen rörde sig om, då hälsopolisen gjorde sina besiktningar, ges i ett fall från 1882 (nr 235) där det sägs att två kallrum upptäcktes som tidigare inte uppmärksammats, trots att ägaren ett år tidigare blivit förbjuden att hyra ut ett antal andra rum inom samma egendom.

I den geografiska översikten sid. 38 ff. har den här genomgångna kategorien av osunda bostäder, betecknats med B. Av översikten framkommer att utav samtliga 62, fanns i Katarina - alltså drygt hälften. Detta är ungefär samma proportioner som uppges i den ovan refererade undersökningen från 1896. Av dessa 36 fanns 9 stycken återigen inom kv Barnängen mindre och där inom

1) Key-Åberg, sid 42. 2) Ibidem, sid 42.

samma egendomar som nämndes i samband med uthusbostäderna - Lilla Mejtens gränd 24 och Bergsprängaregränden 6. I egendomen Stadsträdgårdsgatan 47 fanns 9 stycken (kv Bondesonens större, liksom av Barnängen mindre invid Vita bergen). Den sistnämnda fastigheten omnämns även i den Key-Åbergiska undersökningen såsom ett exempel på hus inom vilket hemmen föreföll särskilt fattiga¹⁾. Egendomen Stora Glasbruksgatan 40 inrymde hela 14 stycken av de 15 dåliga rum av den här typen som faller inom 13:e roten. Fem stycken låg i kvarteret Såpsjudaren (Övre Norrmalm) och sex stycken i det intilliggande kvarteret Trojenborg, mellan Birger Jarlegatan och Hunlegården, tillhörande 9:e roten i Östermalm. I övrigt förekommer spridda fall i de olika stadsdelarna.

Beträffande koncentrationen av de i undersökningsmaterialet förekommande exemplen på "uthusbostäder" och kallrum, kan anföras vad som sägs i HVNs årsberättelser för 1880 och 1881. Där framhålls att distriktsläkaren i området fäst nämndens uppmärksamhet på att "inflyttningen av fattigt folk till Katarina församling under de senare åren betydligt tilltagit från andra stadsdelars utkanter, där de låga kojorna fått vika för stora byggnader." Det sägs vidare att man sannolikt hade att vänta en sådan utflyttning i stort av de fattigaste individerna från sådana stadsdelar där nybyggnadsverksamheten varit intensiv till andra delar av staden där de gamla husen fått kvarstå "oantastade" och i vilka hyrorna var lägre (1880). 1881 sägs att denna "utflyttning" fortfarande pågick, isynnerhet till Katarina.²⁾ Fenton är senare påpekas i Key-Åbergs undersökning att huvudorsaken till det elände som utmärkte delar av Katarina, fick sökas i det faktum att arbetarbefolkningen där till stor del utgjordes av "lösa arbetare" som ofta var hänvisade till tillfälliga förtjänster antingen utomhus eller i hemmen. Detta drabbade männen i högre grad än "de yngre kvinnorna" för vilka speciella arbeten fanns inom närliggande fabriker. Som exempel på sådana "extra arbeten" nämns cigarr- och korgmakeri, borstbindning, gjutning av gipssaker mm.³⁾

De enda hyresuppgifter som förekommer i materialet är de som finns för de dåliga bostäder som upptecknats i hälsopolisens anteckningsbok från 1879. (se bil. 1.) En blick på dessa uppgifter, ger intrycket av att hyrorna var mycket låga, isynnerhet på söder - något som ju skulle överensstämma med uppgifterna i årsberättelsen (ovan). Man skall då komma i håg att dessa hyror betalades för den typ av bostäder som räknats till de ovan genomgångna kategorierna - olika slag av uthus och ruffiga kallrum. Dock kunde hyrorna variera^{även/} för den här typen av bostäder. För en källare på 3 m² inom egendomen Stadsträdgårdsgatan 47, betalades 1879, 120:- per år medan årshyran för en källare vid Lilla Mejtens gränd 24 var endast 48:-. Låt vara att den senare var några kvadratmeter mindre och mätte endast 1,35m i höjd. För jämförliga bostäder från andra stadsdelar tycks emellertid hyrorna heller inte vara högre.

1) Key-Åberg, sid. 50, 2) HVNs årsb. 1880 sid 7, 1881 sid 22. 3) Key-Åberg sid 50.

För de exempel på kallrum som förekommer på Norrmalm, låg hyrorna kring 100:-. Så snart det gäller lägenheter om 1 rum och kök - hur bristfälliga dessa än var - stiger hyrorna även på söder. Det bör påpekas att de här beloppen är onräknade till årshyra från de summor som uppges att betalades per vecka eller månad. Med tanke på detta och även av andra orsaker kan uppgifterna vara mycket osäkra. Det kan röra sig om belopp som i all hast lämnats till respektive tillsyningsman av någon tillfällig hyresgäst, eller av hyresvärderna i vilket senare fall beloppen kan vara lägre än vad som i verkligheten var fallet, om man betänker att hyrorna var i stigande och bostadsbristen stor. Jag har inte fått fram uppgifter om hyresläget under detta år men i en uppsats från 1908¹⁾ vars uppgifter för respektive år grundar sig på statistiska uppgifter från Stockholms Intecknings Garanti Aktiebolag, uppges att medelhyran per bostadslästa 1869-70 var 91:- och 15 år senare, 1885, 166:-, vilka uppgifter kanske kan tas som en jämförelse även om dessa belopp avser medelhyror för rum som bättre förtjänade beteckningen bostad än vad som fallet var med de ovan genomgångna kyffena.

Den ovan genomgångna kategorien av kallrum och liknande utrymmen baserar sig på uppgifter i bilaga två med följande nummer:

15, 22, 24, ^{48/}79, 99, 115, 117, 189, 210, 225, 234, 235, 238, 243, 247, 254, 265, 268, 324, 343, 359, 361, 362, 395, 412, 467, 479, 531, 533.

De understrukna numren är några belysande exempel på dåliga bostäder av den här typen, som förekommer i materialet även efter 1884.

Avloppsförhållandena inom de egendommar som inrymde de två ovan genomgångna kategorierna av dåliga bostäder:

Uppgifter om förekomsten av avloppsledningar inom Stockholms fastigheter förefinns som nämnts tidigare, från åren 1885 och 1895-96.²⁾ En genomgång av de 52 egendommar som inrymde kallrum och uthusbostäder, ger följande resultat: 1885 finns uppgifter om 30 stycken, av dessa saknade 16 stycken eller drygt hälften avlopp, såväl inomhus som på gården, 6 stycken hade avlopp på gården och 4 st hade inomhusledning men av dålig beskaffenhet. Ytterligare 4 stycken hade inomhusledning, men bara en var av fullgod konstruktion.

Från 1895 finns uppgifter om 40 av de 52 egendomarna. 18 stycken saknade helt och hållet avlopp, 10 stycken hade kloak på gården och endast 1/3 hade inomhusledningar och av dessa var endast 4 stycken av acceptabel konstruktion.

Detta tyder på att de här ifrågavarande husen, som ju påtalades för att vara dåliga redan 1879, i stor utsträckning var det även 1895 och varje fall inte moderniserats eller rivits och byggts upp på nytt i någon större omfattning.

1) Palme, hyresförändr. e. 1870, sid 3.

2) H. pol:s avloppsunders. 1885, 1895/96.

Exempel på fuktiga och osunda smålägenheter i gamla hus.

I ca 115 fall gäller klagomålen eller anmärkningarna, ~~vilka~~ brister som gamla smålägenheter av olika slag var behäftade med. Det gäller fukt av olika grader från vatten som rann längs väggarna, mögel- och svampbildningar till enbart råkalla rum. Golvdrag, kyla, obrukbara eldstäder, trasiga väggar, golv och tak, lukt från närliggande avträden, från felkonstruerade avloppsrör eller jäsande rännstenar. Mörka, överbefolkade rum med dålig ventilerings, ibland belägna på bakgårdar och kringbyggda av avträden och andra uthus. I rätt många fall finns uppgifter om att golven låg under angränsande markytan och då grunden var otät rann vattnet in. Detta gällde isynnerhet för gamla små trähus som låg direkt på marken och ibland i backsluttningar, vilket ytterligare förvärrade fukten. Se exempelvis nr 196 och 478, bil. 2. Då uppgifterna är knapphändiga, går det naturligtvis inte att ge ^{generella} raktaristika för egendomar som inrymde de här lägenheterna. Det rör sig säkert om varierande bebyggelse från små trähus till större sådana, gamla stenhus, större och mindre hyreskaserner inom vilka varje kvadratmeter uthyrdes från källare till vind och gårashus - framförallt i tätbebyggda och folkrika stadsdelar. Ett antal dåliga smålägenheter var ^{kanske} en följd av olika slags om- till- och påbyggnader som gjorts av f.d. uthus inne på gårdarna vilka blivit överflödiga då stadslivet moderniserats samtidigt som stigande tomtpriser uppmuntrade till ett mera räntabelt utnyttjande av respektive gårdsutrymmen. Sådana uthus var stall, vedbodar, vag. skjul, mindre verkstadsbyggnader mm. ¹⁾

En grov summering av de oftast förekommande orsakerna till klagomålen eller anmärkningarna bland de 115 exemplena ger följande resultat:

Svår fukt i bristfälliga lägenheter, ibland helt förfallna:	79 st
Överbefolkning:	15 "
Osund lukt beroende på dåliga avloppsförhållanden, trasiga ledningar och likn.:	5 "
Små, smutsiga kyf en, lägenheter bredvid avträden, bristande avträdesförhållanden:	16 "

Ovanstående indelning är enbart gjord för översiktens skull. I själva verket fuktade säkert alla de här bostäderna och överbefolkning var nog vanligare än ovanstående siffror antyder. ~~Den~~ är närmast baserad på citat från distriktsläkarrapporterna som finns i nämndens årsberättelser från början av åttio-talet. HVN kunde naturligtvis inte göra mycket för ^{att} angripa överbefolkningsproblemet och detta påtalas därför oftast av olika läkare samt av sundhetsinspektören i samband med de s.k. logerarehusen (sid 55). Lukt från avloppsledningar p.g.a. felaktiga vattenlås eller dåligt ventilerade fallrör var mycket vanligt ²⁾, de fall som här räknats gäller svårare brister, exempelvis

1) se bl a Liedgren, sid 21,23c 78. 2) H.pol:s avloppsunders. 1885, 1895 96

trasiga : är som medförde att avloppsvatten fann ned i underliggande lägenheter. Detta var tillfälliga brister men tyder i en del fall på dålig standard och provisoriska anordningar.

Gränsen mellan de här avsedda bostäderna och de som behandlats tidigare är flytande. Åtskillnadsprincipen har varit att till den kategori som behandlas här, räkna lokaler som trots alla brister, ändå var avsedda till bostäder och som i en del fall med hjälp av reparationer kunde bli acceptabla.

I 45 fall, vad gäller den här kategorien, har hälsopolisens inspektion föranletts av klagomål från hyresgästerna. Dessa klagomål är spridda över hela undersökningsperioden, medan de 55 fall där hälsopolisen tagit initiativet till största delen faller på 1879 och 1893, dvs beskrivningarna härrör från de "inventeringar" sämre bostäder som då gjordes från HVNs sida - den förra för att registrera ett antal bostäder som var mer eller mindre direkt hälsovådliga, den senare för att kontrollera miljöer som kunde bli farliga i samband med en koleraepidemi. De övriga gånger hälsopolisen ingripit, utan föregående klagomål, har det gällt anmärkningar på avträdesförhållanden. Fjorton fall hänför sig till adresser som omnämnts av distriktsläkarna. I öfrigt har bristfälligheter påtalats efter brandsyn, från polisen och av en barnmorska. (se numerhänvisningar till bilaga 2 nedan)

De uppgifter som gäller om hyresgästernas respektive hyresvärdarnas yrken eller civilstånd är följande:

Hyresgäster:

arbetskarl	- 14 st	slaktare	- 1 st	fru	- 1 st	representant	- 1 st
änka	- 10 "	smed	- 1 "	skomakar-		gymnastiker	- 1 "
arbetare	- 4 "	droskusk	- 1 "	änka	- 1 "	bokbindare	- 1 "
skomakare	3 "	gasarbetare-	1 "	gasverks-		kanslist	- 1 "
handlande	3 "	husaru	- 1 "	arbetare	- 1 "		
snickare	2 "	målare	- 1 "	mekaniker-	1 "		
ogifta	2 "	murare	- 1 "	snickar-			
ölutöörare	1 "	bagargesäll-	1 "	mästare	- 1 "		
gelbjutare	1 "	koriskärare-	1 "	skräddar-			
skräddare	1 "	kolbärare	- 1 "	mästare	- 1 "		
stadsbud	1 "	tunnbindare-	1 "	lokomo-			
spårvägskusk	1 "	sjöman	- 1 "	tivförare-	1 "		

Hyresvärdar:

änkefru	- 3 st	murare	- 4 st	instrument-		mademoi-	
änka	- 4 "	grosshandl.-	3 "	makare	- 1 st	selle	- 1 st
fabrikörs-		lantbrukare-	3 "	sidenfabrikör	1 "	mamsell	- 1 "
änka	- 1 "	byggmästare-	2 "	fabrikör	- 1 "	frölen	- 1 "
grosshandl.		byggare	- 1 "	komminister	- 1 "	litograf	- 1 "
änka	- 1 "	snickare	- 2 "	skådespelare	1 "	målare	- 1 "
direktörs-		skräddare	- 2 "	typograf	- 1 "	general-	
änka	- 1 "	kapten	- 2 "	båtskeppare	- 1 "	konsul (bygg-	
muraränka	- 1 "	sterbhus		fröken	- 1 "	mästare)	- 1 "
husägare	- 5 "	eft. direkt.-	1 "	post-		löjtnant	- 1 "
herr	- 5 "	starbhus	- 1 "	kontrollör	- 1 "	vårdshus-	
handlande	- 4 "	kanrerare	- 1 "	registrator	- 1 "	idkare	- 1 "
		trädgårdsm.-	1 "	lumphandl.	- 1 "	ingeniör	- 1 "

fru	- 1 st	friherre(major)	- 1 st	boktryckeri	- 1 st
hustru	- 1 "	bankokommissarie	- 1 "	stiftelser	- 1 "
				Stockholms	
				stad	- 9 "

Bland hyresgästerna har en del som står som inneboende medtagits. Som väntat representerar de här lägenheternas beboare samma yrkesgrupper som bebodde kallrummen och "uthusbostäderna" - arbetare, hantverkare och ensamstående kvinnor med enstaka inslag av individer vilka eventuellt tillhörde den lägre medelklassen.

Den sociala grupperingen bland hyresvärdarna däremot, skiljer sig från den för de förut genomgångna kategorierna. I de här fallen kommer större delen av ägarna/värdarna från medelklassen och inslaget av representanter för arbetar/hantverkarklassen är mindre än vad det var i fråga om kallrummen och "uthusbostäderna." Värdarna ovan är dock i några fall identiska med den som tidigare räknats upp eftersom endel egendomar av dålig beskaffenhet naturligt nog inrymde både fuktiga smålägenheter, kallrum och "uthusbostäder." Uppgifterna om ägoförhållanden är också någotsånär fullständiga då komplettering skett med hjälp av adr. kal.¹⁾ när uppg. saknats i prot.

I 45 fall finns uppgifter ger en antydning om storleken. I endast tre av dessa rör det sig om lägenheter på mer än 2 rum och kök. Sju exempel finns på bostäder om 2 rum eller 2 rum och kök samt tre exempel på rum och kök, resten är enrumslägenheter. Beträffande hyrorna så föreligger även för den här kategorien endast uppgifter från 1879. Beloppen varierar från 60:- för några dåliga, små rum eller dito kök på söder och Kungsholmen, till omkring 200:- för de övriga. För ett par lite större lägenheter inom den fallfärdiga egendomen Stora Glasbruksgatan 40 uppbars mycket höga hyror på upp till 500:-. Detta beror på att dessa lägenheter användes såsom mjölkmagasin respektive spisningskokal förutom till bostäder. För egendomen Rådmansgatan 6, vilken innehöll en rad dåliga enrumslägenheter och som omnämns flera gånger i undersökningsmaterialet, uppges hyrorna 1879 nästan genomgående vara 200:-. Om de knapphändiga hyresuppgifter som finns står i någon proportion till "boendevärdet" så pekar de på att den här genomgångna kategorien av osunda smålägenheter, trots bristerna, betraktades som bättre än kallrum och uthus - åtminstone av hyresvärdarna. Att de senare i större utsträckning tillhörde borgarklassen tyder också på att en del av de här fuktiga och förfallna rummen delvis inrymdes i större byggnader. Då uppgifterna ärså få och ofullständiga kan ingenting sägas om hyresbeloppens variationer mellan de olika stadsdelarna. Här kan bara påminnas om vad som sägs om utflyttningen till Katarina på sid 30. I denna fråga finns ännu ett uttalande, av distriktsläkaren därstädes, 1882.²⁾ I detta sägs att den ökade byggnadsverksamheten i Katarina endagt skenbart hade ökat bostadstillgången i området eftersom de nya lägenheterna i allmänhet upptogs av personer som flyttat från de norra stadsdelarna p.g.a. bristen på smålägenheter där. "Distriktets stam, dvs invånarna före denna invasion förbliver i samma miserabla förhållanden som förut; då den till

1) Adresskalender för Stockholm 1878 - 96,

2) HVNs årsb. 1882, sid 18 f.

följd av försummad betalning av hyran å ett ställe blir vräkt eller måste flytta, tager den sin tillflykt till en annan lika usel lokal, som den förra, hyr därstädes ett rum eller inhyser sig i ett redan överbefolkat sådant, och så skeer det i en evig kretsgång. Man ser detta vara fallet även med rätt rangerade arbetarfaniljer. Då man förvånad över att de per år betala 150 - 175 kronor för ett uselt, smutsigt kyffe, sörjer den varför de ej taga en lägenhet av ett stort snyggt rum och kök för samma pris t ex i de stora S:t Erikshuset, belägna nr 12 Nya Gatan, blir det oföränderliga svaret: 'Jo här får man betala per vecka,' ett uttryck, som helt naivt avslöjar en del arbetares oförmåga att leva för annat än dagen." Denna "naivitet" bör naturligtvis sättas i samband med de på sid 30 refererade förhållandena - bristen på arbete och de tillfälliga förtjänsternas otillräcklighet.

Om uppgiften ovan ~~är~~ ^{riktig} nya lägenheter, 1882 kunde fås för 150 - 200:- på söder, förefaller hyrorna för de små fuktiga rum, om vilka uppgifter finns från tre år tidigare, 1879, än oskäligare.

De ~~är~~ uppgifter som finns, också huvudsakligen från 1879¹⁾, visar att storleken på enrumslägenheterna varierar mellan 10 - 20 m² och antalet personer per rum, varierar mellan 5 - 11. I några fall finns uppgifter om inneboende.

En översikt över de årtal under vilka klagomål inkommit eller anmärkningar riktats mot de bostäder som här behandlas, ger följande spridning:

1879 - 38 st	1879 - 84 - 1 st	1890 - 5 st
1880 - 11 "	1885 - 7 "	1891- 2 "
1881 - 5 "	1886 - 11 "	1892 - 2 "
1882 - 3 "	1887 - 1 "	1893 - 11 "
1883 - 2 "	1888 - 5 "	1894 - 2 "
1884 - 9 "	1889 - 1 "	1895 - 1 "
		1896 - 2 "

Översikten säger naturligtvis ingenting om antalet bebodda lägenheter av den här kategorien för respektive år. Antalet smålägenheter ^{i Stockholm/} på upp till tre rum och kök, uppgick i mitten på nittiotalet till över 40.000¹⁾. Även om ~~man tar~~ i beaktande att det stora antalet "nyproducerade" lägenheter efter 1880, inryms i denna siffra så kan man nog utan att vara för djärv gissa att antalet gamla, fuktiga, överbefolkade och p.g.a. bristande underhåll förfallna smålägenheter var betydande. Vad översikten ovan ^{kanske/} ger en antydning om är att antalet klagomål ökade i takt med den stigande bostadstillgången. De något högre siffrorna för 1884 - 1886 pekar på det. De större siffrorna 1879 och 1893 beror på de ontalade bostadsundersökningarna av hälsopolisen dessa år.

1) Key-Åberg

Spridningen av de här behandlade exemplen på fuktiga och osunda smålägenheter, framgår av översikten sid ff. där C står för denna kategori. Någon koncentration till ett visst område föreligger inte. Det rör sig om strödda exempel från olika stadsdelar. Sammanräknat rymmer dock Katarina de flesta eller 23 st. Av de sju som inom denna stadsdel, fanns i tolfte roten ligger de flesta på ömse sidor om Renstiernasgatan ned mot Vita bergen. Området kring nuvarande Eriksbergsplan uppvisar också ett flertal exempel, 8 stycken till vänster om Birger Jarlsgatan, i åttende roten och fem stycken på andra sidan av samma gata, i nionde roten. Beträffande ovannämnda områden föreligger alltså samma tendens som för kategorierna kallrun och "uthusbostäder." Att fler exempel inte finns från kvarteret Kronqvaren inom 11:e roten på Östernalm, är förvånande. Detta område kring Nybergsgränden var också känt för sin gamla, ruckliga bebyggelse och fattiga befolkning. ¹⁾

I tolv fall ålades ägarna vitesbelopp för att till viss tid åstadkomma förbättringar eller förbjöds att hyra ut såvida inte av nämnden godkända reparationer gjordes. Vitesbeloppen belöpte sig från 50:- (5 st) till 200:- (1 st). Endast i ett fall finns uppgifter om att reparationerna inte godkändes varför bostaden förblev utlörd (nr 196). Först och främst sökte nämnden genom hälsopolisen göra tillsägelser, ge råd och anvisningar och få olägenheterna avhjälpta i goda. ²⁾ Då så skedde avskrevs ärendena. I många fall lämnas endast det beskedet att ingen åtgärd vidtagits eller skulle vidtas p.g.a. sundhetsinspektörens bedömning. Det var den senare som hade huvudansvaret för besiktningarna och som var föredragande vid nämndens sammanträden. I de fall där motiveringar ges för att ingen åtgärd skulle eller kunde vidtas går dessa ut på att bostaden ej var så dålig att nämnden kunde ingripa med stöd av § 13 i h.stadgan (se t.ex nr 120) eller att klaganden flyttat och värden lovat reparera, eller att klaganden fick flytta före kontraktstillens utgång, att orsakerna till bristerna inte gick att fastställa eller att bostaden redan utrynts. I några fall beslöts att förhållandena skulle övervakas av hälsopolisen och i en del fall som gällde stadens hus sändes skrivelser till drätselnämnden. I en del fall ger även s.insp. det utlåtandet att bristerna berodde på vanskötsel från hyresgästens sida - överbefolkning, ständig klädtvätt och matlagning i små rum som samtidigt utgjorde sovrum och kanske arbetslokal, orsakade naturligtvis fukt. Detta framhölls självfallet många gånger av värdarna som orsak till att en viss lägenhet var osund och nämnden kunde inte gärna ingripa av risk för att bli beskylld för partiskhet. I förbigående kan bara sägas att det faktum att kläder tvättades ändå tyder på att folk försökte hålla misären stängin. I de fall där hyrestvister förelåg fick nämnden också agera försiktigt. I en del fall sägs att bostaden visserligen var dålig men att hyresgästen flyttat utan att erlagt avtalad hyra. ³⁾ För dylika exempel se nr 37, 341, 366, 375, ¹⁾se ex.vis Liedgren sid 115, ²⁾Se bl.a. HVNs årsb. 1880 s.8, 1883 s.22, 1891 s 11. ³⁾ se. bl.a. HVNs årsb. s. 8.

478, 519 och 535.

Om de exempel tillhörande den här kategorien av osunda bostäder, som omnämnts i hälsopolisens egna undersökningar 1879 och 1893, finns i allmänhet inga uppgifter om vidtagna åtgärder. Det kan bero på att en del lägenheter utrynts eller reparerats godvilligt men det kan också bero på att nämnden på eget initiativ bara ansåg sig kunna ingripa i de allra värsta fallen, såsom de 1879 antecknade kallrunnen och "uthusbostäderna" och vad beträffar de överbefolkade s.k. logerarehusen i Gamla stan som besöktes 1893 (se t.ex. 476 o 542).

För de ovan behandlade exemplena på fuktiga och osunda snålägenheter i gamla hus se följande nn i bilaga 2:

20, 21^{x)}, 22, 29, 37, 47, 50, 54, 56, 90, 95, 96, 99, 106, 120,
122, 123, 127, 129, 134, 138, 141, 142, 154, 163, 164, 196, 223,
229, 237, 239^{x)}, 243^{x)}, 255^{x)}, 257, 265, 273^{x)}, 284, 291, 292, 293, 294,
295, 299, 325, 333, 341, 344^{x)}, 366, 364, 375, 379^{x)}, 391, 394, 401,
402, 403, 407, 408, 410, 420, 443^{x)}, 452, 454, 455, 459, 461, 463^{x)},
466, 475, 478, 480, 481, 484, 485, 498, 511, 519^{x)}, 534, 535, 536^{x)},
552.

De nummer som ej understrukits hänvisar till adresser på egendomar inrymmande bostäder mot vilka hälsopolisen riktat annärkningar.

De med — understrukna numren avser sådana exempel där hyresgästen inkommit med klagomål.

För de med == understrukna numren gäller att nämndens uppmärksamhet på en viss bostad påkallats från annat håll än de ovan angivna, exempelvis distr.läkarna. Vad gäller de av distr.läkarna omnämnda exemplen finns för det mesta inga uppgifter om HVNs agerande.

x) markerar att avträdesförhållandena inom egendomen varit föremål för nämndens uppmärksamhet.

Avloppsförhållandena.

1885 finns uppgifter om förekomst eller avsaknad av avlopp i 48 fall av de här ifrågavarande egendomarna. Aderton stycken saknade inomhusledning och endast fem av dessa hade kloak på gården medan tretton stycken även saknade sådan. Fyra egendomar hade mycket bristfälliga inomhusledning, där lukt förekom i två fall. Inom tjugofyra hus var ledningarna inte ventilerade men vattenlåsen var av ändamålsenlig konstruktion. Ingen egendom hade förstklassigt avlopp men två hade nästintill. I 38 fall saknas uppgifter. Sju hus hade ö r.sten. 1895/96 finns uppgifter om avlopp för 61 av de 81 adresserna. I 16 fall sakn. avlopp såväl inomhus som på gården medan 7 fastigheter hade avloppsbrunn på tomt. Tre hus hade mycket dåliga inomhusledning och 24 hus hade ledn. med ordentliga vattenlås men ingen ventilation för fallröret varför lukt förekom i en del fall. Fem hus hade förstklassigt avlopp och sex st. nästintill. Inom fyra egendomar fanns öppna rännstenar. Uppg. sakn. i 20 fall. Drygt en tredjedel av de här fastigheterna saknade alltså avlopp inomhus så sent som 1895 vilket kan jämföras med att ca 23% av **alla** egendomar i Stockholm, samma år även var i avsaknad av sådant. (HVNs årsb.1896 s. 22.)

Den följande översikten visar spridningen av de ovan behandlade typerna av osunda bostäder, fördelade på stadsdelar, rotar, kvarter och egendomar. Beträffande roteindelningen, har den 1895 existerande indelningen följts. Årtal inom parentes betyder att den aktuella egendomen betecknats som fattig, osund eller dylikt även vid andra tillfällen, t ex i arbetarbostadsundersökningen 1896 (Key-Åberg) eller i HVNs systematiska bostadsundersökning 1893, men att utförligare uppgifter om enskilda bostadslägenheter i dessa fall saknats. Alla de i bilaga 1 redovisade osunda bostäderna från 1879 tillhör de här kategorierna och finns med i översikten.

De olika kategorierna betecknas med A, B och C.

A betecknar bostäder i uthus och liknande kyfren vilka kan betraktas som rena nödbostäder.

B betecknar bostäder i kallrum och med sådana, ut sanitär synpunkt, jämförbara rum.

C betecknar de övriga ovan behandlade bristerna såsom fukt, dåliga avträdesförhållanden (endast ex), överbefolkning mm, vad gäller bostäder i gamla hus.

Gränsdragningen mellan de olika kategorierna är delvis godtycklig då uppgifterna om de enskilda fallen många gånger är knapphändiga och dessutom kunde en bostad i ett uthus ibland kanske vara mindre hälsofarlig än ett osunt rum tillhörande kategori C.

Nr i

<u>Stadsdel, rote, kvarter.</u>	<u>Gatuadress</u>	<u>År</u>	<u>Kategori</u>	<u>Antal bil.</u>	<u>2</u>
---------------------------------	-------------------	-----------	-----------------	-------------------	----------

STADEN MELLAN BROARNA

1:a roten - kategori A - 1st, B - 3 st, C - 5 st. - summa 9 st.

kv Perseus	Baggensgatan 13 AoB	1883	A	1	15
	" "	1882	B	1	"
<hr style="border-top: 1px dashed black;"/>					
kv Ajax	Spektens gränd 2	1893	C	1	407
"	" " 4	"	C	1	408
<hr style="border-top: 1px dashed black;"/>					
kv Ganymedes	Gåsgränd 4	1886	B	1	117
<hr style="border-top: 1px dashed black;"/>					
Kv Galatea	Sven Vintapparens gränd 2	1893	B	1	531
<hr style="border-top: 1px dashed black;"/>					
kv Ceres	Svartmangatan 4	1886	C	1	443
<hr style="border-top: 1px dashed black;"/>					
kv Cepheus	Köpmangatan 3	1884	C	1	239
<hr style="border-top: 1px dashed black;"/>					
kv Dedalus	Lilla Nygatan 8	1885	C	1	299

NEDRE NORRMALM

2:a roten - kategori A - , B- , C - 4 st, summa 4 st.

kv Gröpen	Mäster Samuelsgatan 51	1884,	C	2	273
		1888,-95			
<hr style="border-top: 1px dashed black;"/>					
kv Ugleborg	Klara Wattugränd 1	1890	C	1	519

3:e roten - kategori A - , B - 2 st, - C - 4 st, summa 6 st.

kv Jernplåten	Luntmakargatan 5	1886	C	1	247
kv Braxen	Bryggargatan 20	1879	B	1	48

						39
kv Lammet	(Gamla) Kungsholms Brog.	1889	C	1	223	
kv Riddären	Bryggargatan 19	1886	C	1	47	
kv Gösen	Bryggargatan 27	1882	C	1	50	
"	" "	1885	C	1	"	

7:e roten - kategori A - , B - , C - 3 st, summa 3 st.

kv Stuten	Lutternsgatan 23	1885	C	1	257	
kv Styrpinnen	Hamngatan 3 A	1886	C	1	127	
kv Blasieholmen	Teatergatan 4	1886	C	1	461	

ÖVRE NORRMALM

5:e roten - kategori A - 3 st, B - , C - 5 st, summa 8 st

kv Bergslagen	Kammakargatan 60 B	1895 (1886, -87)	A	1	188	
kv Jägaren	Norra Tullports- gatan 31 o 33 (nuv. Döbelnsg.)	1879-81	A	2	498	
kv Barnhusväder- kvarn	Rådmansgatan 21	1890	C	1	366	
kv Flygaren	Luntmakargatan 65 E	1885	C	1	255	
"	" "	1886	C (dåll. avtr. förhålland.)"			
"	" "	1889	C	1	"	
kv Islandet	Holländargatan 13	1879	C	2	138	

6:e roten - kategori A - 2 st, B- 1 st, C - 16 st, summa 19 st.

kv Skogvaktaren	Övre Badstugugatan 35	1879	A	1	13	
kv Sandberget	Luntmakargatan 64	1879-82	A	1	254	
"	" "	" "	B	1	"	
"	Norra "ullports- gatan 69 o 71	1884 (1894, -96)	C	1	498	
kv Sjöraen	Rådmansgatan 6	1879 (1886, -87)	C	15	364	

8:e roten - kategori A - 10 st, B - 4 st, C - 8 st, summa 22 st.

kv Såpsjudaren	Roslagstorg 29	1879-82	A	1	362	
"	" "	1879-81	B	2	"	
"	Roslagstorg 31	1879-81	A	2	363	
"	Roslagstorg 17	1893	B	1	359	
"	Roslagstorg 25	1883	B	1	361	
kv Sparven	Norrländsgatan 56	1886	A	1	279	
kv Spårvaغن	Perlstickaregränd 6	1879	A	2	315	
kv Apotekaren	Perlstickaregränd 7	1879-93	A	1	316	
kv Grundläggaren	Rehngatan 2	1879	A	1	342	
kv Provisorn	Perlstickaregränd 16	1893	A	1	320	
kv Italien mindre	Stora Träskgatan 51	1879	A	1	482	

kv Italien mindre	Smala gränd 26	1893	C	1	403
kv Italien	Smala gränd 11	1893	C	2	401
kv Italien större	Smala gränd 15	1893	C	1	402
kv Hägerberget	Regeringsgatan 101	1893	C	1	336
"	Regeringsgatan 111	1893	C	2	339
"	Regeringsgatan 115	1893	C	1	341

18:e roten - kategori A - 1 st, B - , C - , Summa 1 st.

kv Sirius	Vestmannagatan 36	1889	A	1	526
-----------	-------------------	------	---	---	-----

21:a roten - kategori A - 1 st, B - , C - 2 st, summa 3 st.

kv Ingemar	(Gamla) Roslagsgatan 10	1893	A	1	353
kv Snickaren	Tulegatan 6	1885	C	1	484
kv Geten	Tulegatan 11	1884	C	1	485

ÖSTERMÄLM

9:e roten - kategori A - 1 st, B - 7 st, C - 3 st, Summa 11 st

kv Trojenborg	Övra Kvarngränd 6	1881	A	1	235
"	" "	1879-82 (1880)	B	5	"
"	Övra Kvarngränd 4	1879-81	" B	1	234
"	Lilla Träskgatan 6 (nuv. Eriksbergsgatan)	1880	C	?	480
kv Träskfloden	Lilla Träskgatan 5 o 7 (nuv. Eriksbergsg.)	1879	B	1	479
kv Norrtelje	Westra Humlegårdsg.	1880	C(över- bef.)	2	164
kv Häckelfjäll större	Stora Träskgatan 28	1880	C "	?	481
kv Humlegården	Sturegatan 36	1881	C "	1	420

10:e roten - kategori A - , B - 3 st, C - 4 st, summa 7 st. + ett antal överbef.

kv Squalberget	Kvartersgatan 44	1879	B	2	238
Rudan större	Linnegatan 19	1890-91	B	1	243
" "	" "	1886-91	C	?	"
kv Rudan mindre	Nybrogatan 34	1880	C(över- bef.)	?	292
" "	Nybrogatan 36	1880	C "		293
" "	Nybrogatan 40	1880	C "		294
" "	Nybrogatan 46	1880	C "		295
kv Jernlodet	Nybrogatan 20	1880	C "		291

kv Hinden	Östermalmsgatan 28	1881	C	1	552
			(överbef.)		
kv Bävern	Valhallavägen 29	1893	C	1	511
kv Laxöringen	Sibyllegatan 47	1886	C	1	375

11:e roten - kategori - A - 1 st, B - , C - 4 st, summa 5 st.

kv Kronkvarnen	Nybergsgränd 8	1879	A	1	286
"	Nybergsgränd 5 o 7	1892 (1893)	C	1	284
kv Vildsvinet	Grevgatan 31	1886	C	1	106
"	Kvartersg. 7	1879	C	1	237
kv Valfisken	Skeppargatan 12	1891-92	C	bristfäll. avtr.	379

20:e roten - kategori A - 2 st, B - , C - , Summa 2 st.

kv Harpan	Grevgatan 38	1892	A	2	108
-----------	--------------	------	---	---	-----

KUNGSHOLMEN

4:e roten - kategori A - , B - , C - 6 st, summa 6 st.

kv Valnöten	Hantverkargatan 16 C	1888	C	1	129
kv Smaragden	Bergsgatan 20	1879	C	4	22
kv Solvisaren	Baergsgatan 6	1887	C	1	21

17:e roten - kategori A - 3 st, B - 4 st, C - 1 st, summa 8 st.

kv Bergsfallet	Hantverkargatan 28	1879	A	1	133
kv Göken	Hantverkargatan 33 D	1879	A	1	134
"	" " C	1890-91	C	1	"
"	Hantverkargatan 37o39	1879	A	1	135
kv Anakaret	Fleminggatan 60	1886	B	1	79
kv Kronoberg	(Stora)Kungsholmsg.21	1879	B	1	225
"	Måla-regränd 11 (nuv. Polhemsg.)	1882	B	2	268

SÖDERMALM

Katarina

12:e roten - kategori A - 20 st, B - 18 st, C - 7 st, summa 45 st.

Kv Barnängen mindre	Bergsprängaregränd 2	(1879)	(A)		23
"	Bergsprängaregränd 6	1879-84	A	6	24
"	" " " "	" " "	B	5	"
"	Bergsprängaregränd 29	(1896)			26

kv Barnängen mindre	Bergsprängaregränd 49	1879-82	A	2	27
" "	Lilla Mejtens gränd 24	1879-81	A	9	265
" "	" " "	1879-83	B	4	"
" "	" " "	1879	C	1	"

kv Bondesonen större	Stadsträdgårdsgatan 47	1879-81	A	2	412
" "	" "	(1893)	B	9	"

kv Beckbrännaren	Kocksgatan 57	1896	A	1	212

kv Beckbrännaren större	Folkungag. 42	1884	C	1	90
" "	Tjärhovstvägränd 11 (nuv. Erstagatan)	1879	C	1	475

kv Bondesonen	Bondegatan 32	1884	C	1	37

kv Nybygget	Renstiernasg. 21	1893	C	1	344

kv Hatten	Skånegatan 35, 37	1879 (1893, -96)	C	2	394

13:e roten - kategori A - 5 st, B - 16 st, C - 7 st, summa 28 st.

kv Pelarbacken större	Götgatan 47	1882	A	1	121

kv Glasbruket östra	Stora Glasbruksg. 40	1879-84	A	3	99
" "	" "	" "	B	14	"
" "	" "	" "	C	1	"

kv Justitia	Tjärhovsg. 63	1896	A	1	472
" "	Renstiernasg. 5	1896	B	2	343
" "	Katarina Östra Kyrkog. 24 (nuv. Fjällg.)	1885-86	C	1	196

kv Glasbruket vestra	Lilla Glasbruksg. 16	1882-84	C	2	96

kv Västergötland	Götgatan 24	1880	C	1	120

kv Höga stigen större	Lilla Glasbruksg. 4	1883	C	1	95

kv Häckelfjäll mindre	Bergsgränd 4	1879	C	1	20

14:e roten - kategori A - 1 st, B - 2 st, C - 9 st, 12 st.

kv Helgan mindre	Grindsgatan 5	1879	A	1	115
" "	" "	"	B	1	"

kv Båtsnan större	Kocksgatan 27	1885	B	1	210

kv Helgan större	Trädgårdstvägränd 5 Holländarvägen 3	1886, 1894	C	2	478

kv Fatbrusholmen mindre	Holländarevägen 6	1879	C	2	142

Kv Obeliskan	Götgatan 81	1891	C	1	123

kv Höken	Åsögatan 28	1888-89	C	1	536

kv Oron	Stadsträdgårdsgatan 30	1888	C	1	410

kv Tjurberget större Götgatan 58 1879 C 1 122

Maria.

15:e roten - kategori A - 3 st, B - 2 st, C - 4 st, summa 9 st.

kv - (Gamla)Prästgårdsgatan
26 1879 A 3 324
- " " " B 1 "
kv Bergsgruvan större Timmermansgatan 38 1886 B 1 467
" " Gamla Prästgårdsg. 31 1879 C 2 325
kv Paris Kvarngatan 8 1893 C 1 229
kv Dykärret mindre Björngårdsgatan 16 A 1885 C 1 29

16:e roten - kategori A - 2 st, B - 1 st, C - 3 st, summa 6 st.

kv Suggan Wollmar Yxkullsgatan 1879-82 A 1 533
" 33 " " " B 1 "
" Wollmar Yxkullsg. 35 1879 C 1 534
" Timmermansg. 36 1881 C 1 466
kv Mullvaden andra Hornsgatan 55 1879-82 A 1 149
kv Kaninen minsta Yttersta Tvärgränd 1884 C 1 535

19:e roten, - kategori A - , B - , C - 9 st summa 9 st

kv Viggen Besvärsgatan 60 1881 C 1 54
(nuv. Brännkyrkagatan)
" Tavastgatan 35 1879 C 3 455
kv Kattrumpan Tavastgatan 34 1879 C 1 454
kv Uglan större Hornstullsgatan 22 1879 C 1 149
(del av Brännkyrkag.)
kv Skinnarviksberget Skinnarviskgatan 23 1884 C 1 391
kv Kattryggen Tavastgatan 21 B 1882 C 1 452
(1896)
kv Haren större Besvärsg. 62 1883 C 1 56
(Brännkyrkag.)

Fuktiga och osunda bostäder i nybyggda hus.

Att fuktiga bostäder i nybyggda hus, förorsakade av för tidig inflyttning, var ett svårt hälsovårdsproblem, framkommer gång på gång i olika uttalanden av l:e stadsläkaren, distriktsläkarna och sundhetsinspektören.¹⁾ Som en sammanfattning av dessa uttalanden kan ett memorial till HV^N som l:e stadsläkaren ingav 1883 och vars innehåll förtjänar att refereras.²⁾ Stadsläkaren börjar med att säga att för tidig inflyttning i nybyggda hus i Stockholm under de föregående åren skett så allmänt och framkallat så mycket elände att han "icke tvekar att uttala den meningen att fuktiga bostäder uti nybyggda hus f.n. utgör en av de allvarsamaste hygieniska missförhållandena i huvudstaden." I de gångna årens distriktsläkarrapporter förekom från nästan alla stadsdelar skildringar av hur ibland hela familjer insjuknat i "huvudvärk, s.k. reumatiska åkommor och ögoninflammationer och hur fukten i de nya husen i övrigt bidraga till spridandet av allehanda sjukdomar genom det försvagade inflytande densamma utövar på de personers kroppskrafter som måste tillbringa sin mesta tid uti sådana bostäder varom här är fråga, således huvudsakligen barnens." Vid de många besiktningar av bostäder i nybyggda hus som sundhetsinspektören och läkarna gjort gjort och gjorde var det vanligt att finna väggarna helt och hållet täckta med grön mögelbildning, vatten som rann utefter väggarna och en ytterst stinkande och fuktig atmosfär. Husvärdarnas motargument var ständigt att förhållandena berodde på vanskötsel från hyresgästernas sida. Stadsläkaren säger att det visserligen låg något i detta påstående men att man inte kunde begära att rum i vilka 6 - 7 personer var tvungna att bo, koka mat och tillse småbarn för vars skull man inte vågade öppna fönstren av rädsla att ådra dessa förkylningar, skulle kunna eldas och vädras lika omsorgsfullt som större våningar bebodda av välbärgade hyresgäster. Sådana bättre våningar var visserligen sällan så förstörda som de fattigas rum men trots allt så kunde även den allra bästa skötsel bara långsamt avhjälpa den hälsofarliga fukten och fuktluften. I det här sammanhanget kan ett uttalande av en av distriktsläkarna omnämnas.³⁾ I årsberättelsen från 1882 citeras distr.läkaren i Ladugårdslandets västra distr. som uttrycker att "de fattiga användas icke heller så sällan som uttorkningsmedel i de nya husen och sedan de uppfyllt sitt ändamål flytta deras lyckligare lottade likar in." (se även nr 194 bil. 2) De förhållanden som detta uttalande syftar på var tydligen en sida av spekulationsbyggets följder, nämligen önskan att snabbt göra nybyggnader räntabla. Vad gällde hus som byggdes med ståndsmässiga lägenheter och som tog längre tid att inreda kunde denna önskan uppfyllas genom att hyra ut halvfärdiga delar av huset till fattiga eftersom ingen lagstiftning fanns som förbjöd detta och eftersom befolkningsökningen och bostadsbristen samtidigt var stor.

1) Se bl.a. HVNs årsberättelser 1879-84, 1882 och HVNs protokoll 1886 o-88, uttalanden av l:e stadsläkaren. 2) HVNs prot. 1883, 9 nov. 3) HVNs årsb.-82 sid 17

Påståendet att de fattiga användes som "uttorkningsmedel" förekommer också i en arbetarbostadsundersökning från 1894, av Gustaf af Geijerstam.¹⁾ Då staden växte och före detta arbetarkvarter snabbt blev attraktiva även för andra grupper, sades, enl. Geijerstam, arbetarna upp efter det att de något år bebott de nya husen. Därefter slogs smålägenheterna ihop, golven bröts upp och försågs med bättre fyllning, fasaderna förskönades samtidigt som ytterväggarna bättre ombonades. Sådana renoveringar gjordes med fördel efter det att huset satt sig och väggarna torkat och när så skett fick arbetarna lämna plats för bättre bemedlade. Förhållandena var av praktiska skäl svåra att bevisa. Enligt Geijerstam skulle det krävs att fackmän fått bryta upp golv och borra sig in i väggar vilket naturligtvis inte lät sig göras med ägarnas vetskap.

Måhända var den här sortens "spekulation" särskilt märkbar på det blivande Östermalm. Att den ovan citerade distr.läkaren var verksam i Ladugårdslands västra distrikt kan tyda på det.²⁾ Inom området fanns en stam av fattigt folk, vars bostäder revs i och med att de nya husen bredde ut sig. Det ligger nära tillhands att tänka sig att dessa "urinnevånare" erbjöds bostäder i de fuktiga nybyggena och också att en del hus med mindre lägenheter byggdes med tanke på dem men att dessa fattiga fick flytta på sig allteftersom "finare folk" sökte sig till området i större utsträckning.

Beträffande den omnämnda skrivelsen av förste stadsläkaren, så avslutas denna med ett förslag att - då nödvändiga lagstiftningsåtgärder lät vänta på sig - HVN skulle ta saken i egna händer och tillämpa § 13 i hälsovårdsstadgan så att förbud mot uthyrning av bostäder som kunde tänkas bli ohälsosamma, skulle efter undersökning, kunna göras före det att inflyttning skett. Skrivelsen diskuterades men beslut i frågan uppsköts och av protokollen framgår inte dess vidare behandling. Förmodligen ansågs den föreslagna tolkningen av § 13 vara alltför djärv och ingripa för mycket i den privata företagsamheten. Som omnämnts tidigare medgav denna paragraf nämnden rätt att förbjuda uthyrning av lägenhet som på grund av byggnadens beskaffenhet, osnygghet och liknande, kunde vara hälsofarlig att bebo. Denna stadga var troligen tillkommen med tanke på äldre hus och ruckel och tillämpades i fråga om nybyggn, endast efter det att klagomål inkommit och bevisen fanns i form av mögliga väggar och sjuka människor. En preventiv tillämpning av stadgan skulle antagligen lett till att hyresvärdarna - som inte kunde väntas godta erfarenhetsmässiga argument - krävt bevis vilka i förväg klarlade den blivande bostadens hälsovådlighet. Sådana bevis kunde vara svåra att skaffa fram utan omfattande och kostsamma undersökningar.

Av de fall av osunda bostäder om vilkanågot utförligare uppgifter finns i materialet, gällde ett drygt fyrtiotal fukt i nya hus. Att antalet inte är större är förvånande med tanke på stadsläkarens uttalande om att problemet var ett av de allvarsammaste på hygienens område i staden, i början av åttiotalet. Förklaringen till att siffran inte är större kan vara den att

1) Anteckningar om arb.förh. i Stockholm, 1894. 2) HVNs årsb. 1882 sid 17.

de många fallen vilka inte föranledde någon åtgärd och om vilka inga övriga upplysningar lämnas just gällde klagomål på bostäder i nya hus. Siffrorna vad gäller dessa fall är också högst för Östermalm och Övre Norrmalm - 62 respektive 56 av samtliga 251. De nämnda stadsdelarna var ju de som inrynde de flesta nybyggnaderna. En genomgång av tidpunkterna för dessa klagomåls inkommande skulle kunna ge en fingervisning härvidlag men har ej gjorts då ju inga bestämda slutsatser kan dras i avsaknad av övriga uppgifter. Om klagomål över fuktiga bostäder i nya hus inkom på våren föranledde dessa vanligen ingen åtgärd då man räknade med att fukten skulle avta under sommaren. Se t.ex. nr 65 och 470 i bilaga 2.

De fall av den här typen om vilka utförligare uppgifter finns är dock tillräckliga för att bekräfta stadsläkarens beskrivning av dylika bostäders utseende. Dessa klagomål fördelar sig på olika stadsdelar, rotar och kvarter enligt följande. Numret inom parentes hänvisar till bilaga 2.

Staden mellan broarna,

1:a roten - .

Nedre Norrmalm

2:a roten - 3 st (Klara Kyrkor.)

i kv Svanen 1 (514)

" " Fyrfotan mindre 2 (203)

3:e roten - 2st. (Hötorgsr)

i kv Bryggaren 1 (220)

" " Boken 1 (221)

7:e roten - 2 st (Jakobs rote)

i kv Blasieholmen 2 (31, 460)

Övre Norrmalm.

5:e roten - 3 st.

i kv Bergslagen 1 (507)

" " Kungsbacken 1 (140)

" " Barnhusväderkvarn 1 (65)

6:e roten - .

8:e roten - . (Roslagar)

18:e roten - 1st

i kv Sisius

21:a roten - 6 st. (Vanadisroten)

i kv Snickaren 2 (437, 484)

" " Geten 2 (486, 487)

" " Trädgårdsmästaren 1 (439)

" " Ingemarshof 1 (Ingemarshof)

Maria

15:e roten - 3 st.

i kv Bergsgruvan större 1 (467)

" " Nederland mindre 1 (167)

" " Fatbursbrunnen 1 (169)

16:e roten - .

19:e roten - 1.

i kv Viggen 1 (392)

Östermalm

9:e roten - .

10:e roten - 4 st.

i kv Brunfisken 1 (290)

" " Ruddan mindre 1 (194)

" " Squalberget 2 (113)

11:e roten - 4 st.

i kv Lindornen 2 (368, 432)

" " Sjökalven 1 (370)

" " Brändmästaren 1 (183)

20:e roten - 2 st.

i kv Neptunus 1 (105)

" " Lyran 1 (246)

Kungsholmen

4:e roten - 1 st.

i kv Härolden - helt hus, 7 lägenheter uthyrda. (Principdisk. i HVN ang.fukt i nytt hus)

(74)

17:e roten - 2 st.

i kv Arbetaren 1 (82) fler lägenheter.

" " Dykaren 1 - 11 lägenheter, svår fukt, (81)

Katarina

12:e roten - 1 st.

i kv Jernet 1 (38)

13:e roten - 4 st.

i kv Buketten 1 (479)

" " Urvädersklippan mindre 1 (207)

" " Brändmästaren 1 (183)

" " Brännaren 1 (184)

14:e roten - 4 st

i kv Båsmannen större 4 (85, 209)

Beträffande roteindelningen så är denna här, liksom annorstädes i uppsatsen, den indelning som fanns 1895.

Som synes inkom klagomålen från olika delar av staden - någon koncentration till ett visst område föreligger inte. Att sex stycken anmärkningar gäller just Vanadisroten är inte oväntat - detta område byggdes under den här tiden och saknade gammal bebyggelse i större utsträckning. Om man räknar antalet ^{uppgivna/}lägenheter så faller de flesta på Kungsholmen vilket har sin förklaring i att utförligare uppgifter om två hus föreligger. Det ena av dessa, Fleminggatan 13, är intressant såtillvida att i detta fall byggnadsnämnden begärde HVNs yttrande över risk för sanitära olägenheter i händelse av att inflyttning skedde förrän huset färdigbyggt. Diskussionen i HVN vid behandlingen av detta ärende visar hur försiktig nämnden var då det gällde att ingripa - och detta i en fråga som under tio års tid betraktats som ett svårt hälsovårdsproblem. Förklaringen till detta ~~är~~ ^{kanske var/} - förutom tvekan att ingripa i angelägenheter som betraktades som privata - att de besvär och lidanden som eventuellt kunde drabba de enskilda hyresgästerna, ~~inte~~ i första ^{hand} var av epidenisk natur och därför inte av direkt fara för allmänheten. Nämnden beslöt att meddela byggnadsnämnden att det var förenat med våda ur hälsosynpunkt att bebo huset men ^{inte/}yrka på att huset skulle totalförbjudas till uthyrning. Stadsläkaren reserverade sig och framhöll att HVN borde tagit tillfället i akt och gjort ett beslut i frågan eftersom det i långt högre grad gällde en hälsovårdsangelägenhet än en byggnadsfråga. Vad stadsläkaren här syftade på var förmodligen det att han ansåg att nämnden skulle ha tillämpat h. stadsgans paragraf 13 i preventivt syfte och på så sätt skapat ett prejudikat i dessa frågor. I det här fallet tog b. nämnden dock hänsyn till HVNs utlåtande och ålade ägaren vid vite att utrymma de lägenheter som redan börjat bebos. (se nr 74).

I ett annat fall på Kungsholmen, Fleminggatan 64 ringrop HVN där- emot eftersom hyresgästerna redan blivit sjuka och bevisen för rummens obeboelighet var fullt synliga i form av mögel och rinnande vatten längs väggarna (se nr 81). För andra liknande beskrivningar av fuktens inverkan på de hygieniska förhållandena se t ex (140) Holländargatan 27 och (203) Klara Västra Kyrkogatan 5.

Att på basis av de enskilda uppgifter som föreligger i undersökningsmaterialet dra slutsatser om det här problemets omfattning i kvantitativt hänseende går naturligtvis inte. De exempel som framkommit (se hänvisningsnummer i kvartersöversikten föregående sida) torde dock vara tillräckliga som bevis för att den svåra fukten i nybyggda bostadslägenheter var ett svårt bostadsproblem som först och främst drabbade de mindre bemedlade och som skulle förtjäna att ytterligare kartläggas. Även omolägenheterna var av övergående natur så betydde de kanske varaktiga men för de drabbades

hälsa.

Då en undersökning av hyresgästernas ekonomiska och sociala ställning ej gjorts går det naturligtvis inte heller att dra bestämda slutsatser om att detta först och främst var ett bostadsproblem för de fattiga även om det ligger i sakens natur att anta att så var - bättre benedlade hyresgäster hade råd att elda och vädra i den utsträckning som behövdes för att ge resultat, jufr stadsläkarens uttalande ovan, och om förhållandena var olidliga betydde det kanske inte ekonomisk katastrof att bryta ett hyreskontrakt, vilket för de fattiganånga gånger var en omöjlighet då det betydde att redan inbetald kvartalshyra kanske förlorades.

En uppräknin~~g~~ av Hyresgästernas respektive värdens/ägarens yrken eller titlar, i den omfattning de finns uppgivna i undersökningsmaterialet ger följande resultat:

Hyresgäster

Änka - 1 st	Korgmakare - 1 st	ungkarlar - 2 st
Änkefru - 3 st.	Snickare - 3 st	Skådespelare - 1 st
Filare - 2 st.	Arbetskarl - 3 st	Hattfabrikör - 1 st
Murare - 1 st	Arbetare - 1 st	Löjtnant - 1 st
Mureriarbetare - 1 st	Skeppsstuvare - 1 st	Byggnästare - 1 st
Skomakare - 1 st	Gjutare - 1 st	
Smed - 1 st	Handelsresande - 1 st	
Stadsbud - 1 st	Tullvaktnästare - 1 st	
Maskinarbetare - 1 st	f.d. Lantbrukare - 1 st	
Järnarbetare - 1 st	Poliskonstapel - 1 st	

Som synes övervikt för hantverkare och kroppsarbetare med några inslag av mer borgerliga yrken.

Hyresvärdar/ägare

Murare - 1 st	Änka - 1 st	Underlöjtnant - 1 st
Verkmästare - 1	Vägskrivare - 1 st	Bostadsföreningar - 2 st
Plåtslagare - 1 st	Herr - 3 st	Handlande - 1 st
Tunnbindare - 1 st	Agent - 1 st	Skulptör - 1 st
Målare - 1 st	Perukmakare - 1 st	Stadsräklare - 1 st
Trädgårdsmästare - 1 st	Kassör - 1 st	Byggnästare - 10 st
Husägare - 1 st	Kamrerare - 1 st	Brukspatron - 1 st
		Arkitekt (Byggnadsförening) 1 st.

Att titeln byggnästare dominerar är väntat. Denna benämning behövde dock inte betyda att titelinnehavaren hade de för ledning av byggnadsarbeten nödvändiga kvalifikationerna¹⁾ även om skärpta krav härvidlag ställdes i en tilläggsparagraf till byggnadsstadgan 1888²⁾. Tendensen i övrigt med

1) Geijvall s 38. 2) Sv. förf.samling 1888 § 85.

representanter för såväl medelklassen som enklare hantverkare kan antas motsvara den sociala sammansättningen i stort bland husägarna under dessa år då spekulationsbygget lockade nya grupper till företagsamhet.

Trots läkarnas påminnelser, tycks HVN inte någon gång, genom hälsopolisen, tagit det första initiativet till en besiktning eller ett ingripande. Klagomål skulle först inkomma från hyresgästerna. Sådana har också kommit, 33 gånger vad gäller de fall som här behandlas. Tre gånger fäste byggnadsnämnden uppmärksamheten på att fukt och osundhet förekom i nybyggen. Sju av de enskilda egendomar som räknats med här, finns omnämnda i nämndens årsberättelser, där distriktsläkarrapporterna citeras. (huvudsakl. 1881).

Uppgifter om storleken av de överklagade lägenheterna är mycket ofullständiga. För två hus på Kungsholmen uppges att de var inredda med lägenheter om enbart ett rum och kök, vilket betyder att de tillhörde de nya "arbetarkaserner" som utgjorde en stor procent av den nya bostadsproduktionen. Antydningar om att dessa byggdes slarvigare och av sämre materiel än byggnader som direkt var avsedda för bättre bemedlades bostadsbehov, görs i den ovan refererade arbetarbostadsunders. (sid 45)¹⁾ men förekommer också i de omdömen som ges i HVNs årsberättelser. 1880 sägs t ex att "mycken olikhet" fanns bland de nyuppförda byggnaderna, beträffande deras lämplighet till bostäder. En del tycktes vara uppförda "snarare i avsikt att uthyra dem åt fattigt och vårdslöst folk än åt ordentliga arbetare." Dylika hus borde därför övervakas alltifrån det att ritningarna gjordes till dess att inflyttning skedde.²⁾ 1882 citeras distr.läkarrapporten från Maria, där distr.läkaren framhåller att teglet i de nya arbetarbostadshusen, oftast var av "dålig beskaffenhet, poröst och föga bärigt," vilket hade till följd att murarna gjordes tjockare och fukten höll sig längre kvar.³⁾ I ett fall (nr 113) uppges att ägaren stod i begrepp att sälja det nya huset och i ett annat fall (nr 82) stod huset under konkurs, enl. den klagande hyresgästen. Klagomål över fukt i större lägenheter, från 4 - 7 rum och kök förekommer också men uppgifter om hyresgästernas yrken saknas i de flesta av dessa fall.

De inkomna klagomålen och distr.läkarnas omnämnande av enskilda egendomar fördelar sig på följande årtal:

1879 - 1 st	1885 - 5 st	1891 - 3 st
1880 - 1 "	1886 - 5 "	1892 - - "
1881 - 5 "	1887 - 1 "	1893 - - "
1882 - 1 "	1888 - 2 "	1894 - 1 "
1883 - 3 "	1889 - 3 "	1895 - - "
1884 - 7 "	1890 - 5 "	

Att de flesta faller på mitten och slutet av åttiotalet får inte tas som bevis för att problemet gjorde sig mest märkbart under dessa år utan snarare

1) Geijerstam, sid 24, 25 o 50.
 2) HVNs årsb. 1880, sid 8.
 3) " " 1882, " 18.

för att de som drabbades blivit medvetna om möjligheterna att klaga samtidigt som ett relativt bostadsöverskott gjorde detta möjligt. I de otryckta distriktsläkarrapporter som finns från 1886-87 och 1891-95 sägs också att situationen var gynnsammare än under tidigare år även om problemet fortfarande fanns vad gällde enstaka nya hus. Så klagar exempelvis distr.läkaren i Johannes, dr Cassén, 1892, över att inga varningar hjälpte för att förhindra det för tidiga inflyttandet i nya hus. Svaret på de varnande framställningarna var alltid att hyrorna var billigare och "då får ej arbetarna tänka på hälsa och trevnad."¹⁾ Dock hade två år tidigare, 1890, nya bestämmelser tillkommit för att förhindra de värsta olägenheterna i samband med nybyggen (se nedan).

Som tidigare påpekats, tycks HVN ha ansett sig vara tvungen att agera försiktigt i denna fråga. Men problemet gjorde sig ständigt påmint och tycks av de sammanfattande omdömena i årsberättelserna att döma, ha varit särskilt omfattande under åttiotalets första år då bl a stora hyreshus byggdes kring Roslagsgatan, nuv. Tule- och Döbelnsgatorna och på Söder bl a kring Hornstull och Bondegatan.²⁾ Här skall inte djupare gås in på diskussionen kring lagstiftningen på området, då detta var en fråga av större politisk räckvidd och inte enbart begränsad till HVN, men följande kan omnämnas: Den drivande kraften i denna fråga inom HVN, synes l:e stalsläkaren ha varit. Denne stod för de framförda synpunkterna i årsberättelserna och han ingav under åttiotalet ett flertal skrivelser och memorial i ärendet till nämnden.³⁾ I årsb. 1879 klagas över att inga stadganden fanns som kunde förhindra den stora fukten i väggarna på nybyggda hus. Nämnden kunde inte göra så mycket då dess agerande med stöd av y 13 (~~xxxxxxx~~) lätt kunde betraktas som godtyckligt. 1880 sägs att det enda som HVN kunde göra var att genom hälsopolisen lämna råd och föreskrifter om eldning och ventilation för att i någon mån minska fukten men i förhoppning om att en förändring skulle åstadkommas, hade en skrivelse till byggnadsnämnden avsänts, där denna ombads att i stadsfullmäktige verka för att en förändring i stadens byggnadsordning kom till stånd, som kunde förhindra för tidigt inflyttande i nya hus.⁴⁾ Byggnadsnämnden svarade 1882.⁵⁾ I svaret framhölls att ämnet var av omfattande beskaffenhet och att lagstiftningsvägen helt förhindra fuktig beståder i nya hus var inte utförbart. Byggnadsnämnden föreslog dock några nya och förändrade bestämmelser till stadens byggnadsordning. Dessa överensstämde i stort med HVNs önskemål. För det första borde förbud utfärdas mot uppförande av böningshus av sten under vintern, eftersom väggar vilka uppmurats vid minusgrader, otvivelaktigt torkade långsammare än sådana som uppförts under sommarmånaderna, trots att delade meningar rådde i denna sak. Vidare medgav nämnden att det förslag som särskilt framförts i HVNs skrivelse, nämligen att förbud skulle

1) Årsrapp. fr. distr.läkarna, Johannes, 1892.

2) HVNs årsb. 1881, sid 23, 1882, sid 16 ff. 1884, sid 16.

3) HVNs årsb. 1879-84. HVNs prot.dec.-80, nov.-83, jan.-86, mars -88.

4) HVNs prot. dec.-80. HVNs årsb. -80, sid 9.

5) HVNs prot. febr. -82, HVNs årsb. -82, sid 19 f.

stadgas mot att nybyggda hus rappades för tidigt invändigt, visserligen mer än något annat skulle befrämja husens uttorkande, men byggnadsnämnden hyste stor tvekan inför en sådan åtgärd. En sådan föreskrift ~~xxx~~ skulle betyda ett stort ingrepp i hela byggnadsverksamheten då den avsevärt kunde förlänga byggnadstiden för ett hus. Men eftersom för tidig rappning av väggarna inomhus många gånger försvårade väggarnas uttorkning, isynnerhet om de uppförts under vintermånaderna, så föreslogs ett eventuellt stadgande om att "inre putsning" inte skulle få göras förrän tre månader efter det att byggnaden blivit efterbesiktigad och godkänd i enlighet med 73 § 4 mom. i den gällande byggnadsordningen men att undantag skulle kunna beviljas efter ansökan hos byggnadsnämnden. Beträffande yttre rappning, som också var av betydelse då det gällde att förebygga för stor fukthalt i husmurarna, fanns redan en bestämmelse som förbjöd sådan före sex månader efter det att yttermurarna uppförts. I fall där byggnation pågått under höst och vinter hade denna bestämmelse emellertid inte visat sig vara tillräcklig och därför föreslogs än ändring uti den gällande § 34 till att "yttre rappning icke skall få verkställas förr än under sommaren året näst efter det att huset blivit till sina yttermurar uppfört, dock icke före den 1 juli och i intet fall förr än sex månader efter det att huset kommit under tak." Slutligen föreslogs att allt byggnadsarbete skulle övervakas av en särskild, därtill utsedd person. Till dessa förslag svarade HVN att byggnadsnämnden snarast måtte föreslå stadsfullmäktige att de tillades stadens byggnadsordning. Förslagets verkställighet lät emellertid vänta på sig. Inte förrän 1890 förändrades och utökades de berörda paragraferna i byggnadsordningen (§ 34 o 73) Den nya lydelsen följde i stort sett ovan refererade förslag med undantag för att invändig rappning inte skulle få ske förr än fyra månader efter den stadgade besiktningen samt att den utvändiga rappningen skulle ske under tiden maj - sept. Nybyggda hus fick inte hyras ut förrän de ~~xxx~~besiktigats av byggnadsnämnden och om vid detta tillfälle någonting tydde på att inflyttning kunde medföra sanitära olägenheter, skulle detta omedelbart anmälas till HVN. P.g.a. ärendets långsamma behandling hade HVN redan 1888 övergivit tanken att förslagen i berörda fråga skulle komma från byggnadsnämnden och hade själv detta år yrkat på förändringar, i en skrivelse till stadsfullmäktige.²⁾

Trots att HVN ^{ansåg} dess ställning var svår p.g.a. bristande lagbestämmelser vad gällde hälsovådliga bostäder i nybyggnader, bedömdes förhållandena ändå i ett antal fall vara så svåra att ägarna ålades vid vite att utrymma nyss uthyrda bostäder samt att de torkades ut ordentligt innan ny uthyrning skedde (se t.ex. nr 203, bil. 2). Så skedde dock endast under höst och vinter, inkom klagomålen under våren eller sommaren vidtogs inga åtgärder då man menade att den varmare årstiden ändå medförde förbättringar.

För nummerhänvisningar till bilaga två, betr. ex. på fuktiga bostäder i nybyggda hus, se den geografiska översikten sid 46.

1) HVNs årsb. 1890 sid 16 o 17. 2) HVNs årsb. 1888, sid 10 ff.

Ytterligare några sanitära olägenheter som bekyrade hälsovårdsmyndigheterna i samband med den livliga byggnationen, kan nämnas. De nya hyreshus som byggdes för att tillgodose arbetarklassens bostadsbehov ansågs av läkarna inte bara vara för stora och kasernlika utan även i hög grad vara gynnsamma för spridning av smittosamma sjukdomar. Dessa hus inreddes med en mängd smålägenheter med gemensamma ingångar och belägna längs långa, mörka korridorer i vilka stora barnskaror höll till under vintrarna och lätt spred eventuell smitta från familj till familj.¹⁾ Idealet för arbetarbostäder ansågs vara mindre hus där varje lägenhet hade egen ingång. Som gott exempel framhålls AB Ekmans mekaniska snickerifabriks arbetarbostäder på Kungsholmen. Dessa utgjordes av småhus med fyra lägenheter om ett rum och kök i varje, pryddligt byggda i trä och liggande i klungor i en sluttning. Som särskilt förträffligt framhålls att varje familj hade egen ingång vilket inte bara var bra för hygienen utan också för trevnaden och graunsämjan enligt ett omdöme som gavs i nämndens årsb. 1881.²⁾

Ett annat problem som också ansågs vara av betydelse för smittospridning av olika sjukdomar var att murbruk, rappning och golvfyllnad togs till vara då gamla hus revs, och användes till trossbottenfyllning i nybyggnader. Detta hade till följd att all slags ohyra överfördes även till första klassens lägenheter och då HVN även ansåg att bevis fanns för att smittoämnen kunde finnas i sådan fyllning, ingrep nämnden i en del fall och påbjöd att materiet skulle desinfekteras före användning.³⁾ Då det ökända och hos hälsopolisen illa anskrivna huset, Baggensgatan 13 A o B (nr 15 bil.2), revs 1888, förbjöds ägaren att använda den bortförda fyllningen. Rivningen pågick i flera månader och under tiden var omkringliggande hus omvälvda av ett "moln av kvävande damm" som trängde in i förstugor, trappor och boningsrum. Ett antal svårare sjukdomsfall som inträffade under rivningstiden i de närbelägna bostäderna, sattes i samband med det från den gamla egendomen härrörande dammet.⁴⁾

Svåra sanitära olägenheter uppstod också då stora hyreshus uppfördes och försågs med avloppsledningar inomhus, före det att det kommunala avloppsnätet dragits fram till de nya områdena. Inflyttning skedde trots detta och följden blev att slasket från husledningarna rann ut på marken och bildade stillastående vattensamlingar som naturligtvis sommartiden utgjorde potentiella "pesthärdar." Ett exempel omnämns i årsb. 1881.⁵⁾ Vid Sturegatan hade ca 700 personer flyttat in i nya hus, försedda med avloppsledningar. Dessa var emellertid inte anslutna till varken rännstenar eller underjordiskt avloppsstystem, då sådant saknades vid den nya gatan. Husledningarna började begagnas och resultatet blev att husgrunden genomdränktes av smutsvatten,

1) HVNs årsb. 1881, sid 21 f. se även årsb.-80 sid 7, -82, sid 16 ff., -83, sid 21, -84, sid 16, -85, sid 26,

2) HVNs årsb. -81, sid 21 f.

3) HVNs årsb. -86, sid 17.

4) HVNs årsb. -88, sid 12 f.

5) HVNs årsb. -81 sid 19

samt att urin och annan orenlighet trängde in i husens källare. HVN undersökte förhållandena, skrev till drätselnämnden och anhöll om att kloak skulle anläggas snarast. Skrivelsen ledde till resultat och nämnden förbjöd användandet av husledningarna intill dess att avloppstrummorna byggdes ut.¹⁾ Fler liknande exempel förekom, bl a inom kvarteren Ingemar och Väduren vid Roslagsgatan, vid Bergsgatan, Parmätaregatan, Reparebansgatan m fl på Kungsholmen, på Söder bl a vid Bondegatan och nuv. Brännkyrkagatan.²⁾ För de otillfredsställande förhållandena kunde emellertid inte bara byggherrarna lastas, även staden brast i fullgörandet av sina skyldigheter, vad gällde denna fråga. Enligt byggnadsordningen § 5 var staden skyldig att dra fram gata enligt stadsplanen, så snart bebyggelsen på bägge sidor om tomtlinjen, sammanlagt uppgick till en tredjedel av gatans längd. Och i samband med att gata framdrogs var staden även skyldig att anordna avlopp för vattnet från såväl gatan som intilliggande gårdar och tomter, enligt § 22 i byggnadsstadgan.³⁾

Jag har för denna uppsats inte närmare undersökt de här frågorna, men jag har ändå velat ta med ovanstående uppgifter, då dessa problem också hörde till bilden av, de visserligen tillfälliga men dock mycket osunda, förhållanden som erbjöds den växande stadsbefolkningen i de nybyggda bostadskvarteren.

Källarbostäder i nya hus.

I byggnadsordningen § 32 (1874) stadgades att boningsrum inte fick läggas lägre än 30 cm över jordytan. Denna betsämelse var betydelsefull, då därigenom en utveckling efter engelskt mönster undveks. De ärenden ang. källarbostäder i nya hus, som behandlades i HVN under perioden, är visserligen ganska få, men visar klart att ett förbud var nödvändigt. Källarlägenheter inreddes i nybyggen, trots att ägarna var medvetna om det olagliga i förfaringsättet. Försök gjordes att kringgå bestämmelserna genom att först någorlunda välinreda källarbostäder och sedan hos byggnadsnämnden ansöka om att få använda dem genom ett undantag från bestämmelserna. Detta visar att de ekonomiska fördelar som kunde vinnas med dessa lösningar var så stora att risken att gå mot bestämmelserna var värd att ta. Dessa källarlägenheter tycks främst ha inretts i anslutning till butikslokaler eller för ändamålet att användas till portvaktsbostäder. Portvaktsbefattningen som var en efterträdare till gårdskarlsysslan, krävde bostad i huset för sin utövare. Detta utrymme minskade naturligtvis den yta som kunde hyras ut. Det var därför frestande för ägarna att till portvaktsbostad söka utnyttja något mindre räntabelt utrymme. Ett annat exempel som vittnar om samma strävan är det, där kök anlades i källarvåningen så att ett större antal smålägenheter skulle kunna inrymmas i bottenvåningen.

1) HVNs årsb. 1881 sid 19

2) HVNs prot. 1885, bil. B, 18 sept.

3) Ibid.

Källarbostäder uppfyllde inte de hygieniska krav som av hälsovårdsmyndig-
sattes mycket högt: ordentlig dagsljusförsörjning, tillgång till frisk
luft genom god ventilation och försäkringar mot att svår fukt ej uppstod.
I hithörande frågor yrkade därför nämnden avslag i sina remissvar till
byggnadsnämnden. Eftergifter kunde enligt sundhetsinsp. leda till att ett
vitt fält lämnades för fortsatta försök att kringgå bestämmelserna. Då det
gällde äldre hus eller ombyggnader i sådana bedömdes saken något annorlunda
(se nr 166 bil 2). Dels blev det väl aldrig fråga om lika djupt liggande
rum i en del nybyggnader, och dels kunde ett avslag för rum som låg någon
dm under markytan i äldre hus, betraktas som godtyckligt då det säkert
fanns ett stort antal bebodda rum i staden som låg något under markytan.
Vad gällde äldre hus krävde man därför i första hand att ifrågavarande rum
var ombonade.¹⁾

Nummerhänvisningar till bilaga 2:

102, 124, 166, 215, 418 (ett flertal fall inom kv Sergeanten vid
Strandvägen), 525.

Exempel på övriga sanitära olägenheter som dålig lukt, användandet av
gift för utrotande av ohyra mm.

Att dålig luft var utmärkande för de fattigas bostäder under denna tid
är allmänt omvittnat. I sin rapport för 1886, klagar distriktsläkaren i
Johannes, dr Cassén: "Förhållanden som menligt inverka på allmänna hälso-
tillståndet och genom uppkomsten av sjukdomar äro nu som förut, osunda,
fuktiga och illa ventilerade bostäder; kasernmässiga och här och där
överbefolkade lägenheter, jämte de fattigas synnerligen ringa begrepp om
att renlighet och frisk luft är bland huvudfaktorerna vid hälsans bevarande.
Såsom ett enda exempel på den osnygghet som nästan allestädes existerar,
vill jag nämna, att högst få av de fattigas boningar finnas, där man
icke genast vid inträdet får känna den vedervärdiga lukten av på kakel-
ugnen upphängda, torkande barnkläder eller disktrasor."²⁾ Gustaf af
Geijerstam beskriver företeelsen sålunda: "Denna lukt finner man överallt
där nöden hopat människorna tillsammans. Även i hem där man trots stor
fattigdom försöker att på allt sätt hålla snyggt, skura, vädra, elda.
Lukten finns där ändå. Denna obestämbara atmosfär finns där ändå med sin
blandning av fukt, kyla och dålig luft."³⁾

Det är lätt att inse att den dåliga luften var en ofrånkomlighet i små
lägenheter bebodda av stora barnfamiljer vilka var tvungna att koka mat,
sova och tvätta i ett och samma rum. Läger man till detta att bostäderna

1) HVNs prot. 16/2 -94, Tjänstem. fr. 1:e stadsl. 22/2 -92, HVNs årsb-92, s.19

2) Årsrapp. från distr.läkarna, Johannes, 1886

3) af Geijerstam, sid 49

ofta beskrivs som fuktiga och kalla samt att bränsle kostade pengar så förstår man att okunnigheten om den friska luftens betydelse och rädslan för att vädra var materiellt betingade. En försvårande omständighet var också att fönstren på sina ställen inte gick att öppna vintertiden.¹⁾

Men obehaglig lukt kunde naturligtvis också orsakas av andra, utanför bostaden liggande faktorer. Kloakgaslukten från felkonstruerade avloppsledningar har redan berörts. Avträdeslukt var ett annat problem, även där förebyggande åtgärder vidtagits, (se ex.vis nr 273 bil.2). Nu och då för- anledde stillastående vattensamlingar i källare och på tomter, klagomål. Bland klagomålen till HVN finns också sådana som gäller obehag av i bo- städerna inträngande lukt från gasolja, fotogenupplag och lampbodur.

Märkligt nog förekommer under perioden inga klagomål till HVN över rättor och ohyra - dessa, som man får tänka sig, vanlig gissel, inte bara i de allra fattigaste bostäderna. Om rättorna påminns man bara ibland i beskrivningar av bristfälliga rum där råtthål omnämns. I ett fall inkom klagomål över osundhet vars orsak visade sig vara att en mängd döda rättor dött och blivit liggande bakom väggpanelningarna. (se nr 466, bil 2).

Beträffande ohyra förekom som nämnts inga direkta klagomål men däremot anmäldes till HVN fall betr hyresvärdar som använt arsenikhaltiga ämnen för att utrota väggohyra. Preparaten som ibland kallas Kejsargrönt, ibland Schweinfurtergrönt, bestod av färgstoff som ströddes i springor på golv och panelning eller blandades i tapetklist t. Giftet framkallade sjuklig- het och i ett fall, som anmäldes av distriktsläkaren på Kungsholmen, miss- tänktes ett dödsfall ha samband med användandet av sådant gift (nr 80, bil.2). Där ämnet påträffades, ålades hyresvärdarna att avlägsna detta genom att ta bort tapeterna och skrapa väggarna. I maj 1888, varnade HVN genom tidningarna, allmänheten och isynnerhet målarna för missbruk av arsenik- haltiga ämnen i samband med utrotning av ohyra och erinrade samtidigt om giftstadgans bestämmelser.²⁾

För exempel på klagomål betr. osundhet av ovan anført slag, se följande nr i bil. 2: 60, 66, 80, 91, 129, 147, 148, 152, 160, 165, 177, 183, 186, 195, 202, 206, 215, 261, 272, 283, 330, 333, 494 och 497.

Logerarehus.

I denna uppsats behandlas endast exempel på osundhet inom enskilda bo- stadslägenheter medan olika slag av härbärgen, allmänna nödbostäder o likn. förbigås. Ett undantag är de s.k. logerarehusen som skall beröras något, eftersom det i det material jag gått igenom finns beskrivningar som upp- lyser om den i alla avseenden ytterst osunda miljö som existerade inom en

1) Årsrapp. fr. distr.läkarna, Johannes, 1893.

2) HVNs årsb. 1888, sid 12.

del av dessa s.k. hotell.

De logerarehus - logihus - s.k. hotell, alla benämningar förekommer, som omnämns i HVNs protokoll och årsberättelser, fanns alla i Staden mellan broarna - flera av dem vid Österlånggatan och Skeppsbrogränderna.

Inneboende och nattlogerare mottogs i många fattiga hem runtom i staden som ett sätt att klara höga hyror, ibland med svår överbefolkning som följd (se ex.vis nr 420, bil.2).

Vad som gjorde att HVN hade anledning att rikta särskild uppmärksamhet på logerarehusen i Gamla stan, var att de frekventerades av ett klientel som gick under benämningen "löst folk" eller "slödder" samt att de låg i närheten av Skeppsbron och därför också tjänstgjorde som "hotell" för sjömän och hamnarbetare, vilket betydde att de var kritiska miljöer för spridning av epidemier och smittosamma sjukdomar. ¹⁾

Logerarehusen drevs som privata rörelser i större och mindre lägenheter, som ofta också utgjorde värdens eller värdinnans bostad, eller ibland i hela hus. Några särskilda ordningsföreskrifter för dessa "hotellrörelser" fanns inte men 1885 beslöt HVN, i två fall, att minsta kubikrymd och gcllyta per person, skulle vara $10m^3$ respektive $3,5m^2$. ²⁾ Vid HVNs systematiska bostadsundersökning 1893 (se sid ^{61f}) ålades 7 st "hotellinnehavare" vid vite, att följa ovannämnda normer beträffande utrymmet, samt förelades dessutom detaljerade föreskrifter med hänsyn till skötsel och renhållning. ³⁾ I årsberättelsen samma år, framhöll s.insp. behovet av ordningsföreskrifter för dessa etablissement samt att lokaler som skulle användas för att ta emot logerare, först skulle besiktigas och godkännas av myndigheterna. ⁴⁾

1895 sägs att förhållandena med avseende på renlighet och snygghet fortfarande lämnade mycket övrigt att önska även om antalet logerande, vid inspektionerna befunnits vara inom det tillåtnas gräns. ⁵⁾ Men detta år framskyntar åter problemet att i tider av bostadsnöd begränsa antalet **persöner** som kunde tillåtas inhysas i ett rum och hänvisa en del bostadslösa till att sova i det fria eller att tillåta stor överbefolkning vilket innebar sanitära olägenheter, inte bara för de drabbade utan även för omgivningen. HVN vidtog detta år inga åtgärder betr. logihusen. ⁶⁾

Alla dessa s.k. hotell var inte i lika dåligt skick beträffande renligheten. Vid den systematiska undersökningen 1893, gavs om en del dylika hotell omdömet att de var snygga trots att överbefolkning förekom (se nr 70 och 387 bil. 2). Men i en del fall var de hygieniska förhållandena sådana att de trotsade all beskrivning. Bland de mest framträdande i

1) Key Åberg, sid 45, HVNs årsb. 1893, sid 12, 1895 sid 15.

2) HVNs årsb. 1885, sid 26.

3) Ibidem, sid 12

4) Ibidem

5) HVNs årsb. 1895, sid 15

6) Ibidem

i detta avseende var ett gammalt, ökänt hus vid Baggensgatan 13 A o B (nr 15 bil. 2), vilket även inrymde en del enskilda bostadslägenheter och som revs 1888.¹⁾ Andra adresser var Trångsund 2 B och Österlånggatan 11 och 20 (nr 476, 542 och 543 bil. 2).

Att logerarhusen var föremål för handläggning vid nämndens sammanträden/berode inte på klagomål från någon av nattgästerna eller logerarna utan på att allvarliga anmärkn. inkom från hälsopolisen, ordningspolisen och distriktsläkarna. 1895 omtalas dock att hamnarbetarna överlämnat en petition till överståthållarämbetet, där de anhöll om att själva få reglera ordningsföreskrifter för logihusen eftersom de funnit det nödvändigt att dessa sköttes på ett mer tillfredsställande sätt.²⁾

En uppräknig av de yrkesbeteckningar som uppges för de "hotellvärdar och värdinnor" som omnämns i HVNs protokoll, får följande utseende:

f.d. korskärare/hotellvärd	1 st	ogifta	4 st
arbetskarl	1 "	änka	3 "
åkare	1 "	hustru	3 "
husägare/skeppsstuvare	1 "	fru	2 "
husägare	1 "	segelsömmerska	1 "
herr	1 "		
handlande	1 "		
kaptän	1 "		
bygmästare	1 "		
notarius publicus	1 "		

Nummerhänvisningar till bilaga 2:

15, 70, 178, 213, 216, 323, 387, 476, 540, 542 och 543.

Något om de fall av klagomål på osunda bostäder vilka inte föranledde någon åtgärd från HVNs sida.

Under de år undersökningen omfattar, handlades vid HVNs sammanträden drygt 260 klagomål och ansökningar om besiktning av osunda bostäder, vilka inte föranledde någon åtgärd från nämndens sida och om vilka mycket knapphändiga uppgifter lämnas. Här bör åter påpekas att inte alla av de exempel på osunda bostäder, som i det föregående kommenterats, föranledde strängare ingripanden från Nämndens sida, men det faktum att s. insp. i dessa fall lämnat något utförligare rapporter, tyder på att bristerna och olägenheterna bedömts så befogade eller allvarliga, att klagomålen inte kunnat avfärdas förutan ett skriftligt utlåtande.

Besluten att avskrivna eller lämna ett klagomål utan åtgärd motiveras ibland med att klaganden flyttat, att bostaden stod tom, att reparationer redan vidtagits och att olägenheterna avhjälpats, att bristerna inte var så svåra att nämnden kunde ingripa o. liknande. Det ligger nära till hands att förmoda att en del av de här klagomålen gällt fuktiga lägenheter i nybyggen och att HVN bedömt fukten vara i avtagande eller för obetydlig för

1) HVNs årsb. sid 12 f. 1888. 2) Ibidem 1895, sid 15

att motivera åtgärd. Ett litet stöd, om än mycket svagt, för ett sådant antagande kan ev. fås från nedanstående översikt över klagomålens fördelning på olika stadsdelar:

Staden mellan broarna	- 19 st	Kungsholmen	- 16 st
Nedre Norrmalm	- 38 st	Katarina	- 27 st
Övre Norrmalm	- 56 st	Maria	- 29 st
Östermalm	- 62 st		

Av 251 klagomål¹⁾ faller sammanlagt 118 st på Östermalm och Övre Norrmalm, dvs stadsdelar som inrymde ett stort antal nybyggen. Å andra sidan bör siffrorna för dessa stadsdelar också kopplas samman med det förhållandet att de tillhörde de folkrikare områdena i staden.

Genom att undersöka de aktuella egendomarnas byggnadsår, skulle det kanske kunna gå att få svar på om och om ett samband fanns mellan första uthyrningsåret och klagomålen hos HVN. En sådan undersökning skulle dock vara tidskrävande utan att i övrigt lämna upplysningar om sanitära förhållanden och standard, varför jag avstått från att göra den.

Då klagomål över fuktiga bostäder i nybyggda hus inkom under vårvintern eller vår och sommar så beslöt HVN nästan undantagslöst att inte vidta någon åtgärd. Motiveringen var att fukten skulle avta under den varmare årstiden. Men samma argument tillämpades också beträffande klagomål över fukt i äldre hus, vilket innebär att inte heller en undersökning av årstiden för de här klagomålens inkommande kan tänkas ge upplysningar om vilken typ av bostäder det här främst gällde.

En annan bakgrund till de här klagomålen kan ha varit höga hyror. Klagomål hos HVN kan av fattiga hyresgäster ha använts som en utväg för att försöka få ett hyreskontrakt brutet eller en hyressänkning till stånd. Att så kunde vara fallet antyds bl a i årsb. 1880 där det heter att det visat sig, "att klagomålen ej sällan föranletts av den föreställningen hos klaganden, att han genom Nämndens mellankomst skulle kunna få avprutning på²⁾ en oskäligt hög hyra, ett hyreskontrakt brutet eller en reparation verkställd." Det är naturligt att HVN i sådana fall fick handla med försiktighet, både med hänsyn till risken att av hyresvärdarna bli beskyllda för partiskhet och med tanke på att ett tillmötesgående från nämndens sida lätt kunde leda till att antalet klagomål blev för stort i förhållande till HVNs resurser.

Givetvis får man anta att klagomål inkom vilka gällde högst tillfälliga brister, eller helt och hållet var obefogade. Men å andra sidan var HVNs befogenheter så begränsade och den genomsnittliga bostadsstandarden i staden sådan, att man får förmoda att många klagomål inte kunde beaktas även om den aktuella bostaden var behäftad med brister som kunde betraktas som ohälsosamma. I fall där klaganden flyttat och lägenheten vid besiktningstillfället

1) Ytterligare ett tiotal fall har räknats till den här kat. men dessa har ej medtagits här då adressen varit svår att identifiera.

2) HVNs årsb. 1880, sid 8.

stod tom, kan det t.o.m. ha rört sig om mycket dåliga rum och ändå av HVN lämnats därhän. I dylika fall kunde hyresvärdarna hänvisa till att rummet för tillfället stod tomt eller att hyresgästen vanskött rummet, att reparationer skulle vidtas före ny uthyrning eller att rummet inte längre skulle uthyras till människobostad mm. Det ålåg naturligtvis HVN att övervaka att värdarnas försäkringar följdes, men den tid hälsopolisen hade till sitt förfogande var säkerligen för knapp för att en dylik kontroll skulle bli effektiv. I sammanhanget finns åter skäl att understryka att det under perioden troligen fanns många ohälsosamma och undermåliga bostadsrum runtom i staden, om vilkas existens HVN var ovetande.

Ser man till de här klagomålens fördelning årsvis under perioden så finner man att det under de tre första åren endast rör sig om enstaka fall medan antalet för 1882-85 varierar från 10 - 18 och under åren 1886-92 från 22 - 30. Åren 1893, -94 och -95 inkom respektive 19, 4 och 12 ansökningar om besiktning, vilka HVN antingen avskrev eller lämnade utan åtgärd.

Som väntat har dessa ansökningar i nästan samtliga fall kommit från hyresgästerna själva. Av nedanstående översikt av yrkestillhörighet eller civilstånd framkommer att ett antal representanter för borgarklassen fanns bland de klagande, vilket tyder^{på} att det inom den här kategorien inte enbart rört sig om slumbostäder. Uppgifterna är ofullständiga eftersom, i ett flertal fall, endast namnet uppgetts i såväl ansökan som i HVNs beslut.

ogifta	- 2 st	gasarb.	- 1 st	tullvaktmästare	- 1 st
hustru	- 7 st	stensättare	- 1 st	agent	- 1 st
änka	- 1 st	skrädderiarb	1 st	styckjunkare	- 1 st
strykerska	- 1 st	målare	- 1 st	kronolänsman	- 1 st
änkefru	- 2 st	kusk	- 1 st	fabrikör	- 1 st
skomakare	- 6 st	snickerarb.	- 1 st	stadsfiskal	- 1 st
snickare	- 4 st	metallarb.	- 1 st	sjökaptän	- 1 st
arbetskarl	- 3 st	rörarb.	- 1 st	dentist	- 1 st
arbetare	- 1 st	skonakeriarb	1 st	kungl. hovmålare	- 1 st
järnarbetare	- 2 st	sned	- 1 st	sergeant	- 1 st
bagare	- 1 st	hattmakare	- 1 st	justitieråd	- 1 st
plåtslageriarb	1 st	guldarbetare	1 st	häradshövding	- 1 st
mureriarb.	- 1 st	sadelmakare	- 1 st	bostadsarktiebol.	- 1 st
stadsbud	- 1 st	handlande	- 1 st	med. dr.	- 2 st
				lektor	- 1 st
				vicepastor	- 1 st
				inspektor	- 1 st

Bland hyresvärdarna åter var flertalet hemmahörande inom det borgerliga skiktet. Uppgifterna nedan inskränker sig till de upplysningar som finns i undersökningsmaterialet. Där uppgift saknas har för denna kategori inga kompletteringar gjorts med hjälp av Stockholms adr.kalender.

fru	- 1 st	trädgårdsm.	- 1 st	grosshandlare	- 2 st
änkefru	- 2 st	herr	- 1 st	trafikchef	- 1 st
änka	- 1 st	byggmäst:e	- 3 st	redaktör	- 1 st
plåtslagare	- 1 st	byggn.fören.		possessionat	- 1 st
mekaniker	- 1 st	(arkitekt)	- 1 st	registrator	- 1 st
handlande	- 3 st	ingeniör	- 1 st	civilingeniör	- 1 st
Stockholms stad	1 st	bostadsfören.	1 st	brukspatron	- 1 st
snickare	- 2 st	fabrikör	- 2 st		

En genomgång av de uppgifter som finns om förekomst eller avsaknad av avlopp i de här aktuella fastigheterna, enligt hälsopolisens undersökningar 1885 och 1895-96, ger följande resultat (för förklaring till klassbeteckn. se inledning till bil. 2)

1885		1895-96			
KL	I - 4 st	KL	I - 19 st	KL	I - II - 3 st
"	II - 16 "	"	II - 36 "	"	I - III - 12 "
"	III - 84 "	"	III - 80 "	"	I - IV - 3 "
"	IV - 35 "	"	IV - 7 "	"	II - III - 21 "
"	V - 18 "	"	V - 9 "	"	II - IV - 9 "
"	VI - 16 "	"	VI - 7 "	"	III - IV - 28 "
Uppgift saknas	- 87 "	Uppgift saknas			- 26 "
Summa	260 st	Summa		Summa	260 st

För 1885 finns alltså uppgifter om avloppsförhållanden i 173 av de 260 fallen. 20 procent av dessa 173 egendommar saknade 1885 avlopp inomhus. Av de bostadshus som var försedda med husledning, hade ca 14 procent funktionsdugliga sådana, dvs tillhörande klass I och II. Motsvarande siffror för 1895-96 var 7 respektive 27 procent. De sistnämnda siffrorna kan jämföras med motsvarande procenttal för alla stadens egendommar. Ca 23 procent av Stockholms bostadsfastigheter saknade detta år inomhusavlopp. Men samtidigt räknades ca 48 procent av fastigheterna husledning till klass I och II.¹⁾

Tar man avloppsförhållanden som ett kriterium vid bedömningen av en egendoms standard - vilket kan vara försvarbart generellt sett, men inte i enstaka fall - tyder avloppsuppgifterna för de ovan genomgångna bostadsadresserna på att det, med vissa undantag i den ena eller andra riktningen, till större delen rört sig om bostäder vilka varken var förstklassiga eller helt förfallna. En sådan slutsats kan också sägas överensstämma med HVNs agerande, dvs att inte vidta åtgärder med anledning av de inkomna klagomålen. Som tidigare påpekats, tillät HVNs befogenheter, ingripanden endast i klart hälsovådliga fall.

Nummerhänvisningar till bilaga 2:

1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 11, 14, 16, 17, 33, 34, 35, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 51, 55, 57, 58, 61, 62, 63, 64, 67, 71, 72, 73, 75, 76, 77, 78, 83, 84, 85, 86, 88, 89, 93, 96, 97, 103, 104, 107, 109, 110, 111, 112, 114, 116, 117, 118, 119, 128, 130, 131, 132, 136, 137, 139, 140, 146, 150, 151, 152, 153, 155, 157, 158, 159, 161, 162, 163, 165, 168, 169, 175, 176, 177, 179, 180, 182, 184, 187, 188, 190, 191, 192, 193, 197, 201, 202, 204, 205, 211, 222, 224, 226, 227, 228, 230, 236, 242, 244, 248, 249, 251, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 266, 267, 269, 270, 274, 275, 276, 278, 280, 281, 282, 285, 289, 296, 297, 298, 300, 301, 305, 307, 308, 309, 311, 312, HVNs årsb. 1896 sid 21, 27.

313, 321, 322, 326, 327, 328, 329, 331, 332, 334, 345, 346, 347, 348, 349, 350, 351, 365, 366, 367, 369, 371, 374, 377, 378, 379, 380, 396, 398, 399, 400, 404, 405, 406, 409, 411, 413, 416, 417, 419, 421, 422, 423, 432, 433, 435, 438, 440, 441, 444, 445, 446, 447, 449, 450, 456, 457, 462, 464, 465, 469, 471, 477, 491, 492, 493, 495, 496, 497, 499, 500, 501, 508, 509, 510, 512, 513, 516, 517, 518, 520, 521, 522, 523, 524, 527, 528, 529, 530, 532, 537, 541, 548, 549, 550, 551, 553, 554, 555, 556, 557.

Hälsopolisens undersökning av bristfälliga bostäder 1893.

Hälsovårdsnämnden befarade 1893 att en ny koleraepidemi skulle kunna bryta ut.¹⁾ En av de förebyggande åtgärder som vidtogs var en snabb, systematisk undersökning av ett antal egendomar som, enligt från distriktsläkarna infortrade uppgifter, bedömdes utgöra riskabla miljöer i händelse av en farsot. I enlighet med distriktsläkarnas förteckningar, inspekterade hälsopolisen undersömnären inom de olika församlingarna följande antal egendomar: Nikolai 27 st., Katarina 19 st, Johannes 24 st, Adolf Fredriks 11 st, Östermalm 16 st och på Djurgården 8 st.²⁾

Besiktningssrapporterna finns som bilagor inbundna till respektive protokoll, 1893. De är som regel korta och sammanfattar hälsopolisens intryck av de förhållanden som vid besiktningstillfället rådde inom de olika fastigheterna. Något formulär tycks inte ha använts och rapporterna innehåller inga systematiserade uppgifter. I en hel del fall lämnas endast ett kort omdöme på en rad, medan redogörelserna i andra fall är utförligare. Förhållanden som noterats är sådana som om överbefolkning tycktes förekomma eller ej, om rummen föreföll snygga eller ej, om fastigheten var stor eller liten, ny eller gammal, byggd av trä eller sten mm. I ett flertal fall har endast antecknats det skick som avträdena befann sig i, ordningen på gårdarna o. likn.

Om man jämför rapporterna från 1893 års undersökning med anteckningarna om osunda bostäder 1879³⁾ så finns flera skillnader. Anteckningarna 1879

1) HVNs prot. -93, 14/5. HVNs årsb. -93, sid 11. 2) HVNs prot. 14/5, 14/7 -93. Uppgifterna om Djurg. har förbigåtts vid genomgången.

3) Anteckn.bok för insp. av bostadslägenheter.

gäller i första hand små, gamla trähus, skjul och liknande, som vare sig de var överbefolkade eller ej, många gånger var klart olämpliga som människobostäder, hur små fordringarna än var, och som HVN ville komma åt för att så småningom kunna döma ut. Undersökningen 1893 däremot, var inte främst avsedd att rent allmänt kartlägga stadens sämsta bostadsbestånd, utan syftade enbart till att ge hälsovårdsmyndigheterna en uppfattning om var riskerna för smittospridning var störst och om möjligt, kunna få de värsta hygieniska bristerna avhjälpta. Med undantag för logerarehusen i Gamla stan, stannade åtgärderna vid tillsägelser till värdarna om att vidta förbättringar.

Mellan 1879 och 1893 hade stora förändringar skett vad gäller bostadsbebyggelsen. Det var inte bara den gamla, ruckliga träbebyggelsen som 1893 tilldrog sig hälsovårdsmyndigheternas intresse utan även, och kanske framför allt, äldre fleryåningshus av sten eller trä, innehållande smålägenheter. Några sådana upplysningar som 1879 lämnas om lägenheternas storlek, antal fönster o likn. får man inte i de här rapporterna. Omdömena är också förvånande många gånger positiva. ^{i ett flertal fall/} Det sägs/att rummen föreföll snygga, överbefolkning tycktes ej förekomma, inget att anmärka mot osv. Jämför man dessa omdömen med den som distriktsläkarna, i sina årsrapporter, ger om ett antal egendomar, så förefaller de senares utlåtanden betydligt mer alarmerande. Se ex.vis nr 506, bil. 2. Man får rimligtvis anta att de egendomar som distr. läkarna, i sina årsrapporter, åsyftade, var identiska med en del av de hus som h.p.polisen inspekterade 1893. Det var ju distr. läkarna som gjort urvalet för hälsopolisens undersökning. En förklaring till skillnaden är att distr. läkarna i sina uttalanden, mer tog hänsyn till individens totala materiella situation, som tillgången till föda och vila, inkomst mm, medan hälsopolisen vid sin undersökning, främst såg till detaljer som trasiga rännstenar och överfulla soptunnor. En annan förklaring är att läkarnas omdömen grundade sig på intryck från sjukbesök under alla årstider och under alla dygnets timmar, medan hälsopolisens besiktning omfattade ett kort besök under månaderna maj, juni och juli. Man får räkna med att det sommartiden var svårare att avgöra om överbefolkning förekom. Många som vintertiden var tvungna att hyra in sig som inneboende, vistades kanske helt enkelt inte i staden under sommaren eller också så kunde kallrum, skjul o likn. i större utsträckning tas i anspråk som bostäder, Beträffande hygienien, tedde sig rengöring och vädring lättare under den varma och ljusa årstiden än vad fallet var om vintern. Å andra sidan förvärrades sådana sanitära olägenheter som öppna rännstenar, bristfälliga avträden och avskrädeshögar, under den varma årstiden.

De omdömen som ges i de enskilda fallen kan återigen jämföras med den sammanfattning av undersökningen som s.insp. ger i årsberättelsen. Där heter det: "Såsom var att vänta, lämnade en hel del egendomar åtskilligt att

anmärka. I synnerhet var detta förhållandet i hus av hög ålder med gammaldags byggnadssätt, där talrika lägenheter anträffas, som icke allenast äro små och låga, utan även, belägna som de ofta äro delvis under markens yta och intill en trång, med avträden tätt belamrad gård, i betänkelig grad sakna ljus och luft samt ofta besväras av fukt. Då härtill kommer, att flerstädes i dylika lägenheter vatten- och avloppsledning saknas samt att de ofta äro hårt överbefolkade, eftersom de bebos av familjer i fattiga omständigheter med många barn och vanligen även en eller flera inneboende, så händer det ej sällan, att med den vårdslöshet och likgiltighet för ordning och renlighet, som ofta är fattigdomens följeslagare, även härutinnan förhållandena lämna ej obetydligt övrigt att önska. Då några effektiva åtgärder mot missförhållanden av dylik art icke ofta kunde åstadkommas, måste det i de flesta fall stanna vid uppmaningar att bättre iakttaga ordning och snygghet. En del lägenheter, vilka genom vanvård eller andra omständigheter befunno sig i ett alltför otillfredsställande skick, blevo efter anmälan hos vederbörande husägare reparerade; likaså avhjälpes en del andra anmärkta, mindre tillfredsställande förhållanden beträffande avträden, soptunnor, rännstenar o. d." 1)

Det är anmärkningsvärt att inte en enda egendom i vare sig Maria församl. eller på Kungsholmen blev föremål för besiktning 1893. Bägge områden inrymde arbetarkvarter men någon förklaring till att dessa stadsdelar förbigicks ges inte. Att inte fler bostadshus besöktes än vad som framkommer av de bevarade besiktningsrapporterna, framgår av antalet i dessa rapporter överensstämmer med det antal som uppges av s.insp. i den tryckta årsb. Åtminstone i Maria torde det ha funnits egendomar, som för att tala med s.insp., "lämnade åtskilligt att anmärka." I arbetarbostadsundersökningen 1896 omnämns ett antal sådana vid exempelvis Tavast- och Brännkyrkagatorna (se t.ex. nr 59 o. 452, bil 2). Att den Key-Åbergiska undersökningen genomfördes tre år senare än hälsopolisens, kan inte vara förklaringen. För Kungsholmens del, var det sammanfattande omdömet 1896, att arbetarhemmen där, gjorde "ett synnerligen gott intryck på en besökare" och att de utmärkte sig för snygghet och ordentlighet samt att Kungsholmen tycktes äga en "välbärgad och skötsam" arbetarbefolkning.²⁾ Detta omdöme kan förlära varför hälsopolisen 1893, förbigick Kungsholmen vid sin besiktning av dåliga bostäder.

Av det ovan sagda framgår att hälsopolisens besiktningsrapporter från 1893, inte ensamma kan tjäna som underlag för en generell bedömning av de fattigas bostadsstandard och slummens lokalisering i Stockholm, nämnda år. Därtill är de både för ytliga och ofullständiga. Men kopplar man samman de uppgifter som besiktningsrapporterna ger med det förhållandet att urvalet av de bostäder som skulle besökas, gjorts av distr.läkarna, så kan man dra slutsatsen att de egendomar som besiktigades 1893, tillhörde stadens sämre

1) HVNs årsb. 1893, sid 11 f. 2) Key-Åberg, sid 47 f.

bostadsbestånd med avseende på överbefolkning, sanitära brister och fattiga hyresgäster. Man får dock komma ihåg att distr.läkarna gjorde sitt utval på grund av erfarenheter som kunde ligga månader, t.o.m. år tillbaka i tiden och att miserabla bostadsmiljöer säkerligen fanns om vars existens såväl läkarna som hälsopolisen var ovetande.

Beträffande den geografiska belägenheten av de egendomar om vilka det i ovan behandlade besiktningsrapporter klart sägs, att de helt och hållet var gamla och dåliga med undermåliga bostadsrum, se följande avsnitt (sid Ägarnas och/eller hyresvärdarnas yrken och titlar var följande:¹⁾

änka	- 3 st	egendomsägare	- 1 st	major	- 1 st
änkefru	- 2 "	husägare	- 1 "	greve	- 1 "
fröken	- 2 "	lantbrukare	- 1 "	fabrikör	- 1 "
hustru	- 2 "	kvartersman	- 1 "	byggmästare	- 1 "
fru	- 2 "	järnarbetare,			
fru, med		smed	- 1 "	vicevärd:	
barn	- 1 "	herr	- 1 "	poliskonstapel	2 "
herr, ogifta,		handlande	- 4 "		
ogifta	- 1 st	fru, frälsnings-		Statsverket	- 1 "
mademoiselle		armén	- 1 "	Sparbanken i	
	- 1 "	redaktör	- 1 "	Mariefred	- 1 "
järnkram-		kapten	- 3 "	Kungl. Vitter-	
handlare	- 1 "	grosshandlare	- 1 "	hets- historie	
målare,		f.d. lantbrukare	1 "	och antikvitets-	
fabriksidk.	1 "	källarmästare	- 1 "	akademien	- 1 "
gasmästare	1 "	bokförläggare	- 1 "		
bokbindare	1 "	fil.dr., fru,		Stockholms	
		stud.	- 1 "	stad	- 29 "

Anm. Siffrorna anger i några fall antalet bostadslägenheter och inte antalet hela egendomar som ägdes av respektive kategori.

Att så många av de här egendomarna hade Stockholms stad som ägare beror förmodligen på att staden under den här perioden hade inköpt ett antal gamla fastigheter i och för gaturegleringens genomförande.²⁾

Uppgifter om avloppsförhållandena inom de här behandlade fastigheterna saknas i ett flertal fall i h.polisens avl.undersökningar 1885 och 1895-96. Enligt de uppgifter som finns, fördelade sig avl. på de olika klasserna enligt följande (förkl. till klassbeteckn. se sid)::

1885			1895-96		
kl	I	- - st	kl	I	- 5 st
"	II	- 1 "	"	II	- 1 "
"	III	- 17 "	"	III	- 19 "
"	IV	- 7 "	"	IV	- 4 "
"	V	- 6 "	"	V	- 15 "
"	VI	- 17 "	"	VI	- 24 "

Referat av besiktningsrapporterna, se följande nr, bil. 2: 18, 23-25, 36, 39, 49, 68, 70, 87, 92, 101, 144, 145, 170, 178, 181, 186, 200, 213, 219, 239, 241, 245, 250, 271, 277, 284, 287, 288, 302-304, 316-320, 335-340, 344, 352, 353, 359-361, 381-389, 393, 394, 397, 40, -403, 407, 408, 412-414, 428, 429, 431, 473, 474, 476, 483, 488, 502-506, 539, 540, 543-547.

1) Enligt Stockholms adresskalender, 1894.

2) Se ex.vis Key Åberg, sid 45.

Några bostadsfastigheter som i undersökningsmaterialet omnämns som helt och hållet bristfälliga.

Nedan anges adresserna till ett antal egendomar som i de olika källor jag anlitat, betecknats som helt och hållet bristfälliga p.g.a. förfall och/eller överbefolkning. En del är sådana som omnämns i arb.bostadsundersökningen 1896 (Key Åberg), andra utpekats i distriktsläkarnas årsrapporter eller omnämns i HVNs bostadsundersökning 1893. Några av de här egendomarna har vid upprepade tillfällen under perioden, varit föremål för handläggning vid HVNs sammanträden och omnämns i flera av de här angivna källorna.

Bostadsadresser till de fall där uppgifter finns om enbart ett eller ett par rum och lägenheter inom en egendom, dvs majoriteten av de fall av osunda bostäder som behandlades vid nämndens sammanträden, har här förbigåtts. Detta p.g.a. att det är omöjligt att med bestämdhet avgöra om det rör sig om en helt och hållet dålig fastighet som inrymde enbart usla bostäder, då de uppgifter som finns hänför sig till endast ett rum eller en lägenhet och inte till hela egendomen i fråga. Detta utesluter naturligtvis inte att det i verkligheten kan ha rört sig om mycket dåliga hus, jämställda med och kanske än sämre än de egendomar som räknas upp i den här översikten. En översikt av adresserna till de dåliga enskilda lägenheterna har redan gjorts, sid 38 ff. En del av de där förekommande adresserna finns även medtagna nedan. Det gäller fall där materialet lämnat upplysningar om såväl de enskilda lägenheterna som om hela egendomens beskaffenhet.

De omdömen som i distr.läkarrapporterna och i arb.bost.unders. 1896, ges om särskilt utpekade bristfälliga bostadshus, är mycket kortfattade. I samband med undersökningen 1896, gjordes personliga besök i 8.500¹⁾ arbetarbostäder inom Södermalm, Kungsholmen, Staden mellan broarna och Vanadisroten.²⁾ De som gjorde de personliga besöken, de s.k. exploratorerna, ombads efter det att de fullgjort sitt uppdrag, att var och en lämna några sammanfattande synpunkter på sitt undersökningsområde. Utdrag ur dessa berättelser har tagits med i det tryckta undersökningsresultatet³⁾ Förhållandena vid några gator, gränder och mindre områden kommenteras och ett antal fastigheter utpekats som exempel på iögonfallande dåliga hus. Det är dessa egendomar som medtagits i översikten nedan.

Av distr.läkarna var det främst de i Johannes och Östermalmsdistrikten som i sina årsrapporter utpekade ett antal egendomar som de ansåg vara särskilt ruskiga.

De dåliga hus som utpekats i såväl arb.bostadsunders. som i distr.läkarrapporterna får knappast tas som unika fall. Det rör sig snarare om exempel bland många andra. Det kan påpekas att distr.läkarna på Södermalm sällan gör

1) 15 unders.formulär kasserades varför resultatet räknades på 8485 bostäder.
2) Key Åberg sid 25. 3) Ibidem sid 44 ff.

jämförelser mellan bostadsförhållandena i distriktet och hälsotillståndet under året. Några dåliga egendomar omtalas inte i deras årsrapporter

Bostadsfastigheter som vid olika tidpunkter under perioden omnäms som helt och hållet osunda och birstfälliga.

Nummer hänvisn. till bil. 2	Stadsdel. Gatuadress Årtal till vilket uppgifterna hänför sig, samt källa	Kvarter	Rote
<u>Katarina:</u>			
24	<u>Bergsprängaregränd 6</u> 1879 (Anteckn.bok) 1881, 1882, 1883, 1884 (HVNs prot.) 1893 (HVNs prot. system. bost.unders.)	<u>Barnängen mindre</u>	12
265	<u>Lilla Mejtens gränd 24</u> 1879 (Anteckn.bok) 1881, 1882, 1883 (HVNs prot)	<u>Barnängen mindre</u>	12
26	<u>Bergsprängaregränd 29</u> 1896 (Key Åberg)	<u>Barnängen mindre</u> el. <u>Bondesonen</u> <u>mindre.</u>	
414	<u>Stadsträdgårdsgatan 55 (Värmdög.)</u> 1879 (Anteckn.bok) 1881, 1882 (HVNs prot.) 1893 (HVNs syst. bost.unders.) 1896 (Key Åberg)	<u>Vintertullen</u>	12
412	<u>Stadsträdgårdsgatan 47 (Värmdög.)</u> 1879 (Anteckn.bok) 1881 (HVNs prot.) 1893 (HVNs system. bost.unders.) 1896 (Key Åberg)	<u>Bondesonen större</u>	12
303	<u>Nytorget 41</u> 1893 (HVNs system. bost. unders.)	<u>Bondesonen större</u>	12
397	<u>Skånegatan 94 (f.d. Nya gatan)</u> 1893 (HVNs syst. bost. unders.)	<u>Bondesonen större</u>	12
394	<u>Skånegatan 35, 37 (f.d. Nya gatan)</u> 1879 (Anteckn.bok) 1893 (HVNs prot. syst. bost.unders.) 1896 (key Åberg)	<u>Hatten</u>	12
69	<u>Erstagatan 30</u> 1896 (Key Åberg)	<u>Kopparn</u>	12
473	<u>Tjärhovsgatan 77</u> 1893 (HVNs prot. system. bost.unders.)	<u>Ersta</u>	12
36	<u>Bondegatan 27</u> 1893 (HVNs prot. system. bost. unders.)	<u>Bunge</u>	12
99	<u>Stora Glasbruksgatan 40</u> 1879 (Anteckn.bok) 1880, 1883, 1884 (HVNs prot.)	<u>Glasbruket östra</u>	13
409	<u>Stadsträdgårdsgatan 9</u> 1896 (Key Åberg)	<u>Mäster Michael</u> <u>större</u>	13

Nummer hänvisn. till bil 2	<u>Stadsdel</u> <u>Gatuadress</u> Artal, till vilket uppgifterna hänför sig samt källa	Kvarter	Rote
	<u>Katarina</u> forts.		
415	<u>Stigen 6</u> 1896 (Key Åberg)	<u>Höga stigen</u> <u>större</u>	13
442	<u>Svartensgatan 36</u> 1896 (Key Åberg)	<u>Häckelfjäll</u>	13
100	<u>Gotlandsgatan 10</u> (f.d. Sandbergsg.) 1896 (Key Åberg)	<u>Åsen mindre</u>	14
559	<u>Östgötagatan 52</u> 1896 (Key Åberg)	<u>Åsen större</u>	14
558	<u>Östgötagatan 49&51</u> 1896 (Key Åberg)	<u>Bondetorpet</u> <u>större</u>	14
538	<u>Åsögatan 51</u> 1896 (Key Åberg)	<u>Fatbursholmen</u>	14
32	<u>Blekingegatan 9</u> (f.d. Sahlbergsgr.) 1896 (Key Åberg)	<u>Helgan större</u>	14
125	<u>Hannarbygatan 1</u> 1896 (Key Åberg)	<u>Åkern</u>	14

Summa 21 dåliga fastigheter faller inom Katarina. Fyra av dessa fanns i kvarteren mellan nuvarande Katarinavägen och Katarina kyrka. I dessa kvartär låg också fyra egendomar innehållande enskilda osunda lägenheter (jmf. översikten sid 42). Sex tätt intill varandra liggande dåliga bostadshus fanns på ömse sidor om Renstiernas gata, söder om Skänegatan mot Vita bergen. Till dessa kvarter koncentrerar sig också fem hus där uppgifter finns endast om enskilda dåliga lägenheter. Fler sådan hus fanns på östra sidan av Renstiernas gata, från nuv. Katarinavägen, ner mot Vita bergen. I trakten kring de sistnämnda, men utspridda på ett större avstånd, låg ytterligare tre helt och hållet dåliga egendomar. Kring och inom den fyrkant som begränsas av Åsögatan, Östgötagatan, Gotlandsgatan och Västgötagatan fanns de flesta av de resterande exemplen på helt och hållet osunda bostadsegendomar, liksom ett antal sådan hus där endast en eller två dåliga rum omnämns. (Jmf. översikten sid 41-43.)

	<u>Maria</u>		
30	<u>Björngårdsgatan 17</u> 1887 (Arsrapp. fr. distr.läk.)	<u>Nederland mindre</u>	15
59	<u>Brännkyrkagatan 135</u> 1896 (Key Åberg)	<u>Mullvadsberget</u>	16
458	<u>Tavastgatan 61</u> 1896 (Key Åberg)	<u>Haren mindre</u>	19

Nummer- hänvisn. till bil. 2.	Stadsdel <u>Stadsdel</u> Gatuadress Årtal, till vilket uppgifterna hänför sig samt källa.	Kvarter	Rote
	<u>Maria</u> forts.		
451	<u>Tavastgatan 31</u> 1896 (Key Åberg)	<u>Viggen</u>	19
452	<u>Tavastgatan 21 B</u> 1882 (HVNs prot.) 1896 (Key Åberg)	<u>Kattrumpan</u>	19
453	<u>Tavastgatan 32</u> 1896 (Key Åberg)	<u>Kattrumpan</u>	19
198	<u>Kattgränd 8</u> 1896 (Key Åberg)	<u>Skinnarviksberget</u>	19
199	<u>Kattgränd 10</u> 1896 (Key Åberg)	<u>Skinnarviksberget</u>	19
390	<u>Skinnarviksgatan 15 - 19</u> 1896 (Key Åberg)	<u>Skinnarviksberget</u>	19

Tio av de här fastigheterna låg i kvarteret Skinnarviksberget eller i kvarteren därruntomkring, dvs kring korsningen av nuv. Torkel Knutssonsgatan och Tavastgatan. Jag har då räknat "Skinnarviksg. 15 - 19" som fem fastigheter. I samma kvarter - Skinnarviksberget, Kattrumpan och Viggen - låg även fyra hus där uppgifter finna om endast enskilda, usla rum. Av den sistnämnda kategorien egendomar koncentreras sex stycken till kvarteren Suggan och Bergsgruvan större som omslutes av Kollmar Yxkullsgatan, Timmermansgatan, Högbergsg. och nuv. Torkel Knutssonsg. (Jmf. sid 43.)

	<u>Kungsholmen</u>		
22	<u>Bergsgatan 20</u> 1879 (Anteckn. bok)	<u>Snaragden</u>	4
94	<u>Garvargatan</u> 1887 (Årsrapp. fr. distr.läk.)	<u>Vattuormen</u>	4

	<u>Staden mellan broarna</u>		
15	<u>Baggensgatan 13 A o B</u> 1879 (HVNs årsb.) 1881, 1882, 1883, 1885 1886 (HVNsprot.) Revs 1888 (HVNs årsb.)	<u>Perseus</u>	1

Denna ökända egendom inrymde såväl s.k. hotell för logerare som osunda privatbostäder. I undersökn.matr. utpekas för övrigt inga egendomar som varande fullständigt bristfälliga i denna stadsdel. De exempel på enstaka osunda bostadslägenheter som förekommer är spridda bland gränderna mellan Vesterlångg. och Stora Nygatan och i kvarteren öster om Vesterl.g. I arb.bost.unders. -96 framhåller exploratören för detta område att de tätast befolkade husen var de som omsluts av Jerntorget, Svartman-, Röpman- och Osterlånggatorna. Kvarteret Trivia vid Jerntorget var ett arb.kvarter "par preference."¹⁾ Om de s.k. sämre hotellen sägs i samma unders. att dessa huvudsakl. var belägna mellan Vesterl.g. och Stora Nygatan norr om Tyska brinken samt vid Bollhusgr., Osterl.g. och vid Skeppbrogränderna. De exempel på sådana hotell (logerarhus) jag funnit i unders.mater. fanns företrädesvis i kv. och gränderna på ömse sidor om Osterl.g.

1) Key Åberg sid 45. 2) Ibidem

Nummer hänvisn. till bil. 2.	Stadsdel ===== Gatuadress Årtal, till vilket uppgifterna hänför sig samt källa	Kvarter	Rote
	<u>Övre Norrmalm</u> =====		
186	<u>Kanmakargatan 44</u> 1882 (distr.läk.rapp. HVNs årsb.) 1883 (HVNs prot.) 1886 (Årsrapp. fr. distr.läk.) 1893 (HVNs prot. syst. bost.unders.)	<u>Vingråden</u>	5
188	<u>Kanmakargatan 60</u> 1886, 1887, 1895 (HVNs prot)	<u>Bergslagen</u>	5
252	<u>Luntnakargatan 28</u> 1886, 1887 (Årsrapp. fr. distr.läk.)	<u>Oxen mindre</u>	5
253	<u>Luntnakargatan 44 och 46</u> 1886, 1887 (Årsrapp. fr. distr.läk.)	<u>Sjöråen</u>	5
505	<u>Upplandsgatan 3</u> 1893 (HVNs prot. system. bost.unders.)	<u>Lindbacken</u>	5
506	<u>Upplandsgatan 4</u> 1886, 1887 (Årsrapp. fr. distr.läk.) 1893 (HVNs prot. syst. b.unders.)	<u>Rörstrand</u>	5
8	<u>Lilla Badstugatan 1</u> (Badstug. å norr) 1886, 1887 (Årsrapp. fr. distr.läk.)	<u>Våghalsen</u>	6
9	<u>Lilla Badstugatan 3</u> (Badstug. å norr) 1886, 1887 (Årsrapp. fr. distr. läk.)	<u>Våghalsen</u>	6
10	<u>Lilla Badstugatan 5 A o B</u> (Badstug. å norr) 1886, 1887 (Årsrapp. fr. distr.läk.)	<u>Våghalsen</u>	6
364	<u>Rådmanngatan 6</u> 1879 (Anteckn. bok) 1886, 1887 (Årsrapp. fr. distr.läk.)	<u>Sjöråen</u>	6
498	<u>Döbelnsgatan 59 o 71</u> (f.d. Norra Tullportsg.) 1884, 1894 (HVNs prot.) 1896 (Key Åberg)	<u>Sandberget</u>	6
336	<u>Regeringsgatan 10</u> 1893 (HVNs syst. bos. unders.)	<u>Hägerberget</u>	6
356	<u>Roslagstorg 5</u> 1880 (Årsrapp. fr. distr.läk., citerad i årsb.)	<u>Såpsjudaren</u>	6
354	<u>Roslagsgatan 27</u> 1896 (Key Åberg)	<u>Snickaren</u>	21
355	<u>Roslagsgatan 30</u> 1896 (Key Åberg)	<u>Ingemar</u>	21
28	<u>Birger Jarlsgatan 107</u> 1896 (Key Åberg)	<u>Ingemar</u>	21
171	<u>Ingemarsgatan 3</u> 1896 (Key Åberg)	<u>Staren</u>	21

Nummer hänvisn. till bil. 2	Stadsdel <u>Stadsdel</u> Gatuadress	Årtal, till vilket uppgifterna hänför sig samt källa.	Kvarter	Rote
--------------------------------------	---	--	---------	------

70

Övre Norrmalm forts.

490	<u>Tulegatan 51</u> 1896 (Key Åberg)		<u>Geten</u>	21
-----	---	--	--------------	----

De aderton egendomarna inom Övre Norrmalm fanns vid följande platser: I kvarteren, korsningen Upplandsgatan - Kammakarg.,^{x/} mellan Rådmanng. och Kungstensg. på ömse sidor om nuv. Sveavägen och Luntmakarg., - 5 st, vid Roslagstorg 2 st, i korsningen Odeng./Döbelnsg. 1 st, i korsningen Tuleg./Surbrunnsg. 2 st. och i kv. väster om Johannes kyrka 1 st. Till dessa områden - om än något mera spritt - koncentrerade sig också de hus om vilka uppgifter finns att de inrynde enskilda dåliga bostadsrum. Detta gäller isynnerhet för kvarteren söder om Roslagstorg. x/4 st

Östermalm

232	<u>Lilla Kvarngränd 3</u> 1880 (distr.läk.årsrapp. cit. i årsb.)		<u>Häckelfjäll</u> större	9
233	<u>Lilla Kvarngränd 6</u> 1880 (distr.läk. årsrapp. cit. i HVNs årsb.)		<u>Hjulspiken</u>	9
357	<u>Roslagstorg 12</u> 1880 (årsrapp. fr. distr.läk. cit. i årsb.)		<u>Lerlafven</u>	9
358	<u>Roslagstorg 16</u> 1880 (Årsrapp.fr.distr.läk. cit. i HVNs årsb.)		<u>Lerlafven</u>	9
173	<u>Ivarsons gränd 7</u> 1880 (årsrapp. fr.distr.läk. cit. i HVNs årsb.)		<u>Trojenborg</u>	9
174	<u>Ivarsons gränd 9</u> 1880 (Årsrapp.fr. distr.läk. cit. i HVNs årsb.) <u>Övre Kvarngränd 4</u> 1879 (Anteckn.bok.)		<u>Trojenborg</u>	9
284	<u>Nybergsgränd 5 o 7</u> 1892(HVNs prot.) 1893 (HVNs prot. system.bost.unders.)		<u>Kronqvarnen</u>	11
217	<u>Kronqvarnsgränd</u> (alla hus vid gränden) 1882 (HVNs årsb.) 1894 (Årsrapp. fr. distr.läk.)		<u>Kronqvarnen</u>	11
502	<u>Tyskbagargatan 7</u> 1893 (HVNs prot. system.bost.unders.) 1894(HVNs prot.)		<u>Djurgårdsbacken</u>	11
382	<u>Skeppargatan 27</u> 1893 (HVNs prot. system. bost.unders.)		<u>Hafsfrun</u>	11
372	<u>Sibyllegatan 14</u> 1882 (Årsrapp.fr.distr.läk. cit i HVNs årsb.)		<u>Jungfrun</u>	11
373	<u>Sibyllegatan 16</u> 1882 (Årsrapp.fr.distr.läk. cit. i årsb.)		<u>Jungfrun</u>	11
231	<u>Lilla Kvarngränd 2</u> 1880 (Årsrapp.fr.distr.läk. cit. i HVNs årsb.)			11
424	<u>Styrmanngatan 5</u> 1882 (Årsrapp.fr.distr.läk. cit. i HVNs årsb.)		<u>Edelman mindre</u>	11
430	<u>Styrmanngatan 19</u> 1882 (Årsrapp.fr.distr.läk. cit. i årsb.)		<u>Lindormen</u>	11

Nummer hänvisn. till bil. 2.	Stadsdel <u> </u> Gatuadress Årtal till vilket uppgifterna hänför sig	samt källa	Kvarter	Rote
	<u>Östermalm</u> forts			
376	<u>Sibyllegatan 53</u>		<u>Forellen</u>	10
	1880 (Årsrapp.fr.distr.läk. cit. i HVNs årsb.)			
425	<u>Styrmansgatan 8</u>		<u>Edelman större</u>	20
	1882 (Årsrapp.fr.distr.läk. cit. i HVNs årsb.)			
426	<u>Styrmansgatan 10</u>		<u>Styrmannen</u>	20
	1882 (Årsrapp.fr. distr.läk. cit. i HVNs årsb.)			
427	<u>Styrmansgatan 12</u>		<u>Styrmannen</u>	20
	1882 (Årsrapp.fr.distr.läk. cit. i HVNs årsb.)			
428	<u>Styrmansgatan 14&16</u>		<u>Styrmannen</u>	20
	1882 (Årsrapp.fr.distr.läk. cit. i HVNs årsb.)			
429	<u>Styrmansgatan 18</u>		<u>Styrmannen</u>	20
	1893 (HVNs prot. system.bost.unders.)			
431	<u>Styrmansgatan 20</u>		<u>Styrmannen</u>	20
	1882 (Årsrapp.fr.distr.läk. cit. i HVNs årsb.)			
	1893 (HVNs prot. system.bostads.unders.)			
434	<u>Styrmansgatan 51</u>		<u>Harpan</u>	20
	1882 (årsrapp. fr. distr.läk. cit. i HVNs årsb.)			

Av de ovan uppräknade 24 egendomarna låg 3 stycken söder om nuv. Eriksbergsgatan, i kilen mellan Humlegården och Birger Jarlsgatan. På ömse sidor om Styrmansgatan, söder om Storgatan, låg 8 stycken. Resten av de här egendomarna låg i kvarteren mellan Kommendörsgatan och Linnégatan och ett par i närheten därav. Mellan de sistnämnda gatorna låg också spridda exempel på hus innehållande dåliga bostadsrum. Ett antal sådana fanns även i kvarteren mellan Birger Jarlsg. och Humleg., se ovan.

I översikten ovan har det kvartersregister används som finns i Stockholms adresskalender 1895 och 1896. För roteindelningen gäller även att den indelning följts som fanns 1895. Jag har även använt "Lundholms karta över Stockholm, 1885." För enstaka fall gäller att adress eller kvarter inte funnits upptagna i ovan-nämnda hjälpmedel, varför misstag kan förekomma vad gäller den exakta geografiska placeringen.

Det bör understrykas att exemplen ovan hänför sig till olika årtal under en sjutton årsperiod och att man inte utan vidare kan dra slutsatsen att alla hus existerade samtidigt i förslummat tillstånd. Jag har inte heller gjort något försök till indelning av de här husen i stora eller små, sten- eller trähus, varför ingenting närmare kan sägas om den här slummens utseende och karaktär i verkligheten.

Vid genomgången av de aktuella bostadsadresserna, har det visat sig att några områden utmärks sig framom andra vad gäller koncentrationen av dåliga egendomar och osunda bostadsrum. I området kring och sydost om dåvarande Roslagstorg, dvs i kilen mellan nuv. Eriksbergsplan - Engelbrektsg. - Engelbrektsplan och Birger Jarlsg. i dåv. kvarteren Trojenborg, Norrtälje och Häckelfjäll större på Östermalnssidan och i kv. Säpsjudaren, Italien och Italisen större på Norrmalmssidan fanns en rad dåliga hus och lägenheter. Likaså kring södra delen av Styrmansgatan samt - mera spridda - mellan nuv. Tegnérsgatan och Kungstensg. och från nuv. Handelshögskolan i en sträng rakt norrut till kv. Ingemar vid Roslagsg. På Södermalm tycks kvarteren kring Skinnarviksbergen i Maria omfattat en förfallen träbebyggelse liksom kvarteren kring Vita bergen i Katarina. Inom sistnämnda församling tycks vissa kvarter kring Renstiernsg. samt mellan Katarina kyrka och Stora Glsabruksg. ha varit dåliga.

Det kan i sammanhanget vara av intresse att erinra om Strindbergs skildring av ett bostadshus i Vita bergen, i det berömda avsnittet med samma namn, i Röda rummet. "Det var ett gammalt envånings trähus, som klättrat upp på en bergknalle och som nu såg ut som om det haft höftsjukan; det var skäckigt som om det hade haft spetälskan, ty det skulle en gång nålas, men det kom att stanna vid spacklingen; det såg eländigt ut på alla sätt, och det var knappt att man kunde sätta tro till brandförsäkringsmärket, som satt där och ärgade och lovade att en fenix skulle stiga upp ur den brasan. Vid huset fot växte maskrosor, brännässlor och trampgräs, allesammans människans trogna följeslagare i nöden; och gräsparvar badade sig i den glödgheta mullen som stänkte om den, och barnungar med stora nagar och bleka anleten, vilka sågo ut som om de föddes ned 90 procent vatten, -----.

Falk och Ygberg gingo upp för en sviktande och gnisslande trätrappa och kommo in i ett stort rum, i vilket bodde trenne hushåll, vilka indelat rummet ned kritstreck i tre kretsar. I två av dessa drevos yrken, av en snickare och av en skomakare; den tredje kretsen var uteslutande ägnad åt familjelivet." ¹⁾ Även om det är osäkert huruvida Strindberg satt sin fot inom området i fråga, vil den akt. tidpunkten/ så är skildringen träffande. Det tycks dock som om verkligheten överträffade dikten om man läser Hälsopolisens beskrivningar av bostäderna vid Bergsprängare- och Lilla Mejstensgränderna (se bil. 2), från samma år - 1879 - dvs det år Strindberg skrev Röda rummet.

Slutligen kan framhållas att inget exempel på en helt och hållet dålig egendom kommit med från Nedre Norrmalm, dvs Klara och Jakobs församlingar vilket överensstämmer med den gängse uppfattningen, att dessa inrymde huvudsakligen mer välbärgade befolkningsskikt. Exempel på dåligar bostadsrum finns dock, men de är ganska få, se sid 38 o 39. Likaså är exemplet från Kungsholmen fåtaliga trots att denna stadsdel inrymde arbetarkvarter. Jmfr. sid 63.

1) Röda rummet, Aldus utg. 1963, sid 141 f.

De ovan genomgångna ägdomarna ägdes av personer med följande titlar eller yrken:

änka	5	handlande	9	fabriksidkare	1
		mekaniker	1	f.d. gasmästare	1
änka	1	arb.karl o		kassör	1
skräddar-		timmerman	1	grosshandlare	
änka	1	tullkontrollör	1	o fröken	1
änkefru	3	f.d. värderings-		grosshandlare	1
fru m fl	1	man	1	bokhållare	1
fru o barn	1	timmerman	1	f.d. kamrer	1
mamsell	1	åkare	1	byggmästare	2
järnarbet.	1	murare	1	fabrikör	1
målare	1	garvare	1	pianofabrikör	1
husägare	1	herr	1	fabrikörs	
f.d.restauratör	1	f.d.bruksägare	1	arvingar	1
lantbrukare	2	änkefriherrinna	1	kaptän	2
		Stockholms stad	13	major	1
				greve	1
				bankokommissarie	1

De uppgifter som finns om avloppsförhållandena ger följande fördelning:

1885			1895-96		
kl	I	- -	kl	I	- 2 st
"	II	- 2 st	"	II	- 11 "
"	III	- 5 "	"	III	- 9 "
"	IV	- 5 "	"	IV	- 9 "
"	V	- 6 "	"	V	- 17 "
"	VI	- 22 "	"	VI	- 20 "

Sammanfattning.

Den information om bristfälliga bostäder i Stockholm, 1878 - 1895 som få genom att undersöka HVNs och hälsopolisens anteckningar och protokoll ä av kvalitativ och inte av kvantitativ art. Man finner beskrivningar och sammanfattande omdömen som belyser olika slag av osunda bostadsrum och sanitära missförhållanden men det går inte att med hjälp av det här genomgångna materialet avgöra hur pass representativa de beskrivna missförhållandena var eller i vilken utsträckning de förekom.

Från slutet av 1870-talet och början av 1880-talet finns uppgifter om ett antal ytterst osunda nödbostäder i form av stall, källare, träckjul och liknande. Från samma år förekommer också uppgifter om likaledes högst bristfälliga kallrum, vindskontor o dylika kyffen inom bostadsegendom. Under hela perioden förekommer klagomål och annärkningar mot smålägenheter om ett rum eller något större vilka var kalla, fuktiga, trånga och mörka.

Golv som låg nedsjunkna under markytan var en vanlig förekomst, men verkliga källarbostäder i äldre hus tycks inte ha förekommit i någon större utsträckning, om man bortser från de ytterst osunda hålror som omnämns från slutet av adertonhundrasjuttio- och början av åttiotalet. Däremot förekommer exempel som visar att försök gjordes att i nybyggen placera bostadsrum i djupt liggande källarvåningar, ett förfaringsätt som HVN dock avstyrkte i sina remissvar till byggnadsnämnden.

I Gamla stan fanns ett antal s.k. hotell eller logerarehus, vilka många gånger utgjorde en ur sanitär synpunkt miserabel miljö. Överbefolkning, avsaknaden av elementär renlighet och ordning samt "gästernas" sammansättning - "löst folk", sjömän och hamnarbetare, gjorde att logerarehusen var kritiska ur smittospridningssynpunkt och HVN ingrep därför ett antal gånger och satte gränser för antalet personer per rum samt ålade hyresvärdarna att bättre tillgodose renlighet och ordning.

Fuktiga bostäder i nybyggda hus, vilka rappats och uthyrts för tidigt, betraktades under perioden, av läkarna och hälsopolisen som ett svårt sanitärt problem. De beskrivningar som finns av sådana fall ger en talande bild av fuktens inverkan på rummets utseende - fuktvatten, mögel, trasiga tapeter och en kväljande ohälsosam luft.

Kvarteren kring Vita bergen och Skinnarviksbergen på söder samt i området mellan nuv. Eriksbergsplan och Engelbrektsplan är platser där en koncentration märkts av de fall av klagomål över och anmärkningar mot osunda bostäder som omnämns i det material jag undersökt. Andra sådana områden är kvarteren mellan Katarina kyrka och Stora Glasbruksgatan, kvarteren kring Styrmansgatan ned mot Strandvägen till samt området väster om nuv. Sveavägen, mellan Rådmanngatan och Kungstensgatan. Det bör dock påpekas att inga hänsyn tagits till sådant som befolknings- och bebyggelsestäthet, bebyggelsens karaktär och den yttre miljöns utseende, varför inga som hellst kategoriska påståenden kan göras om att ovannämnda områden skulle vara de mest förslummade under perioden.

Avslutning.

De sociala förhållanden som berörts i denna uppsats lämnar flera uppslagsändrar att arbeta vidare efter. Det vore självfallet av intresse att med hjälp av mantalsmaterialet närmare söka kartlägga levnadsvillkoren för de drabbade människorna i någon av de bostadskategorier som behandlats eller i någon eller några av de egendomar som i materialet utpekats som helt och hållet dåliga.

En annan fråga som jag personligen skulle vara intresserad av att arbeta vidare med är de fattiga hyresgästernas rättsliga ställning. I den mån handlingar finns bevarade som visar hyreskontraktens innehåll och utformning, vräknings- och rättegångsförfarande mm. vore dessa värda en granskning. I samband med en sådan undersökning borde också fastighetsägandet och eventuella förändringar i detta samt bostadspolitikerna i stort undersökas.

Käll- och litteraturförteckning.

Otryckta källor:

Stockholms stadsarkiv.

Hälsovårdsnämndens arkiv.

Protokoll 1878-95

Hälsopolisens undersökningar rörande avloppsledningar, 1885, 1895-96.

Hälsovårdsinspektionen:

Anteckningsbok för inspektion av bostadslägenheter.

Diarier 1879-83.

Sundhetsinspektörens inkommande handlingar, 1887-88, 1893, 1895.

1:e stadsläkarens arkivförteckning:

Årsrapporter från distriktsläkarna, 1886-87, 1890-95.

Månadsredogörelser för Stockholms hälsopolis arbeten, 1887-95.

Tryckta källor:

Hälsovårdsnämndens årsberättelser 1879-95.

Ämbetsberättelse av 1:e stadsläkaren i Stockholm, 1878.

Adresskalender för Stockholm, 1878-1896.

Stockholms stadsfullmäktiges beredningsutskotts utlåtanden och memorial, 1897. Bihang 40. (Key-Åberg)

Kommunal författningssamling för Stockholm 1862-1888.

Berättelse angående Stockholms Kommunalförvaltning, 1879-95.

Överståthållarens femårsberättelse för Stockholms stad 1876-80. (ÖÄ)

Litteratur:

Ahlberg G.: Stockholms befolkningsutveckling efter 1850. Sthlm 1958.

Berättelse om hälsopolisens i Stockholm verksamhet 1878-1928. Sthlm 1929.

Geijerstam G. af: Anteckningar om arbetarförhållandena i Stockholm, Sthlm 1894.

Gejvall B.: 1800-talets stockholmsbostad. En studie över den borgerliga bostadens planlösning i hyreshusen. Uppsala 1954.

Liedgren R.: Så bodde vi. Arbetarbostaden som typ och tidsföreteelse. Sthlm 1961.

Palme J.H.: Stockholms bostadsförhållanden. Sthlm 1908.

Stockholms bostadsfråga. Sthlm 1903.

Stockholm 1897. Del 1 och 2. Red. av E.W. Dahlgren.

Tingsten K.: Några meddelanden om vatten- och avloppsväsendet i Stockholm. Rörinstallatören, 1932. Nr 2 och 3.

Bilaga 1.

Förteckning över egendomar innehållande bristfälliga bostäder, vilka 1879 uppmärksammats av hälsopolisen och som registrerats i "Anteckningsbok för inspektion av bostadslägenheter" eller omnämns i årsberättelsen från samma år. (Fyra egendomar belägna på Djurgården har förbigåtts.)

Ytmåtten är omräknade från fot till meter, 1 fot = 0,3 m, och är ibland avrundade till hela eller halva tal.

Hysesbeloppen avser årshyra och är i förekommande fall beräknade på uppgifter om vecko-, månads- och kvartalshyror. Beloppen får tas ungefärligt, se sid 31. För utförligare uppgifter om respektive egendom, se under motsvarande adress i bil. 2.

				<u>årshyra</u>
<u>Staden mellan broarna.</u>				
Baggensgatan 13 AoB.(årsb.)				
Klockgjutaregränden 1(årsb.)				
Kolmätaregränd 4 (årsb.)				
<u>Nedre Norrmalm</u>				
Bryggargatan 20.	Bristfälligt rum.	fam.- 7 pers.	13,80 m ²	130:-
<u>Övre Norrmalm</u>				
Holländargatan 13	Bristfälligt rum	4 pers.varav 2 inneb.	28,00m ²	260:-
	Kallrum förenat med omännämnda rum.		12,50m ²	
Kammakargatan 18 (årsb.)				
Luntmakargatan 64	Kallrum(stall-trä- skjul.)	-	-	-
	Vindsrum i trähus.			
Norra Tullportsgatan 31&33 (növ. Döbelnsgatan)	Vindskontor (kallrum)	3 pers.	-	60:-
	Vindskontor (kallrum)	2 hushåll 8 pers. varav 4 barn.	-	192:-
Stora Träskgatan 51	Vedbod	-	7,50m ²	-
Perlstickaregränden 6	Bristfälligt träskjul.	3 pers.	15,00m ²	99:84
	Lusthus	2 pers.	2,30m ²	48:-
Perlstickaregränden 7	Träskjul	3 pers.	9,00m ²	96:-
Rensgatan 2	Litet uthus (f.d.växthus)	3 fam.	-	-
Roslagstorg 29	Kallrum	1 pers.	6,00m ²	96:-
	Kallrum	1 pers.	3,00m ²	144:-
	Vind	10 pers.	-	-
Roslagstorg 31	Större vind	-	-	-
	Vindsrum (kallrum)	-	-	-

Rådmanngatan 6.

Bristfälligt rum	fam.- 4 pers.	17,50m ²	200:-
Bristfälligt rum	3 fam-11 pers.	16,50m ²	200:-
Bristfälligt rum	fam. - 6 pers.	17,00m ²	200:-
Bristfälligt rum	fam.- 7 pers.	16,50m ²	200:-
Bristfälligt rum	fam.- 5 pers.	16,00m ²	200:-
Bristfälligt rum	6 pers.	14,00m ²	200:-
Någorlunda bruk- bart rum p.g.a. hyresg:s rep.	5 pers.	9,50m ²	180:-
Bristfälligt rum	fam.- 7 pers.	14,00m ²	200:-
Ett rum	fam.- 7 pers.	13,00m ²	200:-
Bristfälligt kök	7 pers.	8,50m ²	180:-
Bristfälligt rum	fam.- 7 pers.	8,00m ²	180:-
Bristfälligt rum	7 pers.	8,00m ²	200:-
Ett kök, någorlunda brukbart p.g.a. hyresg:s rep.	fam.- 5 pers.	8,50m ²	200:-
Ett rum, någorlunda bruk- bart	1 pers. ?	15,00m ²	200:-
Rum och kök	2 hushåll 6 pers.	rummet 11,50m ²	300:-
Bristfälligt kök	fam.- 5 pers.	10,00m ²	200:-

Östermalm.

Övre Kvarngränden 4 = Norrteljegatan	Kallrum, bristf.	6 pers.	11,50m ²	96:-
Övre Kvarngränden 6	3 st Kallrum	-	-	-
Kvartersgatan 7	2 st rum	8 pers.	17 resp. 10m ²	-
Kvartersgatan 44	Kallrum	8 pers.	14,50m ²	416:- 8:-/pers. o. vecka.
	Bristfälligt kök	3 pers.	4,30m ²	96:-
Nybergsgården 8	Ett skjul	2 pers.	5,00m ²	48:-
(Stora) Surbrunnsgatan 2 (årsb.) -		-	-	-
Lilla Träskgatan 5 och 7 növ. Eriksbergstan (årsb.)	Kallrum	-	-	-

Kungsholmen.

Bergsgatan 20	Bristfälligt rum	7 pers. fam.- 4 pers. 3 inneb.	26,00m ²	100:-
	Bristfälligt rum	10 pers. fam.- 8 pers. 2 inneb.	27,00m ²	100:-
	Bristfälligt rum	6 pers. o. obrukbart kök. fam.- 5 pers. 1 inneb.	15,80m ²	100:-

Bergsgatan 20 forts.	Bristfälligt rum	1 pers. ?	11,00m ²	60:-
Hantverkargatan 28	Lusthus	2 hushåll	-	96:-
Hantverkargatan 33 D(årsb.)	Träskjul, kallrum.	2 pers.	-	-
Hantverkargatan 37&39	Vind, f.d. lumpsorterings- magasin	5 fam. - 18 pers.	63,00m ²	120:-
(Stora) Kungsholmsgatan 21	2 st rum varav 1 kallrum	fam.- 9 pers.	rummet 12,00m ²	150:-
Södermalm:				
<u>Maria.</u>				
Hornsgatan 55	Bristfälligt rum i gammalt stall	- 9 pers	- -	- -
Hornstullsgatan 22 del av Brännkyrkag.	Bristfälligt rum	9 pers. fam. 7 pers. 2 inneb.	14,50m ²	240:-
Hornstullsgatan 24 (årsb.)	-	-	-	-
Gamla Prästgårdsgatan 26 nuv. Maria Prästgårdsg.	Vedbod	1 pers.	2,00m ²	48:-
	Bristfälligt kall- rum i f.d. slakteri	5 - 10 pers.	18,50m ²	72 - 120:-
	Kallrum	8 pers. fam.- 4 pers. 4 inneb.	16,50m ²	120:-
	Bristfälligt stall	8 pers. fam.- 4 pers. 4 inneb.	-	72:-
Gamla Prästgårdsgatan 31	1 rum	fam.- 6 pers.	12,00m ²	60:-
	Bristfälligt rum	fam.- 8 pers.	18,00m ²	100:-
Tavastgatan 34	Bristfälligt rum	8 pers.	16,50m ²	200:-
Tavastgatan 35	Bristfälligt rum	5 pers.	17,00m ²	108:-
	Bristfälligt rum	fam.	20,00m ²	144:-
	Bristfälligt rum	8 pers. änka o barn 4 pers. 4 inne- boende.	18,00m ²	144:-
Wollmar Yxkullsgatan 33	Kallrum	-	4,80m ²	-
	Kallrum i uthus	-	12,50m ²	-
Wollmar Yxkullsgatan 35	Bristfälligt rum	7 pers. fam 5 pers. 2 inne- boende.	11,50m ²	156:-

Katarina.

Bergsprängaregränden 2 (årsb.)	-	-	-	-
Bergsprängaregränden 6	Trädgårdshus (lusthus)kallrum	fam.- 4 pers.	7,00m ²	48:-
	Källare	2 pers.	6,00m ²	48:-
	Kallrum	2 pers.	6,00m ²	48:-

Årshyra

Bergsprängaregränden 6 forts.	Bristfälligt kök 3 pers.	6,50m ²	72:-
	Bristfälligt kök 3 pers.	16,50m ²	72:-
	Kallrum 2 pers.	9,40m ²	48:-
	Vedbod(kallrum) 2 pers.	4,00m ²	36:-
	Rum och kök 8 pers.	rummet 9m ²	130:-
Bergsprängaregränd 49	Marknadsstånd	4,25m ²	72:- ^{x)}
	Marknadsstånd	2,50m ²	72:- ^{x)}
Stora Glasbruksgatan 40	Bristfälligt rum 6 pers.	17,50m ²	100:- + 4:- för vatten
	Bristfälligt rum 8 pers. varav 4 inneboende	-	200:- + 4:- f. vatten
	Ett rum 5 pers.	8,00m ²	150:-
	Bristfälligt rum 1 pers.?	-	180:-
	Bristfälligt rum 3 pers.	-	224:-
	Bristfälligt rum (kallrum, lump-handel)	-	-
	Rum och kök förfallet 5 pers.	-	400:-
	Två bristfälliga rum 2 pers. ?	-	300:-
	Bristfälligt rum 4 pers.	13,00m ²	200:-
	Bristfälligt rum 4 pers.	6,50m ²	100:-
	Rum och kök, bristfälligt 7 pers.	köket ca 4 m ²	250:-
	Bristfälligt rum 3 pers.	7,00m ²	144:-
	Bristfälligt rum 3 pers.	-	-
	Två bristfälliga rum (mjölkmagasin och bostad) 3 pers.	11,50m ² o. 10,50m ²	406:-
	Två bristfälliga rum. (logerare) 12 pers.?	-	-
	Två rum och kök (ett kallrum anv. till spisningslokal) -	-	500:-
	Grinds(tu)gatan 5	Bristfälligt rum i uthus(kallrum) -	5,00m ²
Kallrum -		3,80m ²	48:- ^{xx)}
Götgatan 58	Bristfälligt rum 11 pers. varav 4 inneb.	12,00m ²	200:-
Hammarbygatan 2 (årsb.)	-	-	-
Holländarevägen 3	Rum och kök bristfälligt 11 pers. fam.- 7 pers. o 4 inneb.	13,00m ²	450:-

			<u>Årshyra</u>
Holländarevägen 6	Bristfälligt rum	6 pers. 10 m ²	96:-
		fam 4 pers, 2 inneb.	
	Bristfälligt rum	9 pers. 17m ²	96:-
		fam 3 pers, 6 inneb.	
Lilla Mejtens gränd 24	Källare	2 pers. 5,75m ²	48:-
	Källare utan eldstad	2 pers. 4,50m ²	48:-
	Källrum, brist- fälligt	3 pers. 16,00m ²	60:-
	Trädgårdshus (lusthus), källrum	4 pers. 8,50m ²	72:-
	Kök, källrum	3 pers. 9,00m ²	80:-
	Källrum	1 pers.? 5,00m ²	48:-
	Källrum	2 pers. 6,00m ²	48:-
	Rum o del i kök, bristfälligt	7 pers. rummet 4,50m ²	60:-
Skånegatan 35, 37 (f.d. Nya gatan)	Rum och kök	11 pers., 16,00m ²	200:-
		fam 4 pers. inneb. 7 st.	
	Rum o del i kök, bristfälligt	8 pers., 9,00m ²	120:-
		fam. 6 pers., 2 inneb.	
Skånegatan 38	Källrum	-	-
Stadsträdgårdsgatan 47 (= Vermdögatan)	Källare, utan eldstad	1 pers. 8,00m ²	120:-
	Källrum	2 pers. 5,50m ²	120:-
	Källrum	2 pers. 8,00m ²	120:-
	Källrum	3 pers., varav 1 inneb.	120:-
	Kök	3 pers., 12,50m ²	120:-
		varav 1 inneb.	
	Källrum	4 pers. 9,00m ²	144:-
	Trädgårdshus (lusthus)	4 pers. 5,50m ² varav 3 inneb.	144:-
Stadsträdgårdsgatan 55 (årsb.) (Värmdögatan)	Illa känd, illas skötv. egendom		
Tjärhovstvärgränd 11 (= Erstagatan)	Kök, bristfälligt	5 pers., 9,00m ²	-
		fam. 3 pers., 2 inneb.	

Bilaga 2.

I denna bilaga refereras i undersökningsmaterialet befintliga uppgifter, beträffande de egendomar som noterats i detta i samband med klagomål eller anmärkningar. En inskränkning har gjorts i och med att anmärkningar som hänfört sig till bostäder belägna på Djurgården förbigåtts.

Att samtliga adresser medtagits, dvs även sådana där upplysningar saknas om orsaken till klagomålen, beror på att tanken från början var att kartlägga dåliga kvarter och sedan redovisa dessa med hjälp av kartor. I en sådan redovisning kunde den geografiska belägenheten av samtliga noterade bostadsadresser vara av intresse, t ex om det visat sig att många klagomål vilka ej föranledde någon åtgärd, kom från kvarter som i övrigt inrymde ett flertal klart dåliga enskilda lägenheter eller hela egendomar.

De redovisade uppgifterna böehäver naturligtvis inte inte läsas i nummerordning då den sammanhängande ordningsföljden enbart är den att de olika gatuadresserna ordnats i alfabetisk följd. Adresserna har försetts med löpnummer, vilka tjänstgör som hänvisningsnummer i uppsatsen. Då gatunamnet är flerordigt, har det ord som kan anses vara huvudord bestämt ordningsföljden - Lilla Glasbruksgatan återfinns alltså under bokstaven G. Ett flertal Stockholmsgator bytte under denna period namn. Full konsekvens beträffande användandet av antingen det gamla eller det nya namnet har inte iakttagits men hänvisningar till ettdera namnet har gjorts i samtliga fall. Efter gatunamnet står kvartersnamnet samt det årtal som uppgifterna hänför sig till. Då fler årtal förekommer ges uppgifterna i den ordning som årtalen står. Kvartersuppgifterna har hämtats från Stockholms adresskalender för år 1895 sedan det visat sig svårt att finna respektive gatunummer på tillgängliga kartor. Av praktiska orsaker har jag låtit 1895 års kvartersnät vara bestämmande eftersom kvartersuppgifter för de enskilda gatuadresserna saknas i adresskalendrarna fram till 1889. Detta medför i vissa fall bristande överensstämmelser om man jämför respektive års kvartersbild med den som existerade 1895, då under perioden stora förändringar skedde i gatubilden. I en del fall har dock adresser som förekommer under undersökningsperiodens tidigare år saknats i 1895 års förteckning varför jag i dessa fall fått gå till respektive års kvartersförteckning för att där söka den aktuella adressen och i dessa fall har kvartersuppgiften för det aktuella året naturligtvis blivit korrekt. Svårigheter med identifieringen av en del adresser har ibland uppstått, inte bara p.g.a. att kvarter och gator bytte namn och fick förändrad geografisk utsträckning utan också p.g.a. det förhållande att för en och samma egendom olika adresser använts då ingång funnits från flera gator. I möjligaste mån har dock kontrollerats att uppgifter som hänför sig till samma egendom också kommit med under en adress. Då uppgift om ägare -

saknats i källmaterialet har även denna tagits från Stockholms adresskalender. Därvid har efterföljande års kalender - i förhållande till det i källmaterialet aktuella årtalet - använts, då kalenderuppgifterna ju baserar sig på material som insamlats under ett föregående år. Vissa felaktigheter kan dock förekomma då jag ej kontrrollerat uppgifterna i mantalsmaterialet och då ju ägoförhållandena under perioden också undergick snabba förändringar.

I de fall då övriga uppgifter saknas än att klagomålet inte lett till någon åtgärd, har ägoförhållandena ej undersökts.

Uppgifterna om avlopp har hämtats från hälsopolisens undersökningar rörande avloppsledningar, 1885 och 1895-96 (Hälsovårdsnämndens arkiv). Klassbeteckningarna har följande betydelse: Kl I, avloppsrören väl ventilerade och vattenlås av god konstruktion. Kl II, avloppsrören ventilerade men ej i tillräcklig grad, vattenlås av god beskaffenhet. Kl III, goda vattenlås men avloppsrören saknade ventilation (vilket kunde orsaka lukt i lägenheterna). Kl IV, avloppsröret ej ventilerat, vattenlås saknades, var trasiga eller av dålig beskaffenhet (s.k. klocka). Kl V, husledning saknades, men kloak fanns på gården. Kl VI, avlopp saknades såväl i huset som på gården, vilket betydde att slaskvattnet antingen slogs i rännsten vid gatan, eller där även sådan saknades, direkt på marken. I ett stort antal fall förekom lukt av kloakgas. Beteckningarna a, b, c och d i detta sammanhang betyder att lukt förekom från avlopp av kl I, II, III eller IV, 2b betyder alltså att klagomål över lukt framförts i kök med andra klassen avlopp.

Källa är alltid, då ej annat anges, hälsovårdsnämndens protokoll för respektive år. Annan källa anges i texten. Hälsovårdsnämndens särskilda bostadsundersökning 1893 finns som bilaga till samma års protokoll. Beträffande uppgifter från distriktsläkarrapporterna bör kanske understrykas att det i en del fall rör sig om uppgifter från de otryckta rapporter som föreligger för vissa år medan det i andra fall rör sig om citat från dessa rapporter, i hälsovårdsnämndens årsberättelser.

De måttuppgifter som förekommer har i en hel del fall omräknats från fot till meter, varvid en fot räknats som 0,30 m och resultatet ofta avrundats till jämna hela eller halva tal.

Förkortningar:

HVN - Hälsovårdsnämnden.

S.insp. - sundhetsinspektören

H.pol., s.pol. - hälsopolisen, sundhetspolisen, bägge benämningarna förekommer.

h. stadgan - hälsovårdsstadgan.

h.inspektionen - hälsovårdsinspektionen.

b.nämnden - byggnadsnämnden.

1. Adolf Fredriks Kyrkogata 1. Kv Träsket. 1887.

Ingen åtgärd emedan klaganden flyttat.

Avlopp: 1885 Kl V el. VI. 1895-96 Kl IV.

2. Adolf Fredriks Kyrkogata 9 B. Kv Tranhalsen. 1885.

Ansökan om besiktning av lägenhet om 4 rum o kök, 4 tr. Hyrd av Kungl. hovmålaren G. Rydberg. Ärendet avskrevs emedan R. flyttat och lägenheten, enligt sundhetsinspektören, var i sådant skick att ingen torde hyra den förutan föregående reparation.

Avlopp: 1885 Kl - . 1895-96 Kl I.

3. Apelbergsgatan 38. Kv Fyrkanten. 1886.

Ärendet avskrevs, bristfälligheterna avhjälpna.

Avlopp: 1885 Kl I. 1895-96 Kl I.

4. Arsenalsgatan 2 A. Kv Näckström. 1893.

Klagomål över dålig lukt. Ärendet avskrevs.

Avlopp: 1885 Kl III, IV, 1895-96 Kl II, III, lukt lo
öppen rännsten 15 m.

5. Artillerigatan 22 Kv Havssvalget 1892.

Klagomål över osund bostad. Föranledde ingen åtgärd från nämndens sida.

Avlopp: 1885 Kl III, 1895-96 Kl I-III.

6. Artillerigatan 23. Kv Brandmästaren. 1889.

Klagomål från kusken A.E. Edlund. Ingen åtgärd från nämndens sida emedan lägenheten utrymts.

Avlopp: 1885 Kl - . 1895-96 Kl III, IV, lukt 3d.

7. Artillerigatan 44. Kv Kronkvarnen. 1891.

Klagomål över fuktig bostad. Ingen åtgärd.

Avlopp: 1885 Kl - . 1895-96 Kl III, IV, lukt 3d.

8. Lilla Badstugatan 1 (Badstugatan å norr). Kv Vågghalsen. 1886, 1887.

Omnämmt av distriktsläkaren i Adolf Fredriks södra distrikt, såsom en "ruskig" egendom, utgörande bostad för Stockholms "värsta proletariat." (årsrapport från distr.läk. 1886, 1887.)

Ägare: Byggmästare A J:son Ek.

Avlopp: 1885 Kl III, öppen rännsten ca 15 m, 1895-96 Kl I, öppen rännsten ca 20 m.

9. Lilla Badstugatan 3 (Badstugatan å norr). Kv Vågghalsen. 1886, 1887.

Samma som för Lilla Badstug. 1, se ovan nr 8.

Ägare: Pianofabrikör G Wickman.

Avlopp: 1885 - öppen rännsten ca 9 m. 1895-96 Kl V.

10. Lilla Badstugatan 5 AoB. (Badstugatan å norr) Kv Vågghalsen. 1886, 1887.

Samma som för Lilla Badstugatan 1, se ovan nr 8.

Ägare: Fabrikör S. Sahlbergs arvingar.

Avlopp: 1885 Kl V. 1895-96 Kl III.

I HVNs årsberättelse 1882 citeras distr.läkarens rapport, där de "små träkojorna vid Lilla Badstugatan" omnämns. Dessa sägs tjänstgöra som "ytterst usla bostäder" för sådana hantverkare som har sitt arbete hemma, såsom skomakare, skraddare m.fl.

11. Övra Badstugatan 24 (Badstugatan å norr) Kv Träsket. 1882, 1883.

Klagomål -82, ingen åtgärd då bristfälligheterna avhjälpna. Åter klagomål

1883 från hustru Anna Söderling. Avskrevs då s.insp. upplyst att hyresgästerna flyttat och värden lovat reparera före nästa uthyrning. Klagomålet inkom enl. diariet 3/11 -82. Enligt diariet hade bristfälligheterna avhjälppts.

Avlopp: 1885 Kl III, 1895-96 Kl III

12. Stora Badstugatan nr 30 å norr (Badstugatan) Kv. Moraset 1 1880. Enl. diariet inkom ansökan om besiktning från plåtslageriarb. P J A Nygren. Ansökan bif. protokollet. Nygren framhåller att bostaden fuktar så att hans barn och hustru är sjuka därav. Enligt s.insp. var låg.heten snygg och fukten ej värre än att den kunde avhjälpas med rätt skötsel dvs flitig eldning och luftväxling. Ej så svårt att uthyrning kunde förbjudas. Huset "ett under senare åren byggt stenhus." Familjen välbärgad och nyss infl. fr. landet. Ingen åtgärd.

Avlopp: 1885 - 1895-96 Kl III

13 Övra Badstugatan 35 (Badstugatan). Kv. Skogvaktaren 1879.

Källare som saknar eldstad och fönsterglugg, uthyrd till bostad. Storlek ca 15,5 m², höjd 1.70 m. Hyra 5:-/mån. Hyres till arbetskärlen Larsson m. fam., 4 personer. Besökt och uppmätt av h.pol. 19/4 -79. Åtgärd anges ej. (Anteckn.bok f. insp. av bost.läg.h. 1879) Enligt s.insp. anteckningar uthyrdes källaren av Skeppare Pettersson. I adr.kal.-79 -80 står skoläkare J C Hellström som ägare.

Avlopp: 1885 Kl. VI el V, 1895-96 Kl III

14 Stora Badstugatan 42. Kv. Adonis 1890.

Ingen åtgärd fr. h.nämndens sida föranledd av klagomålen. Avlopp: 1885 Kl III, 1895-96 Kl III, lukt av kloakgas
15. Baggensgatan 13 A o B, även adr. Österl. nggatan 14. Kv. Perseus. 1879, 1881, -82, -83 fl.ggr., -85 fl.ggr., -86 fl.ggr. Okänd egendom som revs 1888.
Omnämns i årsberättelsen för 1879 som en av de dåliga fastigheter som hälsopolisen raktat anmärkningar mot. 1881 anmärker hälsopolisen på de mycket dåliga avträdesförhållandena. "De (avträdeskärlen) finns spridda överallt i huset, än uti skrubbar, under trappor, än uti mörka välvda och ovalvda källarhiknande rum utan spår till luftväxling, även under eller invid boningsrum, än slutligen uti vindskontor. Några kärl har bristfälliga, andra saknar helt och hållet underlag och ombyggnad ---- I hela huset härskar också en stinkande atmosfär, vari dock avträdeslukten icke särskilt kan urskiljas från den av snusk." (PM från t.f. sundhetsinsp. Klas Lindsoth.) S.insp. föreskrev att nya författningsenliga (dvs försedda med luftväxling, täta underlag och ombyggnad) avträden skulle byggas och placeras på vinden samt vara färdiga till lokt.-82. Efter de första muntliga anmärkningarna på sommaren ville husets ägare, minuthandlare J E Feron, ha skriftliga upplysningar om varuti bristfälligheterna bestod så att hans skulle kunna avgöra om det var han själv eller hans hyresfolk som orsakat bristerna. S.insp. skrev ovan citerade PM och Feron inkallades till h.nämndens sammanträde vid vilket han varken ville bestrida eller medge att anmärkningarna var berättigade. Feron förelades att vid vite av 100kr till 1 okt. inrätta avträden i enlighet med s.insp. rekommendation. Den 7 okt. inkom Feron med en ansökan om att få ha tre avträden kvar på gården eftersom han hade försött dem med luftväxling. Detta beviljades. Om rekommendationerna i övrigt följdes omnämns inte men det finns heller inga anteckningar om att vitet försuttits.

1882 inkom klagomål på en handelslägenhet (mjölkbod) och till den hörande bostad. Klaganden, handelsidkaren Per Lundgren klagar över att bostaden är kall och ohälsosam och att hustru och barn är sjuka därav. Vädring är omöjlig därför att fönstren saknar gångjärn. boningsrummets yttervägg består av tunna bräder. Sundhetsinspektören intygar att bostaden - som består av ett rum som förut använts till butik och ett mörkt kyffe till kök - är osund och att luften är dålig. Enligt s.insp. förekom det ofta att rum som var avsedda för helt andra ändamål, uthyrs till bostad utan att hyresvärdarna fäste något avseende vid elementära hygieniska krav. I detta fall hade den gamla butikens glasdörrar, vilka tjänstgjorde som enda fönster, spikats igen. Feron borde ofördröjligen åläggas att förse rummet med ventilation. Då ärendet behandlades vid nästa möte hade Feron kallats, men infann sig inte. Det framkom att en ventil hade anbringats på fönstret (glasdörren). Enligt klaganden, handelsidkaren och f.d. skomakaren Lundgren var det en förbättring. Nämnden beslöt att ärendet tills vidare fick bero.

1883, den 11 maj behandlades Baggensgatan 13 på nytt. Sundhetsinsp. hade inkommit med en skärskild rapport till h.nämnden. Rapporten baserade sig på en undersökning som gjorts den 30 april, på morgonen, sedan en kommissarie annått att rum och lägenheter uthyrdes trots att de var olämpliga som människobostäder. Rapporten innehåller följande skildring: "Oavsett en över allt hälskande osnygghet som gick ända därhän, att uti trappor och korridorer flerstädes vinklar och vrår blivit använda såsom tillfälliga avträden, rådde uti alla bostäder som besöktes en så oerhörd och vedervärdig stank, att den trotsar all beskrivning och en så förskänd luft att andhämtningen vid inträdet i rummet kändes i yttersta grad besvärad. Till ej ringa del torde väl detta hälsovidriga förhållande på arten av den befolkning som hyses i detta hus och som huvudsakligen utgöres av s.k. inneboende eller tillfälligt logerande, men mest påverkad detsamma dock av den förfärande överbefolkning som råder inom de flesta av boningsrummen." Som exempel nämns en lägenhet om sex rum med kök vilken användes som "hotell" för resande. Ett köksrum hade förvandlats till rum med kök med hjälp av en upprest trävägg. I tre rum som låg åt gatan, stod sängarna så tätt packade som möjligt var och dessutom upplyste en logerande att ligplatser därutöver anordnades på golvet. I sängarna fanns i flera fall 2 hyresgäster. Till lägenheten hörde också två källarrum, nödortföttigt tapetserade och försedda med tätt intill varandra stående sängar. Dessa rum låg delvis under markytan och saknade tillgång till dagsljus och frisk luft. Ett litet kyffe förseddallde kök men tjänstgjorde samtidigt som sovrum. I övrigt omnämns två rum, två tr. upp som vardera endast hade en liten glugg till fönster och som beboddes av tillsammans sex personer.

Det framgår att klosetterna placerats på vinden i enlighet med h.nämndens beslut från 1881 men detta hade tydligen fört med sig att det "rådde den vidrigaste osnygghet, i det att bl.a. här och var på golvet, dels intorkade, dels ännu halvflytande rester av latrin kvarlägo, vilka sannolikt vid kärleus avhämtning blivit utspillda och sedan ej upptorkade." S.insp. yrkade att ägren Feron skulle inkallas till h.nämndens sammanträde och på grundval av § 13 i h.vårdsstadgan, vid vite åläggas att för all framtid utrymma de två källarrummen samt de två rummen två tr. upp. De senare intill dess att anordningar gjorts för dagsljusets insläppande och dessa godkänts av h.nämnden. Betr. överbefolkningen beslöts att den yttersta gränsen för antalet boende i rummen åt gatan skulle vara 7 personer i de två större rummen och två i det mindre rummet.

Till h.nämndens sammanträde den 1 juni hade handl. Feron och ett antal hyresgäster som hade kontrakt på olika lägenheter i egendomen, kallats. Vid sammanträdet den 11 maj hade beslutats att alla rum som användes för inneboende eller logerande skulle uppmätas. Detta hade nu gjorts och s.insp. hade skrivit en ny rapport som innehöll resultatet av mätningarna samt på dessa grundade rekommendationer beräffande antalet inneboende per rum som kunde tillåtas. För dessa rekommendationer stödde sig s.insp. på en i England antagen norm som föreskrev 9m³ rymd och 3m² golvyta per person i s.k. "lodging houses. Den i nämndens protokoll ingående rapporten innehåller även skildringar av övriga bristfälligheter som uppdagats vid de nya besök i egendomen som h.polisen hade gjort.

1 läg.het, Österlånggatan 14, 1½ tr, hyrd av segelsömmerskan Augusta Maria Pettersson. Golvyta 26m², rymd 70,12m³ Högsta tillåtna antal boende - 8.

1 läg.het, 2 rum, Österlånggatan 14, hyrd av åkardrängen (på andra ställen i prot. benämnd arbetskarl) Sund. Yttre rummet, golvyta 12,8m², rymd 31,8m³. Högsta antal boende - 3 å 4. Det andra rummet, golvyta 19,5m², rymd 42,5m³ - 4 boende.

1 läg.het, 3 rum, Baggensgatan A, 1 tr., hyrd av Änkan Beata Pettersson 1 rum, 26,3m³, rymd 70,5m³. Högsta tillåtna antal boende - 7 å 8. 2 rum om vardera 15,1 m² golvyta och 40,2m³ rymd. Högsta antal boende - 4.

1 läg.het, 2 rum, Baggensgatan 13 A, hyrd av arbetskarlen Carl Magnus Johansson. Ett mindre rum utan eldstad. Ett rum 25m² golvyta, rymd 53,9m³. Högsta antal boende - 5 å 6 personer. Rummet utan eldstad, 8,8m² golvyta, rymd 18,3m³ Att användas som bostad, endast tillåtet under sommaren. Högst 2 personer.

1 läghet, 3 rum, Baggensgatan 13 A, 2 tr. Hyrd av ogifta Carin Nyman (på ett ställe i prot. kallad hustru). Ett rum 24,8m² golvyta, rymd 73m³. Högsta antal boende - 7 à 8. Två rum om vardera 15,2m² golvyta och 48m³ rymd. Högsta antal boende - 4 pers. i vardera rummet.

Vid de nya besök som gjorts i egendomen av h.pol. hade också en skrub 1 tr upp från Baggensgatan 13B, upptäckts. Den hade inretts till rum och uthyrdes till en familj om fyra personer. Skrubben saknadä eldstad, var lång och smal, vilket betydde att hälva "rummet" låg i mörker även mitt på dagen, då dagsljusförsörjningen bestod av en liten glugg om 78 cm², belägen i ena ändan. S.insp. yrkade förbud mot uthyrning av denna skrub till människobostad såväl sommar som vinter. S.insp. framhöll vidare, i en ny rapport om förhållandena i den berörda egendomen, följande: "Slutligen vill jag såsom bevis på den oerhörda osnygghet som härskar överallt i detta hus och som gör detsamma hälsovådligt, ej blott för de därstädes boende, utan även för invånarna i de närbelägen husen, i korthet meddela resultatet av de regelbundna visitationer, som på mina order dagligen verkställdes av hälsopolisen under senare hälften av maj månad. Av de skriftliga rapporter som häröver avgivits, framgår att vid varje besök utan något enda undantag och under olika tider på dygnet påträffats såväl latrinhögar som annan orenlighet, urin, avskräden m m i de flesta trappuppgångar och förstugor. Så förefunnos vid ej mindre än tre olika tillfällen, större samlingar av latrin utanför husvärdens egen dörr, och även på vinden omedelbart utanför dörrarna till avträdena lågo vid de flesta besöken högar av latrin och samlingar av urin som därvid genom golvet rann ned i förstugan inunder och på det högsta förpestade hela huset. Dessutom påträffades mestadels latrinhögar blandade med urin uti flera kontor i våningarna och på vinden, dels liggande omedelbart på golvet, dels uppsamlade uti otäta ämbar, blomkrukor m m dylikt. Undanskymda vinklar och hörn i trappuppgångar och förstugor hava alltid befunnits använda såsom avträden varest latrinhögar trots tillsägelse av hälsopolisen, kunde finnas kvarliggande från dag till dag."

S.insp. föreslår att, i kraft av §24 uti Gällande Hälsovårdsstadga, husvärderna skall åläggas att vid tillräckligt högt vite, själv eller genom biträde se till att dylik orenlighet inte får förekomma i huset och i händelse av att sådan uppdagas genast se till att den undanskaffas.

Husvärderna, handlande Feron svarade på detta att hans hyresgäster, med undantag för hotellvärderna A. Olsson och änkan Pettersson, hade förbundit sig i kontrakten att inte inhysa andra personer vid äventyr att bli skilda från lägenheterna. Han lät dessutom rengöra trappuppgångarna varje vecka och s.inspektörens rapport var betydligt överdriven. Hotellvärderna Adam Olsson och änkan Petterssons laga ombud omtalade att i de lägenheter de svarade för inhystes inte fler personer än de i s.insp:s rapport rekommenderade antalet.

Nämnden beslöt att ålägga handlande J Feron vid vite om 100:- att dagligen före kl. 9.00 fullständigt rengöra portgångar, förstugor och övriga för hyresgästerna gemensamma delar av huset. Feron förbjöds också vid vite om 100:- att efter 1 oktober uthyra de i s.insp.s rapporter omnämnda källarrummen och den till rum inredda skrubben samt de 2 rummen 2tr upp från Baggensgatan 13B intill dess att de försetts med ordentliga fönster och godkänts av hälsovårdsnämnden. Hotellvärderna Adam Olsson förbjöds vid vite om 50:- att i den omtalade lägenheten som användes som hotell för resande ej inhysa fler personer än s.insp. rekommenderat. Likaså anmodades änkan Beata Pettersson vid vite om 50:- att följa s.insp.s rekommendationer. Då alla hyresgäster som kallats till detta sammanträde ej infunnit sig, kallades de på nytt till den 15 juni. De infann sig vid detta datum personligen och sömmerska Augusta Maria Pettersson, ogifta Carin Nyman, arbetskarlarna Axel Sund och Carl Magnus Johansson förbjöds vid vite om 50:- att i sina respektive lägenheter inhysa fler personer än de av s.insp. föreslagna.

Den 13 juli framkom det vid ett sammanträde i h.nämnden att handlande Feron inte hade följt nämndens beslut och därför dömts av polisdömstolen att utbetala det ålagda vitet. P.g.a detta beslöt nämnden ålägga Feron ett nytt vite om 200:-. Inte heller hotellägare Olsson hade ställt sig till efterrättelse och förelades därför nytt vite om 100:-

87

Pettersson hade syndat mot nämndens beslut. Men då ärendet sista gången behandlades i domstolen visade änkan Pettersson hyreskontraktet, av vilket framgick att lägenheten överförts på änkan Sofia Olsson. Änkan Olsson hade kallats och infunnit sig genom befullmäktigat ombud, änkan Laura Lundgren, till nämndens sammanträde. Beslöts ålägga änkan Olsson att följa de tidigare beslutet vid vite av 50:-

Förnyat vite om 60:- förelades ogifta Karin Nyman, då det vid besök den 9 aug. visat sig att hon brutit mot h.nämndens tidigare beslut. Husägaren Feron fann det tydligen svårt att följa nämndens beslut betr. renhållningen. I oktober anförde han besvär emot Överståthållarämbetets resolution av 16/8 i vilken han förelagts att sörja för renhållningen vid Baggensgatan 13 A och B/Österlånggatan 14, vid risk att annars utgiva lagstadgat vite. (prot. 9 nov.)

1885 den 13 nov. behandlades till h.nämnden inkomna rapporter som på nytt anmärkte på överbefolkning i lägenheterna vid Österlånggatan 14. Det rum som 1883 hyrdes av segelsömmerskan A M Pettersson, hyrdes nu av bageriarbetaren August Robert Ringnell. Från Kungliga Poliskammaren rapporterades att polisen besökt rummet den 1 och 5 nov. på förmiddagen. Söndagen den 1 nov. hade den inspekterande konstapeln räknat in 29 personer, 27 liggande och 2 stående i rummet. En olidlig stank mötte i dörren. Den 5 nov. fanns 28 personer i rummet, samtliga liggande å blotta golvet och som det tycktes tillhörande den sämre delen av Österlånggatan och hamnens befolkning. Rummet uppges i polisrapporten vara 5,76 m långt, 5,3 m brett och 2,52 m högt eller 80,12 m³. Detta är något större än vad som sägs i hälsopolisens rapport -83. Även hälsopolisen hade ånyo anmärkt på överbefolkningen och s.insp. gav p.g. därav ett utlåtande vid nämndens sammanträde. I detta sägs att Ringnell hyr ut till nattlogerare och att även hälsopolisen räknat till 29 pers. i rummet. Vidare sägs att hälsopolisen funnit 16 personer i ett rum en trappa upp. 1883 förbjöds hotellvärden A Olsson att inhysa större antal än högst 8 personer i detta rum. Ringnell som hade kallats och infunnit sig till sammanträdet, upplyste att den förstnämnda lägenheten 1½ tr. upp hyrdes av honom enligt särskilt kontrakt till den 1/4 1886. Han förbjöds vid vite av 100:- att i detta rum samtidigt inhysa fler personer än 8. Beträffande rummen 1 tr sade Ringnell att något kontrakt inte fanns.

Den lägenhet om 3 rum, 1 tr Ö-långgatan 14, som 1883 hyrdes av A Olsson hade nu ny värdinna nämligen Hustru Ida Weström. Hälsopolisen hade den 12 nov. besökt lägenheten och funnit 16 personer i ett av de större rummen som inte skulle få härbärgera fler än högst 7. I det andra större rummet bodde hustru Weström själv och det var inte överbefolkat. I det mindre rummet som inte skulle få bebos av fler än två personer, fann h.pol. 6 pers.

Nämnden beslöt att inte medge större antal personer per rum än som beslutats 1883. Något vite förelades inte men hustru Weström var kallad till sammanträdet.

Den 11 dec. behandlade h.nämnden en rapport från h.polisen i vilken påtalades att överbefolkning förekom i en lägenhet om två rum, n.b., 3 Baggensgatan 13 B. Det större rummet hade måtten 22,32 m² och 60,26 m³ samt hade 2 större fönster. Det mindre rummet hade måtten 7,27 m² och 19,63 m³ samt 1 större fönster. Vid h.polisens besök beboddes det större rummet av 12 personer. Den som hyrde ut var änkan Beata Pettersson. Hon hade, som vi sett, 1883 ålagts vite om 50:- p.g.a. att hon hyrt ut till för stort antal personer, en annan lägenhet i samma hus. Denna gång (18/12) förbjöds hon åter vid vite om 50:- att inhysa fler än 7 personer i det större rummet och 2 i det mindre. 1886 förekom åter överbefolkning för vilken såväl gamla som nya hyresgäster i de bägge husen var ansvariga. Det hjälpte inte att värdarna fick erlägga försuttet vite. S.insp. rekommenderade på nytt ett visst högsta antal boende per rum och HVN ålade denna gång ägaren, Feron, att vid vite om 500:- se till att normerna följdes. Feron skrev före detta beslut ett brev till HVN i vilket han beklagade sig över svårigheterna att hålla efter sina hyresgäster eller få dem avhysta som han sade sig önska. Han undrade om inte någon av HVNs tillsyningsmän ville mot betalning åtaga sig vicevärdskapet. På denna skrivelse reagerade inte HVN. Ägare: Handlande J Feron. Avlopp: 1885 Kl V. 1895-96 Kl II. (nybyggnad)

16. Baggensgatan 15/Österlånggatan 16. Kv. Perseus. 1882.
H. pol. besiktigt avträ. esförh. De gamla avträdena utrymda, nya
författningsenligt inredda på vinden. Avl.: 1885 Kl - 1895-96 Kl III.
17.

Södra Bangårdsplan 8 Kv. - . 1882.
Ansökan om att få besiktning av en osund 3-rumslägenhet. (H. Insp. Diarium
1879-83) Enl. s. insp. berodde osundheten på vanskötsel o. klagonålen var
föranledda av önskan att få nedsatt hyra. Ingen åtgärd.
Ägare: Södra bostadsföreningen.
Avlopp: 1885 Kl -, 1895-96 -.
Barnhusträdg. rdsgatan se Tunnelgatan.

18. Beckbrännaregränd 2. Kv. Nybygget. 1893.
En av de egendomar som besöktes i samband med h. polisens systematiska
bostadsbesiktning 1893. Gammalt, litet stenhus, tämligen snygt enl.
s. insp. Små, låga rum. Endast 2-3 pers. i varje. (s. insp. utlåtande, prot -93)
Ägare: Änkefru C. Hovén.
Avlopp: 1885 -
1895-96. Inget avlopp vare sig i huset eller på tonten.
Vattenledning saknas. Slåsken tömtes i rännst. å gatan. Avtr. under rep.
(s. insp. utl.)

19. Beckbrännaregränd 4. Kv. Nybygget. 1896. (Key-Åberg)
Föreföll särskilt fattigt enligt den "explorator" som besökte hemmen
i Katarinå för denna undersökning av arbetarbostadsförhållandena i
Stockholm. Omnämmt bl. flera andra egendomar som sägs bestå av äldre stenhus
Ägare: Stockholms stad och träkåkar.
Avlopp: 1885 -
1885-96. Inget avlopp vare sig i huset eller på tonten.

20. Bergsgränd 4. Kv. Häckelfjäll mindre. 1879.
1 rum n.b. uthyrt till skomakare för 15:-/mån. Rummet enl. s. polisen,
rymligt i avseende på längd och bredd men endast ca 1.50 i höjd.
Beboddes av 3 äldre pers. Åtgärd anges ej.
Ägare: Muraränskan C C Eklund.
Avlopp: 1885 ej vatten - övr. uppgifter saknas.
1895-96 -

21. Bergsgatan 6. Kv. Solvisaren. 1887.
Klagomål på en lägenhet om 1 rum och kök, från handlanden A G Gustavsson.
Enl. kl. var lägheten bel. ca 1 m under markens yta, med fönster vettande
mot avträdena samt behäftad med fukt. Gustavsson bebodde ej själv lägheten
utan hyrde till andra. Andrahandshyresgästerna flyttat och lägheten
tom vid tidpunkten för h.nämndens sammanträde. P.g.a. detta avskrev h.nämnden
ärendet.
Ägare: Änkefru (Vaktmästareänka) J M E Östergren.
Avlopp: 18885 Kl III 1895-96 Kl III, öppen rännsten ca 5 m.

22. Bergsgatan 20. Kv. Bergsklippan större (senare Smaragden) 1879.
S. polisen anmärkt på följande bristfälliga egendomar:
1) Rum, n b, försett med kakelugn, fönster åt gården, ca 26m² golvyta och
1.70 höjd = 44m³, "befanns i hög grad bristfälligt." Hyrdes av änkan
Charlotta Pettersson m. familj, 4 pers. + 3 inneboende = 7 pers.
Hyra 100:-/år.
2) Rum, kakelugn och två fönster åt gården, saknar kök, ca 27m² golvyta
och höjd 1.90 m = ca 51m³, befanns i ytterst bristfälligt skick. Hyrdes
av timmermannen N Svensson m familj, 8 pers. + 2 inneboende = 10 pers.
Hyra 100:-/år.
3) Rum, n b, försett med kakelugn, ett mindre, obrukbart kök, ca 15.80
m² golvyta och höjd ca 1.90 m = ca 30 m³, ytterst bristfälligt. Hyras av
skomakaren G A Nilsson m familj, 5 pers. + 1 innaboende = 6 pers.
Hyra 100:-/år.

4) Rum, kakelugn, fönster åt gården, ca 11 m² golvyta och höjd ca 1.50 m = ca 16.50 m³, ytterst bristfälligt, Hyres av änkan Sofia Saxman. Hyra 60:-/år. Uthyres av hustru Amalia Sundholm.

Ägare: Bergstedt, Jonsson & Sundholm.

Avlopp: 1885 Fl VI.

1895-96 Kl II

Besökt och uppmätt av h.pol. 11/7.

23. Bergsprängaregränd 2. Kv. Barnängen mindre. 1879, 1893 (s.insp. tj.mem.)
Omnämns i årsb, 1879 som en av de egendomar inom vilka en eller flera olämpliga lokaler uthyrts till människobostad. Ej upptagen i h. anteckningsbok 1879.

Enligt h.polisens systematiska bostadsundersökning 1893 bestod egendomen av ett gammalt, litet stenhus och ett litet trähus.

Ägare bägge årtalen: Fröken Ahlén.

Avlopp: 1885 inget vatten - inga andra uppgifter.

1895-96 inget avl. vare sig i husen eller på tonten.

Rügenheiesmanhuset - låga och örka. Trähuset inneh. 1 r.o. Mycket bristf. Rankigt olv, buktigt tak, trasiga tapeter. Fattigt o. eländigt. (s.insp. utl.-

24. Bergsprängaregränd 6. Kv. Barnängen mindre. 1879, 1881, 1882, 1883, 1884, 1893.

1879 anmälde s.pol. att ett flertal bristfälliga bostäder uthyrdes i denna fastighet. Egendomen besöktes och uppmättes av h.pol. den 15 o. 16/4. Följande bostäder uppmärksammades;

1) Trädgårdshus (lusthus), utan eldstad, otät dörr, två mindre fönster, ca 7 m² golvyta och höjd 2m = 14m³. Hyres av muraren Pehrsson m. fam., 4 pers. varav två minderåriga barn. Hyra 4:-/mån.

2) Källare, utan eldstad, mindre fönsterglugg, ca 6m² (drygt) golvyta och höjd 1.80 m = ca 10.80m³. Hyres av änkan Alsing och en med henne sammanboende mansperson som förts till sjukhus. Hyra 4:-/mån.

3) Källrum, utan eldstad, mindre fönster, ca 6m² och höjd 1.80m = 10.80m³. Hyres av bleckslagaren Johan Walenius m hustru, 2 pers. Hyra 4:-/mån.

4) Kök, utan kakelugn, ett fönster, ca 6.50m², höjd 1.90 m = 12m³ (drygt), hyres av änkan Lindblom m fam, 3 pers. Hyra 6:-/mån.

5) Kök, två fönster, 16.50m², höjd 1.60 m = 26.40m³. Hyres av f.d. cigarrmakaren Roos m fam. 3 pers. Hyra 6:-/mån.

6) Källrum, utan eldstad, två fönster, 9.40 m² golvyta, höjd 1.80 = ca 17m³. Hyres av arbetskarlen C Thunberg m hustru, 2 pers. Hyra 4:-/mån.

7) Vedbod, utan eldstad, mindre fönsterglugg, 4m² golvyta (knappt), höjd 1.80 m = 7.20 m³. Hyres av änkan Wetterstrand + 1 inneboende, 2 pers. Hyra 3:-/mån.

8) Rum m kök, kakelugn, två fönster, lägenheten betecknas som ett kyffe, i högsta grad smutsig och osund, rummet 9 m² golvyta, höjd 1.80 m = 16.20m³. Hyres av änkan Berg, bebos av 8 pers., däribland 6 minderåriga barn varav 1 fosterbarn. Hyra 130:-/år. (H.insp. ant.bok -79, även omnämnt årsb. -79)

1881, 7/10 rapporterar s.pol. likartade förhållanden.

1) 1 källare under stenhuset t v på gården utan eldstad, med en fönsterglugg och med golv av lösa bräder under vilka vatten i allmänhet är stående, varför stor osundhet råder. Bristande dagsljus och ytterst fuktigt. Golvytan uppges vara ett par kvadratmeter större än 1879 (samma källare avses uppenbarligen). Hyres av änkan Charlotta Lindqvist o. m. henne sammanboende arbetskarlen Wallenius, 2 pers. Hyra 4:-/mån.

2) 1 rum inrett i ett gammalt träskjul, rätt fram på gården, utan eldstad, fönsterglugg 0.90m², ca 9.80m² och höjd 1.80 m. Hyres av urmakeriarbetaren C J A Hamberg med hustru, två barn och en äldre kvinna, 5 pers. Hyra 6:-/mån (möjl. samma som nr 6 ovan, även om ant. fönster ej överensstämmer)

3) Ett träskjul rätt fram på gården, utan eldstad, 1 fönsterglugg 1.35m², ca 3.60m², höjd 1.95m, lösa brädlappar till golv. Hyres av änkan J C Lindström med 1 barn, 2 pers. Hyra 4:-/mån. (möjl. samma som nr 7 ovan).

90

4) Ett träskjul utmerd trädgården till höger på gården. 5,88m² golvyta, höjd 1,70 m, två fönstargluggar, 0,30 respektive 0,16 m², utan eldstad. Hyres och bebos av änkan Augusta Fredrika Alsing (som alltså flyttat från källaren, där hon bodde 1879, skjulet möjl. samma som nr 1 1879). 4:-/mån S.pol. ansåg de i punkterna 2,3 och 4 nämnda skjulen vara fullständigt olämpliga till bostäder vintertid och källaren olämplig året om. Änkan Blomqvist ålades den 21/10 vite om 50:- att till den 15 nov. ha utrumt samtliga ovan uppräknade "rum" samt förbjöds vid samma vite att åter uthyra dem tillbostäder. under vintern och källaren för all framtid. Den 27 okt. -82

rapporterade h.pol. på nytt om Bergsprängaregränd 6. Änkan Blomqvist hade inte rättat sig efter h.nämndens beslut -81 utan i mars -82 åter uthyrt två kallrum, vilka endast skulle få hyras ut under sommaren. Hon blev för detta dömd av polisdomstolen den 29 mars att betala ut det försuttna vitet. H.pol. yrkade nu på att hon skulle åläggas nytt vite. Det frankom även i en annan rapport att hon hyrde ut en under stenhuset belägen källare. Källaren saknade eldstad, hade naturligt jordgolv, höjd 1,63 m vilket gjorde det omöjligt att stå upprätt, golvyta ca 6m² och en liten fönsterglugg. Denna källare är inte densamma som omtalas 1881, men den uppges vara ännu sämre. Hyrdes till änkan Johanna Christina Lindström (samma som hyrde träskjulet, punkt 3, 1881). Hyra 3:-/mån. Änkan Blomqvist förbjöds vid vite om 75:- för all framtid att uthyra kallarrummen samt under vinterhalvåret, de år 1881 omnämnda "bostäderna."

1883, 9 febr. behandlades en ansökan från Hustru Josefina Carlsten om att få en bristfällig bostad besiktigad. (ansökan finns omnämnd i h.inspekt.s diarium, 1882). S.insp. upplyste om att bristfälligheterna avhjälpes och ärendet avskrevs.

Den 7 nov. 1884 rapporterade kommissarien vid h.pol. F.O. Lindström att det upptäckts vid besök i egendomen att ett av de kallrum som förbjöds att hyras ut till bostad under vintern, beboddes av glasmästariarbetaren C J F Sundell jämte dennes hustru. För detta åsidosättande av h.nämndens beslut hade polisdomstolen dömt änkan Blomqvist att betala ut det ålagda vitet. H.nämnden beslöt att vid förnyat vite om 100:- förbjuda uthyrandet av de i protokollet 1881 omnämnda rummen enligt samma villkor som då.

Egendomen beskrivs i s.inspektörens utlåtande 1893 på följande sätt: "In på gården finns ett 2-våningshus av trä, med små, låga och mörka lägenheter, fattigt och eländigt, samt 2 envåningsträhus, det ena med 1 rum bebott med 3 personer, det andra med 2 rum bebodda av 4 personer. Dessa senare lägenheter är mycket bristfälliga och behöver repareras. Några rum har kaminer, andra blott öppna spisar. Vet enledning saknas, Slaskvattnet slås utför berget. Avträdena utgöres av käl, stående lösa i vedbodar utan ombyggnad."

Ägare: 1879 -1884 änkan C H Blomqvist. 1893 järnarbetaren (smed) H E V Blomqvist.

Avlopp: 1885 inget vatten, 1895-96 Kl VI.

25. Bergsprängaregränd 17. Kv. Barnängen mindre. 1893.

Enl. s.insp.s utlåtande -93 hyrdes denna egendom av Kristliga Vägörehetsföreningen, som där anordnade folkkök och hyrde ut 6 enrumslägenheter. Rummen beboddes av högst 4 pers. vardera. Två av lägenheterna, 2 tr upp var osnygga med kväljande atmosfär, varför rengöring och vädring anbefalldes. Slaskvattnet slogs ut för bergen.

Ägare: Stockholms stad.

Avlopp: 1885 inget vatten, 1895-96 Kl VI.

26. Bergsprängaregränd 29. Kv. Bondesonen mindre el. Barnängen mindre. 1896.

Framhålls i Key-Åbergs undersökning som en av de gamla sten- och träkåkar vilka föreföll innehålla särskilt fattiga hem.

Ägare: ?

Avlopp: 1885 inget vatten, 1895-96 Kl VI.

27. Bergsprängaregränd 49. Kv. Barnängen mindre. (Även adr. Renstjernasgatan 49.) 1879, 1881, 1882.

Enl. h.inspektionens anteckn.bok -79, uthyrdes detta år två gamla marknads-

stånd till människobostäder.

Den 16/9 -81 anmärkte s.insp. att marknadsstånden åter hyrdes ut till bostäder:

1) Ett stånd med 4.25m² golvyta och höjd 2.36m, utan eldstad, ytterst dåliga väggar och tak, en rad små glasrutor på framsidan. Hyrdes av arbetskarlen Andersson och änkan Holmberg. Hyra 6:-/mån.

2) Ett stånd med ca 2.50 m² golvyta och höjd 2.15 m, i övrigt lika med det förstnämnda. Hyrdes av arbetskarlen Herman Julius Selling och änkan A Löfvenhamn. Hyra 6:-.

Enligt s.insp.s rapport uthyrdes det förstnämnda ståndet under den föregående vintern. Ägaren, änkan Frykholm ålades att vid vite om 50:- utrymma stånden till den 1 nov och förbjöds vid samma vite att åter hyra ut dem. Vid h.nämndens sammanträde den 10/11 -82 framkom det att änkan Frykholm av polisdomstolen dömts att utbetala vitet eftersom hon ej följt h.nämndens beslut. Beslöts därför att ålägga änkan nytt vite om 75:-.
Ägare: Hustru Frykholm.

Avlopp: 1885 inget vatten. 1895 Kl VI.

Besvärsgatan se Brännkyrkagatan.

28. Birger Jarlsgatan 107. Kv. Ingemar. 1896

Egendom av dålig beskaffenhet enligt det omdöme som gavs efter personligt besök för arbetarbostadsundersökningen 1896 (Key-Åberg).

Ägare: f.d. bruksägare B F Bergren.

Avlopp: 1885 - , 1895 Kl II.

29. Björngårdsgatan 16 A. Kv. Dykärret mindre. 1885.

Den 16/10 behandlade h.nämnden en ansökan från målaren N F Högberg om besiktning av en lägenhet med ovanst. adress. Lägenheten bestod av 1 rum och kök och var enligt ansökan mycket fuktig. H.pol. hade besiktigt huset, som var omkring 15 år, och funnit tydliga spår av fukt i ett rum av bostaden, - golvet förstört, murken träpanel och svampbildningar. H.nämnden att inte vidtaga några åtgärder eftersom ägaren skulle utrymma och reparera bostaden och hyresgästen hade för avsikt att snarast flytta.

Ägare: Byggare Dölling

Avlopp: 1885 Kl III, IV, slaskvattenförande rännsten 15 m, 1895-96 Kl III, lukt av kloakgas 1c

30. Björngårdsgatan 17. Kv. Nederland mindre. 1887.

Omnämns i distriktsläkarrapporten från Marja Östra Sistr., 1887, som en dåligt hållen egendom. Hemsökt av tyfoidfieber detta år.

Ägare: Änkefru B M C Nyberg.

Avlopp: 1885 Kl VI, 1895-96 Kl II.

31. Norra Blasieholmshamnen 3. Kv. Blasieholmen. 1881.

Den 26 sept 1881 inkom från konstnären F W Odelmark en ansökan om besiktning av en lägenhet med denna adress. Bostaden var enl. ansökan fuktig och osund. Ansökan behandlades vid h.nämndens sammanträde den 7/10. Vid besiktning hade t.f. s.insp. funnit följande: Lägenheten bestod av 5 rum och kök och var helägen i ett nybyggt hus vars inredning alldeles nys hade fullbordats. Huset hade stått orappat i nära ett år och rappning pågick vid tillfället. Klaganden hade bott sex veckor i lägenheten. Fukten och mögel bildningen var i rummen sådan att våningens beboende måste anses vådlig för hälsan. En annan våning på n.b. vilken också varit bebodd någon tid fuktade även den, men inte lika mycket som den föregående. Om det övriga huset gick inte att fälla något omdöme, då inflyttning pågick. Klaganden hade skaffat sig annan våning och värden hade lovat vidta åtgärder innan de överklagade rummen uthyrdes på nytt. H.nämnden beslöt att inte vidta några åtgärder, eftersom huset enligt t.f. s.insp. var uppfört med omsorg och fukten därför dag för dag troligen skulle minska.

Ägare: Stadsmäklare W A F Ekengren.

Avlopp: 1885 Kl III, 1895-96 Kl I, II, III. Lukt av kloakgas, 2b, 1 c.

32. Blekingegatan 9 (f.d. Sahlbergsgränd). Kv. Helgan större. 1896.

Omnämns i arbetarbostadsundersökningen 1896 (Key-Åberg) som ett av-

92
skräckande exempel på hus där alltför många smålägenheter fick dela på ett kök. I detta fall delade 9 familjer på ett kök.
Ägare: Lantbrukare C W Höglund.
Avlopp 1885 inget vatten. 1895-96 Kl VI.

Lilla Bondegatan se Åsögatan.

33. Bondegatan 1 C. Kv. Höken. 1889.

Ingen åtgärd emedan klaganden fått annan lokal.

Avlopp: 1885 - , 1895-96 Kl I.

34 (Stora) Bondegatan 11. Kv. Timmern. 1885.

Ingen åtgärd emedan lägenheten reparerats.

Avlopp: 1885, ? , vatten finns på gården. 1895-96 Kl VI.

35. (Stora) Bondegatan 20 A. Kv. Bonden mindre. 1890.

Ingen åtgärd, lägenheten reparerad.

Avlopp: 1885, ? , Vatten finnes på gården, 1895-96 Kl. V.

36. Bondegatan 27. Kv. Bunge. 1893.

En av de egendomar som omnämns i s.insp.s utlåtande 1893 betr. sådana egendomar som i hygieniskt avseende lämnar mycket övrigt att önska. Gäller tydligen gårdshuset. Detta var 5 våningar högt, hade skumma trappor och lägenheter om ett till två rum och kök. Dessa var i och för sig oklanderliga men beboddes av 3-4 pers. och 2-rumslägenheterna av två hushåll. Några rum var enligt uppgift fuktiga och kalla. Vatten- och avl. ledn. finns i huset.

Ägare: Målare JL Högberg och Fabriksidkare A Pettersson.

Avlopp: 1885 Kl II, III. 1895-96 - .

37. (Stora) Bondegatan 32. Kv. Bondesonen. 1884.

Klagomål över fukt. Enl. s.insp. berodde fukten på att kläder tvätades i rummet. Klaganden uppgav att han och hans familj av värden hade blivit flyttade till detta rum från ett bättre sådant därför att han och hans hustru hade ett gossebrän på 6 mån. Vidare uppgav klaganden att han och hans familj hotades av vräkning eftersom de ej var villiga att betala 180:-/år för detta rum vilket de hade betalat för den förra, bättre bostaden utan de ville betala 80:-/år för det sämre rummet eftersom denna summa hade betalats av den föregående hyresgästen. H.nämnden beslöt att inte vidta några åtgärder eftersom rummet, enl. s.insp. i övrigt inte var så dåligt att det kunde utdömas i enlighet med § 13 i h.stadgan för rikets städer.

Ägare: Stockholms stad.

Avlopp: 1885 vatten finnes på gården. 1895-96 slaskvattenförande rännsten 18 m. - .

38. (Stora) Bondegatan 46. Kv. Jernet. 1884.

Den 15 febr. behandlades vid h.nämndens sammantr. ett klagomål över fukt och en anhållan om syn av denna egendom. Klaganden var skeppstimmermannen Fredrik Andersson. Då klagomål framförts till värden hade denne svarat att h.gästen skulle öppna fönstret och elda. S.insp. upplyste att klaganden flyttat varför fallet avskrevs. Men den 16 aug. inkom hyresgästerna, handlanden Anna Hogart, E. Hägg och A Henriksson med klagomål över svår fukt trots sommarvärmen. De önskade besiktning. Efter besiktning avgav s.insp. tillsammans med chefen för staden gatulägnings- och trumbyggnadsarbeten ett yttrande. Enligt detta berodde fukten på att grundvattnet, även på sommaren, stod "över fötterna" i huset källare. Staden hade ingen skyldighet att bortföra grundvattnet, ägaren fick antingen på egen hand vidta åtgärder för anskaffande av avlopp eller vänta tills staden utsträckt gatu- och avloppsnät till denna plats. I detta fall var det ej dyrt för ägaren att avleda vattnet öster ut till ett dike i kvarteret Barnängshacken mindre, vilket ville säga till tomter som tillhörde den person som byggt och sålt den ifrågakommande egendomen. Husets ägare kallades till nämndens nästa sammanträde. Kom ej, kallades på nytt, kom inte heller denna gång trots att han bekräftat kallelsen. H.nämnden beslöt den 28/11 att ålägga ägaren vid vite om 300:-

att inom 8 dagar efter det att kännedom om beslutet erhållits, utrymma samtliga lägenheter på bottenvåningen samt förbjöd ägaren vid enahanda vite att åter hyra ut lägenheterna förrän grundvattnet bortförts och åtgärderna godkänns av h.nämnden.

Ägare: Bruksägare C A Tisell.

Avlopp: 1885 - , 1895-96 II, lukt av kloakgas 2 b.

39. Bondegatan 49. Kv. Veken. 1893

S. insp.s utl. särskilda bostadsunders. 1893; Lägenheterna var oklanderliga men viss överbefolkning, 1-2 rum och kök bebodda av ända till 6 pers. Avloppsledning fanns i huset, men vattnet från ledningarna tömdes i öppna rännstenar på gården, varifrån det, genom en trätrumma under huset, leddes ut till rännstenen i gatan.

Ägare: Sparbanken i Mariefred.

Avlopp: 1885, öppen rännsten ca 12 m, Kl III, 1895-96 Kl III.

40. Bondegatan 51. Kv. Veken. 1891.

Hustru Clara Gustava Olsson anmälde och klagade över fukt i en lägenhet 1 rum och kök, n. b. HVN beslöt att inte vidta någon åtgärd, då klaganden flyttat och ~~fr~~ bristfälligheterna ej var så svåra att de kunde leda till förbud mot uthyrning.

Ägare: Ankefru H J Ekstrand.

Avlopp: 1885 vatten finnes på gården. 1895-96 öppen rännsten 10 m, Kl I, III.

41. (Stora) Bondegatan 59. Kv. Lampan. 1888.

Ingen åtgärd fr. HVN.

Avlopp: 1885 öppen rännsten 10 $\frac{1}{2}$ m, Kl II, 1895-96 Kl II, lukt av kloakgas 3b.

42. Brahegatan 9 (f.d. Östra Humlegårdsgatan) Kv. Humlegården. 1883.

Ingen åtgärd från HVNs sida. Brstfälligheterna avhjälpda.

Avlopp: 1885 - , 1895-96 Kl II, lukt från kloakgas 4c.

43. Brahegatan 19. (f.d. Östra Humlegårdsgatan) Kv. Humlegården. 1889.

Även adr. Konmendorsgatan 6.

Bostaden utrymd. Ärendet avskrevs.

Avlopp: 1885 - , 1895-96 Kl III.

44. Brahegatan 39. (f.d. Östra Humlegårdsgatan). Kv. Hjorten. 1892.

Klagomål över besvärande lukt från en oljehandel. Ingen åtgärd från HVN.

Avlopp: 1885 - , 1895-96 Kl III, lukt fr. kloakgas 2 c.

45. Brahegatan 43. (f.d. Östra Humlegårdsgatan) Kv. Elgen. 1883.

Enligt h.inspektionens diarium anhöll skomakaren C G Johansson om besiktning av en bristfällig bostad på n.b, i denna fastighet.

Inga uppgifter om åtgärder.

Avlopp: 1885 - , 1895-96 Kl I, III.

46. Bryggargatan 10. Kv. Pilen. 1893.

Klagomål över fuktig och ohälsosam bostad. Ingen åtgärd från HVNs sida utöver vad h.pol. redan gjort. H.pol. troligen besökt egendomen och lämnat råd om skötsel.

Avlopp: 1885 Kl III, 1895-96 Kl II.

47. Bryggargatan 19. Kv. Riddaren. 1886.

Klagomål från gasarbetaren E Walter över fuktig bostad. Ingen åtgärd från HVNs sida emedan husvärden förklarade att bristfälligheterna var svåra att reparera och hyresgästen fick flytta när han ville och få hyran tillbaka.

Ägare: Ingeniör J F Lundin.

Avlopp: 1885 - , 1895-96 ?. Vattenledning på gården.

48. Bryggargatan 20. Kv. Braxen. 1879.

S.pol. anmärkte på ett rum som uthyrdes till bostad, 1 tr upp in på gården. Väggar och golv var i högsta grad bristfälliga, kakelugnen någorlunda brukbar, golvyta ca 13.80m², höjd vid väggarna 1.5 m och till ryggsåsen 2.10 m. Hyrdes av sadelmakaren Frans Gustaf Larsson m fam. = 7 pers. (2 barn befanns ligga sjuka). Hyra 130:-/år.

Ägare: Smedsmästare (adr. kal. höfslagare) A. Andersson.

Avlopp: 1885 - , 1895-96 - .

Bostaden besöktes och uppmättes av s.pol. 26/4 -79. Inga uppgifter om åtgärder.

49. Bryggargatan 24. Kv. Braxen. 1893.

Besökt och undersökt av h.pol. i samband med bostadsunders. 1893.

H.pol. gav följande utlåtande: "Egendomen är av trä, mycket gammal och fallfärdig, lägenheterna 7 till antalet, dåliga, ej överbefolkade."

En mycket gammal gödselkärria behövde ersättas med en ny sådan eller en gödselkista. Stensättningen vid vattenkastaren å gården behövde stensättas.

Ägare: Järnkramhandlare O J Wall.

Avlopp: 1885 - , 1895-96 öppen rännsten 1 m, Kl VI. Vattenledn. på gården.

50. Bryggargatan 27. Kv. Gösen. 1882, 1885.

Den 4 jan. 1891 inkom till HVN en ansökan om besiktning av en mycket fuktig lägenhet. Klaganden var Hustru Sofia Rosenlöf, S.insp. rapporterade efter besiktning att lägenheten, som låg 2 tr upp i ett icke nybyggt hus, verkligen befann sig i det skick som anförts i ansökan. Under-tapeterna framsopprade vatten och fanns en yppig mögelvegetation. Från väggarna flöt så mycket vatten att golvet enl. klaganden ständigt höll sig vått. Detta var också förhållandet vid s.insp.s besök. Även distriktsläkaren styrkte i ett intyg att lägenheten var obeboelig p.g.a. fukten. H.pol. kunde inte efter de ytliga besiktningar de gjort bedöma vad som orsakade fukten.

Husets ägare och klaganden inkallades till nämndens följande sammanträde. Vid detta uppvisade ägaren ett utdrag ur rådsturättens protokoll av vilket framgic att hustru Rosenlöf förbundit sig att flytta till den första febr. mot att hon befriades från den löpande kvartalshyran. Ägaren förklarade att han inte skulle hyra ut rummen förrän de reparerats. Trots en sådan försäkran, vilken många gånger brukade räcka för att HVN skulle avskrivä ärendet, förbjöds ägaren vid vite om 50:- att hyra ut den överklagade bostaden innan olägenheterna avhjälpits.

I nov. 1885 inkom på nytt klagomål över en fuktig bostad i ovanst. fastighet. Klagomålen kom från lokomotiveldare G Forss som befarade att lägenheten var skadlig för hälsan. S.insp. rapporterade följande: "Huset är mycket gammalt och delvis förfallet. I den utbyggnad vari den bostad är belägen som här ovan nämns ligger även ett annat rum som för några år sedan måste utrymmas p.g.a. svår fukt. Den här överklagade bostaden är onekligen fuktig och ohälsosam, dock synes den även vara betydligt vanvårdad av de för tillfället där boende hyresgästerna." Värden var sjuk och kunde inte anträffas. Till nämndens följande sammanträde den 27 nov. innfann sig befullmäktigat ombud för värden, lantbrukaren Lindberg. Denne medgav att klagomålen var befogade men uppgav samtidigt att klaganden Forss fått avflytta redan i början av månaden samt att hans huvudman åtagit sig att inte hyra ut lägenheten förrän den blivit reparerad. Därvid lät HVN fallet bero.

Ägare: Bägge åren, Murare J. Hammarin.

Avlopp: 1885 - , 1895-96 Kl III.

51. Brännkyrkagatan 10 (även adr. Badstugatan 1). Kv. Fotangeln. 1887.

Klagomål över fuktig bostad. Värden lovat reparera ofördröjligen.

Ärendet avskrevs.

Ägare: Byggnästare A J:son Ek.

Avlopp: 1885 - , 1895-96 - .

52. Brännkyrkagatan 26 (även adr. Ugglegränd 4). KV Ug lan. 1888.

Ingen åtgärd från HVNs sida.

Avlopp: 1885 - , 1895-96 öppen rännsten 14 m. Kl III.

53. Besvärsgatan 45. Kv. Fällan eleer Uven större. 1870. Brännkyrkag. 45?

Fattighärbärge.

Avlopp: 1885 Kl V. 1895-96 - .

54. Besvärsgatan 60 (senare Brännkyrkagatan) Kv. Viggen. 1881.

Klagomål hade inkommit från arbetskarlen C J Hammarström. S.insp. upp- lyste vid s.mmanträde den 8/4 att lägenheten var obeboelig men att densamma

som bestod av 1 rum på nb, hade utrymts samt att värden försäkrat att den ej vidare skulle uthyras. På grund därav belsöt nämnden att inte vidta några åtgärder.

Ägare: Fabrikörsänkan W Unge.
Avlopp: 1885 - , 1895-96 Kl V.

55. Brännkyrkagatan 61. Kv. Gropen. 1891, 1893.

Klagomål över osund vattensamling. Ingen åtgärd från HVNs sida.

Avlopp: 1885 - , 1895-96 Kl I. (1893)

Denna egendom är även upptagen i en skrivelse från byggnadsnämnden ang. osunda bostäder (1891) Denna skrivelse led e inte till någon åtgärd från HVN.

56. Besvärs-gatan 62 (senare Brännkyrkagatan). Kv. Haren större. 1883.

Den 22 febr. inkom en arbetskarlmed ansökan om besiktninga av enfuktig och dålig bostad. S. insp. upplyste vid HVNs sammanträde den 13 mars att bostaden var belägen i ett förfallet stenhus, att den var mycket dålig och borde utdömas under vinterhalvåret. Ägaren var villig att låta h.gästen avflytta samt att reparera lägenheten. Den 11 sept. visades intyg på att lägenheten reparerats varför fallet avskrevs.

Ägare: Herr C T Lindqvist.

Avlopp: 1885 Avloppsbrunn finns på gården, 1895-96 Kl III.

57. Brännkyrkagatan 66. Kv. Haren mindre. 1887.

Klagomål över osund bostad. Avskrevs med motiveringen att lägenheten ej var så dålig att det kunde föranleda någon åtgärd från HVN.

Avlopp: avloppsbrunn finns på gården. 1895-96 Kl III.

58. Brännkyrkagatan 70. Kv. Haren större. 1888.

Ingen åtgärd då bristfälligheten redan åtgärdad.

Avlopp: 1885 avloppsbrunn finnes på gården, 1895-96 Kl V.

59. Brännkyrkagatan 135. Kv. Mullvadsväget. 1896.

Undersökt genom personligt besök i samband med arbetarbostadsundersökningen 1896. (Key-Aberg). Omdöme: Stor stenbyggnad, inredd med många smålägenheter om ett rum och kök, eller företrädesvis rum utan kök och kök utan rum, "alla kalla, smutsiga, fuktiga och fulla av ohyra, alla vittnande om fattigdom och nöd."

Ägare: F.d. gasmästare C F Andersson.

Avlopp: 1885 - , 1895-96 Kl IV.

60. Dalagatan 32. Kv. Nebulosan. 1890.

Klagomål över osund bostad från snickare Anders Pettersson. Hans familj hade efter inflyttning i en lägenhet i denna fastighet, fått huvudvärk och blivit sjuk. Vid en utlovad reparation av lägenheten efter inflyttningen, visade det sig att det fanns så mycken väggohyra att den fick bäras ut "skyffe vid." För att få bort ohyran, lät värden, efter målarens rekommendation, blanda s.k. Kejsargrönt i klistret (tapetklistret?). Efter besiktning intygade s. insp. att man funnit betydande mängder arsenik i tapeterna. Värden uppmanades att ta bort tapeterna och sk rapa väggarna. Detta hade inte gjorts varför s. insp. yrkade att värden skulle vid vite åläggas att borttaga giftet eller i annat fall förbjudas hyra ut lägenheten. Husägaren var kallad till nämndens sammanträde den 14 mars men infann sig ej. HVN beslöt att vid vite om 100:- påbjuda att lägenheten skulle utrymmas senast nästkommande april samt vid enahanda vite förbjudas att åter uthyras innan tapeterna blivit borttagna, väggarna renskrapade och dessa åtgärder godkänts av HVN.

Ägare: Enl. prot. C O Hellström, enl. adr. kal. Kyrkoherde F Hellström.

Avlopp: 1885 - , 1895-96 Kl II.

61. Dalagatan 38. Kv. Nebulosan. 1887.

Ingen åtgärd fr. HVNs sida, då bostaden utrymts efter överenskommelse mellan parterna.

Avlopp: 1885 II, 1895-96 Kl II.

Betr. en del adr. David

61. David Bagares gata 15. Kv Välerhvarnen. 1892. Bagares gata - se Smala gränd.

Klagomål fr. målaren J A Cederholm. Ingen åtgärd.

Avlopp: 1885 - , 1895-96 Kl II.

62. David Bagares gata 25. Kv Väderkvarn. 1894.

Klagomål från dentist L Hammargren, på en lägenhet om 3 rum och kök. Enl. klaganden, dålig luftväxling, 1 rum mörkt. Ingen åtgärd då h.pol. bedömde lägenheten som snygg. Avlopp: 1885 Kl III, 1895-96 Kl III.

63. Drottninggatan 89. Kv. Barnhusväderkvarn. 1890.

Klagomål över fuktig bostad. Ingen åtgärd. Avlopp: 1885 - , 1895-96 Kl II.

64. Drottninggatan 91. Kv. Barnhusväderkvarn. 1890.

Klagomål över dålig lukt från klosett. Ingen lukt märkts vid upprepade besök av h.pol. Ingen åtgärd. Avlopp: 1885 Kl III, 1895-96 Kl II.

65. Drottninggatan 93. Kv. Barnhusväderkvarn. 1884.

Klagomål över svår fukt i en lägenhet om 6 rum och kök i ett nybyggt hus. Huset uppfördes sommaren -83. Hyresgästen flyttade in 1 okt. d. år. Den klagande kan ej flytta förrän 1 april -84. HVN ansåg att vid denna tid borde de värsta olägenheterna vara borta varför fallet inte föranledde någon åtgärd från dess sida.

Avlopp: 1885 Kl I, II. 1895-96 Kl II.

66. Drottninggatan 95 C. Kv. Stjärnfallet. 1887.

Lägenhet hyrd till bostad o h skola av skolföreståndarinnan O Hultén. Vid infl. visade det sig att rummen var fulla av kackelackor. Hultén ville då ej ha lägenheten men värden lovade död, ohyran. Hultén begärde då att något för hälsan skadligt gift inte ~~sk~~ skulle få användas. Trots detta sprutades väggarna med Kejsargrönt varför H. skulle avflytta. Vid undersökning av HVNs kemist visade det sig att lägenheten var bemängd med gift (arsenik, koppar). HVN ålade vicevärden att ovillkorligen rengöra lägenheten samt att rengöringen skulle godkännas av HVN.

Ägare: Byggnadsföreningen No rmaln.

Avlopp: 1885 Kl I. 1895-96 - .

67. Drottninggatan 108. Kv. Åungsbacken 1. 1890.

Ingen åtgärd. Lägenheten utrymts och reparerats.

Avlopp: 1885 öppen rännsten ca 3.6 m. Kl II. 1895-96 Kl II. öppen rännsten 1 m. Lukt av kloakgas 2 c , 1 d. Vat en o kloak finnes på gården.

Döbelnsgatan se Norra Tullportsgatan.

Engelbrektsgatan se Westra Humlegårdsgatan.

Eriksbergsgatan se Träskgatan Lilla

68. Erstagatan 24 (Erstagatan = f.d. Ersta backe o. Tjärhovstvärgränd). Kv. Veken. 1893.

Besöktes i samband med HVNs bostadsundersökning 1893. Lägenheterna hade reparerats på våren d. år och var snygga. Vatten och avlopp fanns på gården. Avlopp: 1885 - , 1895-96 Kl V.

69. Erstagatan 30. Kv. Kopparn. 1896.

Undersökt genom personligt besök i samband med arbetarbostadsunders. 1896 (Key-Åberg). Omdöme: hemmen i denna fastighet föreföll särskilt fattiga. Avlopp: 1885 -, 1895-96 Kl V. Ägare: Herr O Wallin.

Falkenbergsgatan (söder) se Åsögatan.

70. Ferkens gränd 6. Kv. Luna el. Apollo. 1893.

Besöktes i samband med HVNs bostadsunders. 1893. I denna fastighet låg "Hotell Kalmar!" Rummen var snygga och ej överbefolkade. Avlopp: 1885 - , 1895-96 - .

Fjällgatan se Katarina Östra Kyrkogata.

71. Fleminggatan 9. Kv Härolden. 1889.

Klagomål över dålig luft från en bod (handelsbod), Olägenheten avhjälpt. Ingen åtgärd.

Avlopp: 1885 III, 1895 III.

72. Fleminggatan 10. Kv Brädstapeln. 1888.

Ingen åtgärd. Bostaden uttrynts och reparerats.

Avlopp: 1885 Kl II, 1895-96 Kl II.

73. Fleminggatan 11. Kv Tegelslagaren 19. 1889.

Ingen åtgärd, lägenheten obebodd.

Avlopp: 1885 -, 1895-96 Kl II.

74. Fleminggatan 13. Kv Härolden. 1891. (även adr. Pipersgatan 15.)

Från byggnadsnämnden hade inkommit skrivelse med begäran om att HVN skulle yttra sig om beskaffenheten i sanitärt avseende av ett nybyggt hus med denna adress. Skrivelsen var föranledd av att huset kunde komma att ^{bebos} trots att det långt ifrån var färdigbyggt. Husets ägare hade inkallats till sammanträde hos HVN den 11 sept. men infann sig inte. Vid sammanträdet diskuterades om man skulle totalförbjuda huset till uthyrning eller ej. Efter omröstning segrade ett förslag som gick ut på att man endast skulle neddelas i sitt svar, till byggn.nämnden att HVN ansåg det vara förenat med våda och olägenhet i sanitärt hänseende att bebo huset. Mot beslutet reserverade sig l:e stadsläkaren. I sin över två sidor långa resolution framhöll han bl.a. följande: Vid diskussionen hade han föreslagit att HVN med stöd av § 13 i Hälsovårdsstadgan skulle förbjudit ägren att före 1 april 1892 hyra ut huset till människobostäder och att svaret till b.nämnden enbart skulle innehållit en underrättelse om denna åtgärd. Som skäl för en sådan åtgärd åberopade l:e stadsläkaren följande: "Huset ifråga började uppmuras i jan. 1891, kom under tar i juni månad och började kort därefter avrappas invändigt, således 4 månader tidigare än nu gällande bestämmelser tillåta. Det saknar ännu dörrar, fönster och i en del lägenheter golv." HVN:s vidsträckta erfarenheter av dylika bostäder talade för att - om uthyrning skedde redan från okt. mån. vilket säkerligen var avsikten - huset skulle lämna i hög grad fuktiga och hälsovådliga bostäder under vintern. "Under hela den tid av 10 år jag haft äran deltaga i Hälsovårdsnämndens förhandlingar har ett av nämndens förnämsta strävanden gått ut på att få till stånd sådan ändring i byggnadsordningen, att därigenom kunde förebyggas alltför tidigt inflyttande i nybyggda hus samt att kännedom om husens beskaffenhet kunde erhållas innan de börjat bebos och klavan över redan timad sjukdom nått nämnden. Detta fall var det första där HVN verkligen skulle haft möjlighet att "förekomma en olycka av det slag, varav vi under det föregående decenniet sett så många sorgliga prov..." Ett ingripande från Nämndens sida i detta skede skulle bespara den många bekymmer i framtiden och var inte bara en plikt utan även en klohet. Att hänskjuta frågan till b.nämnden var fel eftersom det i långt högre grad var fråga om en hälsovårdsfråga än om en byggnadsfråga. inkommit/

"till HVN:s sammanträde den 9 okt. hade skrivelse från b.nämnden av vilken framgick att denna befallt ägaren, agenten LJ Lundstedt, vid vite av 200:-, att genast upphöra med allt inredningsarbete och inte fortsätta med detta förrän, efter anmälan av Lundstedt, HVN förklarar att huset kunde bebos utan våda och olägenhet i sanitärt avseende (under den kommande vintern, förf:s an Vid enahanda vite förbjöds även uthyrande av huset till dess att annorlunda förordnades. Vid samma sammanträde föredrogs också en promemoria från h.pol. med uppgifter om vilka lägenheter som redan var bebodda i det aktuella huset, nämligen: 1) 1 tr. 4 rum och kök bebodda av Hattfabrikören JP Segerdahl, 2) 2 tr, 4 rum och kök, beb. av husägaren själv, 3) 3 tr. 4 rum och kök beb. av 2 ungkarlar, ej hemma vid besöket, 4) 1 tr, 2 rum och kök beb. av skådespelaren AF Julin, 5) 1tr, 2 rum och kök beb. av arbetskarlen Löfgren, 6) 2 tr, 2 rum och kök beb. av snickaren Sven Svensson, 7) 2 tr, 2 rum och kök beb. av snickaren G Pettersson. Dessutom var 2 butiker på n b upplåtna den ena till hattfabrikören, den andra till ett mjölkbolag.

Efter det att dessa handlingar föredragits, uppdrogs åt s.insp. att besiktiga bostadslägenheterna och lämna in ett utlåtande om dem till HVN.

Ägare: Agent (adr.kal. grosshandlare)L J:son Lundstedt.

Avlopp: 1885 - , 1895-96 Kl I.

Klagomål över en kall lägenhet om 4 rum och kök, från P G Gustafsson. Enl. s.insp var lägenheten kall, men det berodde förmodligen på för dålig eldning. HVN kunde ej ingripa och förklara lägenheten obeboelig, så att klaganden, vilke inte hade erlagt kvartalshyra, kunde flytta. Rekommenderades eldning med björkved samt anskaffande av en kamin till ett av rummen. Ingen åtgärd. 1893.

1895. Klagomål över besvärande källarlukt inom egendomen. (16 maj, 16 B) Ingen åtgärd.

Ägare: Byggmästare J Andersson.

Avlopp: 1885 Kl II, 1895-96 I, III.

76. Fleminggatan 38 Kv Roddaren. 1890.

Klagomål över fuktig bostad. Ingen åtgärd. H.pol. ansåg att fukten skulle minska under sommaren. (Fallet föredrogs för HVN 13/6)

Avlopp: 1885 -, 1895-96 Kl II, III, lukt l c.

77. Fleminggatan 41B. Kv Vårdtornet. 1888.

Ingen åtgärd fr. HVNs sida. Klaganden flyttat.

Avlopp: 1885 -, 1895-96 Kl II.

78. Fleminggatan 46. Kv Roddaren. 1887.

Klagomål över lukt från närbelägen bod, vilken handlade med oljor och fotogen. Olägenheten avhjälpt. Avskrevs.

Avlopp 1885 Kl III, lukt märkts av såväl besiktningsmannen som hyresgästerna. 1895-96 Kl II.

79. Fleminggatan 60. Kv Ankaret. 1886.

I distriktsläkarens årsrapport omnämns en mycket dålig bostad i denna fastighet. Mycket mörkt rum, dålig luftväxling och gårdens avträden placerade framför rummets enda fönster. Fall av tyfoidfeber utbröt i detta rum. Fam. flyttat och tillfrisknat, den ohälsosamma bostaden utrymd och stod tom.

Ägare: G W Ljungberg. Uppges i adr.kal. dels som smed, dels som tapetserare.

Avlopp: 1885 Kl I ?, 1895-96 Kl II, III. Lukt 2b, l c.

80. Fleminggatan 62 B Kv Ankaret. 1888.

Den 31 aug. behandlade HVN ett fall där ett flickebarns död eventuellt kunde sättas i samband med användandet av s.k. Kejsargrönt (ett färgstoff, innehållande bl.a arsenik, enl. uppg. i prot.) för förgörande av vägghyra. Distr.läkaren hade rapporterat fallet till HVN och h.pol. hade undersökt egendomen. Det visade sig att det färgstoff man hittade i det rum där barnet bott ej innehöll gifter. Däremot framkom det att Kejsargrönt använts i andra lägenheter i huset för avlivande av ohyra. I en lägenhet fann man en av hyresgästerna i full färd med att bestryka väggarna med giftet. På förfrågan upplystes att husets ägare, änkefru Christina Pettersson tillhandahållit giftet. Änkefru Pettersson medgav att hon utlämnat Kejsargrönt till ett par hyresgäster, bl.a. till en målarmästare Andersson för att denne skulle stryka ett kök i en lägenhet och en garderob i annan lägenhet, den senare var det rum där flickan avlidit. Målarmästare A. bekräftade detta, dock hade han inte använt Kejsargrönt i den senare lägenheten utan bestrukt garderoben med s.k. krongrönt. Som sagts, innehöll detta stoff inga gifter enligt den analys som HVNs kemist gjorde. Dock hade det blivit uppdagat att husets ägare lämnat ut det hälsovådliga giftet Kejsargrönt till sina hyresgäster för ändamålet att utrota vägghyra. Handlingarna i ärendet sändes därför till Överståthållarämbetet för eventuell ansvarstalan. HVN hade tidigare under året i tidningarna utfärdat en varning till allmänheten för begagnande av detta gift. Änkefru Pettersson hade läst varningen men uppgav att hon inte fäst något avseende vid den.

Ägare: Änkefru C Pettersson

Avlopp: 1885 Kl III, 1895-96 K, III, lukt i kök 1885, 8 c 1895-96.

81. Fleminggatan 64. Kv Dykaren. 1885.

Klagomål inkom från korgmakaren F J Larsson över en fuktig bostad om 1 rum och kök. Han själv, hustrun och barnen uppgavs vara sjuka av fukten.

Efter besiktning lämnade s.insp. följande rapport: Huset ägdes av bostadsföreningen Vulcanus, var nybyggt, innehöll 19 lägenheter, alla om 1 rum och kök, alla fuktade mer eller mindre, isynnerhet de som låg ytterst.

Tapeterna var genomvåta och mögliga, oftast nedfallna från murarna, från taket dröp vattnet, fönster och väg p nelningar var även våta så att vatten rann på golvet. Hyresgästerna klagade överallt över fukt och att de blivit sjuka sedan de flyttat in. Sämst föreföll följande lägenheter:

- 1) 1 rum och kök, hyrt av skeppsstuvaren Rahlff, hyra 225:-, 2) 1 rum o kök, hyrt av arbetskarlen E Larsson som vårdades på sjukhus för reumatism, hans hustru sjuk i lunginflammation, hyra 215:-, 3) 1 rum o kök hyrta av filaren E Askerlund. Barnen såg bleka och sjuka ut, hustrun ständig huvudvärk, vatten rann på golvet, hyra 230:-, 4) 1 rum o kök hyrt av filaren C O Nilsson. En gosse sjuk, enl. läkare till följd av fukten. Dock fukten något mindre i denna läg.het. Hyra 250:-. 5) 1 rum o kök hyrt av maskinarbetaren Backström, bebott läg.het kort tid. Tre ytterväggar fuktade starkt, tapeterna genomvåta. Hyra 230:-. 6) 1 rum o kök hyrt av smeden A Säfström. Hustrun under senare tiden sjuk av andtäppa och huvudvärk. Stark fukt i alla väggar. Hyra 225:-. 7) 1 rum o kök hyrt av gjutaren O Eriksson. Hustrun ständig huvudvärk. Tapeterna bortfallna, resterna genomvåta. Hyra 230:-. 8) 1 rum o kök hyrt av snickaren A Weselius. Ett barn led av ögonsjukdom och var blodfattigt. Väggar och tak våta, tapeterna nedfallna och mögliga. Hyra 230:-. 9) 1 rum o kök hyrt av muraren L Larsson. Svår fukt i väggarna. Hela familjen känt sig sjuklig efter inflyttningen. Hyra 220:-. 10) 1 rum o kök hyrt av I J Larsson (klaganden), korgmakare. Svår fukt i väggar och tak, tapeterna nedfallna och mögliga. Senare avflyttat på läkares uppmaning. Hela familjen sjuk. Hyra 225:-. 11) 1 rum o kök hyrt av järnarbetaren A Pettersson. Hustrun bröstlidande. Alla tapeterna våta och mögliga.

Klagomålet från kormakaren Larsson inkom den 27 okt. Vid HVNs sammanträde den 13 nov. föredrogs ärendet. Bostadsföreningens styrelseordförande och tillika vicevärd, järnarbetaren A R Beckman kallad och infann sig. Han upplyste om att det ifrågavarande huset börjat byggas i nov -84, kommit under tak i jan. -85, hyrts ut från den 1 juni d.å. till personer som ej var delägare i föreningen. Klaganden hade erbjudits en järnkamin för att torka ut lägenheten med samt också blivit erbjuden att flytta till en läg.het i ett äldre hus på samma tomt, men avböjt och hade då fått hyra den överklagade lägenheten ytterligare två månader med skyldighet att avflytta 1 jan. -86. Vidare ansåg Beckman att det visserligen förekom fukt i lägenheterna men detta berodde till största delen på att hyresgästerna vanvårdade lägenheterna.

HVN beslöt att varje lägenhet skulle förses med 1 järnkamin och koks till daglig eldning så länge HVN ansåg eldning nödvändig. Lägenheterna skulle utrymmas till den 1 dec. -85 vid vite om 50:-/läg.het. Vid enahnda vite förbjöds de till uthyrande utan HVNs hörande.

Ägare: Bostadsföreningen Vulcanus.
Avlopp: 1885 Kl III, 1895-96 Kl III, lukt 2 c.

82. Fleminggatan 65. Kv Arbetaren. 1886.

Klagomål över svår fukt i flera enrumslägenheter. Huset under konkurs enl. klaganden. Hyresgästerna vägrat betala den överenskomna hyran, p.g.a. den svåra fukten och därför blivit stämda. HVN beslöt att så snart hyresgästerna flyttat ut skulle lägenheterna repareras och uttorkas. H.polisen skulle se till at så skedde. Ingen annan åtgärd. Huset var nybyggt.

Ägare: Perukmakare C J A Finn.
Avlopp: 1885 - , 1895-96 Kl I.

83. Folkungagatan 4 A. Kv Vägaren. 1893.

Ingen åtgärd utöver vad h.pol. redan gjort. Inga uppgifter om vilka åtgärder klaganden var snickaren Hyttberg som avses.

Avlopp: 1885 - , 1895-96 Kl I, IV, lukt av kloakgas 2 d.

84. Pilgatan 8 (Kan vara Folkungagatan som före namnändr. hette Pilg. I annat fall avses Pilgatan, Kungsholmen.) 1885.

Ingen åtgärd då hyresgästen flyttat.
Avlopp: 1885 Kl III, 1895-96 - .

85. Folkungagatan 8 A Kv Båtsmannen större. 1889. 8 B 1890.

Klagomål över fuktig bostadslägenhet. Ej så svårt att HVN kunde vidta åtgärder. Ingen åtgärd.
Avlopp: 1885 Kl III, 1895-96 Kl II, III, lukt av kloakgas 10 b, 1c.

1890 inkom klagomål på en lägenhet i samma hus, ingång B. Klaganden var f. lantbrukaren C Weidling som önskade besiktning av en 2-rumslägenhet som var behäftad med fukt och skadlig för hälsan. Vid sammanträde 7 nov. rapporterade bitr. s.insp. följande: Vid besök i lägenheten märktes en ganska svår fukt. Denna skulle troligen försvinna om lägenheten eldades och vädrades i vederbörlig ordning. Värden hade förklarat att han var villig erbjuda klaganden en kamin så att lämplig värme kunde erhållas dygnet runt eller också låta honom flytta till en annan fullt torr lägenhet i annat hus. Klaganden ej villig begagna sig av något av dessa erbjudanden. Han och hans hustru borta hela dagarna varför lägenheten ej kunde eldas och vädras såsom nya hus krävde. P.g.a. detta ansåg bitr. s.insp. att HVN ej kunde vidta åtgärder. Besluts: Ingen åtgärd.
Ägare: Folk.gatan 8 A I Tiderström, 8B C G Tiderström, herr.
Avlopp: 8 B 1885: Vatten på gården, 1895-96 Kl II, III.

86. Folkungagatan 20 D. Kv Båtsmannen mindre. 1886
Ingen åtgärd. Bristfälligheterna avhjälpna.
Avlopp: 1885 Kl III, 1895-96 Kl III, lukt av kloakgas 2 c.

87. Folkungagatan 30. Kv Beckbrännaren mindre. 1893.
Besöktes i samband med HVNs bostadsundersökning 1893. S.insp gav följande omdöme: Gårdshuset innehöll endast lägenheter om 1-2 rum, bebodda av 1 familj i varje med ända till 5-6 barn. Lägenheternas snygghet varierade, alltefter familjernas storlek och ekonomiska omständigheter. I allmänhet var de oklanderliga. Flera lägenheter uppgavs vara fuktiga, vilket sannolikt berodde på att huset låg betydligt lägre än den ungränsande tomten. I två lägenheter var golvet kring slasktrattarna fuktigt uppruttnat.
Ägare: O. Wäsell, herr. (enl. adr.kal. f.d. lantbrukaren O Forssell.)
Vice värd, poliskonstapel Jansson.
Avlopp: 1885 Kl III, 1895-96 Kl III.

88. Folkungagatan 34. Kv Beckbrännaren mindre. 1887.
Ärendet avskrevs. Lägenheten utrymd o. f.ö. i ganska gott skick enl. s.insp.
Avlopp: 1885 Vatten på gården. 1895-96 Kl V.

89. Folkungagatan 40. Kv Beckbrännaren. 1891.
Ingen åtgärd.
Avlopp: 1885 ej vatten. 1895-96 Kl V, öppen rännsten 50 m.

90. Folkungagatan 42. Kv Beckbrännaren större. 1884. 1888.
Den 1 jan. inkom arbetaren P. Holmberg med klagomål över fuktig bostad, 2 rum o kök, in på gården. Vid besiktning fann s.insp. att orsaken till fukten var att röret till vattenkastaren på gården hade blivit inlett genom golvet in i rummet och därifrån genom ytterväggen ut på gården, utan att röret försetts med annan skyddande beklädnad än ett löst stående träfodral, vilket på intet sätt hindrade det på röret kondenserade vattnet att sprida fuktighet i rummet. S.insp. föreslog att husägaren skulle åläggas att ta bort röret från rummet eftersom varje sorts beklädnad av detta inte skulle kunna förhindra fuktighet. Vid HVNs sammanträde infann sig ägaren. Han förklarade att rummet upplåtits till klaganden mot att denne skulle ansvara för renhållningen på gården och gatan. Betr. röret så hade detta alltid varit lindat med ylle och beklätt med trä, vilken beklädnad borttagits av klaganden. Denne bidrog själv till att framkalla fuktigheten i rummet genom att torka kläder där. Efter s.insp.s besök hade röret lindats med filt. Det senare bekräftades av h.pol. men ansågs vara till föga hjälp. Ägaren önskade anstånd en tid för att med hjälp av sakkunnig person kunna vidta nödvändiga isoleringsåtgärder. Anstånd beviljades i 14 dagar. Den 29 febr. föredrogs ärendet på nytt. S.insp. upplyste om att röret nu isolerats med nöthår, linne och segelgarn men att detta varit till föga nytta eftersom vattnet fortfarande trängde igenom och mögel hade bildats. HVN beslöt att förbjuda husägaren vid vite om 75:- att efter 1 apr. hyra ut lägenheten såvida inte satts i sådant skick att den kunde godkännas av HVN.

Den 3 mars ville ägaren, på grund av arbetets art ha anstånd med reparationerna till den 1 juli. Detta beviljades av nämnden.
Ägare: Handlanden C A Aspenberg. (adr.kal.s egendomsreg. vinhandlare.)
Avlopp: 1885 ej vatten. 1895-96 A Kl V, B Kl I, IV.

1888 förekom åter klagomål från en hyresgäst i denna fastighet. Dessa föranledde ingen åtgärd från HVNs sida.

91. Fredsgatan 28. Kv Tigern. 1889.

Klagomål från ogifta Lovisa Karlsson över lukt från en under hennes lägenhet liggande viktualiebod. Lukt av skänd saltlake och lysgas. Klaganden avflyttat före kontrakttidens utgång och därför stämts av värden. S.insp. rapporterade att lägenheten var tämligen snyg, lukten från viktualieboden ej nämnvrt hälsovådlig. Däremot hade i ett av rummen känts lukt av lysgas. Vicevärden lovat tillse alla gasledningar innan lägenheten på nytt uthyrdes. På grund av detta och då klaganden redan flyttat, ingen åtgärd.

Avlopp: 1885 öppen rännsten 21 m, Kl IV, hyresgäterna klagade över lukt av kloakgas i köken, isynnerhet 4 tr. 1895-96 Kl III.

92. Frejgatan 13. Kv Väduren. 1893.

Besöktes i samband med HVNs bostadsundersökning 1893. Frankommer av s.insp.s rapport att huset är nytt. I närheten av huset fanns tydligen ett avloppsdike i Sveavägen. Detta var vid besöket torrt, endast i dess norra del förekom en jäsande smörja i mindre mängd. Vid ymnigare nederbörd, var ordentlig spolning åtminstone 1 gång i veckan önskvärd. Vidare sägs att avträdena placerats på tegelgolvet på vinden, såsom fallet var i nästan alla nya hus. Lukt uppkom från dessa avträden men kunde endast avhjälpas genom att uppmana husvärdarna att se till att torvmull tillfördes avträdena.

Ägare: Fröken H Kjerner.
Avlopp: 1885 Kl III, 1895-96 Kl I.

93. Frejgatan 36. Kv Trumpetaren. 1890.

Klagomål över besvärande f vattenflöde från angränsande gata. Föranledde ingen åtgärd.

Avlopp: 1885 -, 1895-96 Kl II, III, lukt 1 c.

94. Garvargatan 11. Kv Vattuormen. 1887.

Omtalas i distr.läkarrapporten från detta år. Fläcktyfus hade brutit ut i denna egendom. Huset var ett gammalt ruikel, fuktigt och bristfälligt på många sätt och till största delen bebott av tvätterskor. Distr.läkafen tillägger att läget skulle kunnat förvärrats om inte HVN med vanlig energi ingripit och desinfekterat rummet.

Ägare: Aktiebolaget Söllscher & Co.
Avlopp: 1885 Kl IV. Lukt av kloakgas i köken, märkts av h.g. Öppen rännsten ca 15 m. 1895-96 Kl III. Öppen rännsten 72 m !!

95. Lilla Glasbruksgatan 4. Kv Höga stigen större. 1883.

Vid sammanträde den 19 maj behandlades en ansökan om besiktning av 2 rum o kök vilka sades vara skadliga för hälsan. S.insp. intygade att rummen fuktade betydligt. Detta berodde på att huset låg nedanför sluttningen av Mosebacke. Klaganden skulle dock endast bo kvar över sommaren. Under denna tid skulle rummet med god skötsel kunna bli tämligen dragligt. Under vintern brukade bostaden mestadels stå outhyrd. P.g.a dessa omständigheter hemställde s.insp. att HVN inte skulle vidta några åtgärder. Beslut: Ingen åtgärd annat än att förståndiga fastighetens ägare att inte vidare uthyra rummet.

Ägare: Änka. B A G Hult.
Avlopp: 1885 -, 1895-96 VI.

96. Lilla Glasbruksgatan 16 A o B. Kv Glasbruket Vestra. 1882. 1884. 1891.

Den 14 mars inkom en ansökan om besiktning av en lägenhet om 2 rum o kök. Klagomål över fukt, eldstäderna obrukbara, vattnet rinner i rummen. Ansökan behandlades vid nämndens sammanträde den 24/3. Frankom att klaganden skulle flytta 1 april detta år och att ägaren förklarat att han ej skulle hyra ut på nytt förrän lägenheten reparerats. Beslöt ingen åtgärd. Denna lägenhet fanns i uppgång A, ovanst. adr.

Den 28 mars -84 inkom en ansökan om besiktning av en lägenhet, uppgång B. 102
Anledningen var osund lukt av avloppsvatten från ledningar under golvet.
S.insp. rapporterade att ett fel i arbetet uppstått då ny avloppsledning lagts i huset. Slaskvatten hade trängt in i fyllningen under den överklagade lokalens golv. Ägaren var villig att ersätta den orena fyllningen med ny, samt dessutom företa en välbehörlig reparation. Hyresgästen vägrade dock tillträde till lokalen, med mindre att han fick en som det syntes (enl. s.insp) oskäligen ersättning för den tid som rummet var obrukbart.
S.insp. bad HVN att själv få i uppdrag att uppmana h.gästen att genast lämna ägaren tillträde till lokalen. I övrigt ansåg han att HVN inte skulle vidta någon åtgärd. Beslöts ingen åtgärd.

Den 4 dec. -91 inkom åter klagomål på en lägenhet i denna fastighet. P.g.a. s.insp.s utlåtande beslöts att inga åtgärder skulle vidtagas.

Ägare: 1884 Kapten A Amundsson (enl. prot.) -91 Stockholms stad.

Avlopp: 1885 Kl II, III, 1895-96 Kl II, III. Lukt av kloakgas 7c.

97. Stora Glasbruksgatan 19. (=Stadsgården 22) Kv Glasbruket nedra. 1884, 1886

Klagomålen 1884 avsrevs. Föranledde inga åtgärder enl. s.insp.

Den 20 aug. 1886 inkom nya klagomål på en lägenhet inom egendomen. Klaganden var skrädderiarbetaren A. Eriksson som betecknade rummet som odugligt i sanitärt hänseende. Enligt s.insp. var klagomålen fullständigt obefogade och klaganden hade redan flyttat. Ingen åtgärd.

Ägare: 1886 Ingeniör H Asplund.

Avlopp: 1885 Kl. VI 1895-96 St.Glasbr.g. 19 uppges Kl VI men för Stadsgården uppges Nr 22 A ha Kl III, IV och 22 B Kl V. Det är därför osäkert om de båda adresserna fortfarande avsåg samma hus.

98. Stora Glasbruksgatan 21 & 23. Kv Glasbruket större. 1883.

Den 8 juni inkom en rad klagomål från en advokat Njurling, ägare till en egendom i Rutensgränd, vilken gränsade till ovanstående fastigheter. Klagomålen gällde dels de trappor som ledde från St.Glasbruksgatan. P.g.a. att det inte fanns ordentliga rännstendledningar samlades där en massa oränligheter, "som av kringboende arbetarbefolkning hänsynslöst utstjälpas," enligt den klagande advokatens uppfattning. Luften förpestades under somrardagarna. Dessutom klagades över en rännsten i Rutens gränd bredvid klagandens egendom samt över ett avträde byggt av sten, uppfört i Stadsgården för allmänheten. Värst av allt var dock "avträdeshusen till de staden tillhöriga, bofälliga och fallfärdiga ruckel som hava adressnumren 21 och 23 vid St. Glasbruksgatan och som äro överbefolkade av fattiga personer, uppförda alldeles invid norra sidan av den till nämnda (klagandens) egendom hörande trädgård." Slutligen klagades över stank från en brygga vid stadsgården där stadens avträdeskärl i- och urlastades. Klaganden begärde åtgärder dels för förbättring av avloppsförhållandena vid trapporna till Kat. kyrka, dels flyttning av avträdena vid St. Glasbr.g. 21&23 samt slutligen flyttning av den omnämnda lastbryggan i Stadsgården. Klaganden var förvissad om att HVN skulle vidta åtgärder, eftersom nämnden annonserat i tidningarna och uppmanat allmänheten att iaktta renlighet under somrarmånaderna. Till ansökan var bifogad ett intyg, underskrivet av hyresgäster boende i advokatens hus, vilket bekräftade de överklagade förhållandena. Efter det att denna skrift uppläste, vid HVNs sammanträde den 15 juni, upplyste l:e stadsläkaren att han undersökt de överklagade förhållandena och funnit klagomålen befogade vad gällde trappgränderna till Kat. kyrka. De olägenheter som fanns där förekom även vid flera trappgränder och gränder i trakten. Dock var klagomålen över rännstenen i Rutens gränd obefogade, och likaså anmärkningarna på avträdena vid St. Glasbruksg. 21&23 och på det allmänna avträdet i Stadsgården. Vad gällde prämen i Stadsgården, borde den övertäckas de tider då lastning inte pågick. HVN beslöt att sända en skrivelse till Drätselnämnden och begära åtgärder vad gällde ordnandet av avlopp och förbättrad renhållning kring de olika trappgränderna i trakten samt att den omtalade prämen i Stadsgården skulle övertäckas då i- och urlastning inte pågick.

Ägare: egendomen St.Glasbruksgatan 21&23: Stockholms stad.

Avlopp: 1885 Kl VI, 1895-96 Kl VI.

99. Stora Glasbruksgatan 40. Kv Glasbruket östra. 1879, 1880, 1883, 1884.

Den 4 juli anmärkte t.f. kommissarien vid h.pol. att avträdesförhållandena

inom denna egendom var mycket bristfälliga. Ågeren, f.d. restauratören C F Olsson kallades till nämndens följande sammanträde den 18 juli. Olsson infann sig och s.insp.s rapport upplästes. Av denna framkom att det inom egendomen fanns avträdeskärl som stod lösa på marken utan underlag, i en vedbod och att marken omkring var uppblött och oren. Olsson förstärktes att rengöra marken och inrätta författningsenliga avträden. Under förhöret med Olsson uppdragades det att överbefolkning förekom. S.insp. yrkade på att besiktning på stället skulle företagas och rapport framläggas vid ett följande sammanträde. Rapporten upplästes den 12 sept. och av den framgick att följande mycket bristfälliga rum, inom egendomen, uthyrdes till bostäder: I ett större stenhus vid Glasbruksg. var de flesta lägenheter i mindre gott skick och några i underhålligt skick.

1) 1 rum, n.b. med 3 ytterväggar som under sommaren försetts med papp. Rummet var ca 17.5m² stort och be-oddes av 6 pers. Rummet hade ett fönster och en enligt uppgift oduglig kakelugn. I förstugan fanns en spis, avsedd för 3 lägenheter på n.b. Vid undersökn.tillfället anv. förstugan till tvättrum. Hyra: 100:-/år + 4:- för vatten.

2) 1 läghet 1 tr upp hyrt av skomakaren Lundberg. 1 rum bebott av 8 pers. varav 4 inneboende. Rummet föreföll bristfälligt, hade 2 fönster, dåligt golv och hade under sommaren försetts med någon pappbeklädnad. Hyra: 200:-/år +4:-.

3) 1 läghet om ett litet rum, ca 8m² hyrt av ogifta Nordgren. Bebott av Nordgren med 4 barn = 5 pers. Hyra: 150:-/år.

4) 1 läghet om ett rum, tämligen förfallet, dåligt golv, kakelugnen nästan obrukbar. I förstugan 1 spis, avsedd för fyra lägenheter. Rummet hyrdes av Änkan Eklund. Hyra: 180:-/år.

5) Ett rum, n.b., ingång från gatan. Ytterst osunt. Ca 10m², hyrdes av hustru H Strömberg med 2 barn = 3pers. Kakelugn saknades, i st fanns kamin. Utefter det odugliga golvet framsipprade bergs yra. Berget sköt fram i rummet under en brädbeklädnad. Stora råtthål i golvet. Hyra 224:-/år. Inget avträde.

6) Ett större rum, ingång från gatan, utan eldstad, uthyrt som lumphandel till Hustru Schröder. Överfyllt av lump, dåligt golv, knappt 1.80 m hög.

7) Ett rum o.kök n.b. Köket med ett svart, "rusligt" tak, naken förfallen tegelvägg, dåligt tak. Enl. uppgift beboddes lägheten av 5 pers. Hyrdes av hattmakaren Lindgren. Hyra: 400:-/år.

8) Två rum hyrda av plåtslagaren Holmqvist. 1 rum n.b. med svart tak och svart kala tegelväggar, trasigt golv och uselt tak. Rum o 1 tr, "rusligt", dåligt golv, uselt tak och trasiga väggar. Beboddes av 2 pers. Hyra: båda r. 300:-/år

9) 1 rum en tr. ca 13m², hyrdes av skomakaren C P Wikander. Rummet beboddes av 4 pers. Hyra: 200:-/år. Till denna lägenhet, saknades avträde.

Inom ett på gården beläget stenhus, vars undervåning bestod av uthus, fick följande lägenheter anmärkningar:

1) Ett rum, högeligen osunt, ca 6¹/₂m², svår fukt av berg syra. Enligt uppgift bildades om vintern frost på väggarna. Berget gjorde hela rummet oanvändbart. Rummet hyrdes av änkan Larsson och beboddes av 4 pers. Hyra: 100:-/år

2) Ett rum o.kök. Rummet osunt, obrukbar kakelugn, köket led av fukt och bergsyra. Lägheten hyrdes av fru Carlström. Rummet beboddes av 4 pers., köket (ca 4m²) av 3 pers. Hyra 250:-/år.

3) 1 rum en tr. Fönstret otätt, väggar o tak förfallna, kakelugnen syntes rent av eldfarlig. Storlek ca 7m², beboddes av 3 pers., hyrdes av ogifta Forsman. Hyra: 144:-/år.

4) Ett rum bredvid föregående. Kakelugnen rykte in. Hyrdes av änkan Pettersson med 2 barn = 3 pers.

I ett trähus invid gatan befanns samtliga lägenheter vara av samma beskaffenhet, dvs osunda.

1) Lägenhet om 2 rum av vilka ett anv. till mjölkmagasin och det andra, ett kallrum, till bostad. Bägge osunda. Det förra ca 11¹/₂m², det senare ca 10¹/₂m².

Lägenheten hyrdes av Katarina Larsson och beboddes av 3 pers. Hyra: 406:-/år.

2) Två rum, ingång fr. gatan. Hyrdes av fru Heiseman som sades inhysa logerare, enl. uppgift 12 st. Rummen osnygga och förfallna.

3) 2 rum o kök, varav ett kallrum användes såsom spisningslokal. Tak, väggar och golv var bristfälliga i lägenheten. Köket var mycket litet och osunt. Hyrdes av fru Andersson. Hyra 500:-/år.

I övrigt anmärktes i rapporten att gården var illa stensatt samt att den vid upprepade tillfällen befunnits nerskräpad och full av orenlighet. Rännstenarna var ej anordnade på fullt tillfredsställande sätt. Avträden fattades till en del lägenheter och en del av de befintliga var illa anordnade såsom förut påpekats.

T.f. s.insp. rekommenderade HVN att hos Byggnadsnämnden hemställa om besiktning av alla bostadslägenheter inom egendomen. De av Strömberg, Larsson, Carlström och Forsman hyrda "lägenheterna" borde utrymmas. Olsson borde även inrätta författningssenliga avträden. F.d. restauratören Olsson erkände riktigheten av rapportens innehåll och påtog sig självant att inte bara reparera de av t.f. s.insp. utdömda bostäderna utan även säga upp samtliga lägenheter i huset och därefter under sommaren 1880 sätta dem i fullgott skick och samtidigt inrätta författningssenliga avträden och rännstenar. HVN beslöt att Olsson till den 15 okt. d.s. nödtorftigt skulle reparera de av t.f. s.insp. utdömda rummen samt att enligt eget åtagande till den 1 apr. 1880 utrymma samtliga lägenheter i huset och vidta en genogripande rep. Vidare förbjöds Olsson vid vite om 200:- att åter hyra ut lägenheterna innan de besiktigats av HVN. Slutligen beslöts att protokollsutdrag skulle sändas till Byggnadsnämnden med hemställan om besiktning av egendomen. Detta emedan besiktningsmännen ansåg att egendomen var så bristfällig att olycka genom fall eller ras kunde befaras. Bristfälligheter av sådan art gav tydligen Byggnadsnämnden befogenhet att ingripa (förf.s anm.)

B.nämnden svarade den 17 okt. på skrivelsen och meddelade att fara för fall eller ras ej förelåg även om egendomen var i uselt skick med dåliga golv, trappor, inner- och yttertak.

Den 3 mars 1880 anhöll Olsson själv om att få egendomen besiktigad eftersom han vidtagit reparationer. Besiktningen verkställdes med hjälp av byggnads-kunnig person och s.insp. rapporterade efteråt följande:

Gårdens stenvägg, rännstenar och avträden var fortfarande i bristfälligt skick. Beträffande lägenheterna hade en del reparerats något men fortfarande var några så osunda att de borde förbjudas till uthyrning. De undermåliga reparationerna hade dessutom gjorts i sådana rum som även förut var någorlunda beboeliga. S.insp. föreslog att Olsson skulle åläggas att utbetala vitet och dessutom förbjudas att uthyra två av de sämsta lägenheterna. S.i bilade en promemoria med anvisningar om vad som återstod att göra: Reparation av gårdens stenvägg och nya rännstenar med fris av huggen sten. Förse nya avträden med tätlistor och lufttrummor. För flera av lägenheterna var det nödvändigt med träbeklädnad av väggarna, ordentlig reparation av tak, fönster och golv, insättande av nya spisar eller kakelugnar eller ordentlig översyn av de gamla. HVN beslöt inkalla Olsson till nästa sammanträde. Olsson infann sig den 30 april och förklarade att han lagt ut 1000:- för istandsättande av egendomen och att han ansåg sig gjort vad som skäligen kunde begäras av honom.

HVN beslöt att handlingarna i målet skulle översändas till Kungl. Polis-kammaren för väckande av åtal. Vid HVNs sammanträde den 5 juni framkom det att Olsson i polisdomstolen dömts att utbetala det förra året ålagda vitet om 200:-. Ärendets vidare behandling skulle vara avhängigt t.f. l:e stadsläkaren.enl. HVNs beslut.

Den 30 nov. 1883 inkom en ansökan från plåtslagaren Andersson, boende i egendomen St. Glasbruksgatan 40, om besiktning av en osund lägenhet som hyrdes av grävaren Clas Holmblad. Besiktning verkställdes och s.insp. refererade till tidigare besiktningar och utlåtanden samt polisdomstolens beslut. Att döma av det usla skick som lägenheterna fortfarande befann sig i så hade ingenting blivit gjort sedan det att Olsson döms att utbetala vitet. Det nu aktuella rummet var tydligt detsamma som 1879 beboddes av hustru Strömberg eller nr 5 i det först omnämnda huset. Det borde under alla omständigheter utdömas som människobostad intill dess att det blivit ordentligt

reparerat. Det var fuktigt, hade otäta fönster och dörrar samt saknade ordentlig eldstad. Det var i hög grad förenat med våda för hälsan att bebo. Ny besiktning av hela egendomen, med hjälp av byggnadskunnig person, skulle göras.

Besiktningssrapporten upptog i första hand anmärkningar på följande rum (i stort sett samma som 1879) o. upplästes vid HVNs sammantr. 11 jan. 1884:

1) Den i stenhuset vid St.Gl.brukslg., belägna, överklagade lägenheten uthyrdes för 12:-/mån = 144:-/år + 4:- förvatten och beboddes av 5 pers. Berget sköt långt in i rummet och var fortfarande endast nödortföttigt beklätt med bräder. I övrigt se s.insp.s utlåtande ovan.

2) Ett rum n.b. som hyrdes av fru Särnqvist som där drev korvfabrik, (samma rum som 1879 hyrdes av plåtslagaren Holmqvist). Fortfarande i samma dåliga skick ned svart tak och nedsmutsade, kala tegelväggar. Ej lämpligt vare sig till bostad eller verkstadslokal.

3) I stenhuset på gården fortf. flera lägenheter i lika dåligt skick som 1879.

a) 1 rum o kök hyrdes av brödarbetaren Broms. Fuktigt, golvet en bra bit under marknivån, berget sköt in i köket endast täckt av tunna bräder.

b) Ett köksrum, osunt och fuktigt till följd av bergssyra. Genom HVNs föregående beslut utdömt och föreföll obebott.

c) Ett rum 1 tr. hyrdes av arbetskarlen Andersson. I synnerhet utmed ytterväggen fuktigt och kallt.

4) I stenhuset utmed gatan fanns två smålägenheter med bristfälliga och olämpliga köksspisar.

Dessutom anmärktes på att nya avträdesbyggn. uppförts på ett olämpligt sätt och saknade ventilationsanordningar.

Ägaren f.d. restauratören Olsson var närvarande och omtalade att han vid varje flyttningstillfälle lät företa reparationer men att lägenheterna snart förstördes p.g.a. hyresgästernas oaktsamhet och vanvårdnad. Han var dock villig att rätta sig efter HVNs beslut.

HVN beslöt att Olsson vid vite av 300:- skulle utrymma de under punkterna 1 och 3b omtalade rummen samt vid enahanda vite efter den 1 apr. ej tillåtas uthyra de under punkterna 2, 3a o. 3c omtalade lägenheterna såvida de inte satts i sådant skick att de kunde godkännas av HVN som icke hälsovådliga. Slutligen vid enahanda vite förse avtr. med ventilation.

Ägare: F.d restauratören C E Olsson.
Avlopp: 1885 - , 1895 Kl V.

100. Gotlandsgatan 10 (f.d. Sandbergsg.) Kv Åsen mindre. 1896.

Undersökt genom personl. besök i samband med arbetarbost.unders. 1896 (Key-Åber) omnämns av undersökarna som ett avskräckande ex. där alltför många familjer delade på ett kök, i detta fall 3 fam/kök. Detta förhållande tyder på överbefolkning.

Ägare: Handlanden J P Johansson
Avlopp: 1885 - , 1895-96 Kl IV.

101. Grevgatan 1. (även adr. Kaptensg. 1) Kv Krabaten. 1893.

Besöktes i samband med HVNs bost.unders. 1893. Betecknas av s.insp. som en fastighet innehållande en myckenhet små och dåligt underhållna lägenheter utan kök. Huset var till bostadshus mycket olämpligt. Enl. förfrågan av s.insp framkom att det ej var särskilt överbefolkat.

Ägare: Statsverket.
Avlopp: 1885 Kl VI. Slaskvattnet slogs ut var som helst. 1895-96 - .

102. Grevgatan 7 A. Kv Hvalfisken. 1886.

Klagomål över en fuktig källarlokal. Enligt kontraktet var den dock inte uthyrd till bostad utan endast till handelsbod. Ingen åtgärd från HVNs sida, då klaganden fick flytta när han ville.

Ägare: Doktor Lewysohn.
Avlopp: 1885 Kl III. 1895-96 = .

103. Grevgatan 10. Kv Lindormen. 1886. 1892.

Klagomål från sjökapten C F L Blomberg, över en illaluktande brunn inom egen-
domen. Ingen åtgärd från HVNs sida då klaganden flyttat och brunnen igenfyllets.

Avlopp: 1885 - 1895-96 uppgift om att huset står under byggnad.

1892, den 7 mars inkom åter ett klagomål från denna egendom, denna gång
över fuktig bostadslägenhet. P.g.a s.insp.s utl. om läg.heten vidtog HVN
ingen åtgärd.

104. Grevgatan 14. Kv Lindormen. 1887. 1891. 1892.

1887, klagomål, vilka avskrevs då de enl. l:e stadsläkaren ej krävde någon åtgärd.
1891 klagade änkefru O E Jahns över fuktig bostadslägenhet. Ingen åtgärd från
HVNs sida på grundval av vad s.insp. anförde i fallet.

1892 ånyo ett klagomål från denna egendom över bristfällig bostad. Ingen åtgärd

Avlopp: 1885 Vatten o kloak i porten. 1895-96 Kl I. III.

105. Grevgatan 24 A. Kv Neptunus. 1888

Klagomål från mureriarbetaren, Magnusson över svår fukt i en bostadsläg.het.
Ingen åtgärd från HVNs sida då fukten förmodades avta under den varmare årst.

Ägare: Handlanden P L arsson.

Avlopp: 1885 står under byggn. 1895-96 Kl II.

106. Grevgatan 31. Kv Vildsvinet. 1886.

Klagomål från arbetaren Andersson över fuktig bostad, 1 rum. Rummet var
mycket fuktigt vid h.polisens besiktning men det hade utrymts. Ny besiktning
verkställdes efter reparation, vilken befanns vara ofullständig. Ägaren
ålades företa ordentlig reparation till 1 nov vid äventyr att annars för-
bjudas att uthyra rummet. Enl. världens ombud berodde bristfälligheterna på
försummelser från köket ovanför det här avsedda rummet, slaskvatten trängde
med ovanifrån.

Ägare: Direktörsänkan W Lindström.

Avlopp: 1885 Kl VI, öppen rännsten ca 18 m.

107. Grevgatan 36. Kv Neptunus. 1886.

Klagomål på två läg.heter inom denna egendom. (trol. fukt) Ingen åtgärd fr. HV

Avlopp: 1885 Kl III. 1895-96 Kl I,

108. Grevgatan 38. Kv Harpan. 1892.

Genom en brandsyn upptäcktes -92 åtskilliga mycket osunda bostäder och ett
olovligt inrett stall inom ovanst. egendom. Arendet remitterades till byggn.
nämnden som i sin tur remitterade det till HVN för yttrande om den sanitära
beskaffenheten av dessa bostäder. Vid HVNs sammantr. 12/8 avgav s.insp.
efter besiktn. följande omdöme: lägenheterna var det eländigaste i bostads-
väg man kunde tänka sig. -små, låga, mörka, smutsiga och trasiga, överallt
bärande spår av fukt. Golven låg på bara marken och v.r mycket bristfälliga.
I ett hus åt gatan föreföll taket att kunna nedstörta vilket ögonblick som
helst. Ett rum med ett litet fönster beboddes av två personer, den andra
lägenheten - ett uselt kyffe - inrett i ett gammalt skjul på gården var om
möjligt ännu sämre. I denna senare lägenhet saknades eldstad och som fönster
tjänade en liten glugg - den v.r dock enl. uppgift ej uthyrd, utan endast
upplåten till bostad utan hyra. Utan tvekan var beboende av dylika rum för-
enat med våda för de inneboendes hälsa, de borde därför förbjudas till ut-
hyrande om de inte rent av kunde rivas.

Mot ett annat hus inom egendomen som beboddes av ägaren själv fanns inga
större anmärkningar.

Däremot var två stall - inredda i två gamla skjul - mycket dåliga. De innehöll
6 hästar. Bl.a. saknades anstälter för att leda bort den flytande orenlighete
Skulle dessa stall få behållas måste de repareras grundligt.

P.g.a. detta utlåtande från s.insp. svarade HVN i en skrivelse till byggn.
nämnden att nämnden för sin del ansåg samtliga bostadslägenheter - utom den
som beboddes av ägaren - vara så dåliga och bofälliga att det i hög grad var
förenat med våda för hälsan att bebo dem. Likaså borde inte de två stallen
få användas i det skick de befann sig. HVN anhöll om att få ta del av det

beslut som b.nämnden komme att fatta. (Det framkommer ej i materialet hur många lägenheter och hyresgäster det rörde sig om.)

Ägare: Husägare S Elliot.

Avlopp: 1885 Kl VI, öppen rännsten ca 9 m. 1895-96 Kl. I.

109. Grevgatan 45. Kv Kumlet. 1890.

Klagomål över fuktig bostad. Ingen åtgärd då bristfälligheterna avhjälpes.

Avlopp: 1885 står under byggnad. 1895-96 - .

110. Grevmagnigatan 11. Kv Styrman. 1894.

Klagomål från guldarbetaren Ekdal över fuktig bostad om 3 rum o kök. Ingen åtgärd då lög.het. reparerats och h.gästen avflyttat.

Avlopp: 1885 Kl V. 1895-96 Kl I.

111. Grevturegatan 4 B. Kv Skrafvelberget större. 1887.

Obefogade klagomål enl. s.insp. Avskrevs, klaganden flyttat.

Avlopp: 1885 öppen rännsten ca 3 m. Vattenledn. finnes men icke kloak på gården. Slasket slås i rännstenen på gården. 1895-96 Kl III, öppen rännsten 19 m !!, lukt l c.

112. Grevturegatan 19 C. Kv Sperlingens backe. 1884.

Klagomål vilke ej ledde till någon åtgärd då bristfälligheterna avhjälpes.

Avlopp: 1885 Kl III. 1895-96 Kl III, IV, lukt l d.

113. Grevturegatan 33. Kv Sqvalberget. 1890. 1891.

Den 7 nov. behandlade HVN ett klagomål från stadsbudet Eklom beträffande en fuktig bostad. Bitr. s.insp. rapporterade att lägenheten som bestod av 1 rum o kök, bar spår av rätt svår fukt. Huset hade uppförts i början av detta året (1890) och värden hade uppmanats att ge klaganden en kamin, genom vars ihärdiga eldning lägenheten säkerligen snart kunde uttorkas (enl. bitr. s.insp.). Ägaren stod emellertid i bekräpp att sälja egendomen och var därför ovillig att göra denna nyanskaffning utan tillåt hellre att klaganden flyttade. Men klaganden trivdes i sin lägenhet och hade därför själv skaffat sig kamin. P.g.a. detta torde HVN kunna låta saken bero. !

1891 inkom klagomål från arbetaren Carlsson på en lägenhet inom ovanst. egendom. Ingen åtgärd från HVNs sida p.g.a s.insp.s utlåtande i ärendet.

Ägare: 1895 Änka C Wibom och Vågskrivare P M Wibom.

Avlopp: 1885 Kl II, öppen rännsten ca 3 m, vattenledn. men ej kloak på gården 1895-96 Kl I, III.

114. Grevturegatan 53. Kv Hedenbacken mindre. 1893.

Klagomål över fuktig bostad. Ingen åtgärd från HVNs sida då fukten ansågs obetydlig.

Avlopp: 1885 under byggnad. 1895-96 Kl I, III.

115. Grindsgatan 5. Kv Helgan mindre. 1882 1879

Vid HVNs sammanträde den 27 okt. ⁸² rapporterade s.insp. att änkan M Johansson hyrde ut följande birstfälliga bostäder med ovanst. adress:

1) Ett rum i en liten uthusbyggnad av trä, på gården. Ena sidoväggen gränsade till en ladugård varifrån lukt trängde igenom in till rummet. Ca 5m² stort och höjd 1.73 m, en liten fönsterglugg och utan eldstad. Hyrdes och beboddes av ogifta Josefina Grumberg, hyra 48:-/år.

2) 1 rum, n.b. i trähus, utan eldstad, en liten fönsterglugg, golvyta ca 3.80 m² och höjd 1.80m. Hyrdes och beboddes av arbetskarlen C P Östman med hustru, hyra 48:-/år.

Änkan Johansson var kallad till nämndens sammantr. och medgav riktigheten av uppgifterna i s.insp.s rapport men upplyste att det i punkt 2 omnämnda rummet var utrymt. HVN beslöt att vid vite av 75:- ålägga änkan Johansson att till den 1 dec. utrymma de bägge rummen och förbjöd henne vid enahanda vite att åter hyra dessa rum till bostäder.

Grindstugatan 5. - 1879.

Enligt h.inspektionens anteckningsbok för dåliga bostäder 1879 anmärkte h pol. detta år på att ett rum i en liten utomhusbyggnad på gården samt 1 rum n.b. i ett trähus, båda rummen utan eldstäder, uthyrdes till människobostäder. Den som hyrde ut var änkan Maria Johansson. Det rör sig alltså om samma egendom som den ovan omtalade.

I protokollet 1882 omnämns ingenting om att h.pöl. tidigare uppmärksammat dessa "bostäder." I h.inspektionens anteckn.hok 1879 står däremot antecknat i marginalen HVNs beslut av den 27/10 -82.

Ägare: Änkan (enl.adr.kalendern -80. slakteriidkarska) H Johansson.

Avlopp: 1885 - , 1895-96 -.

Stora Gråbergstan se Upplandsgatan.

116. Stora Gråmunkegränd 8. Kv Mercurius. 1892.

Klagomål vilka ej ledde till någon åtgärd från HVNs sida.

Avlopp: 1885 Kl IV, vattenledn. på gården. 1895-96 IV.

117. Gåsgränd 4. Kv Ganymedes. 1886 1891.

Den 29/1 -86 behandlade HVN ett klagomål på en fuktig och osund bostad med ovast. adress. Klaganden framhöll att han hade 4 barn i åldern 5 år - 14 dagar, att lägenhet en var så usel att den inte borde uthyras till människobostad men att han i sin fattigdom varit nödsakad hyra denna från 1 okt (-85) till en hyra av 275:-/år, missnöje med värden framskyntar i klagomålen i det att klaganden säger att han inte kan få någon upprättelse av den s.k. värden, plåtslagaren Pettersson och därför vänder sig till HVN. H.polisen har inte varit synlig i huset på ett halvår. Lägenheten bestod enl. klaganden av 1 rum och en s.k. skrubbe.

S.insp. intygade i sin rapport att båda rummen var mörka och synnerligen o-lämpliga till bostäder. Avträderna låg i förstugan vid ingången till den överklagade bostaden (såsom kl. påpekad). Men hyresgästen hade av värden uppmanats att avflytta men hade inte kunnat skaffa annan bostad, troligen p.g.a. penningbrist. Den överkl. lägenheten var sedan 1 jan. uthyrd till målarverkstad och den nya hyresgästen skulle för detta ändamål överta lägenheten så fort klaganden flyttat. P.g.a. vad s.insp. hade rapporterat beslöt HVN att inte vidta någon åtgärd.

Den 3. maj samma år inkom en ansökan från plåtslagaremästaren G Pettersson (samma person som ovan uppgetts vara värd för huset) om att få en lägenhet besiktigad. Lägenheten bestod av 2 rum och hyrdes av bokbindareänkan M E Svanberg. Erfarenheten hade gett vid handen att rummen inte kunde anv till bostäder utan att hyresgästerna ådrog sig en obotlig sjukdom och för tidig död. Efter besiktning rapporterad s.insp. vid HVNs sammanträde den 14/5 att rummen var nytapetserade och försedda med kamin. Då de var belägna på n.b. i ett hus inklämt mellan två smala gränder var de mörka och föga inbjudande till bostad ~~xx~~ men ej hälsofarliga i det skick de befann sig.

HVN beslöt att inte vidta någon åtgärd.

Den 12 juni 1891 behandlade HVN åter ett klagomål på en lägenhet i detta hus. Klaganden var kronolänsmannen S Bruno men HVN vidtog ingen åtgärd p.g.a. s.insp:s utlåtande om fallet.

Ägare: Enl. adr.kal. Bokbindareänkan M E Svanberg, vilket verkar något förbryllande eftersom just hennes lägenhet 1886 överklagades av plåtslagaren P. vilken uppgavs vara värd av den första klaganden. Då inga fler uppgifter finns i materialet går det ej att få klarhet i ansvarsförhållandena.

Avlopp: 1885 - , 1895-96 öppen rännsten 20 m, Kl VI. Vatten finnes på gården.

118. Götgatan 17. Kv Urvädersklippan. 1890.

Ingen åtgärd från HVNs sida föranledd av klagomålen.

Avlopp: 1885 öppen rännsten ca 7.5 m Kl IV. 1895-96 Kl II, III, IV.

119. Götgatan 21. Kv Fiskaren större. 1887.

Klagomål från snickaren J A Asklund. Ärendet avskrevs då klaganden flyttat och lägenheten reparerats.

Avlopp: 1885 vatten ? 1895-96 Kl III.

120. Götgatan 24. Kv Västergötlanf. 1880.

109

Vid HVNs sammanträde den 23 jan. -80 behandlades en ansökan om besiktning av en lägenhet om 3 rum o kök. Klaganden, handlanden L. Funckel, framhöll att han, hans familj samt tjänsteflicka "tagit skada" till hälsan p.g.a att lägenheten var i så uselt skick, samt yrkade på att vrdinnan skulle förbjudas att hyra ut en så obeboelig lägenhet.

Efter besiktning rapporterade s.insp. att lägenheten låg 1 tr upp i ett hus in på gården, vars bottenvåning utgjordes av vedbodar. Lägenheten var i mindre gott skick med bl.a. trasiga tapeter och hyresgästen klagade över fukt, kyla och golvdrag. Rummen hade ett "ruskigt" utseende men bristerna var inte så stora att HVN, p.g.a. § 13 i hälsovårdsstadgan, kunde förbjuda dess uthyrande, varför s.insp. föreslog att HVN skulle lämna ansökan utan avseende. P.g.a. av s.insp:s utlåtande ingen åtgärd från HVNs sida.

Ägare: Grosshandlareänkan M C Lyon.

Avlopp: 1885 Kl III. 1895-96 Kl III. Lukt 1 c.

121. Götgatan 47 (även adr. Kapellgr. 8,10) Kv Pelarbacken större. 1882.

Den 19 aug. inkom en ansökan om besiktning av osund bostad från kommissionären A Schoultz. Ansökan behandlades den 22 sept. Lägenheten låg bredvid ett stall och besvärades därför av dålig luft. HVN förbjöd lägenhetens uthyrande till familjebostad men invände inte mot att hyresvärderna eventuellt komme att upplåta rummet som bostad till stalldräng.

Ägare: trädgårdsmästare C G Björn.

Avlopp: 1885 Kl III, IV. 1895-96 Kl V. ?

122. Götgatan 58. Kv Tjurberget större. 1879.

Enligt hälsovårdsinspektionens anteckn.bok för bristfälliga bostäder anmärkte sundhetspolisen på att mamsell Kuhlau hyrde ut ett bristfälligt rum, knappt 12 m² stort, 2 fönster, uppvärmt av kamin. Rummet hyrdes av änkan A Andersson med 6 minderåriga barn samt 4 inneboende = 11 pers. Hyra 200:-/år.

Åtgärd anges ej.

Ägare: Mamsell Kuhlau.

Avlopp: 1885 Kl VI. 1895-96 Kl VI.

123. Götgatan 81, . Kv. Obeliskan. 1891.

Ansökan om besiktning av 3 rum o kök vilka användes dels till café & matserveringslokal, dels till bostad. Sökanden, gifta A Edman. Ansökan behandlades vid HVNs sammanträde den 6 febr. S.insp. rapporterade att lägenheten i hög grad led av fukt. Vattnet rann ut på golvet, tapeter, möbler mm var klädda av mögel. Huset var gammalt och orsaken till fukten därför svår att utrona. Kanske berodde fuktens inträngande i husväggarna på att huset låg i en backslutning. Flera andra lägenheter i huset var starkt angripna av fukt. S.insp. yrkade på att värden skulle åläggas att reparera rummen under sommaren eftersom golv och väggar förstörts av fukten. Vidare borde värden sätta in en kamin i det största rummet. Husets vicevärd hade inställt sig till sammanträdet och förklarade att lägenheten, varav en del nyligen hade inretts till café, inte kunde sägas upp förrän 1 okt -91. Klagomål hade aldrig förekommit tidigare varför fukten antagligen berodde på hyresgästens vanskötsel. Han var dock villig se till att bristerna avhjälptes. I ett brev till s.insp. hade husets ägare, Friherre W C Stjernstedt meddelat att han överlät till vicevärden att avgöra på vad sätt bristerna kunde bedömas.

HVN beslöt att en kamin ofrödröjligen skulle sättas in i caféet och att ägaren vid vite av 100:- skulle förbjudas att hyra ut rummen efter den 1 april såvida de inte satts i sådant skick att de kunde bebos utan föra för hälsan och att reparationerna godkänts av HVN.

Ägare: Friherre (adr.kal. Major) W C Stjernstedt.

Avlopp: 1885 vatten på gården. 1895-96 Kl VI.

124. Hagagatan 11. Kv Riddarsporren. 1892.

Ansökan om besiktning av en fuktig och osund lägenhet n.b., från handlanden B Bergvall. S.insp. rapporterade att lägenheten bestod av ett butiksrum samt därinnanför 1 rum o kök. Rum en kändes kalla o fuktiga, var något mörka samt låg under marknivån. Ägaren hade emellertid förklarat att han vid uthyrandet

påpekat att lägenheten ej fick användas till bostad. I hyreskontraktet stod endast att klaganden hyrt en butik, bestående av ett rum o kök. Enligt hyresvärden skulle rummen användas till butik för försäljning av kött o grönsaker. Det inre rummet o köket beboddes vid besiktningstillfället av klaganden med hustru o 2 års gammalt barn samt tjänsteflicka. P.g.a vad s.insp. anfört beslöt HVN att klagomålen inte skulle föranleda åtgärd.
 Ägare: Byggmästare E Flodin.
 Avlopp: 1885 - . 1895-96 Kl III, lukt 10 c.

125. Hammarbygatan 1. Kv Åkern. 1896.

Besöktes genom personligt besök vid arbetarbostadsunders. 1896. (Key-Åberg.)
 Omdöme: Exempel på gammalt dåligt trähus eller näste med av rättor söndergnagda golv, trasiga tapeter och fönster samt dåliga spisar.
 Avlopp: 1885 avl.ledning finans ej. 1895-96 -.

126. Hammarbygatan 2. Kv Grindsbruk. 1879.

Denna adress upptagen i årsberättelsen bland en rad andra adresser vilka ges som exempel på dåliga bostäder mot vilka h.pol. ingripit.
 Avlopp: 1885 -. 1895-96 Kl VI.

127. Hamngatan 3 A. Kv Styrpinnen. 1886.

Klagomål från kanslist H W Regnholm över svår fukt i bostad om 2 rum o kök. Vid besiktning noterades att lägenheten låg mot en helt kringbyggd gård, att alla fönster vette mot norr vilket gjorde att ett domestikrum var alldeles mörkt. Skönt och kallt i lägenheten. Golven låg ett par tum lägre än markytan. I ett brev från värden framhölls att fukten ej kunde komma från gården som låg högt. Däremot kunde brister finnas i brandmuren. Värden villig att reparera men framhöll samtidigt att hyresgästen, som förnyat sitt kontrakt var ovillig att vädra. Beslut i HVN: Ingen åtgärd p.g.a vad hyresvärden meddelat.
 Ägare: Värdshusidkare: M Davidsson.

Avlopp: 1885 Kl II, 1895-96 Kl I.

Hamngatan 16 se nr 166 Kv Hästen.

128. Hantverkargatan 11. Kv Bryggaren. 1889.

Klagomål över fuktig bostad. Ej så svår att den föranled e åtgärd från HVN.
 Klaganden, sadelmakare C J Pettersson.
 Avlopp: 1885 Kl IV, öppen rännsten ca 30 m. 1895-96 Kl III, IV, lukt 2 c, öppen rännsten ca 84 m .!

129. Hantverkargatan 16 C. Kv Valnöten. 1887 1888.

Klagomål över osund bostad. Vid besiktning befanns tapeterna innehålla arsenik. Ärendet avskrevs eftersom tapeterna hade avlägsnats. 1888 behandlades, 20 jan., ett klagomål över fuktig bostad inom denna egendom. S.insp. rapporterade att rummen fuktade mycket starkt och kunde anses hälsovådliga. De i lägenheten boende såg sjuka ut. Värden tidigare lovat klaganden en torr lägenhet högre upp i huset men återtagit löftet. Värden som var närvarande/vid ^{genom lagsa ombud} sammanträdet framhöll att fukten berodde på hyresgästens vanskötsel.

P.g.a s.insp.s rekommendationer beslöt HVN att med stöd av § 13 i Hälsovårdsstadgan, ålägga värden vid vite om 50:- att till 4 febr. utrymma lägenheten samt förbjöd honom vid enahanda vite att åter hyra ut rummen förrän de uttorkats och reparerats.

Ägare: Husägare O G Åberg.

Avlopp: 1885 Kl II, 1895-96 Kl II, lukt 1 b.

130. Hantverkargatan 18 (även adr. Agnegatan 2). Kv Valnöten. 1887.

Klagomål över osund bostad. Avskrevs, ej så svårt att HVN kunde ingripa.
 Avlopp: 1885 Kl II, 1895-96 Kl II, III.

131. Hantverkargatan 23 (även adr. Kungsholmstorg 5) Kv Bergamoträdet. 1886.

Klagomål över osund bostad, 2 rum o kök. Bristfälligheterna avhjälpna varför ärendet avskrevs.

Avlopp: 1885 Kl III, h.gästen känt lukt av kloakgas i köket. 1895-96 Kl III, lukt 1 c.

132. Hantverkargatan 24 E. Kv Morellträdet. 1888.

Klagomål över fuktig bostad. Då det kunde förmodas att fukten skulle upphöra

under den varmare årstiden beslöt HVN att någon åtgärd ej skulle vidtas.
Avlopp: 1885 Kl IV, 1895-96 II, III.

133. Hantverkargatan 28, 26. Kv Bergsfallet. 1879.

Upptaget i h.inspektionens anteckn.bok för dåliga bostäder 1879. S.pol. anmärkte att vicevärden, poliskonstapeln Bodén hyrde ut ett lusthus till bostäder. Halva huset hyrdes av arbetskarlen K C E Lindersson. Hyra 96:-/året. Andra hälften hyrdes av en änka. Åtgärder anges ej. Ägare (enl. adr.kal.-80) Kontorsskrivare C F Palmborgs sterbhus.
Avlopp: 1885 Kl VI, 1895-96 - tomten obebyggd.

134. Hantverkargatan 33 C respektive D. 1879, 1890, 1893. Kv Göken.

Denna adress, ingång D är medtagen bland de adresser i årsb.-79 som ges som exempel på fastigheter innehållande dåliga bostäder. Inom parentes anges att ett träskjul utan eldstad uthyrts.

Avlopp: 1885 Kl VI, 1895-96 Kl VI.

1890 förekommer klagomål på en fuktig bostad i uppgång C. Föranledde ingen åtgärd från HVNs sida, då åtgärder redan vidtagits för att undanröja fukten.

Vid HVNs sammanträde den 17 jan. -93 behandlades på nytt ett klagomål över fuktig bostad, samma hus som ovan. Klaganden var handlanden C A Carasson. S.insp. rapporterade följande: Huset var en liten envåningsbyggnad av trä som vilade direkt på marken och låg utmed en nedschaktning av gatan. Det inrymde 2 rum o kök och 2 butiker. Golvet låg något lägre än markytan vid gatusidan men i jämnhöjd med gårdsplanet. Betydande fuktluft kändes i det större rummet - i det mindre ingen lukt av fukt. Köksspisens rykte in. Huset var uppfört av plank och husets väggar därför mycket tunna vilket naturligtvis bidrog till att lägenheten var kall. Till fukten bidrog kanske också något att huset låg under markytan. S.insp. påminner om att klagomål anfördes mot samma lägenhet för 3 år sedan. P.g.a detta borde ägaren förbjudas hyra ut rummen åtminstone under tiden 1 okt - 1 apr. S.insp. hade gjort ytterligare utredning betr. detta hus och inkom därför med ännu ett utlåtande: Huset var av rätt hög ålder. Gatans profil utanför huset hade tydligen ändrats så att den kommit att ligga högre än husgrunden. Klaganden hade nu avflyttat varför ärendet torde avskrivas, men enl. s.insp. skulle det inte dröja länge förrän en ny hyresgäst inkom klagan över fukt. Därför borde ärendet remitteras till Drätselnämnden för en utredning huruvida staden kunde göra något som hindrade dagvattnet att rinna ner på tomtens och tränga in i husgrunden. HVN beslöt att sända utdrag av protokollet till byggnadsnämnden med begäran att denna skulle yttra sig om något kunde göras. Uppgifter om ärendets fortsatta behandling förekommer ej i HVNs protokoll.

Ägare: (1891) Lumphandlare J Andersson. Hantv.gata 33 C.

Avlopp: 1885 vattenledn. på gården. 1895-96 öppen rännsten 3 m, övr.uppg.sak

135. Hantverkargatan 37 och 39. Kv Göken. 1879.

Upptaget i h.inspektionens anteckn.bok över dåliga bostäder 1879. S.pol. anmärkte att Firma Åbom, Fasthman & Östberg uthyrde till bostad ett hus vid sjökanten vid Jaktvarfsgränden. Huset hade tidigare använts till lump-sorteringsmagasin. I rummet eller vinden, ca 63 m² stort, med 6 fönster vars rutor till större delen var spräckta eller utslagna och ersatta med förhängda bastmattor, trasor o dyl., bodde 5 familjer + 1 mansperson = 18 pers., varav 7 var minderåriga barn (2 under 1 år). Vinden hyrdes av arbetskarlen C A Fromell. Hyra 120:-/år. Till uppvärmning användes kamin. Åtgärder anges Ägare: Firma Åbom, Fasthman & Östberg. (enl.adr.kal. -80 AB Palmerantz & Co.)
Avlopp: 1885 nr 37 Kl IV, nr 39 vattenledn. gården. 1895-96 Fabrikstomt.

136. Hjärnegatan ?. Kv - . 1891.

Klagomål från dels järnarbetaren H Rosengren över fuktig bostad och dels från Järnarbetaren A F Törngren över osund bostad. Klagomålen föranledde ingen åtgärd från HVNs sida.

Avlopp: -

137. Holländargatan 9. Kv Islandet. 1895.

Klagomål över sanitära förhållanden enl. polisrapport. Föranledde ingen åtgärd
Avlopp: 1885 - . 1895-96 - .

138. Holländargatan 13. Kv Islandet. 1879.

Upptaget i Hälsovårdsinsp:s anteckn.bok över dåliga bostäder 1879.

Den 24 april anmärkte s.pol. att trädgårdsmästare C J Friberg uthyrde:

1) 1 rum n.b. ca 28 m², 2 fönster, öppen spis. Hyrdes av snickaren Kåkström m. familj - 2 pers. + 2 pers. inneboende = 4 pers. Hyra 260:--/år.

2) 1 rum, förenat med föregående, ca 12.50 m², 1 fönster, utan eldstad.

Utförligare beskrivning saknas, åtgärder anges ej.

Ägare: Enl. adr.kal. -80, Ankefru J. Orsbahr, Vård enl.ovanst. Trädg.mästare C J Friberg.

Avlopp: 1885 Kl II, IV, lukt av kloakgas enl. en hyresgäst i ett kök.

1895-96 Kl II, IV, lukt av kloakgas l d.

139. Holländaregatan 18. Kv Ångermanland. 1886.

Klagomål över fuktig bostad. Enl. s.insp. berodde fukten delvis på vanskötsel. Ingen åtgärd från HVNs sida.

Avlopp: 1885 - . 1895-96 Kl V, öppen rännsten ca 25 m.

140. Holländargatan 27. Kv Kungsbacken. 1884.

Klagomål från änkefru Wahlman över en fuktig bostad och anhållan om besiktning inkom den 3 dec. -83. Ärendet behandlades i HVN den 11 jan. -84.

S.insp. rapporterade följande: De tre rummen mer eller mindre fuktiga, väggarna beklädda med mögel, fukten var särskilt svår i ett hörnrum där ytterväggarnas tapeter var så mögelklädda att de kunde urskiljas endast fläckvis. Vid besiktningstillfället eldades i kakelugnen men luften kändes ändå rå och obeboelig. Såsom ett till besiktningens ansökan fogat intyg visade, så led hyresgästens hälsa men av fukten. Lägenheten belägen n.b. i ett hus som uppfördes vintern 1882-83. Det efterbesiktigades i maj 1883. Husägaren hade förklarat att han på inga villkor efterskänkte kontraktsfordringarna.

P.g.a detta yrkade s.insp. på att ägaren skulle åläggas att utrymma lägenheten. Ägaren närvarande vid sammanträdet och överlämnade ett skriftligt anförande för att bemöta beskyllningarna. Detta gick i huvudsak ut på att änkefru Wahlman miss.ött lägenheten, ej rättat sig efter de råd och anvisningar för eldning och vädring som hon fått, att hon inte mottagit en erbjuden kamin därför att värden ej gick med på att betala bränslet, antydningar om att Wahlman klagade för att få nedsatt hyra, samt att han (ägaren) skött om eldning och vädring i alla husets lägenheter från april fram till inflytt.

Ägaren, byggmästaren H Wahlén bifogade även två intyg, det ena underskrivet av en bokhållare och en verkmästar och betygande att huset uppförts med omsorg och av det bästa material, det andra underskrivet av två hyresgäster från samma hus n.b. intygande att deras lägenheter var sunda och fuktfria samt att fukten i den överklagade lägenheten måste ha uppkommit genom vanskötsel. Förutom dessa skriftliga protester, upplyste ägaren om att klaganden inte betalt den innevarande kvartalshyran samt att hon, mot kontraktets bestämmelser, inhyst främmande personer i lägenheten. Några kommentarer till ägarens protester: Påståendena i den skriftliga inlagen inte på något sätt verifierade. De två bifogade intygen är skrivna med samma handstil som det skriftliga anförandet varför de troligen formulerats av byggmästare W. själv och sedan förelagts hans anställda respektive hyresgäster för underskrift. Betr. påståendet att hyresgästen inhyst främmande personer så uppges inte om detta varit mot betalning eller om det gällt klagandens gäster.

HVN beslöt att med stöd av § 13. mom. 1 i Hälsovårdsstadgan ålägga ägaren att vid vite av 100:-- till den 1 febr. utrymma den ifrågavarande lägenheten och att vid samma vite förbjuda honom att hyra ut rummen på nytt förrän det genom besiktning av s.insp. blivit bevisat att lägenheten satts i sådant skick att den kunde bebos förutan men för hälsan.

Vid sammanträde den 7 mars upplyste s.insp. om att lägenheten blivit uttorkad och reparerad så att den utan våda för hälsan kunde bebos. HVN fann det därför skäligt att medge uthyrning av lägenheten från den 1 april.

140. Holländargatan 32. Kv Luftspringaren. 1890.

Klagomål över fuktig och osund bostad. Husvärden lovat reparera. Ingen annan åtgärd från HVNs sida än att h.pol. skulle övervaka att reparationerna utföras.

Avlopp: 1885 - , 1895-96 Kl III, lukt av kloakgas 10 c, öppen rännsten ca 10 m

141. Holländarevägen 3. Kv Helgan större. 1879.

Upptagen i h.insp:s anteckn.bok över dåliga bostäder 1879.

S.pol. anmärkte den 24 april på att en i hög grad bristfällig lägenhet, 1 rum o kök, ca 13 m², 3 fönster åt gården, med eldstad men osunt och fuktigt. Hyrdes av arbetskarlen Håll med fam. 7 pers samt 4 inneboende = 11 pers. Familjen hade 5 minderåriga barn av vilka flera var sjuka.

Åtgärder anges ej. Hyra 450:-/år.

Ägare: Skräddare A M Adling.

Avlopp: 1885 - , 1895-96 Kl VI.

142. Holländarevägen 6. Kv Fatbursholmen mindre. 1879.

H.insp:s anteckn.bok 1879. S.pol. anmärkte den 24 april att följande bristfälliga rum utlyrdes:

1) Rum n.b. ca 10 m², ett fönster o öppen spis, Hyrdes av arbetaren Berg m. fam. 4 pers. + 2 inneboende = 6 pers. Hyra 96:-/år.

2) Rum n.b. drygt 17 m², ett fönster o öppen spis men i övrigt i högsta grad bristfälligt och osunt. Hyrdes av änkan Pettersson m fam. 3 pers. + 6 inneboende = 9 pers. Hyra 96:-/år.

Åtgärder anges ej.

Ägare: enl. adr. kal. -80 Grosshandlare C G Söderström, hyresvärd enl. ovan Trädgårdsmästare Gartz.

Avlopp: 1885 - , 1895-96 - .

144. Lilla Hoparegränd 6. Kv Luna 1893.

Besöktes i samband med HVNs bostadsunders. -93.

Omdöme: Egendomen tidigare av sämsta beskaffenhet. Användes till "hotell." Detta år ny ägare, reparerat, varefter snyggt, ej överbefolkat, rena bäddar.

Avlopp: 1885 Vattenledn. på gården. 1895-96 Kl III.

145. Stora Hoparegränd 5. Kv Castor. 1893.

HVN:s bostadsunders 1893. Omdöme: Lägenheterna utan anmärkn. Bristfälliga utv.

Avlopp: 1885 Vattenledn. finnes ej. 1895-96 Vatten- och avloppsledn. saknas i huset. Uppges ej om finnes på gården.

146. Hornsgatan 9. Kv Jupiter mindre. 1895.

Klagomål den 19 april, från skomakaren A Aurén över fuktiga rum (butik o ett rum). Ingen åtgärd från HVNs sida.

Avlopp: 1885 - , 1895-96 Kl I, några bristfälliga sl sktrattar.

147. Hornsgatan 14. Kv Overkikaren. 1888.

Klagomål p.g.a att arsenik använts för avlägsnande av ohyra. Bekräftat av HVNs kemist efter gjord analys. Ingen åtgärd från HVNs sida då väggarna blivit rengjorda på husägarens bekostnad.

Avlopp: 1885 Kl III, 1895-96 Kl IV.

148. Hornsgatan 50. Kv Ormen mindre. 1881.

Klagomål över dålig lukt från en källare. Klaganden, källarmästare C W Bändström, nyrdde en bostad om 7 rum 1 tr. S.insp. upplyste om att en grönsaksmånglerska hade sitt upplag av rotfrukter o grönsaker i den ifrågavaarande källaren och att lukten sannolikt härrörde från gammalt avfall. S.insp. föreskrev grundlig vädring och rengöring samt uppmaning till husägaren att se till att i framtiden inga sådana ämnen fick förvaras i källaren, vilka kunde ge upphov till elak lukt eller vålla men eller obehag. Vid HVNs sammanträde 7 jan. framkom att besväret avhjälppts varför ingen åtgär. Avlopp: 1885 Kl IV. Lukt av kloakgas i flera kök enl. både besiktn.männen och hyresgästerna. 1895-96 Kl II, III.

149. Hornsgatan 55. Kv Lullvaden andra. 1882. 1879.

Vid HVNs sammanträde den 27 okt. rapporterade s.insp. att ett rum i ett gammalt stall med tunna brädvägar uthyrdes till gasarbetaren A Larsson med hustru och två barn. HVN beslöt att vid vite om 75:- förbjuda uthyrandet av detta rum till bostad.

Redan 1879 hade s.pol. anmärkt att detta rum uthyrdes av Hustru E C Witzén till bostad. Rummet saknade eldstad. H.insp:s anteckn.bok, dåliga bostäder. Avloppen i denna egendom: 1885 Kl IV, 1895-96 Kl III.

114
150. Hornsgatan 61. Kv Mullvaden andra. 1882.

Klagomål över fuktig bostad i nytt hus. HVN vidtog ingen åtgärd då fukten väntades avta under sommaren.

Avlopp: 1885 Kl III. 1895-96 Kl III.

151 Hornsgatan 80. Kv Uven större. 1882.

Klagomål över fuktig bostad. Bostaden mycket fuktig men HVN vidtog ingen åtgärd då lägenheten redan utrymts.

Avlopp: 1885 Kl III. 1895-96 Kl III.

152. Hornsgatan 92. Kv Uven större. 1891.

Klagomål från bagaren E Lindström över besvärande rök från fabrikskorsten. Ingen åtgärd från HVNs sida.

Avlopp: 1885 Kl IV, öppen rännsten drygt 1 m. 1895-96 -.

153. Hornsgatan 96. Kv Uven större. 1884.

Klagomål över fuktig bostad om lrum o kök. Ingen åtgärd från HVNs sida då en kamin insatts och den värsta fukten avhjälpd.

Avlopp: 1885 Kl III, öppen rännsten ca 2 m. 1895-96 Kl III, II.

154. Hornstullsgatan 22 (senare del av Brännkyrkagatan) Kv Ugglan större. 1879.

Upptagen i h.inspektionens anteckningsbok över dåliga b ostäder.

S.pol. anmärkte på att Muraren F F Pettersson och lantbrukaren G A Skog uthyrde 1 rum ca 14.50m² med 1 fönster och eldstad men i högsta grad osunt. Rummet hyrdes till arbetskarlen Svensson med fam. 7 pers. + 2 pers. inneboende = 9 pers. Hyra 240:-/år.

Ägare: enl.adr.kal. -80 Skräddare J A Gistedt, ansvariga enl. ovan Muraren Pettersson o Lantbrukaren Skog.

Avlopp: 1885 - . 1895-96 -.

155. Hornstullsgatan 23 (senare del av Brännkyrkagatan, även adr. Bellmangatan 16) Kv Ormen mindre. 1888.

Klagomål över osund bostad. Ingen åtgärd från HVNs sida då klaganden flyttat.

Avlopp: 1885 Kl III, 1895-96 - .

156. Hornstullsgatan 24 (senare del av Brännkyrkagatan, även adr. Uglegränd 3.) Kv Ugglan större. 1879.

Omnämnt i HVNs årsb. -79 som en av de egendomar h.pol. besökt och riktat anmärkningar mot. Övriga uppgifter saknas.

Avlopp: 1885 - . 1895-96 - .

157. Hornstullsgatan 30 B (senare del av Brännkyrkag.) Kv Kattryggen. 1886.

Klagomål över lukt från "gasoljebutik" belägen under klagandens bostad. Vid besikt. ej känts någon särskild lukt. Klaganden flyttat utan värdens medgivande. Ingen åtgärd från HVNs sida.

Avlopp: 1885 Kl I. 1895-96 - .

158. Hornstullsgatan 79 (senare del av Brännkyrkagatan) Kv Sägen ? 1884

Klagomål från snickaren J A Brant över fuktig bostad 1 rum o kök. S.insp. upplyste att klagomålen var befogade, dock hade förhållandena förbättrats något (17 mars) och under den kommande våren torde besvären ytterligare avta. Ingen åtgärd från HVNs sida.

Avlopp: 1885 Kl III, 1895-96 - .

Humlegårdsgatan, Norra -, Södra el. Stora -, Vestra -, Östra - .:

Norra Humlegårdsgatan namnändr. se Karlavägen

Södra eller Stora Humlegårdsgatan namnändr. Humlegårdsgatan se nedan.

Vestra Humlegårdsgatan namnändr. t. Engelbrektsgatan, se dock nedan under Vestra Humlegårdsg.

Östra Humlegårdsgatan, namnändr. till Brahegatan, se d. ord.

159. Humlegårdsgatan 10 (f. d. Södra el Stora Humleg.g.) Kv Repslagaren 1892.

Brandsynemännen inom Ladugårdslands församling hade till HVN rapporterat om en bristfällig lägenhet med ovanst. adress. S.insp. upplyste om att lägenheten senare blivit reparerad och befann sig i ett synnerligen gott skick, varför HVN beslöt att inte vidta någon åtgärd.

Avlopp: 1885 Kl IV, kloakgas märkts av både hyresgäster o besiktn.män.
1895-96 Kl III, IV, lukt 2 d.

160. Humlegårdsgatan 13 & 15 (namnändr. se nr 159) Kv Sperlingens backe. 1886.

Klagomål över dålig lukt, dels från stall, dels från ångmaskiner o skorstenar. Ingen åtgärd från HVNs sida då olägenheterna redan åtgärdats.

Avlopp: 1885 Kl II, III. 1895-96 Kl IV lukt 2 d.

161. Humlegårdsgatan 14 & 16. (namnändr. se nr 159) Kv Squalberget. 1892.

Klagomål från arbetaren F A Lindblom över fuktig bostad. S.insp. upplyste om att klagomålen var obefogade. Ingen åtgärd från HVNs sida.

Avlopp: 1885 Kl III. 1895-96 Kl III, lukt 2 c.

162. Humlegårdsgatan 24 (namnändr. se nr 159) även adr. Sturegatan 10.

Kv Humlegården. 1892.

Klagomål över avträdeslukt, 8 aug. Ingen åtgärd från HVNs sida.

Avlopp: 1885 Kl III. 1895-96 Kl III, IV, lukt, kloakgas 1 c, 2d.

Norra Humlegårdsg. se Karlavägen.

163. Westra Humlegårdsgatan 7 (senare namnändr. t. Engelbrektsg.) Kv Norrtelje. 1884

Klagomål över fuktig bostad 5 rum o kök, bebott av 2 pers. Ingen åtgärd från HVNs sida då fukten i huset, som var två år, komme att försvagas enl. s.insp.

Avlopp: 1885 Kl III. 1895-96 Kl I, II. Se även nedan W Humleg.g nr 13.

164. Westra Humlegårdsgatan 13 (senare namnändr. t. Engelbrektsg)

Kv Norrtelje. 1880.

I årsb. 1880 från HVN, citeras en tabell från distr.läkarens rapport för Ladugårdslands västra distr. Bland en rad andra egendomar omnämns W. Humlegårdsgatan 7 och 13 som exempel på hus där trångboddhet och inneboendesystemet var förhärskande såsom en följd av höga hyror.

I tabellen uppges lufttrymten i kubikfot per person, antal inneboende, hyra mm. Det uppges dock inte om det rör sig om medeltal för respektive egendomar eller om ett rum från varje fastighet tagits som exempel. För W. Humlegårdsgatan nr 7 uppges antalet inboende till 6, hyran 210/år, med andel i kök. För nr 13 uppges 7 inneboende, hyra 150:-/år, utan andel i kök. Förhållandena i nr 13 är sämre eftersom där saknas tillgång till kök samt kubikfoten lufttrymd per person uppges vara ca en tredjedel mindre än i nr 7. Nr 7 revs troligen någon gång i början på 80-talet eftersom s.insp. 1884 upplyser om att där finns ett tvåårs gammalt hus (se ovan nr 163)

Ägare: Änka H M Asker och Mamsell M J Asker. W Humleg.g. nr 13.

Avlopp: 1885 Kl VI. 1895-96 Kl II.

165. Westra Humlegårdsgatan 33 (senare namnändr. till Engelbrektsg)

Kv Näktergalen. 1884.

Klagomål över lukt från gasolja. Ärendet avskrevs då olägenheterna avhjälpes.

Avlopp: 1885 Kl II. 1895-96 Kl II.

Östra Humlegårdsgatan namnändr. se Brahegatan.

166. Hamngatan 16. Kv Hästen. 1892.

Byggnadsnämnden hade till HVN remitterat en ansökan från en stallmästare Sager, att i ett hus med ovanst. adress få inrätta ett portvaktsrum trots

att golvytan komme att ligga under markyta och höjden understiga 3 m. B.nämnden önskade veta om sanitära olägenheter skulle kunna uppstå. 1:se stadsläkaren hade undersökt fallet och svarade att man kunde bifalla ansökan och göra ett undantag från gällande bestämmelser vilka stadgade att golvet i boningsrum skulle ligga minst 1 fot (ca 3 dm) över markytan. En orsak till att man kunde göra ett undantag var att det i detta fall rörde sig om en ombyggnad av ett gammalt hus och inte om nybyggnad. Övriga anordningar var mycket tillfredsställande - rummet fick tillräckligt dagsljus, även om golvet komme att ligga under markyta så var ändå höjden över grundvattennivån så stor att olägenheter av fukt inte behövde befaras. HVN beslöt svara b.nämnden att den för sin del kunde bifalla ansökan då någon hälsofara inte tycktes föreligga.

Ägare: Stallmästare Sager
 Avlopp: 1885 - , 1895-96 -.

167. Högbergsgatan 52. Kv Nederland mindre. 1889.

Vid HVNs sammanträde den 18 okt. behandlades en promemoria från b.nämnden vilken underrättade om att då b.nämnden den 27 sept. slutbesiktigat ovanst. nybyggda hus så hade åtskilliga lägenheter, vilka redan var bebodda, varit i hög grad besvärade av fukt. S.insp. hade den 14 okt. besiktigat rummen och yttrade att rummen åt gatan vid besöket kändes rätt fukt fria medan i rummen in på gården, yttermurarna kändes fuktiga. Emellertid vädrades vid denna årtid ganska flitigt och fukten var för tillfället inte så svår att HVN kunde ingripa. P.g.a s.insp:s yttrande beslöt HVN att inte ingripa men däremot låta hälsopolisen övervaka förhållandena framöver. Den 29 nov. behandlades ett klagomål från snickaren S Österling. S.insp. upplyste om att Österling med värdens medgivande fått flytta, varför HVN inte vidtog någon åtgärd. Klagomålen gällde osund bostad.

Ägare: Husägare C J Carlsson
 Avlopp: 1885 - , 1895-96 Kl II.

168. Högbergsgatan 54 (f.d. Maria Högbergsg.) Nederland mindre. 1882.

Klagomål vilka inte föranledde någon åtgärd.

Avlopp: 1885 - , 1895-96 - .

169. Högbergsgatan 58 B (f.d. Maria Högbergsgatan) Kv Fatbursbrunnen. 1883.

Klagomål över fuktig lägenhet i nybyggt hus åtföljt av läkarintyg som bekräftade att bostaden var ohälsosam. Ärendet avskrevs emellertid då ägaren gav sin tillåtelse att klaganden fick flytta.

Ägare: enl. HVNs prot. Arkitekt Cederström, enl. adr.kal. Byggnadsföreningen Memphis.

Avlopp: 1885 - , 1895-96 Kl III, lukt 4 c.

170. Hötorget 14. 1. (även adr. Oxtorgsgatan 18) 1893. Kv Hästhuvudet.

Besiktigades i samband med HVNs bostadsundersökning 1893. Ömdöme: Fastigheten hade reparerats och förbättrats under det gångna året. Avträden och rännstenar förbättrade, lägenheterna oklanderliga. Ingen annan anmärkning än att huset var gammalt.

Avlopp: 1885 -, 1895-96 Kl III.

171. Ingemarshof 3. (även adr. Roslagsgatan 34) Kv Staren 1896.

Undersöktes genom personligt besök vid arb.bost.unders. 1896 (key-Åberg) Omnämns som en dålig och överbefolkad fastighet.

Ägare: C Abenius, major.
 Avlopp 1885 - , 1895-96 Kl V.

Ingemarshof, onummerade hus vid Roslagstullgatan (senare Roslagsgatan). 1884.

av Ingemar el. eckasinen. I årsb. 1884 citeras distr.läkarens doktor Casséns rapport. I citatet omnämns Ingemarshof som exempel på sjukdomsalstrande halvfärdiga, nya hus som redan beboddes, "där fattiga hantverkare och arbetare inhyst sig med familjer och varest man nu på vintern knappt kan öppna en dörr eller ett fönster, och där den råa ångan av murbruk slår en i näsan vid inträdet,

och där vattnet rinner längs väggarna. Flera fall av lunginflammation hava också redan inträffat för att inte tala om de reumatiska åkommorna."

173. Ivarssons gränd 7. Kv Trojenborg. 1880.

Finns medtagen i den tabell ur distriktläkarrapporten för året som citeras i årsb. 1880. Tabellen tar upp fastigheter som är överbefolkade och har många inneboend. För I.gr. 7 omnämns 2 rum med 4 resp. 5 inneboende, hyra 240:- och 250:-, bäg e rummen med del i kök. Dessa rum har nästintill högsta hyra av de 29 rum tabellem upptar. De är också relativt stora.

Ägare: enl.adr.kal. Bolaget Fjortonmannaförbundet.
Avlopp: 1885 Kl VI, öppen rännsten 18 m. 1895-96 - , öppen rännsten ca 13 m.

174. Ivarssons gränd 9. Kv Trojenborg. 1880.

Se nr 173. Ett mindre rum, hyra 100:- utan del i kök, 3 inneboende. Liksom nr 7 ej bland de mest överbefolkade.

Ägare: enl. adr. kal. Postvaktmästare J F Carlsson.
Avlopp: 1885 Kl III, öppen rännsten ca 15 m. 1895-96 Kl III, öppen rännsten ca

175. Jakobsbergsgatan 9. Kv Qvasten. 1892-1886. Även adress Morrlandsg. 36-38.

Klagomål över fuktig bostad. Ingen åtgärd p.g.a. s.insp:s utlåtande.

Avlopp: 1885 - , 1895-96 Kl III.
Från samma lägenhet inkom klagomål även år 1886. Inte heller då ledde klagomålen till någon åtgärd då bristfälligheterna hade reparerats.

176. Jakobsbergsgatan 19 B. Kv Oxen. 1891.

Klagomål över osund bostad från skomakaren A R Rundberg. Ingen åtgärd.

Avlopp: 1885 Kl III, IV, öppen rännsten ca 1.80 m. 1895-96 Kl II, III.

177. Jakobsbergsgatan 22. Kv Jericho. 1880.

Klagomål över buller från ett angränsande kvarnverk. Intyg från flera hyregäster. HVN beslöt att ej vidta någon åtgärd då man ansåg att Hälsovårdsstadgans §16. mom. 4. ej ägde tillämplighet på detta fall.
Klagandena framhöll att kvarnverket gick även nattetid.

Avlopp: 1885 Kl III, öppen rännsten ca 9 m. 1895-96 Kl III, IV.

178. Jerntorget 38. Kv Trivia. 1893. Även adr. Prestgatan 84.

Undersöktes i samband med h.pol:s bostadsunders. 1893. Omdöme: Stor egen- dom med många lägenheter, i allmänhet utan anmärkning. I tre lägenheter inhystes logerare, nämligen 7 st i ett rum om 30 m², hyrd av änkan A. Lennstran, 2 st i ett kök i en lägenhet bestående av rum o kök, hyrd av en kvinnsperson M Karlsson samt i ett rum hos ogifta I Andersson. Den sistnämnda lägenheten lämnade mycket övrigt att önska men då värdinnan lovat bättring, torde saken få bero. ! Avträdesförhållandena dåliga.

I arbetarbostadsunders. 1896 (Key-Åberg) omnämns kvarteret Trivia som ett arbetarkvarter par preference.

Ägare: Kapten H A Schultz.
Avlopp: 1885 Kl II, 1895-96 - .

179. Johannesgatan (f.d. Johannes Östra Kyrkogata) 1?B Kv - . 1889.
Ingen åtgärd från HVNs sida då lägenheten obebodd.
Avlopp: ---

180. Johannesgatan 8. Kv Torkan. 1892.

Klagomål över fuktig bostad. Ingen åtgärd p.g.a s.insp:s bedömning.

Avlopp: 1885 Kl III, IV, Öppen rännsten ca 30 m. 1895-96 Kl III, IV, lukt 1c,2

181. Jungfrugatan 13. Kv Jungfrun. 1893.

Undersöktes i samband med h.pol. bostadsundersökning 1893. Omdöme: Rätt stort hus med många smålägenheter och mycket folk. Överbefolkning kunde ej märkas. Avträdena dåliga.

Avlopp: 1885 Kl III,IV lukt av kloakgas inågot kök. 1895-96 Kl III,IV,Lukt 2c.

182. Jungfrugatan 15. Kv Jungfrun. 1890.

Klagomål över osund bostad. Ingen åtgärd då bristfälligheterna avhjälpes.
Avlopp: 1885 Kl III, öppen rännsten ca 12 m, vatten o kloak på gården.
1895-96 Kl III.

183. Jungfrugatan 26. Kv Brandmästaren. 1885.

Klagomål från en hyresgäst och ansökan om besiktning med anledning av att husets källare var vattenfyllda. Enl. klaganden olidlig stank och o-hälsosamt. Värden ej reagerat på tillsägning. Vid HVN:s sammanträde den 19 juni upplyste s.insp. om att samtliga källare var vattenfyllda. Kloak fanns i gatan men sades ligga högre än källaren nivå. Någon dålig lukt eller stank kändes inte, däremot var luften fuktig isynnerhet på n.b. men ej så att hyresgästerna beklagade sig. Olägenheterna skulle avhjälpas genom en större kloak vid Kommendörsgatan. P.g.a. detta ingen åtgärd.

Ägare: Plåtslagare O H Bergqvist.
Avlopp: 1885 - . 1895-96 - .

184. Jungfrugatan 30. Kv Brännaren. 1888. 1889.

Den 22 nov. ⁻⁸⁸ inkom klagomål över fuktig bostad. Lägenheten som bestod av 3 rum o kök var enl. klaganden så fuktig att han och hans familj kände sig sjuka därav. Vid sammanträde den 30 nov rapporterade s.insp. att lägenheten fuktade betydligt trots eldning och vädring. Ytterväggarna och i synnerhet alla hörn var mögelklädda, skodon i klädeskontoren var gröna av mögel. Luften kändes unken och obehaglig. Även övriga lägenheter i huset fuktade, dock inte lika mycket som denna. Enligt s.insp:s rekommendation beslöt HVN att ålägga ägaren att vid vite om 100:- före årets utgång låta utrymma lägenheten samt förbjöd honom vid enahanda vite att hyra ut den på nytt före det att den blivit uttorkad samt godkänd av HVN.

Den 5 april 1889 vitsordade s.insp. att lägenheten var uttorkad vaför inget hinder för uthyrning längre rådde.

Den 11 jan. 1889 inkom ett klagomål över fuktig bostad i samma hus. Ärendet avskrevs då fukten bedömdes ej vara så svår att HVN kunde ingripa.

Ägare; Fru G C C Palmberg enl adr.kal. Enl. HVN:s prot. Byggnästare S Palmberg.
Avlopp: 1885 - . 1895-96 Kl II, III.

185. Kammakargatan 18. Kv Rosenbusken. 1879.

Omnämns i HVN:s årsb. -79 som en av de fastigheter innehållande dåliga bostäder, vilka s.pol. riktat anmärkningar mot.

Avlopp: 1885 Kl II. 1895-96 Kl II.

186. Kammakargatan 44. Kv Vingrån. 1882. 1883. 1886. 1893.

Omnämns i en i årsb. -82 citerad distr.läkarrapport som ett eländigt kyffe, en träkoja utgörande bostäder för fattiga hantverkare, skräddare m.fl. 1883 klagade en grosshandlare Helsing, ägare till egendomen Drottninggatan 81 B, vilken gränsade till Kammakargatan 44, över att avdunstningar och lukt av eldfarliga oljor trängde in i hans egendom från en lampbod i den senare nämnda egendomen. Enligt s.insp. kunde inga anmärkningar göras varken mot förvaringssättet eller förvaringsplatsen av oljorna och ägaren till lampboden hade lagenligt anmält och fått tillstånd till sin hantering. Vid förfrågan hos hyresgästerna själva i Drottningg. 81 B framkom inte heller att någon särskild lukt märkts. HVN beslöt därför i enlighet med s.insp:s rekommendation att lämna klagomålet utan avseende. Det är möjligt att grosshandlaren Helsing klagomål grundade sig i något annat missnöje eller kanske i rädsla för eventuell eldfara.

I distriktsläkarens årsrapport 1886 (Adolf Fredriks södra distr.) omnämns Kammakargatan 44 som en bland flera ruskiga egendomar vilka utgjorde bostäder för Stockholms värsta proletariat.

Egendomen undersöktes 1893 i samband med h.polisens bostadsundersökning. Enligt denna rapport var de sammanhängande egendomarna Kammakargatan 44

119
och Drottninggatan 81 B tillsammans tagna mycket stora, gamla och dåliga, bebodda av nästan uteslutande arbetsfolk. Men lägenheterna syntes rätt bra underhållna och efter vad som kunde märkas ej i högre grad överbefolkade. De enda anmärkningarna som gjordes var mot att golvet 4 tr i den förstnämnda egendomen, var trasigt och att avträderna ej fullt tillfredsställande i den andra egendomen. Båge bristfälligheterna redan reparerade eller kom att åtgärdas.

Av dessa omdömen framgår att, antingen var HVNs och distriktläkarens bedömningsgrunder skiljaktiga eller också hade förbättringar åstadkommit mellan 1886 och 1893. Som synes nedan hade egendomen bytt ägare mellan dessa år:

Ägare: 1882-83 Ankefriherrinnan M Rudbeck. 1893 Kapten A Amundson.

Avlopp: 1885 Kl III, IV, kloakgaslukt i kök märkts av hyresgäster och besiktningsmännen. Några trasiga slasktrattar. 1895-96 Kl II, III, lukt 2c.

187. Kammakargatan 52. Kv Vingråen. 1890.

Klagomål över osund bostad. Ingen åtgärd då klaganden flyttat, o lägenheten reparerats.

Avlopp: 1885 Kl II, 1895-96 Kl III.

188. Kammakargatan 60 B. Kv Bergslagen. 1886. 1887. 1895.

Klagomål från strykerskan C Carlsson över osund bostad. Ärendet avskrevs då klaganden flyttat. (1886)

1887 inkom åter klagomål från hustru J C E Rydqvist. Även denna gång hade klaganden flyttat varför ärendet avskrevs.

Vid sammanträde i HVN den 15 mars 1895 behandlades ovanst. egendom på nytt. Till Kungl poliskammaren hade inkommit en rapport underskriven av en Jonatan Eklund. Yrke eller befattning anges ej. Rapporten remitterades till HVN för att denna skulle yttra sig i fallet. Rapporten innehåller följande upplysningar: Egendomens ägare hade begärt att en arbetskarl E J Jönsson Dahlqvist med hustru och 4 minderåriga barn skulle avhysas från sin bostad. Eftersom det var omöjligt för Dahlqvist att i en hast få ny bostad och hans hustru och två av barnen var sjuka och det fjärde barnet låg vid bröstet, hade distr. läkaren anmodats att besöka familjen och lämna intyg "om vådan av att kasta hela familjen ut på gatan under rådande starka köld för att möjligen därigenom kunna förmå Brehmer (ägaren) att återkalla sin begäran - allra helst som Dahlqvist erbjudit sig att kontant till Brehmer betala vad som återstod av hyran." Ägaren bevekades emellertid inte utan fordrade att avhysningen genast skulle äga rum. Den verkställdes också. Tre av barnen fördes till en barnkrubba, hustrun och dibarnet mottogs av en bekant. I det av distr. läkaren utfärdade sjukbetyget för hustrun förklarades enl. rapporten den ifrågavarande lägenheten vara "i hög grad otjänligt till människobostad och mera ägna sig till vedbod än att uthyras såsom boningsrum, särskilt under nu rådande brist på mindre lägenheter och enskilda rum då många nödgas att flytta in i ett rum hurudant det än må vara, blott man får tak över huvudet." Vidare sägs i rapporten att lägenheten låg i ett mindre trähus samt att samtliga på denna tomt uppförda träuckel syntes vara mer eller mindre fallfärdiga och otjänliga till människobostäder. Riktigheten av ovanstående karakteristik beträffande den anmälda bostaden bekräftas av det bifogade läkarbetyget. S. insp. lämnade efter besiktning följande upplysningar: Lägenheten, 1 rum o kök, låg i ett gammalt envånings trähus, rummet var mycket litet, endast 2 m i fyrkant, kallt. Köket var ung. dubbelt så stort, hade endast sekundär dager och även bara tunna brädvägar. Senast hade i köket bott 6 pers., man, hustru o 4 barn (den avhysta fam.). Rummet hade av denna familj uhyrts till 2 personer. Klart var att varken rummet eller köket med sina tunna brädvägar, dåliga uppvärmningsanordningar (tamin, spisel) samt dåliga hygieniska förhållanden åtminstone under den kalla årstiden föga lämpade sig till människobostad. P.g.a. detta ansåg s. insp. att lägenheten borde förbjudas till uthyrning.

Ägaren Brehmer var närvarande vid sammantr. och framförde att de föregående hyresgästerna blivit avhysta bl.a. på grund av att de inhyste andra personer till större antal än bostaden lämpligen kunde rymma. Lägenheten var uthyrd till annan person från 1 april samt beboddes för tillfället av 3 pers. Brehmer tillade att i frågavarande lägenhet inte var i sämre skick än en del andra till bostäder upplåtna lägenheter.

HVN beslöt, med stöd av § 13 mom 1 i Hälsovårdsstadgan, att vid vite av 150:- efter den första april, under vintermånaderna okt.-apr. förbjuda ägaren, mekanikern E F Brehmer, att uthyra lägenheten till bostad.

Brehmer överklagade beslutet, först hos Överståthållaren och efter avslag där förde han ärendet vidare till Kungl. Majt. där han också fick avslag. I sina besvär framhöll B. bl.a. att HVN för 8 - 10 år sedan besiktigt samma bostad och då inte vidtagit någon åtgärd. HVN framhöll i sitt yttrande till Konungen att denna besiktning ägde rum 1886, men att ärendet avskrevs då klaganden flyttat. Ägare: Mekaniker C F Brehmer. Avlopp: 1885 sakn. slaskr i kök. 1895-96 i m öppen rännsten. Vattenledn. stängd av värden. Kloak saknas 189. Kaplansbacken 6. Kv - . 1881.

Den 31 mars behandlades ett klagomål på en lägenhet med ovanst. adress. Sinsp. hade vid besiktning funnit följande. Lägenheten bestod av två vindsrum. Huset var gammalt och förfallet och de överklagade rummen var synnerligen bristfälliga. Taket, som när som helst såg ut att störta in, var otätt. I en mot yttertaket vetande vägg hade en lucka blivit bort-riven och så slarvigt återinsatt att stora springor fanns som "lämnade fritt spelrum åt vind och snö."

Värden kallades och infann sig vid sammantr. 8 april liksom klaganden maskinarbetaren J W Lindberg. Klaganden uppgav att han betalade i hyra 170:-/år samt att han tillsammans med egendomens övriga hyresgäster var skyldig att sköta renhållningen å gård och gata. Han bodde själv med hustru och barn i det yttre rummet och hade tidigare hyrt ut det inre rummet men då detta var så dåligt hade de inneboende nödgats flytta och detta rum stod för tillfället tomt.

Värden, snickaren J F Söderberg, förklarade att han sedan 15-20 år tillbaka hyrde egendomen av direktören för Serafimerlasarettet. Han hade själv i 15 år bebott den överkl. lägenheten och inte märkt någon olägenhet. Han med-gav dock att yttertaket var dåligt och förklarade sig villig att reparera detta till 1 maj samt i övrigt iståndsätta lägenheten. Klaganden förklarade att han ville bo kvar och skulle lämna tillträde till lägenheten för rep. HVN beslöt ålägga värden att till den 1 maj iståndsätta taket och lägenheten i övrigt vid äventyr att annars efter detta datum förbjudas att uthyra rummen.

Ägare: Serafimerlasarettet, vicevärd Snickare J F Söderberg.
Avlopp: 1885 Kl VI. 1895-96 - .

190. Kaplansbacken 15. Kv Timstenen. 1887.

Klagomål över osund bostad från skomakre Löfstånd. Klaganden flyttat varför ärendet avskrevs.
Avlopp: 1885 - . 1895-96 Kl II, III.

191. Karduansmakargatan 10. Kv Björnen. 1886.

Klagomål över dåliga slaskrör. Ärendet avskrevs då bristf.heten reparerats.
Avlopp: 1885 - . 1895-96 - .

192. Karduansmakargatan 94. Kv - . 1894.

Klagomål över dålig lukt från avträden. Vid besiktning befanns avtr. vara i ordning men framkom det att klaganden avhysts genom ö.ämbetets försorg till följd av obetald hyra. Lägenheten bestod av 3 rum o kök.
Avlopp: 1885 - . 1895-96 - .

193. Karlavägen 15 A. Kv Lönnen. 1889.

Klagomål över fuktig bostad från arbetskarlen C F Spångberg. S.insp upplyste att lägheten visserligen fuktade men ej i så hög grad att HVN kunde ingripa.
Ingen åtgärd.
Avlopp: 1885 - . 1895-96 Kl I, II.

194. Karlavägen 39. (f.d. Norra Humlegårdsg.) Kv Rudan mindre. 1882.

Distr.läkaren i Hadugårdslands västra distr.länmar följande beskrivning: (Efter citat i HVNs årsb. -82) "De fattiga användas icke heller så sällan såsom uttorkningsmedel i de nya husen och sedan de uppfyllt sitt ändamål flytta deras lyckligare lottade likar in. Så har förhållandet, för att blott nämna ett exempel, varit i N Humlegårdsgatan 39. Detta hus är inrett till

121
större våningar, men när huset var halvfärdigt, flyttade utfattiga personer dit, till vilka man fick vada genom de ännu utan färdigt golv varande men av stora spån- och grushögar täckta korridorerna, för att sedan inkomma i ett halvfärdigt rum med luften övermättad av vattenånga. Över en sådan bostads inflytande på hälsan göra betraktelserna sig själva."

Ägare: Byggmästare S Isaacsson.

Avlopp: 1885 - , 1895-96 Kl I, II.

195. Karlavägen 45 (f.d. Norra Humlegårdsg.) Kv Rapphönan. 1887.

Klagomål från dels en grosshandlare och vicekonsul och dels en ingeniör över lukt från ett lysoljeupplag. HVN beslöt att vid vite om 200:- förbjuda förvaring av lysolja i den berörda lokalen såvida inte åtgärder vidtogs för hindrande av luktsens spridning och dessa anordningar godkändes av HVN.

Ägare: Bostadsbolaget Halmgården.

Avlopp: 1885 Kl II, III. 1895-96 Kl II, lukt 5 b.

196. Katarina Östra Kyrkogata 24 (senare nämändr. till Fjällgatan) Kv. Justitia. 1885. 1886.

Klagomål från sjömannen A. Larsson över fuktig bostad, 1 rum o kök. Barnen sjuka. Hyra: 180:-/år.

Klagomålet behandlades den 19 juni och s. insp. meddelade följande: Lägenheten fanns i ett litet trähus i slutningen i Södra bergen, 1 tr upp men då den var belägen längst in i byggnaden befanns sig rummets golv lägre än markens yta. Vid regnväder o dyl. sökte sig vattnet in genom den otäta dörren från en utanför rummet liggande trädgårdstappa. Vattnet sökte sig vidare genom golvet som låg på bara marken eller berghällarna. Väggarne bar märken av fukt.

Till nästa sammanträde den 3 juli hade ägaren kallats och infann sig genom befullmäktigat ombud. Ombudet förklarade att ägaren var villig reparera. HVN beslöt att vid vite om 100:- förbjuda ägaren att hyra ut lägenheten efter 1 okt. såvida inte av HVN godkända förbättringar gjorts. Den 15 april -86 ansökte ägaren om att HVN skulle besiktiga den ifrågavarande lägenheten. S. insp rapporterade vid sammanträde den 14 maj att inga andra reparationer gjorts än att golvet blivit lagat på de ställen där det varit angripet av röta samt att väggarna omtapetserats. Då ingenting gjorts för att avleda vattnet från den högre liggande trädgården borde rummet inte få hyras ut efter 1 okt. Detta blev också HVNs beslut. Ägaren ansökte åter om besiktning i aug. En cementränna hade anlagts för att sanla upp vattnet men då stenfoten var så bristfällig och trädgården låg så högt var denna anordning ej til räcklig. Ansökan om att få hyra ut efter 1 okt bifölls

Ägare: Grosshandlare I Hirsch.

Avlopp: 1885 Kl V. 1895-96 Kl V.

197. Katarina Östra Kyrkogata 32 (senare nämändr. Fjällgatan) Kv Justitia 1886

Ingen åtgärd då klaganden flyttat.

Avlopp: 1885 Kl V. 1895-96 Kl V.

198. Kattgränd 8. Kv Skinnarviksberget. 1896.

Omnämns i arbetarbostadsunders. 1896 (Key-Åberg) av explostatören som ett ganska bofälligt trähus utan vattenledn.

Ägare: Tullkontrollör C L Wahlberg.

Avlopp: 1885 Kl VI. 1895-96 Kl VI.

199. Kattgränd 10. Kv Skinnarviksberget. 1896.

Samma som för Kattgränd 8, se ovan nr 198.

Ägare: F.d. Värderingsman J Eriksson.

Avlopp: 1885 Kl VI, 1895-96 Kl VI.

200. Klara Norra Kyrkogata 14 AB, 16 (även adr. Bryggarg. 9) Kv Blåman 1893.

Undersöktes i samband med h. pol. s bostadsunders. 1893. Omdöme: Lägenheterne oklanderlig. Avtr. utan anmärkning.

Avlopp: 1885 Kl III. 1895-96 Kl III.

201. Klara Norra Kyrkogata 25 B. Kv Lagerbärstrådet. 1888.

Ingen åtgärd föranledd av klagomålen.

Avlopp: 1885 Kl III, IV, lukt bemärkt av hyresgäst.
1895-96 Kl III.

202. Klara Norra Kyrkogata 26 (även adr. Apelbergsg. 49) Kv Bryggaren 1893.

Klagomål från tullvaktmästare J Zetterström över fotogenlukt. Ingen åtgärd från HVNs sida då lukten som vid ett första besök av h.pol. märktes men ej vid ett andra besök.

Avlopp: 1885 Kl III. 1895-96 Kl I?

203. Klara Västra Kyrkogata 5. Kv Fyrfotan mindre. 1887. 1888.

Klagomål över fuktig bostad. Klaganden emellertid flyttat varför HVN inte vidtog någon annan åtgärd än att genom h.polisen tillse att rummen inte uthyrdes på nytt förrän de blivit reparerade. (18 nov.)

Den 30 nov inkom ett nytt klagomål vilket behandlades vid sammantr. 7/1 -87. Klaganden, änkefru Eklund framhöll att våningen hyrdes för ändamålet att åter hyras ut till andra personer, men att de inneboende av läkare tillråddits att flytta då fukten var så svår att den var menlig för hälsan.

S.insp. rapporterade att våningen var mycket fuktig. Huset var nytt, hade ej bebotts förrän föregående höst. Ytterväggarna kändes våta och möblernas baksidor var mögelklädda. Vattnet rann ned på golvet från fönstren. Lägenheten var inte på något sätt vanvårdad och fukten var så stark att den obestriddligen var menlig för hälsan. S.insp. föresloga att ägaren skulle förmås att insätta kaminer i flertalet rum samt bekosta bränslet då hyresgästen inte hade tillgångar till detta p.g.a. lidna förluster.

Ägaren kallad och infann sig till nästa sammantr. den 20 jan. Han förklarade att fukten visserligen till någon del berodde på att husst var nytt men till största delen var en följd av vanskötsel. Han hade dessutom redan anskaffat en extra kamin och såg sig inte skyldig vidta ytterligare åtgärder. HVN beslöt att ålägga ägaren vid vite om 200:- att till den 4 febr. ha urymt lägenheten och förbjöd honom vid enhanda vite att åter hyra ut före det att våningen blivit uttorkad och godkänd av HVN.

Den 2 mars biföll nämnden en ansökan från ägaren, byggmästare R Andersson, att åter få hyra ut lägenheten. S.insp. upplyste om att rummen var tämligen uttorkade och att förbättring var att vänta i och med den annalkande våren. Byggmästare Andersson hade emellertid besvärat sig över förbudet mot uthyrning under febr. månad, först hos Överståthållarämbetet och sedan han fått avslag där gått vidare till Kongl. Majt. där han också fick avslag. Som ett av skälen till sitt besvär framhöll han det faktum att hand den 2 mars åter blivit beviljad tillstånd att hyra ut. I sitt remissyttrande till Konungen framhöll HVN att trots att fukten avtagit något till den 2 mars då nämnden gav värden tillåtelse att på nytt hyra ut så var förhållandena ändå sådana att de endast var på gränsen till vad som kunde tillåtas ut sanitär synpunkt. Dessutom berodde medgivandet på att våren var i annalkande och under denna tid brukade HVN ytterst sällan ingripa mot dylika lägenheter utan endast ge lämpliga råd och anvisningar för skötseln.

Ägare: Byggmästare R Andersson.
Avlopp: 1885 - . 1895-96 Kl I.

Klara Strandgata namnär. t. Vasagatan se d.ord

204. Klara Östra Kyrkogata 10. Kv Hägern större. 1892.

Ingen åtgärd föranledda av klagomålen. (12.2)

Avlopp: 1885 Kl III. 1895-96 Kl III,

205. Klarabergsgatan 33. Kv Orgelpipan. 1884.

Klagomål över osund lukt. Bristfälligheterna rep. Avskrevs.

Avlopp: 1885 Kl III, IV, lukt av kloakgas. 1895-96 Kl III,

206. Klarabergsgatan 58. Kv Svanen. 1881.

Klagomål över lukt från avträden som låg under ett av rummen i klagandens bostad. Avträdeslukten bekräftades av s.insp. Ägaren kallades till HVNs

12
sammantr. och lovade avhjälpa bristfälligheterna som enl. s.insp. troligen berodde på att taket över avträdena i nte var tätt.

Ägare: Mansell A O Åström
Avlopp: 1885 Kl III. 1895-96 Kl III.

207. Klevegränd 2. Kv Urvädersklippan. 1890.

Den 13 juni behandlades klagomål från arbetskarlen Wilhelm P. över fuktig bostad. Nytt hus, då det skulle utrymmas under somaren för uttorkning vidtog HVN ingen åtgärd.

Ägare: Skulptör J A O Nyholm
Avlopp: 1885 - . 1895-96 Kl I.

208. Flockgjutargränd 1. Kv Lycaon. 1879.

Upptagen i årsb. -79 som en av de egendomar som h.pol. riktat anmärkningar mot.

Ägare: Änkefru A O Hammarström.
Avlopp: 1885 Vattenledn. på gården. 1895-96 Kl III.

209. Kocksgatan 25 $\frac{1}{2}$. Kv Båtsman större ?. 1885.

Till s.insp. hade framförts klagomål över fuktiga bostäder i ovanstående egendom. Vid besök fann s.insp. följande: Huset var av sten, nybyggt och ännu ej rappat. Det låg så djupt under gatans nivå att bottenvåningarnas tak i det närmaste motsvarade gatunivån. Mellan huset och gatan fanns en ca 1.80 m bred grav i vilken man nedsteg för att komma in i huset. Åt båda gavlarna låg bottenvåningarna under markytan, dock mindre in mot gåresidan. De åt gatan liggande rummen, tre st., var mycket fuktiga, nedre delen av väggarna var övertäckta med massor av mögel och fukt och var i hög grad vådliga för hälsan.

Ägaren till huset tunnbindaren Uhrström, var närvarande vid sammantr. och förklarade att någon hyra inte blivit erlagd för den ifrågavarande lägenheten på n.b.

HVN beslöt att vid 100:- vite ålägga ägaren ~~att~~ till 1 maj utrymma de tre åt gatan liggande rummen samt vid samma vite förbjuda honom att åter hyra ut dem förrän de blivit av HVN godkända.

Uhrström besvarade sig över beslutet hos Överståthållarämbetet som infortrade yttrande från HVN i ärendet. HVN yrkade naturligtvis på avslag i sitt remissvar och framhöll att U:s påståenden att han inte tagit ut hyra för de överklagade rummen var fel. HVN hade intyg från f.d. hyresgäster som bevisade motsatsen. I okt. samma år ansökte ägaren att åter få hyra ut de utrymda rummen. Förste stadsläkaren framhöll emellertid att förhållandena inte ändrats på annat sätt än att väggarna blivit något reparerade och p.g.a. denna upplysning biföll HVN ej ansökan. I nov. samma år blev Uhrström dömd att betala ut vitet då han hyrt ut rummen trots förbudet. HVN ålade honom därför nytt vite om 150:- för att han åter skulle utrymma lägenheten samt ej hyra ut den på nytt förutom HVNs medgivande.

Ägare: Tunnbindare Uhrström.
Avlopp: 1885 - . 1895-96 - .

210. Kocksgatan 27. Kv Båtsman. 1885.

Den 13 nov. rapporterade h.pol. att man fått anmärkning på att ovanomtalade tunnbindare Uhrström ut ett kallrum i detta hus till ogifta Christina Hammar. Rummet var ca 8.50 m² och endast 1.55 högt samt saknade eldstad. Rummet bebodds av två pers. Det borde förbjudas till uthyrning under vintern. S.insp. intygade rummets osundhet och meddelade att tecken tydde på att Uhrström efter h.polisens besök återtagit kontraktet från Hammar och ämnade försvara sig med att han upplät rummet hyresfritt. Uhrström kallades till HVNs sammanträde den 7 nov. och meddelade mycket riktigt att han upplät rummet hyresfritt till personer som saknade bostad. HVN beslöt att vid vite om 50:- ~~förbjuda~~ ålägga U. att genast utrymma rummet samt förbjöd honom vid enahanda vite att åter hyra ut det till bostad.

Ägare: Tunnbindare Uhrström.
Avlopp: 1885 - . 1895-96 Kl V.

211. Kocksgatan 30. Kv Dagkarlen. 1884.

Ärendet avskrevs då bristfälligheterna avhjälpts.

Avlopp: 1885 Kl III, öppen rännsten ca 4.50 m.

212. Kocksgatan 57. Kv Beckbrännaren mindre. 1896.

Omnämns i arb.bost.under. -96 (Key-Åberg). Fem personer bodde i ett lusthus (kallrum)

Avlopp: 1885 - . 1895-96 Kl VI.

213. Kolmätaregränd 1 (även adr. Vesterlångg. 12) Kv Nessus. 1893.

Besökt i samband med h.pol. bostadsunders. -93. S. insps omdöme; Vattnet o avlopp skadades, trapporna smutsiga, trånga och mörka, rum en låga o skum a. I endast 3 läg.heter om 1 rum o kök bodde arbetarfan. I en annan lägenhet nöttogs logerare. För tillfället täml. snyggt.

Avlopp: 1885 Avlopp i förstugan ? 1895-96 Kl III.

214. Kolmätaregränd 4. Kv Lycaon. 1879.

Om nämns i årsb. 1879 som en av de egendomar som h.pol. hade riktat anmärkningar mot.

Avlopp: 1885 - . 1895-96 - öppen rännsten - 1 m i rör från porten till gränden

215. Kommendörsgatan 27. Kv Brännaren. 1891.

Klagomål över illastinkande lukt från vatten i en källare. ~~Kl~~ Klagandens lägenhet 2 rum o kök samt cafélokal. Klaganden flyttade men s.insp. rapporterade att lukten kom från trasigt avlopp vilket lagats. Vid besiktnings tillfället upptäcktes att lägenheten var en källarlokal i ett nybybygg hus och inredd emot b.stadgans bestämmelser. Fuktig och osund även på sommaren. HVN vidtog ingen annan åtgärd än meddelade b.nämnden genom prot.kol sutdr. att källarlägenheten inretts till bostad mot gällande bestämmelser. Enl. klaganden var hyresvärden satt i konkurs.

Ägare: Tjänsteman B F Burman.

Avlopp: 1885 Kl VI, slasket slogs ut här och där på tomten. 1895-96 Kl I -II.

216. Kornhamnstorg 53. Kv Typhon. 1885.

Den 3 juli rapporterade h.pol. om överbefolkning i denna fastighet. Ogifta Tekla Johansson drev "hotellrörelse" i en 7-rumslägenhet. Rummen uppläts uteslutande till den "allmänt kände Boltzius och de patienter som besöka honom för 50 öre - till högre pris/dygn". H.pol. ~~hvar~~ vid besök på morgonen rummen befolkade av 45 pers. mot ett antal av 25 som kunde tillåtas med avseende på rummens storlek. Ogifta Johansson hade kallats till HVNs sammantr. och nedgav rikt.heten i h.pol.s rapport men uppgav att hon betalade 1.400:-/år i hyra för lägenheten. HVN beslöt att vid vite om 100:- förbjuda inhysandet av större antal personer än 25.

Ägare: Handlande A C Andersson.

Avlopp: 1885 IV, kloak å gården, klagomål över lukt fr kloakgas, 3 tr. 1895-96 Kl III, öppen rännsten 4.5 m., lukt lc.

217. Kronqvarnsgränd. Kv Kronqvarnen. 1882. 1894 bla.

Omnämns i årsb. -82. Alla bostäder därstädes sägs vara dåliga. Sjamma omdöme -94 i distr.läkarens årsb.

218. Hötorgsgatan 1 (senare Kungsgatan ?) Kv Hästhuvudet. 1878.

Fattighärbärge. Uthyrdes av enskild person. Överbefolkat.

Ägare: (adr.kal.) Husägare J Joulin.

Avlopp: 1885 - . 1895-96 - .

219. Kungsgatan 10 (även adr. Apelbergsgatan 41) Kv Vinkelhaken. 1893.

Besöktes i samband m h.polisens bostadsunders. -93. Omdöme: Källare o klosetter rena, dålig lukt i källargångarna p.g.a. felaktigt ventilations-system. Lokalen benämns Hötorgshallen.

125
Ägare: Bokförläggare A V Carlsson.

Avlopp: 1885 Kl III, kloakgaslukt bemärkt av hyresg. 1895-96 Kl III.

220. Kungsgatan 13. Kv Bryggaren. 1885.

Klagomål över fuktig bostad, 4 rum o kök. Nytt hus. Enligt s.insp:s utlåtande den 9 jan. hade lägenheten ej varit bebodd före 1 okt. föregående år, två av rummen var p.s.a. fukt helt obeboeliga, tapeterna doldes av fukt. De två andra rummen gick att värma upp till 180c, men luften var osund o dålig. Ägaren närv. sammantr. 16 jan. och uppgav att fukten berodde på hyresgästens vanskötsel. Han hade erbjudit hyresg. att avflytta mot erhållande av inbetalt hyresbelopp. HVN beslöt att ålägga ägaren att utrymma rummen till 1 febr. samt att vid vite om 100:- förbjuda honom att åter hyra ut förutom HVNs godkännande.

Avlopp: 1885 - - , 1895-96 Kl II.

Ägare: Byggmästare Longlet.

221. Kungsgatan 17. Kv Boken. 1886.

Klagomål över fukt i nybyggt hus, bostad om 7 rum o kök. Ingen åtgärd från HVNs sida då fukten, som visserligen var svår, berodde på bristande eldning. Husvärden lovat sätta in flera kaminer och bekosta koks för eldn.

Avlopp: 1885 Kl II, 1895-96 - .

222. Kungsgatan 26. Kv Lagern. 1885. 1889.

Klagomål över osunt rum. Ingen åtgärd från HVNs sida då rummet ej uthyrts till bostad o klaganden skulle flytta.

Avlopp , 1885 Kl III, 1895-96 Kl I.

1889 inkom åter ett klagomål över fuktig bostad i detta hus. Ingen åtgärd, visserligen fukt men ej så svår att HVN kunde ingripa.

223. Gamla Kungsholms Brogata 23. Kv Lammet. 1880.

Klagomål över fuktig bostad. Orsaken enl. s.insp. var att ett vattenledningsrör dragits tvärs igenom två bostadsrum, från gatan till en vattenkastare på gården. Det var helt obeklätt. Husägaren kallad till HVNs sammanträde och infann sig genom ombud som förklarade att röret ~~är~~ blivit delvis nedlagt under golvet och i sin övriga sträckning genom rummet träbekt. HVN beslöt att saken därmed skulle få bero, dock skulle h.pol. tillse att anordningen blivit tillfredsställande utförd.

Ägare: Snickare J Andersson.

Avlopp * 1885 Kl III, 3 klagomål över kloakgaslukt. 1895-96 Kl III. lukt 1c.

224. Kungsholmsgatan 3 A. Kv Bergsklippan 1890.

Klagomål över fuktig bostad. Ingen åtgärd fr. HVNs sida då ~~klagomål~~ fukten berodde på bristfällig eldning.

Avlopp: 1885 vatten o avlopp saknas. 1895-96 kloak finnes.

225. Stora Kungsholmsgatan 21 Kv. Kronberg 7 1879.

Upptagen i h.inspektionens anteckningsbok över dåliga bostäder 1879. S.insp. anmärkte på att osund bostad hyrdes till blecksluggaregesällen C A Granström m fam. 9 pers. Hyra 150:-/år. Ett större rum ca 12 m² o ett mycket dåligt kallrum vilket anv. såsom sovrum. Kallrummet litet, spräckta fönsterrutor, beläget invid berg vilket orsakade svår fukt.

Ägare: Stockholms stad.

Avlopp; 1885 Kl VI, 1895-96 avlopp saknas.

226. Kungstensgatan 2. Kv -..1893..

Klagomål över avträdeslukt. Ingen åtgärd.

Avlopp: 1885 - . 1895-96 - .

227. Kungstensgatan 34. Kv Sandåsen mindre. 1889.

Ingen åtgärd. Klaganden återtagit anmälan.

Avlopp: 1885 - . 1895-96 Vatten finnes på gården. Kloak saknas. Öppen rännsten ca 100m

228. Kungsträdgårdsgatan 18. Kv Styrpinnen. 1893.

Klagomål över dålig lukt från klosett. Ingen åtgärd då olägenheten avhjälppts.
Avlopp: 1885 Kl II, III. 1895-96 Kl II, III, IV. lukt 1 b.

229. Kvarngatan 8 (f.d. Maria Qvarngata). Kv Paris. 1893.

Klagomål över fuktig bostad, från ^{S/}gäverksarbetaren L J Nilsson.
S.insp. intygade att lägenheten, som bestod av 1 rum o kök, fuktade betydligt. Väggarna var våta, tapeterna hade lossnat och vattnet rann från fönstret, sängkläderna kändes, liksom runnet, kalla och fuktiga. Lägenhetens beboende föreföll menligt för hälsan. Lägenheten undersöktes av HVNs kemist som fann att lägenheten var omöjlig att hålla tillräckligt torr och varm, åtminstone om den beboddes av ett flertal personer som vid besiktningstillfället.
Ägare: Fabrikör C L Nieberg.
Avlopp: 1885 - . 1895-96 Kl II.

230. Kvarngatan 14 (f.d. Maria Qvarngatan.) Kv. Nederland mindre. 1895.

Klagomål från handl.O Elmgren över fuktig och osund bostad.
Ingen åtgärd från HVNs sida. (febr. månad)
Avlopp: 1885 - . 1895-96 Kl I.

231. Lilla Kvarngränd 2. (senare = Rimbogatan) Kv - . 1880.

Omnämns i distr.läkarens årsrapport som exempel på rum vilket var överbefolkat av arbetare p.g.a. höga hyror. (citerad tabell i årsb.)
Avlopp: - . 1895-96 - .

232. Lilla Kvarngränd 3. (senare namnändr. till Rimbogatan) Kv Häckelfjäll större. 1880

Samna som för Lilla Kvarngränd 2, se ovan nr 231.
Ägare: Arrendatorsänkan E C Johansson.
Avlopp: 1885 Kl VI. öppen rännsten ca 30 m. 1895-96 Kl VI.

233. Lilla Kvarngränd 6. Kv Hjulspiken. 1880. (namnändr. t. Rimbogatan)

Samna som för Lilla Kvarngränd 2. Se nr 231 ovan.
Ägare: Handlanden H Zetterström
Avlopp : 1885 Kl VI. öppen rännsten ca 30 m. 1895-96 - .

234. Övra Kvarngränd 4. (senare namnändr, till Norrteljeg.) Kv Trojenborg 1871

Upptagen i h.insp. anteckningsbok över dåliga bostäder 1879. S.pol. anmärkte att Ankan M Öberg hyrde ut ett bristfälligt kallrum till arbetskarlen K O W Nilsson. Hyra 8:-/mån. Sex pers. bodde i rummet som var ca 11.50 m² stort och hade stensatt golv. Husets ägare, timmernnen Dahlgren ålades 1881 att till den 1 nov. detta år utrymma rummet vid vite om 50:- samt förbjöds vid samma vite att åter hyra ut rummet under vinterhalvåret. (Mer än 1 år förflöt alltså innan HV vidtog åtgärder, vilket betyder att rummet uthyrdes under ytterligare en vinter med HVNs vetskap.) Denna egendom omnämns även av distr.läkaren, som citeras i HVNs årsb. -80, som emt ex. på överbefolkat rum med höga hyror, bebott av arbetsfolk.
Ägare: Timmernannen Dahlgren.
Avlopp: 1885 - . 1895-96 - .

235. Övra Kvarngränd 6. Kv Trojenborg. 1879 1881. (Senare namnändr. t. Norrteljegatan.) 1882

Upptagen i H.inspektionens anteckningsbok 1879. S.pol. anmärkte på att 3 kallrum i ett trähus uthyrdes till människobostäder.
1881, 21 okt. blev ägaren förbjuden vid vite om 50:- att inte hyra ut ett annat rum, beläget bredvid ett stall, förrän stallet borttagits samt förbjöds vid samma vite att under vintern uthyra de 3 ovannämnda rummen.
Den 18 okt. -82 fick ägaren betala ut det försuttna vitet för att han hyrt ut ett av kallrummen. I sept, -82 upptäcktes dessutom två kallrum ~~xxx~~

127
i ett stenhus, bägge uthyrda. Den 27. okt. -82 blev ägaren ålagd vid vite om 75:- att till den 1 nov. låta utrymma de sistnämnda kallrummen samt förbjöds vid enahanda vite att under vintern uthyra något av de tidigare anmärkta rummen såväl som de sistnämnda. Denna egendom omnämns även i den i årsb. citerade distriktsläkarrapporten som en överbefolkad egendom.

Ägare: enl. h.inspektionens ant.bok: G. Carlén, enl. adr.kal. Sprutslagar-änka M Öberg.

Avlopp: 1885 Kl VI, 1895-96 -.

236. Stora Kvarngränd 10-12. Kv Trojenborg. 1884. 1887.

Klagomål över fuktig bostad. Då klaganden flyttat och lägenheten skulle repareras, vidtogs ingen åtgärd från HVNs sida.

Avlopp: 1885 - . 1895-96-.

237. Kvartersgatan 7. Kv Vildsvinet. 1879.

S.pol. anmärkte att två rum uthyrdes till arbetskarlan P A Johansson med två minderåriga barn och hos honom inneboende 7 pers. varibland 1 änka med 3 minderåriga barn samt flera prostituerade kvinnor. Rummen var ca 17 n² 10 n². Åtgärd anges ej.

Ägare: Skräddare J Sundstedt.

Avlopp: 1885 - . 1895-96 - .

238. Kvartersgatan 44. Kv Skwalberget. 1879.

S.pol. anmärkte att ett kallrum uthyrdes till 8 pers. vilka vardera betalade 1:-/vecka. (8:- tillsammans) ~~Rummet~~ Rummet i hög grad fuktigt. Storlek ca 14,50 n. I samma egendo uthyrdes även ett i hög grad fuktigt och osunt ~~rum~~ kök till ogifta C S Andersson med 2 minderåriga barn. Hyra 8:-/mån. Storlek ca 4,30 n². Åtgärd anges ej.

Ägare: Stenhugare G Andersson.

Avlopp: 1885 - . 1895 - 96 - .

239. Köpmangatan 3. Kv Cepheus. 1893.

Besökt i samband med HVNs bostadsundersökning 1893. S.insp:s utlåtande: "Ett litet rum, mörkt och smutsigt. Hyres till verkstad av en försilvare som jänte sin son tagit sin bostad här över sommaren. Då mannen själv är belåten med bostaden torde väl vara svårt att vidtaga någon åtgärd, ehuru förhållandena verkligen är miserabla."

En tr upp finns ett rum bebott av en familj, fattigt och osnyggt. Mot de övr. bostäderna inga skäligena anmärkningar.

Avlopp: 1885 - . 1895-96 - .

240. Köpmangatan 18. Kv Phaeton. 1884.

Under detta år behandlades i HVN vid upprepade sammanträden anmärkningar mot bristande avträdesrenhållning i ovanst. egendom. Ägaren, grosshandl. K U Kempff varit åtalad inte mindre än 7 ggr, under något mer än 1 år, för att ej ha skött avträdesrenhållningen ordentligt. Gård saknades i egendomen varför avtr.kärlden stod placerade på n.b. under bonin srum. Orenlighet påträffad i husets gångar och kärlden stod överfyllda. Ålades vid vite om 100:- att fullständigt i tändsätta avtr. samt rätta sig efter HVNs anvisningar var renhållningen beträffade.

Avlopp: 1885 Kl III, avloppet utmynnande i rännsten mot Trädg.tvärgr. Klagomål över osund lukt, 2 tr. 1895-96 Kl III, IV.

241. Köpmangatan 20. Kv Phaeton. 1893.

Besökt i samband med HVNs bostadsundersökning 1893. Omdöme: Rummen 3 tr, synnerligen låga o mörka, i övr. ingen anmärkning.

Avlopp: 1885 Kl IV. 1895-96 Kl IV. Lukt 1 d.

242. Köttorget 8. Kv Köttorget. 1893.

Klagomål över bristfälliga klosetter. Då h. polisen redan åtgärdat saken, ingen ytterligare åtgärd.

Avlopp: 1885 - . 1895-96 - .

243. Linnégatan 19. Kv Rudan större. I , 1886, 1890, 1891.

1886 anhölls om besiktning av lägenhet samt avtr. på gården. S.insp. upplyste om att avtr.förhållandena varit bristfälliga föregående år varför lukt hade trängt upp till ett ovanför liggande boningsrum. Hyresvärden åtagit sig att utrymma det ifrågavarande rummet samt ej hyra ut det förrän avtr. reparerats och detta godkänts av HVN. Avtr. hade nu försetts med bl.a bättre ventilation men anorningarna ej tillfredsställande för att rummet ovanpå åter skulle kunna hyras ut. Taket behövde ~~repareras~~ strykas med oljefärg för att förhindra lukten att tränga igenom. Beslöts att rummet ej skulle få uthyras förrän så skett.

1890 inkom från arbetskarlarna G Johansson och A Johansson ansökan om besiktning av en av dem hyrd läg.het, 2 rum o kök i ett gårdshus. Anledningen var att avtr. var belägna under lägenheten och spred en olidlig stank. S.insp. upplyste efter besiktning att avträdena, 16 st, var ordentligt inredda och . . . men att trots detta var lukten mycket svår i den överklagade lägenheten. Under de rådande förhållandena var det menligt för hälsan att bebo dessa rum. Vid besiktningstillfället upptäcktes på n.b. en liten lägenhet om ett rum o kök, skild från avtr. endast genom en tunn brädvägg varför lukten i denna bostad var mycket stark. Denna lägenhet borde ej få hyras ut till människobostad. Ägaren, generalkonsul Carlstedt inkallades till nämndens följande sammanträde och infann sig genom befullmäktigat ombud som förklarade att den sistnämnda lägenheten hade utrymmts och ytterligare reparationer företagits i ~~den~~ lägenheten 1 tr upp. HVN beslöt att vid vite om 200:- förbjuda uthyrandet av den mindre läg.heten bredvid avtr. samt efter den 1 apr. även den andra läg.heten 1 tr såvida inte betryggande och av HVN godkända åtgärder vidtagits för att förhindra avtr.lukt att tränga upp i denna.

I febr. -91 inkom generalkonsuln med ansökan om besiktning att åter få hyra ut den mindre lägenheten bredvid avtr. Lägenheten hade nu försetts med en murad vägg. Enl. s.insp. skulle denna i längden knappast förhindra att avtr. lukt trängde igenom. Om ansökan bifölls berde det ske med förbehållet att lägenheten skulle utrymmas så fort lukt märktes i bostaden. Ansökan bifölls med denna reservation. I april inkom ägaren med ansökan att åter få hyra ut den ovanpå avtr. belägna 2-rumslägenheten. Denna hade blivit försedd med asfaltgolv för att förhindra att lukt trängde upp. Ansökan beviljades sedan den tillstyrkts av s.insp.

Ägare:1885 Byggmästare N J Carlstedt, 1890-91 betitlad generalkonsul.

Avlopp: 1885 Kl IV. lukt bemärkt av besiktningsmannen. Fallröret gick ej ned i kloaken. 1895-96 Kl IV, lukt 8 d. öppen rännsten ca 1 m.

244. Linnégatan 29. Kv Jungfrun. 1892.

Klagomål över fuktig bostad. S.insp. upplyste om att lägenheten visserligen fuktade något men ej så svårt att HVN kunde ingripa.

Avlopp: 1885 - . 1895-96 - .

245. Linnégatan 36. Kv Sjöhästen. 1893.

Besöktes i samband med HVNs bostadsunders. 1893. Ömdöme: ingen anmärkning. Ägare: Stockholms stad.

Avlopp: 1885 Kl VI. Vattenledn. fanns däremot. Öppen rännsten ca 7½ m.

246. Linnégatan 63 (även adr. Grevgatan 48) Kv Lyran. 1886.

Klagomål över fuktig bostad i nybyggt hus. Byggnaden hade kommit under tak vid midsommar 1885 och inflyttning hade skett den 1 okt. samma år. Huset var orappat och fukten svår i flera lägenheter. Ägaren ålades vid vite om 100:- att utrymma bostaden.

Ägare: Enl. prot. byggmästare Johan Johansson, enl adr.kal. -86 ytterligare

två ägare - typograf J H Broström och Snickare J A Lundberg.
1887 står Försäkr.akt.bol. Skandia som ägare. 1888 åter ny ägare.

Avlopp: 1885 - . 1895-96 Kl I, II, III.

247. Luntnakargatan 5. Kv Jernplåten. 1886.

Klagomål över svår fukt. Orsaken var att ett flertal "bklädda" vattenledningsrör var ledna genom rummet, vilket ej lämpade sig till bostad under vinterhalvåret. Klagandens kontrakt gick ut den 1 april och ägaren förbjöds vid vite att efter detta datum hyra ut förrän bristfälligheterna avhjälpits och rummet godkänts av HVN.

Ägare: Handlanden J W Holmgren.

Avlopp: 1885 Kl III. Kloakgaslukt bemärkt av hyresg. i två körk. Öppen rännsten ca 18 m. 1895-96 Kl III.

248. Luntnakargatan 14. Kv Oxögat. 1891.

Ingen åtgärd.

Avlopp: 1885 Kl VI. 1895-96 Kl II.

249. Luntnakargatan 15. Kv Fyrkanten. 1890.

Klagomål över fuktig bostad. Hyresvärden lovat reparera, h.pol. skulle bevaka att så skedde, i övrigt ingen åtgärd.

Avlopp: 1885 - . 1895-96 Kl III.

250. Luntnakargatan 16. Kv Oxögat. 1893.

Besökt i samband med HVNs bostadsundersökning 1893. Omdöme: "Egendomen är gammal med små dåliga lägenheter, som likväl är någorlunda underhållna och alla försedda med eldstäder och syntes ej överbefolkade. 6 avtr. är försedda med bristfälliga trägol, som ägaren gasmästaren Andersson är tillsagd att i juni månad cnlägga med cement, ävensom att cenentera kring vattenkastaren å gården."

Ägare: Gasmästare C F Andersson.

Avlopp: 1885 - . 1895-96 Kl I.

251. Luntnakargatan 25. Kv Träsket. 1887.

Avskrevs, då bristfälligheterna ej var så stora att HVN kunde ingripa.

Avlopp: 1885 Kl III.

252. Luntnakargatan 28. Kv Oxen mindre. 1886, 1887.

Egendomen betecknas av distriktsläkaren, bägge åren, i årsrapporterna som ~~en xxxxx~~ ruskig, ~~en~~ utgörande bostad för Stockholms värsta proletariat? (författarens frågetecken).

Ägare: Åkare P J Danielsson

Avlopp: 1885 saknas slaskrör. 1895-96 Kl V.

253. Luntnakargatan 44 och 46. Kv Sjöraen. 1886, 1887.

Samma som för Luntnakargatan 28., se ovan nr 252.

Ägare: Nr 44 Handlande J Aplanus. Nr 46 J Erikssons onynda barn.

Avlopp: 1885 Nr 44 Kl III, öppen rännsten ca 6 m. Ej avloppsledn. från gården. Nr 46 Kl II, ca 18 m öppen rännsten, ej avloppsledning från gården. 1895-96 Nr 44 Kl V, ca 15 m öppen rännsten. Nr 46 Kl II, öppen rännsten ca 15 m.

254. Luntnakargatan 64. Kv Sandberget. 1879. 1882.

Upptagen i H.inspektionens särskilda anteckn.bok 1879.

S.pol. anmärkte att två kallrun uthyrdes till bostäder. Det ena var beläget i ett gammalt stall (träskjul), det andra var ett vindrum i ett trähus. Åtgärd anges ej.

Den 3 nov. rapporterade s.insp. att samma rum uthyrdes - det förstnämnda till ogifta J Mattsson som hade 3 inneboende, Rumets storlek var ca 13 m² och så lågt att det var svårt för en person att stå up rätt. Rummet hyrdes mot Mattsson skötte renhållningen å gård och gata. Det andra rummet hyrdes ~~xx~~ av två kvinnor som betalade 8:-/mån. i hyra. Bägge rummen hade

tunna brädväggar. Rummen förbjöds vid vite om 50:- att uthyras okt - april. 130
Ägare: Muraränskan A S Callin

Avlopp: 1885 sakn. slaskrör. 1 95-96 Kl VI. Rännsten i gatan. Vattenledn. å gården.

255. Luntnakargatan 65 E. Kv Flygaren. 1885. 1886. 1889.
Klagomål över fuktig bostad från snickaren J Gustafsson. Bostaden 1 rum o kök, hustru o barn sjuka enl. klaganden. S.insp rapporterade att ytterväggarna i rummet visserligen fuktade rätt mycket men fukten kunde avhjälpas med järnkamin. Ej tillräckligt dåligt för att utdömas varför s.insp. föreslog att ärendet skulle avskrivas. Ingen åtgärd.

Inga uppgifter om huset var nybyggt.

1886 annärkte h.pol. på att avtr.förhållandena var bristfälliga inom denna egendom, uppgång B. Ägaren ålades att förse samtliga 19 avtr. med asfaltunderlag samt frisk fyllning runtomkring. Vite 50:-.

Ägare: Herr E Andersson.

Avlopp: 1885 Kl III, öppen rännsten ca 13.5 m. 1895-96 - .

~~256. Luntnakargatan 65. 1889~~ inkom klagomål på osund bostad i denna egendom, men då s.insp. upplyste om att bristerna huvudsakligen berodde på vanskötsel vidtog HVN ingen åtgärd. Klagomålen inkom i dec. från stensättaren Danielsson.

256. Lutternsgratan 9. Kv Bocken. 1885.

Klagomål över dålig luftväxling och fukt. Ingen åtgärd från HVNs sida då förhållandena förbättrats och lokalen var uthyrd till samlingsrum och ej till bostad.

Avlopp: 1885 Kl III. 1895-96 Kl III. lukt 3 c.

257. Lutternsgratan 23. Kv Stuten. 1885. 1889.

I nov. inkom klagomål över fuktig bostad, 2 rum o kök. Klaganden, mekanikern Grönqvist uppgav att han hyrt lägenheten sedan 1 okt. och att hustru o barn var sjuka av fukten vilket intygades ~~sk~~ skriftligt av en barnmorska. Värden hade uppgett att huset ej fuktade.

S.insp. rapporterade att att lägenheten var belägen på n.b. i huset in på gården vilken var helt och hållet kringbyggd o mörk. Väggmuren som vette åt gården var mycket fuktig och fönsterfördjupningarna var klädda med mögel. Luften i rummen osund. Bägge rummen mycket mörka, isynnerhet det inre som endast fick dagsljus från ett litet hörnfönster beläget i en vinkel i den kringbyggda gården. Lägenheten var hälsovådlig.

Ägaren hade kallats och infunnit sig till HVNs sammanträde. Godkände ej s.insp:s rapport. Rummen var fullt beboeliga, det hade varit uthyrda i flera år förut och inte gett upphov till klagomål. Värden sökte också framhålla att golvet inte var beläget under markytan, att det inte fanns någon fjällare under rummen.

HVN beslöt att med stöd av § 13 i hälsovåradsstadgan, vid vite av 100:- ålägga ägaren att till den 1 jan utrymma det inre rummet samt vid enahanda vite förbjuda honom att åter hyra ut det. (Lägenheten i sin helhet utdömdes alltså inte, inget sägs om åtgärder mot fukten). Ägaren besvarade sig hos Ö.ämb. Inga uppgifter om utslag där men förmodligen avslag då HVN i skrivelse till Ö. redogjorde för skälen till utdömandet av det inre rummet. Ö.ämb. följde i de fall som förekommer i undersökn.mat. alltid nämndens beslut.

1889 inkom åter klagomål på bostad inom denna egendom. Ingen åtgärd från HVNs sida: då s.insp. upplyste om att den överkl. bostaden för tillfället stod tom.

Ägare: Handlande C E Ekman.

Avlopp: 1885 Kl III, IV, lukt bemärkt av hyresgästerna i fl. kök. 1895-96 Kl I. III. lukt 2 b.

258. Lajorsgatan 10. Brunfisken. 1882.

Ingen åtgärd fr. HVNs sida föranledd av klagomål.

Avlopp: 1885 - . 1895-96 Kl III, IV. lukt 3 c, 1 d.

259. Malmkillnadsgatan 13. Kv Gropen. 1891. (även adr. Väster Samuelsg. 3)

Ingen åtgärd föranledd av klagomålen.

Avlopp: 1885 Kl III. Lukt av kloakgas, bemärkt i ett kök. 1895-96 Kl I.

260. Malmkillnadsgatan 19 B. Kv Putten. 1887.

Ingen åtgärd föranledd av klagomålen. Klaganden flyttat.

Avlopp: 1885 Kl III, öppen rännsten ca 18 m. 1895-96 Kl III.

261. Malmkillnadsgatan 37. Kv Oxögat. 1886. 1887.

Klagomål från f.d. bergsprängare A Svensson över svår lukt av gas- och lysolja i sin bostad. s.insp. rapporterade att ett förvaringsrum för oljor låg intill klagandens bostad och att svår lukt kändes i den senare. Värden villig låta klaganden flytta när som helst men då lukten naturligtvis inte försvann därigenom borde värden åläggas att reparera. Lukten spred sig troligen genom stora springor, vilka behövde tätas. Värden förklarade vid ett följande sammanträde att lukten inte kunde komma från oljeupplaget utan berodde på klagandens egen ovarsamhet vid hantering av olja i sin bostad samt att klaganden fick flytta när han ville bara han betalade hyra till avflyttningsdagen. Sprickorna hade redan tätats med cement. HVN beslöt att ny besiktning skulle ske. Vid ett följande sammanträde upplyste s.insp. om att reparation skett men först dagen efter HVNs föregående sammanträde. HVN lät saken därvid bero.

1887 inkom från samma fastighet klagomål över fuktig bostad samt lukt från trasigt slaskrör. Ingen åtgärd från HVNs sida då olägenheterna avhjälpes.

Ågare: Handlanden R Landqvist.

Avlopp: 1885 Kl IV (mycket dålig avl.ledn.) 1895-96 Kl III, IV.

262. Malmkillnadsgatan 60. Kv Johannes. 1890.

Klagomål över fuktig bostad men då fukten senare avlägsnats vidtog HVN ingen åtgärd.

Avlopp: 1885 -. 1895-96 Kl I.

263. Mariagatan 15. Kv Saturnus. 1888.

Ingen åtgärd föranledd av klagomålen.

Avlopp: 1885 Kl I, III, IV. 1895-96 Kl I - III.

264. Markvardsgatan 3. Kv Grundläggaren 1891.

Ingen åtgärd föranledd av klagomål över fuktig bostad.

Avlopp: 1885 -. 1895-96 Kl I.

265. Lilla Mejtens tränd 24. Kv Barnängen mindre. 1879 1881 1882 1883..

Upptagen i h.inspektionens anteckningsbok över dåliga bostäder 1879.

I april -79 anmärkte s.pol. på att följande kallrum, källare, jordhål mm uthyrdes till människobostäder:

- 1) En källare under ett s.k. lusthus på gården. Källaren var ungefär 5,75 m² stor och endast ca 1,35 m hög o saknade eldstad. Dörröppningen var så liten att man måste krypa in. Hyrdes av plåtslagare Olander för 4:-/mån. 2 pers.
- 2) En källare, ca 4½ m² och ca 1½ m hög hyrdes av 2 arbetskarlar (Blomqvist och Carlsson). Hyra 4:-/mån. Källaren saknade eldstad.
- 3) Ett i högsta grad bristfälligt och osunt kallrum, ca 16 m² och 1,90 högt hyrdes av arbetskarlen Eriksson m fam. 3 pers. för 5:-/mån.
- 4) Ett trädgårdshus (lusthus) ca 8½ m² och ca 1,9 m högt, utan eldstad hyrdes till timmermannen Johansson m fam. 3 pers. samt ett mindre barn för 6:-/mån.
- 5) Kök utan eldstad, ca 9 m² och 1,8 m högt hyrdes till muraren Sandberg m familj, 3 pers. för 80:-/år.
- 6) Ett kallrum ca 5 m² (knappt) och ca 2 m högt, mycket osunt, hyrdes till

arbetskarlen Pettersson för 4:-/mån.

7) Ett kallrum, ca 6 m² och ca 1.90 högt hyrdes till Hustru Ekstrand med 1 hos henne boende person. Hyra 4:-/mån.

8) Rum o del i kök, Rummet ca ca 4½ m² och ca 2 m högt, med kakelv men mycket osunt hyrdes till skomakaren Bergman m familj, 7 pers. för 60:-/år.

I okt. -81 rapporterade s.insp. för HVN att änkan Jansson hyrde ut 7 bristfälliga kallrum samt en köklare.

1) Ett rum i ett gammalt trähus (f.d. verkstadsbyggnad) beläget i trädgården ca 5 m² och 1,9 m högt hyrdes till arbetskarlen Blomqvist och en hos honom boende kvinna. Rummet saknade eldstad, hade 2 små fönster och hyrdes för 8:-/mån. (En arb.karl Blomqvist hyrde -79 en köklare inom samma egendom, förmodligen rör det sig om samma person.)

2) Ett annat kallrum i samma hus som föregående ca 4,6m² och höjd 1.90 hyrdes till arbetskarlen C Lindström med hustru för 6:-/mån.

3) Två mindre rum i ovannämnda hus. Ett ca 7,5 m², två fönster, utan eldstad. Det andra ca 2,5m², utan eldstad, ett fönster. Hyrdes av arbetskarlen J L Ekberg m. hustru o två barn samt en inneboende arbetskarl - 5 pers. Överbefolkat. Hyra 6:-/mån.

4. Ett litet, överbefolkat kallrum (kontor) i trähus på gården, ca 3 m² hyrdes av två kvinnor - ogifta Mina Lindblom o Karin Andersson. Hyra 5 -

5) Två rum i ett gammalt lusthus. Det ena ca 6,5 m², det andra ca 4 m², bägge utan eldstäder, hyrdes av timmerrnannen L E Eriksson m hustru o 1 barn samt en inneboende arbetskarl. Hyra 6:-/mån.

6) Dessutom uthyrdes en köklare under det i punkt 5 omnämnda lusthuset. Storlek ca 4.50 m², höjd ca 1.30 m utan eldstad. Hyrdes av Maria Björkell. Hyra 4:-/mån. Tydl. samma köklare som omnämns i punkt 1, -79, även om storleken inte är exakt densamma, vilket bara visar att man får ta de uppgifterna på ett ungefär. "De i punkt 1, 2, 3, 4 o 5 nämnda rummen har tunna brädväggar som ej kunna motstå vinterkylan och köklaren är en håla till ytterlighet osund."

på ett ungefär.

Den i punkt 5 omnämnda timmerrnannen Eriksson kan vara den samma som omnämns i punkt 3, 1879. Bägge gångerna rör det sig om en trepersoners familj. Erikss skulle i så fall ha flyttat från ett bristfälligt kallrum till ett d:o lusthus. Likaså är tydligen de i punkterna 6 -79 och 1 -80 identiska.

En del av de år -79 uthyrda bostäderna hade tydligen utrymss, men i st. hade ett antal andra lika dåliga kyffen inom samma egendom hyrts ut till människobostäder.

HVN beslöt den 21 okt -81 att ålägga ägaren vid vite om 50:- att till den 1 nov utrymma samtliga ovannämnda köllare och kallrum.

I sept. -82 hyrdes på nytt två ~~st~~ kallrummen ut och änkan Jansson fick betala ut vitet samt förbjöds vid nytt vite om 75:- att hyra ut något av de osunda rummen.

I nov. -82 ansökte änkan Jansson att få hyra ut fem kallrum tiden apr. - Okt eftersom hon låtit reparera dem. S.insp. upplyste emellertid om att ~~xxxxxxx~~ trots allt var för dåliga, även om det bara var fråga om sommarbostäder. Ansökan avsågs. Men änkan sökte ånyo tillstånd att få hyra ut, denna gång i juni och endast 3 av de dåliga rummen. Tydligen inverkade sommarvärmen på HVNs beslut som gick ut på att ansökan skulle bifalla såvida s.insp. efter besiktning fann att de berörda rummen blivit tillräc ligt i ständsatta.

Ägare: enl. adr. kal. 1880 murare Sandberg och nyntarbetare Södergren. 1882 enl. prot. och adr.kal. Änkan A S Jansson Avlopp: 1885 Kl VI. 1895-96 Kl VI.

266. Myntgatan 3 (även adr. Klockgjutaregränd 7) Kv Lycaon. 1888.

Klagomål över dålig lukt. Avhjälpt, ingen åtgärd. Klaganden hyrde ut rum åt resanden.

Avlopp: 1885 Kl III. 1895-96 Kl III, IV..

267. Målaregränd 4 (senare namnändr. t. Polhemsgatan). Kv Morellträdet. 1888.

Klagomålen föranledde ingen åtgärd.

Avlopp: 1885 - . 1895-96 Kl II, III. lukt lb,lc.

268. Målaregränd 11. Kv Kronoberg. 1882. (senare namnändr. Polhemsgatan).

S.insp. rapporterade den 27 okt att muraren J E Söderling hyrde ut:

1) 1 vindsrum i gårdshus av sten, utan eldstad ca 7 m² till änkan Charlotta Rundsten med 1 inneboende. Hyra: 6:-/mån.

2) 1 vindsrum, samma hus som ovan, ca 6 m². En liten bristfällig järnkamin fanns. Hyrdes av arbetskarlen G H Engström för 6:-/mån.

Bägge rummen hade tunna bräddvägar. Ägaren som var kallad till HVNs sammantr. förklarade att väggarna bestod av 2 $\frac{1}{2}$ tums plank, beklädda med bräder samt papp ehuru några sprickor möjligen kunde finnas. HVN beslöt att ägaren till slutet av nov. månad skulle tätta väggarna och insätta nöjaktiga kaminer i rummen varefter HVN efter ny besiktning skulle avge yttrande om reparationerna var tillräckliga.

Ägare: murare J E Söderling.

Avlopp: 1885 vatten o avl. saknas. 1895-96 Kl VI, 8 m öppen rännsten.

269. Mäster Samuelsgatan 10. Kv Oxen större. 1890.

Klagomål över dålig bostad. Ingen åtgärd då lägenheten uttrynd.

Avlopp: 1885 Kl III. 1895-96 Kl III, IV, lukt 2 d.

På ovanstående lägenhet inkom klagomål även 1888. Klagomålen föranledde inte heller den gången någon åtgärd då lägenheten skulle repareras.

270. Mäster Samuelsgatan 30. Kv Putten. 1895.

Klagomål över osund lukt. Ingen åtgärd från HVNs sida.

Avlopp: 1885 -, 1895-96 -.

271. Mäster Samuelsgatan 34. Kv Putten. 1893.

Undersökt i samband med HVNs särskilda bostadsundersökning 1893.

Sägs endast att egendomen bytt ägare och skulle under sommaren repareras.

Avlopp: 1885 Kl III, IV. Kloäckgaslukt bemärkt av h.gäst i kök. 1895-96 Kl III.

272. Mäster Samuelsgatan 36. Beridarebanan. 1886.

Anhållan ^{från} föreståndaren vid Tekniska skolan om besiktning av maskinistens bostad vid denna skola. Olägenheter från varm rök från en uppvärmningsanläggning samt lukt från klosetter. HVN föreslog att man skulle skriva till skolans styrelse och begära en utredning för att få olägenheterna avhjälpta.

Avlopp: 1885 Kl III, 1895-96 Kl III.

273. Mäster Samuelsgatan 51. Kv Gripen. 1884. Nr 51 C 1888. 1895.

ommissarien vid h.pol. rapporterade att avträdesförhållandena var mycket otillfredsställande i denna, byggnästare L M Elfling, tillhörande egendom. På en av vindarna i huset stod avtr.kärnen i otäta underlag vilket hade till följd att flytande orenlighet trängde ner i ett underliggande kök som hyrdes av en bokbindare Lundin, och gjorde köket obrukbart.

På en annan vind stod 6 avtr.kärl i otäta underlag och orenligheten rann ner i ett rum o kök som hyrdes av en änka Svanhölm.

H.pol. hade flera ggr försökt få ändringar till stånd men utan resultat, varför HVN borde vid vite ålägga ägaren att avhjälpa bristerna. S.insp. intygade riktigheten av h.pol.s uppgifter och tillade att ägaren även

mätte åläggas att förse en på gården belägen avtr.byggnad med ordentlig ventilation. Avtr.byggnaden var belägen alldeles under fönstret på ett större boningshus.

i detta fall Uppgifter saknas om HVNs åtgärder men allmänt diskuterades avtr.underlagens beskaffenhet. Det hade visat sig att underlag av trä var odugligt även om träet behandlats, det enda som kunde förhindra orenlighet att tränga igenom var underlag av asfalt, cement el. dyl. HVN önskade en stadga som påbjöd att alla avtr. skulle vara försedda med ett golv av ogenomträngligt material. P.g.a en sådan stadga skulle HVN sedan kunna vidta lämpliga åtgärder Beslöts skrivelse till b.nämnden med anmodan att en bestämmelse av ovannämnda innehåll skulle ingå i varje byggnadsresolution vad gällde avtr.

1888 inkom klagomål över dålig lukt i en fem-rums lägenhet i denna egendom, uppgång C. Ansökan om besiktningen och klagomålen slutade med en förhoppning att hyreskontraktet genom HVNs försorg skulle kunna upphävas till den 1 apr. Till ansökan var bifogad ett intyg, undertecknat av ett flertal personer, vilka styrkte att klagomålet var befogat. S.insp. rapporterade att en rymlig och luftig avträdeslokal var belägen under våningen. Det var svårt att utrona var lukten kom ifrån då det inte fanns något att anmärka på ventilationsanordningarna. Möjligen kunde lukten komma från golvfyllningen varför skäl fanns att uppmana husägaren och låta undersöka golvfyllningen och om det visade sig nödvändigt låta utbyta den. S.insp. gör inget uttalande om i hur hög grad lukten var besvärande för lägenhetens beboende. I klagomålet påpekas att olägenheterna var värre under blidväder och att man fruktade hur det skulle bli under sommaren.

HVN beslöt att klagomålen för tillfället inte skulle leda till någon åtgärd då det inte gick att fastställa med visshet att lukten kom från golvfyllningen.

1895 inkom på nytt klagomål på avtr. o pissoar inom denna egendom. Denna rynde tydligen en del industrietablisement, bl.a ett bokbinderi, 1 tryckeri samt en verkstad. På tomten fanns också boningshus. Klagomålet var undertecknat av 10 arbetare som skrev "å arbetarnas vägnar", dessutom intygade en representant för tryckeriet det berättigade i klagomålet och hänvisade dels till det stora antal personer som befunno sig inom fastigheten och dels till hälsorisker isynnerhet som kolera redan uppträtt i Kronstadt och lät tala om sig på kontinenten. I skrivielsen påpekas också att huset befann sig i ett av Stockholms tätast befolkade delar. Klagomålen inkom i juli. S.insp. rapporterade att såväl avträden som pissoaren var rena och snygga samt befann sig i fullt författningsenligt skick. Dock kändes en intensiv stank som måste vara en följd av avträdenas stora mängd samt den täta sammantrytningen och flitiga användningen av en betydande massa personer. Det enda som kunde rekommenderas var flitig användning av torvmull. Detta ankom emellertid på lägenhetsinnehavarna. Då ingenting stred mot gällande författningar kunde HVN inte ingripa. Det framgår dock av prot. för sama år att värden åtagit sig förbättringar av ventilationsanordningarna. Ärendet fick därvid bero från HVNs sida.

Ägare: 1884: Byggnästare L M Elfling. 1888 Svanbäckes boktryckeri AB. 1895 Grosshandlare E Hellstedt.

Avlopp: 1885 Kl I - IV, allmänt klagades att avl.lefn. sakn. flera kök, öppen rännsten ca 90 m. 1895-96 Uppgång: AoB Kl III, C Kl I.

274. Mäster Samuelsgatan 52. Kv Blåman. 1885.

Klagomål över dålig lukt. Ingen åtgärd från HVNs sida. Lukten härrörde troligen från soptunna, och var tillfällig.

Avlopp: 1885 Kl III. Lukt bemärkt av hyresgästerna i tre kök. Urinen från tre klosetter leddes genom fallröret (avloppsledning).

275. Norrlandsgatan 19. Kv Jericho. 1886.

Klagomål över fuktig bostadslägenhet in på gården. Golvet beläget under markytan. Ärendet avskrevs då ägaren lovat reparera.

Ägare: Enl. adr.kal. Herr A D Molitor. Enl. prot. Brukspatron Seybold. Avlopp: 1885 Kl III, 1895-96 Kl III, lukt 3 c.

276. Norrlandsgatan 31. Kv Kåkenhusen 12. 1883. 1893.

Klagomålen förändrade ingen åtgärd. 1893 Klagom. fr. vicepastor, ingen åtgärd.
Skulle rep.
Avlopp: 1885 ~~KL~~ Kl III, IV. Öppen rännsten ca 12 m. 1895-96 Kl III, IV
öppen rännsten ca 9 m.

277. Norrlandsgatan 49 & 51. Kv Nedre Vätan. 1893.

Besöktes i samband med HVNs bostadsundersökning 1893. Omdöme: "Tre små, låga trähus, med låga men i allmänhet ganska stora rum, de flesta rätt snygga några dock smutsiga och mörka; köken oljemålade, överbefolkning synes ej råda! Vattenledn. saknades i nr 49 och vattnet slogs ut på marken invid porten till gatan, från vilken en liten rännsten ledde till en dylik i gatan. Denna lilla rännsten dålig, vattnet stannade, stank. Marken borde cementeras. I nr 51 borde rännstenen höjas så att bättre fall bildades mot gatan.

Ägare: Stockholms stad.

Avlopp: 1885 - . 1895-96 - .

278. Norrlandsgatan 52. Kv Sparven. 1893.

Klagomål över dålig bostad. Ingen åtgärd utöver vad h.pol. redan gjort.

Avlopp: 1885 Kl III, IV. Öppen rännsten ca 30 m. 1895-96 Kl III, kloak saknas? Öppen rännsten ca 7 m.

279. Norrlandsgatan 56. Kv Sparven. 1886.

Klagomål över dålig "bagerilägenhet". Klaganden: bageriarbetaren Dal. Vid besiktning befanns lägenheten vara mycket dålig. Den låg bredvid avträden, en öppen rännsten från avl, gick ovan jord genom förstugan. Enligt värdinnan berodde klagomålen på hat och ovilja. Klaganden var smutsig och fattig. Lägenheten hade förut i 12 år använts till bageri av ordentliga människor. Klaganden ej betalt hyran, använt lägenheten till bostad vilket ej varit meningen osv. Ägaren var villig reparera dock ej för för stora kostnader då Birger Jarlsgatan skulle dras över tomten vilken var ofri. Ingen åtgärd fr HVNs sida.

Ägare: Änkan A C Gyllenskepp.

Avlopp: 1885 Kl III, kloakbrunn vid trottoaren, rännsten ca 21 m. 1895-96 Kl III, lukt 2 c, kloak saknas? Öppen rännsten 12m.

280. Norrtullsgatan 8 B. (även adr. Stjerngatan 1) Kv Bergsmannen. 1887.

Klagomål över lukt från "lampbod." Ingen åtgärd, klaganden vräkt p.g.a. obetald hyra. Ägaren till lampboden skulle överta lä enheten.

Ägare: Civiling. J Blomqvist.

Avlopp: 1885 Kl II, ej avloppsledn. från gården. Skall bli kloak?

281. Norrtullsgatan ? Kv Adlern mindre. 1888.

Ingen åtgärd. Bristfälligheterna avhjälpna. Klaganden: Stadsfiskal L F Rydberg

Avlopp: 1885 - 1895 - .

282. Norrtullsgatan 18. Kv Odin. 1895.

Polisrapport om sanitära missförhållanden. Ingen åtgärd.

Avlopp: 1885 finns ej slaskrör. 1895-96 Kl V, öppen rännsten ca 1 m.

283. Norrtullsgatan 49 (även adr. Vanadisvägen 13) Kv Heimdal. 1892.

Klagomål över obehaglig lukt Röda korstes tekniska fabrikslokal. Ingen åtgärd.

Avlopp: 1885 - . 1895-96 - .

Nya gatan se Skånegatan

Nöjningsgränden. Alla husen hälsovådliga och på intet sätt tjänliga till människobostäder enl. Distr.läkaren, citerad i arb. 1882.

284. J. Nybergsgränd 5 o 7 (även adr. Kronqvarnsgränd 2) Kv Kronqvarn 1892 1893.

Till HVN inkom 2 juli med anledning av missförhållanden som upptäckts i samband med brandsyn. Vid brandsynen i slutet av juni fann man att en bostadslägenhet belägen i en källare uthyrdes. Den var mycket fuktig. Fukten rån från tak och väggar samt från ett valv i förstugan. Brandsynemännen sett det som sin skyldighet att anmäla förhållandet till HVN. Först i nov rapporterade h.pol.: Lägenheten bestod av 1 rum som låg obetydligt under markens yta. Den hade under sommaren reparerats och tedde sig tämligen snygg. Vid flera besök hade hyresgästerna uttryckt sin belåtenhet med bostaden som de endast bebodde under sommarhalvåret. Redan under förra vintern hade rummet stått tomt och det hade denna höst stått obebott sedan 1 okt och skulle så göra under k den kom ande vintern enligt ägarerna. Under sådana omständigheter inga åtgärder annat än att h.pol. skulle tillse att rummet ej uthyrdes under vinterhalvåret.

Denna egendon besöktes i samband med HVNs bostadsunders. -93. Omdöme: "mycket gamla och dåliga kåkar, dåliga bostäder, därpå de sämsta endast bebos under sommaren; i övrigt ingen anmärkning.

Ägare: Änka K K Sandström $\frac{1}{2}$ o Änka A G Eriksson $\frac{1}{2}$.

Avlopp: 1885 Nr 7 Kl VI, öppen rännsten ca 1 $\frac{1}{2}$ m. 1895-96 Nr 7 Kl VI.

285. Nybergsgränd 6. Kv Kronkvarnen. 1895.

Reniss från Kungliga Poliskammaren med anledning av klagomål över otillräcklig tillgång på frisk luft. Klagomålen föranledde ingen åtgärd.

Avlopp: 1885 Kl VI, sl. skvattnet tömnes i rännstenen. 1895-96 Kl VI.

286. Nybergsgränd 8. Kv Kronkvarnen. 1879.

Enligt h.inspektionens anteckn.bok över dåliga bostäder hyrde Hansellerna Drugge ut en lägenhet till änkan A L Markman. Markman hyrde i sin tur ut ett skjul ca 5 m² till änkan J M C Nordberg med ett 7 års gammalt barn. Hyra: 4:-/mån.

Avlopp: 1885 - . 1895-96 Kl VI.

287. Nybergsgränd 12. Kv Kronkvarnen. 1893.

Besöktes i samband med HVNs bostadsundersökning 1893. Omdöme: Ingen anmärkning.

Ägare: Stockholms stad.

Avlopp: 1885 vattenl. saknas. Slaskvattnet tömnes i en trätrumma som kommer från nr 10 (Nyb.gr.) och går vidare ~~xxxx~~ in på gården till Skeppargatan 45. 1895-96 Kl VI. 1885 öppen ränsten ca 4 $\frac{1}{2}$ m.

288. Nybergsgränd 14. Kv Kronkvarnen. 1893.

Samma som för nr 12 ovan (290) med tillägget att överbefolkning ej förekom, samt att ett lock på en soptunna var trasigt.

Ägare: Stockholms stad.

Avlopp: 1885 Slaskvattnet rann in på gården till Skeppargatan 49. Vattenledn. saknades. Öppen ränsten ca 1 $\frac{1}{2}$ m. 1895-96 Kl VI.

289. Nybrogatan 13. Kv Riddaren. 1886. 1891.

Klagomål över osund bostad från änkan J S Carlsson. Enl. stadsläkaren till stor del obefogat. Ingen åtgärd. 1891 inkom klagomål över fukt. Ingen åtgärd. Avlopp: 1885 Kl III. Vatten o kloak fanns. på gården. Öppen ränsten ca 3 m.

290. Nybrogatan 19. Kv Brunfisker. 1894.

Klagomål från poliskonstapel T Lindberg över fuktig bostad. Lägenheten bestod av 2 rum o kök, varav 1 rum fuktade betydligt. Klaganden hade ej erlagt full hyra varför värden förklarar sig villig låta honom avflytta den 1 apr. Därefter skulle rummen uttorkas och eldas och om nödvändigt skulle kamin ansättas. Ingen åtgärd.

Avlopp: 1885 Kl IV 1895-96 Kl IV.

291. Nybrogatan 20. Kv Jernloket. 1880.

Upptas som ex. på rum med överbefolkning i distr.läkarrapporten för året, citerad i årsb.

Ägare: Axel o Sofia Alms stiftelse.

Avlopp: 1885 Kl III, 1895-96 Kl III, lukt 1 c.

292. Nybrogatan 34. Kv Rudan mindre. 1880.

Samma som ovan Nybrog. 20, (294).

Ägare: Byggmästare O H Hällström

Avlopp: 1885 Kl I, III. 1895-96 Kl I -IV, lukt 2 d.

293. Nybrogatan 36. Kv Rudan mindre. 1880.

Samma som Nybrog. 20 se ovan (294).

Ägare: Litograf Björkman.

Avlopp: 1885 - . 1895-96 Kl II, III, lukt 2 c.

294. Nybrogatan 40. Kv Rudan mindre. 1880.

Samma som Nybrog. 20 ovan (294)

Ägare: Stockholms stad.

Avlopp: 1885 Kl I, II. 1895-96 Kl II, III.

295. Nybrogatan 46. Rudan mindre. 1880.

Samma som ovan Nybrogatan 20 (294).

Ägare: Murare O Lindholm.

Avlopp: 1885.-. 1895-96 Kl V.

296. Nybrogatan 53. Kv Rådjuret. 1894.

Klagomål över fuktig bostad, 3 rum o kök p.g.a. en "högre liggande tvättinrättning," Om det avses att tvättinrättningen ligger högre upp i huset eller högre upp på gatan framkommer ej.

Efter besiktning rapporterades s.insp. att spår av fukt fanns men att det p.g.a. sommaren (8 aug.) ej gick att fastställa varpå fukten berodde och att lägenheten under sommaren ej var hälsovådlig så kunde HVN ej vidta någon åtgärd. Ingen åtgärd.

Avlopp: 1885 Kl III. 1895-96 Kl III, lukt 6 c.

297. Nybrogatan 55. Kv Rådjuret. 1888.

Klagomålen föranledde ingen åtgärd.

Avlopp: 1885 Kl III, IV, vatten o kloak å gården, lukt i ett kök märkt av besiktn.mannen, öppen rännsten ca 30 m. 1895-96 Kl III, IV, lukt 4 d, öppen rännsten ca 26 m.

298. Nybrohamnen 24. Kv Sjömannen. 1895.

Klagomål över osund bostad från med.dr. A F Ekbl. Ingen åtgärd.

Avlopp: 1885 Kl III, IV. Lukt från källare benärkt av h.gäster o besiktningsmän. Vatten o kloakledn. på gården. Öppen rännsten ca 7½ m.

299. Lilla Nygatan 8 (även adr. Kåkbrinken 11) Kv Dedalus. 1885

Klagomål över fuktig bostad. S.insp. rapporterade att rummet var förfallet redan vid inflyttningen, men fukten berodde troligen på att kläder tvättades i rummet. Vården upplyste i h.gästens närvaro att kontraktet fick upplösas fr. 1 jan (klagomålen i nov) beslöt HVN att inte vidta någon åtgärd.

Avlopp: 1885 IV, klagomål över osund lukt i flygeln över gården. 1895-96 I-IV.

300. Lilla Nygatan 15. Kv Palamedes. 1883.

Ingen åtgärd.

Avlopp: 1885 IV. Slaskvattenförande rännsten å asfaltgård. 1895-96 Kl IV

301. Lilla Nygatan 17 B Kv Tisbø. 1884.

Bristfälligheterna avhjälpta. Ingen åtgärd.

Avlopp: 1885 Kl IV 1895-96 Kl IV

302. Nytorget 35. Kv Bondesonen större. 1893.

Besöktes i samband med HVNs bostadsundersökning -93. Omdöme:

Stenhus med 1-2 rumslägenheter med kök, några fattiga, smutsiga och oordentliga. Vatten o avloppsledn. å gården.

Avlopp: Kl V. Ägare: Stockholms stad.

303. Nytorget 41. Kv Bondesonen större. 1893.

Besöktes i samband med bostadsundersökningen 1893. Omdöme: Två trähus med små, låga rum, till en del belägna under markens yta. Lägenheterna bebos av 3-4 pers., några är fattiga och mindre snygga. Inom egendomen finns två stall. Bristfälliga avträden och d:o rännsten. Behövde repareras.

Ägare: Änka J F Dahlström.

Avlopp: 1885 - . 1895-96 Kl VI.

304. Nytorget 43. Kv Bondesonen större. 1893.

Besöktes i samband med HVNs bostadsunders. -93. Omdöme: Två lägenheter om 2 rum o kök, båda oklan erliga. Vattenledning saknas. Slaskvattnet tömnes i gatubrunnen.

Ägare: Slaktaränka C W Fernström.

Avlopp: 1885 - 1895-96 - . se ovan.

Nytrogsgatan se Stadssträdgårdsgatan.

Observatoriegatan se Parisgränden el -gatatn.

305. Drottninggatan 1 = Observatorieplan. Kv Rosenbad. 1884.

Ärendet avskrovs då bostaden reparerats.

Avlopp: ~~1885~~ 1895-96 Kl III.

1885 Kl IV. Ej avloppsledn. på gården. Lukt märkts av besiktningsmännen och hyresgästerna i kök. Öppen rännsten ca 9 m.

306. Olofsgatan 10 f.d. Repslagargatan, norr. Kv Vargen. 1886.

Ingen åtgärd. Bristfälligheterna reparerade.

Avlopp: Kl III, 1. 95-96 Kl Kl III. Öppen rännsten ca 1 m.

307. Oxtorget 2. Kv Polacken. 1884.

Ingen åtgärd. Bristfälligheterna avhjälpta. Samma egendom fick detta år även anmärkningar på avträdena. De hade dåliga underlag, en del stod för nära gatan. Ägaren ålades att flyt a de mot gatan stående samt rep. de andra.

Avlopp: 1885 Kl IV. Öppen rännsten ca 0.60 m.

308. Oxtorget 6. Kv Stuten. 1889.

Klagomål över osunda gaser och ångor. Inget märkts vid ett flertal besök av h.pol. var HVN inte vidtog någon åtgärd.

Avlopp: 1885 - . 18895-96 Kl I, III, IV. Lukt 2 d. Öppen rännsten ca 18 m.

309. Oxtorgsgatan 10. Kv Järnplåten. 1890.

Ingen åtgärd.

Avlopp: 1885 Kl III. 1895-96 Kl III.

310. Parisgatan 12, senare namnändr. t. Observatoriegatan. Kv Sirius. 1883.

Klagomål över fuktig bostad från skomakaren J F Thorstedt. (nov) S.insp. intygade att lägenheten fuktade svårt. Huset var nytt, uppfördes föregående sommar, var ej fullt inrett vid inflyttningen. Trots eldning och vädring försvann inte fukten. Samma sak med en annan lägenhet i huset. Trots detta

ingen åtgärd då klaganden flyttat och hyrt ifrågavarande lägenhet under sådana omständigheter att han borde kunnat räkna ut att bostaden inte var uttorkad.

Ägare: Kassör E Hafström

Avlopp: 1885 Kl III, lukt känts i två kök av h.gästerna. 1895-96 Kl III, lukt c o e.

311. Parisgränd eller -gatan 15, senare namnändr. t. Observatorieg. 1882. Kv. Planeten. Kometen.

Ansökan från läktor O E Westin med anledning av osunda dunsters uppstigande i hans lägenhet. Ingen åtgärd.

Avlopp: 1885 Kl III, lukt märkts av h.gäst i 1 kök. 1895-96 Kl III, lukt 3c.

312. Parisgatan el -gränden 21 (senare Observatorieg.) Kv Planeten 1885.

Klagomål från stadsbudet E W Låtbom o styckjunkaren C T Moberg. Klagomålen fullföljdes ej då ägaren vidtagit åtgärder för förbättringar. Avskrevs.

Avlopp: 1885 Kl II, 1895-96 Kl II.

313. Parisgatan el gränden 21 = Observatorieg. Kv Planeten. 1889.

Klaganden återtagit anmälan. Avskrevs.

Avlopp : 1885 -. 1895-96 -.

314. Parisgatan el -gränden 26 =Observatorieg. Kv - . 1884.

Distr.läkaren i Adolf Fredriks församl. utlät sig på följande sätt om denna egendom (citerat i årsb.-84.) "Dock kvarstår ännu alltid för den mindre bemeddade obehaget, för att inte säga faran av att flytta in i hus, som många gånger endast är halvfärdiga. Så har jag t.ex. i huset nr 21 Parisgatan observerat flera sjukdomsfall så väl hos äldre som yngre personer, härrörande från den i det halvfärdiga huset förekommande fukten. Här härja skrofler, ögoninflammationer, uteslutande beroende på fukten, medan möglet frodas på väggarna."

Ägare: ?

Avlopp: 1885 - . 1895-96-.

315. Perlstickaregränden 6. Kv Spårvägen. 1879.

Upptaget i h.inspektionens anteckn.bok 1879. Ett bristfälligt träskjul intill gatan uthyr es av hustru " Mörk till bostad åt arbetskarlen I ² Fettersson och hos honom boende 2 pers. Hyra 8:32/mån. Storlek ca 15 m².

Hustru II hyrde också ut ett lusthus på gården till 2 pers. Hyra: 4:-/mån. Storlek ca 2.30 m² och bara ca 1.8 m högt.

Ägare: Stockholms stad (Hustru Mörk hyr e förmodl. av staden)

Avlopp: 1885 Kl V ?. K 1895-96 Kl -.

316. Perlstickaregränd 7. Kv Apotekaren. 1879. 1981. 1893.

Upptagen i h.inspektionens anteckningsbok -79.

S.pol. anmälde att ett träskjul vid gränden uthyrdes, ca 9 m² till 3 pers. för 8:-/mån. 1881 stod antecknat den 8 sept. att personerna fortfarande bodde kvar men att de bott hyresfritt de senaste 2 åren.

Denna egendon besöktes också i samband med HVNs bostadsunders. -93.

Omdöme: Ett tvåvånings stenhus med gasnka snygga och tämligen rymliga lägenheter. Dessutom ett litet trähus som har utseende av att ha varit ett gammalt skjul, är nu inrett till bostad, omkr. 12 x 8 x 6 fot, svart, smutsigt och mörkt, då de tre fönstren insläppa sparsam dager; saknar eldstad, uppvärms under vintern med fotogenkök; har i många år bebotts av nu 77 årig man och hans 80 åriga hustru - Bör förbjudas till uthyrning, men lå de nu inneboende ej på flera år erlagt hyra, synes de ej mot sin vilja kunna eller bära avhysas." Det är av storlke och beskrivningen att döma samma träskjul som omtalas 1879, -81.

Ägare: Stockholms stad.

Avlopp: 1885 Kl V. 1895-96 -.

317. Perlstickaregränden 13. Kv Smeden 1893. OBS Nr. 11 se nedan efter nr 14.

Undersöktes i samband med HVNs bostadsunders. -93. Omdöme: Ett litet trähus med 2 rum o kök som beboddes av 2 hushåll. Rummen var tämligen snygga och stora men låga. Slaskvattnet utslogs i en grop vid ett plank och fick rinna ner för berget i början av Kungstensgatan.

Ägare: Stockholms stad.
Avlopp: 1885 Kl VI 1895-96 Kl VI.

318. Perlstickaregränd 17. Kv Vintervägen. 1893.

Undersöktes HVNs bostadsunders. -93. Omdöme: "Avloppsledningen från egendomen är här anordnad så att från en å nedre delen av gården uppsatt vanlig slasktratt leder en öppen träränna med stark lutning över trädgårdsland till noröstra (nedra) delen av tomtgränsen. Vattnet, som utslås, rinner där direkt ned i marken. När jorden blivit för våt och sålunda tilltäppas så vattnet ej kan rinna undan, gräves den upp på ett litet område och lägges till tork, varpå den åter blir färdig att lätt uppta spillvatten, som dit kommer." Påpekas att bättre avlopp borde ordnas då denna anordning var olämplig,

Ägare: Bokbindare J F Johansson.
Avlopp: 1885 ? se ovan. 1895-96 Avloppsledn. saknas. Anges ej om ledning finns på gården och att endast husledn. saknas.

319. Perlstickaregränd 11. Kv Provisorn. 1893.

Undersökt i samband med HVNs bostadsunders. -93. Omdöme: Två små trähus, bebodda av 4 hushåll. Rummen låga, tämligen snygga o stora. Slaskvattnet slog utför berget liksom man gjorde vid nr 13.

Ägare: Stockholms stad.
Avlopp: 1885 VI. 1895-96 ?.

320. Perlstickaregränd 16. Kv Provisorn. 1893.

Undersöktes i samband med HVNs bostadsunders. -93. Omdöme: "Ett ganska stort 2 vånings orappat stenhus, med rymliga, snygga rum, som låra vara mycket kalla (därför att huset är orappat?); dessutom ett lågt trähus innehållande 3 stora, snygga, fast låga rum och kök, bebodda av 3 familjer, varjente i slutet av en uthuslänga av trä inretts 2 små rum, omkr. 10 x 7 x 6 fot (ca 6.30 m² o 1.8 m högt), vardera svarta, smutsiga och skumna, då fönstren äro små, bebodda det ena av 3, det andra av 1 person. Spillvattnet från egendomen slås i en på gården befintlig kloakbrunn, som står i samband med en stor trätrumma, vilken över den obebyggda tomten från bergshöjden leder ner till en kloakbrunn åt tomten invid Roslagsgatan. Nedersta delen av rännan är öppen.- Invid kloakbrunnen är en vattenkastare, över vilken är rätt ett mindre skjul, vilket användes till tvättstuga. Närmast vattenkastaren är lagda trillade stenar, men största delen av marken i skjulet består av grovt grus, så vatten, som utslås, ej rinner bort utan nedtränger i den lösa marken, som härigenom hålles ständigt fuktig. Marken in i skjulet omkr. 6 kvadratfot, borde försees med asfalt ända till kloakbrunnen och nedre delen av ovannämnda ränna täckas för att förekomma allt för svår stank. Önskvärt vore, att en så pass talrikt befolkad gård erhöle vattenledning, ätmönstone under sommaren, så att avloppsrännan kunde spolas, vilket nu sällan sker, då allt vatten skall bäras up för en trappa av 32 steg."

~~Önskvärt vore, att en så pass talrikt befolkad gård erhöle vattenledning, ätmönstone under sommaren, så att avloppsrännan kunde spolas, vilket nu sällan sker, då allt vatten skall bäras up för en trappa av 32 steg."~~
Ägare: Stockholms stad.
Avlopp: 1885 & Kl V. 1895-96 175 m täckt ränna (slaskvattenförande rännsten), kloak.

321. Pilgatan 9. Kv Horellträdet. 1890. (Kungsholmen)

Klagomål över osund bostad. Ingen åtgärd.
Avlopp: 1885 Kl III, 1895-96 Kl III. Lukt l c.
Pilgatan söder = namnändrat t. Folkungagatan se detta ord.
Polhemsgatan f.d. Målargränd se detta ord.

141
322. Svenska Prestgatan 11 (Prestgatan) = Trångsund 6. Kv Ajax. 1882.

Ansökan om besiktning av osund bostad, från hustru M I Christoffersson. S.insp. rapporterade att bostaden hade många brister men ej så osunda att HVN kunde ingripa. Ingen åtgärd.

Avlopp: 1885 -. 1895-96 Kl III.

323. Prestgatan 19. Kv Atlas. 1884.

Från Kungl. poliskammaren en remiss med upplysningar om att ogifta M Göransson som drev "hotell" Göta i detta hus hos sig hade inhytt en person utan att anmäla detta. Personen i fråga, en före detta kypare, anhållen och häktad av pol. Tillsammans med denna kypare hade 6 andra anhållits. En del av dessa hade skrivit och en del ~~sk~~ hade gått om r. med tiggARBREv till fränstående personer. Av detta kunde enl. polisen antas att G inte upplät snygga rum för resande utan hyrde ut med uppgift att dölja skumma personer. Göransson hyrde 2, 3 och 4:e våningen i huset av skeppstuvaren L G Schöllin mot en hyra av 2.000/år. Sammantaget 9 rum o kök. Ett rum i varje våning utan eldstad och likaså ett utan fönster. Två prostituerade kvinnor hyrde där.

S.insp. utlät sig att det var svårt att i detta fall förbjuda uthyrning. Hälso-polisen skulle dock kontrollera att överbefolkning ej förekom. Betr. kallrummen lög dessa bredvid rum med eldstäder och de mörka rummen uthyrdes endast till resande varför de svåriligen kunde förbjudas till uthyrande.

Ägare: L G Schöllin, husägare.

Avlopp: 1885 IV. 1895-96 Kl III, IV.

324. Gamla Prästgårdsgatan 26. (=Prästgårdsgatan) Kv - . 1879.

- 1) H.pol. besökte egendomen den 9 jan och fann att en vedbod uthyrdes till bostad, saknade fönster, hyra 4:-/mån. Uthyrdes till två kvinnor. Åtgärd anges ej men den 21/4 besökte h.pol. egendomen på nytt och mätte bland annat upp ett skjul som troligen är identiskt med denna vedbod eftersom hyran är densamma och det uppges att skjulet saknar fönster och eldstad samt hyres till ogifta Ekman. Storleken var ung. 2 m².
- 2) Den 9 jan. upptäcktes också ett rum i ett stenhus som förut beagnats till slakteri. Saknade eldstad, hyra kr 10:-/mån. Uthyrdes till 10 pers. Åtgärd anges ej men åter besökt den 21/4 samma år. Vid detta besök betecknat som uthus beläget in på gården och förut använt till slakteri. Storlek ungefär 18.5 m². Rummet hade en glugg ovanför dörren. Hyresgästernas antal hade minskat liksom hyran. I april anges hyran vara 6:-/mån. och antalet boende 5 pers. Rummet hyrdes av f.d. bagaren Åberg m fam 2 pers. samt hos honom inneboende 3 pers.. Åtgärd anges ej.
- 3) 21/4 anmärktes också på ett kallrum på n.b. med ett mindre fönster men utan eldstad. Storlek ca 16.5 m². Hyra 10:-/mån. Hyrdes av arbetskarlen Jönsson m f m 4 pers. samt inneboende 4 pers. = 8 pers. Åtgärder anges ej.
- 4) 21/4 befanns också ett stall på gården vara uthyrt, betecknat som mycket osunt med bristfälligt golv, fönster är gården och utan eldstad. Storlek anges ej. Hyra 6:-/mån. Hyrdes av arbetskarlen Jansson m fam 4 pers samt inneboende 4 pers. = 8 pers. Åtgärder anges ej.

Ägare: Jungfru A Kihlman.

Avlopp: 1885 - . 1895-96 - .

325. Gamla Prästgårdsgatan 31. Kv Bergsgruvan större. 1879.

Besökt i samband med h.pol. undersökning av dåliga bostäder 1879. Anmärktes att ett rum n.b. hyrdes till arbetskarlen Fredriksson m fam 6 pers. v rav 3 minderåriga barn. Rummet hade ett mindre fönster, öppen spis och var ca 18 m² stort. Hyra 60:-/år.

Vidare uthyrdes ett annat rum på n.b. till tunnbindaren Lindberg m fam om 8 pers. varav 6 minderåriga barn. Rummet var ca 18 m², hade ett mindre fönster och eldstad men var för övrigt i högsta grad osunt. Hyra 100:-/år.

Ägare: Bankokommissarie K R Looström.

Avlopp: 1885 Kl VI. 1895-96 Kl V. (nedrivet 1896 enl. anteckn. i h. polis avloppsunders.)

Övre eller Stora Övarngränd se Övre Kvarngränd

326. Ragvaldsgatan 1 Kv Guldfjärden mindre. 1888.

Ingen åtgärd.

Avlopp: 1885 - . 1895-96 - .

327. Ragvaldsgatan 13. Kv Saturnus. 1885.

Anhållan om besiktning av ohälsosam bostad från skepparen C J Sundin. S.insp. upplyste om att klaganden flyttat samt att läg.heten rep. Ingen åtgärd.

Avlopp: 1885 Kl V. 1895-96 Kl III.

328. Ragvaldsgatan 13. Kv Laxen. 1891. 1892.

Klagomål över fuktig bostad. Ingen åtgärd. Åter klagomål 1892. Ingen åtgärd.

Avlopp: 1885 - . 1895-96 Kl I, II.

329. . Ragvaldsgatan 19. Kv Östergötland. 1888.

Klagomål över fuktig bostad. Ingen åtgärd.

Avlopp: 1885 - . 1895-96 Kl III, IV. Lukt 3 d.

330. Regeringsgatan 11. Kv St Pehr. 1883.

Klagomål över mycket osund lukt. Efter undersökning befunns lukten bero på att ett ventilationsrör från klosetterna hade anbrags på fel sätt. HVN beslöt den 9 febr. att rummet skulle utrymmas till den 1 apr. samt ej få uthyras på nytt förrän olägenheten avlägsnats. Vite 100:-

Avlopp: 1885 Kl III, IV. Lukt bemärkt av h.gästerna i kök. Öppen rännsten ca 25 m. 1895-96 Kl I, II. Lukt 1 a.

331. Regeringsgatan 54 C. Kv Jericho. 1895.

Anmärkning från med.dr. om lukt från pis oar. Ingen åtgärd.

Avlopp: 1885 Kl III. Kloakgaslukt bemärkt av hyresgästerna i 2 kök. Öppen rännsten ca 6 m. 1895-96. Kl III, IV, lukt 1 c. Öppen rännsten ca $\frac{1}{2}$ m.

332. Regeringsgatan 92. Kv Såpsjudaren. 1888

Klagomål över osund bostad, lrum. Ingen åtgärd.

Avlopp: 1885 Kl III, ~~Kl~~ 1895-96 Kl III.

333. Regeringsgatan 94 A. Kv Såpsjudaren. 1879. 1880. 1887.

Klagomål över osund vattenflöde från denna egendom till egendomen Roslagstorg 25. HVN ingrep ej, parterna skulle göra upp i goda. 1880 diskuterades problemet åter och beslöts att vattenflödet skulle regleras.

1887 klagade handlanden F O Magnusson över fuktig och osund bostad. Klaganden och hans hustru uppgav att de kände sig sjuka förmodl. på grund av att tapeterna besprutats med gift. S.insp. rapporterade att spår av fukt ej kunde märkas däremot vidade det sig att s.k. Schweinfutsergrönt, ett gift, hade insprutats mellan tapeterna och väggarna för att utrota ohyra. P.g.a. s.insp:s uppmaning hade värden tagit bort de gamla tapeterna och låtit renskrapa putsen, omsatt kakelugnen med ny sten varför ärendet kunde avskrivas.

Ägare: 1887 Herr J Bergman.

Avlopp: 1885 Kl III, IV, kloakgaslukt bemärkt av alla hyresgästerna i nästan alla kök. Öppen rännsten ca 15 m. 1895-96 Kl I, III. Öppen rännsten ca 10 m.

334. Regeringsgatan 97. Kv Drottninghuset. 1886.

Ärendet avskrevs. Klaganden flyttat och läg.heten efteråt rep.

Avlopp: 1885 Kl III, 1895-96 Kl III.

335. Regeringsgatan 99. Kv Hägerberget. 1893.

Undersöktes i samband med HVNs bostadsunders. 1893. Omdöme: "Ett tvåvånings stenhus. Lägenheter på 2 och 1 rum med kök. Rummen medelstora snygga, oljem lade väggar i köken, ingen överbefolkning; lägenheterna bebodda av 1 familj respektive (högst 8 pers. i 2 rum o kök). Avträden ombygda, asfaltgolv.

Ägare: Handlanden C F Jansson och P Haglunds sterbhus.

Avlopp: 1885 - . 1895-96 - .

336. Regeringsgatan 101. Kv Hägerberget. 1893.

Undersöktes i samband med HVNs bostadsunders. 1893. Omdöme: "Ett stenhus åt gatan med delvis 2 våningar samt ett trähus på gården. - Från gatan leda 21 trappsteg till gården. - Vid 10:e steget ingångsdörr till en låg lägenhet bestående av ett större rum med spisel, nu avbalkat i en mindre och en större avdelning, den senare använd till lumpbod; innanför denna ett litet rum med ett mindre fönster, som vet er åt en omkr. 2 m² stor, mörk gård, till vilken man kan komma dels från det a rum dels från trappan. Hela lägenheten snuskig och smutsig, det inre rummet svart och nästan fullkomligt mörkt; gården belamrad med en hop skräp - Märken av fukt synliga i lokalen som nu ej användes till bostad, vartill den ej borde få uthyras utan att underkasta grundlig reparation. Hittillsagt om rengöring av den lilla gården. 18 steg upp i trapporna en liten förstuga - Här är 3 lägenheter på 1 rum, 2 små rum och kök med svart tak, för övrigt snygga, bebodda av 6 personer - sam 1 litet rum och kök /3 personer/; rummets fönster vette till ovannämnda lilla gård. - Tämligen snyggt. En trappa upp härifrån en lägenhet av 1 stort o 1 litet rum samt ett litet svart kök (7 personer, snyggt) Från denna våning leder utanför huset en trätrappa upp till en utbyggnad av trä, varifrån ingång är till ett litet x lågt rum - nu tomt.

Å gården ett lågt träruckel innehållande endast ett lågt mörkt, sautsigt rum; en f.d. vedbod utanför detta hus har inretts till kök och försetts med ett litet fönster å ingångsdörren utåt gården och ett annat omkr. 1/3 m² till ett litet mörkt prång, kallt och dragigt. - Borde knappast under vintern uthyras, åtminstone ej som 1 r o kök. Från gården leder en smal gång till en annan mindre gård. På ömse sidor om denna gång till höger, ett litet rum (3 pers.) samt till vänster 1 större, lågt, skunt rum, små fönster samt 1 litet nästan mörkt kök (4pers.), tämligen snygga. Från inre gården ingång till 2 lägenheter å 1 medelstort rum + litet kök samt 2 små rum o kök, av vilka det yttre rummet har sitt fönster till ovannämnda gård. Snyggt.

Från inre gården(?)avlopp för dagvatten, som där stagnerar t.o.m. intränger i rummen. Det kan dock lätt fås att avrinna till den större gården i en ränna under ovannämnda gång, ehuru denna nu är tilltäppt. - Bör upprensas.- På gården vatten och avloppsledning. - Avträden ombygda, med asfaltgolv."

Ägare: Stockholms stad.
Avlopp: 1885 - . 1895-96 Kl V.

337. Regeringsgatan 103. Kv Hägerberget. 1893.

Undersöktes i samband med HVNs bostadsunders. 1893. Rapport: "Ett litet trähus, ligger i backsluttningen. Stängt vid upprepade besök."

Ägare: Stockholms stad.
Avlopp: 1885 - . 1895-96 Kl VI.

338. Regeringsgatan 105. Kv Hägerberget. 1893.

Undersöktes i samband med HVNs bostadsunders. -93. Rapport: "Ett litet trähus bestående av 1 rum o kök på n.b. och ett litet rum med brutet tak och mycket litet fönster på vinden. - Dessutom ett litet trähus inneslutande 1 rum utan eldstad, uthyrt endast för somaren. Allt snyggt - Slaskvatten utslås på marken vid porten och rinner ned på gatan. Bör förses med asfaltbeläggning och ordentlig ränna, ned till rännstenen i gatan."

Ägare: Stockholms stad.
Avlopp: 1885 - . 1895-96 Kl VI.

339. Regeringsgatan 111. Kv Hägerberget. 1893.

Undersöktes i samband med HVNs bostadsundersökning -93. Utlåtande: " Från gatan leda 14 trappsteg upp till en liten snyg gård. Et 2 vånings stenhus. - Til venster på n.b. en lägenhet, bebodd av 1 fam. 9 pers., på ett medelstort rum + 1 smutsigt svart kök, osnyggt i hög grad, trasiga väggar, som bär märken af höggradig fukt; i en skrubben hop lumpor. En trappa upp en lägenhet, bebodd av 1 familj, 8 personer, bestående av 2 mindre rum + kök med svarta, smutsiga, mögliga tapeter och golvet trasigt i köket. Dessa båda lägenheter borde undergå grundlig reparation. - Övriga bostäder tämligen snygga, ej överbefolkade. Avträdena ombyggda med asfaltgolv - Vattenkastare inbyggd invid trappan vid gatan."

Ägare: Stockholms stad.

Avlopp: 1885 - . 1895-96 Kl VI.

340. Regeringsgatan 113. Kv Höjden. 1893.

Undersökt i samband med HVNs bostadsunders. -93. Utlåtande: " 2 våningsstenhus. - 16 trappsteg från gatan upp till en liten, trång gård med vattenledning. En rännsten går över gården och sedan rinner vattnet i en öppen järnränna genom trappuppgången ned till gatan. Rummen snygga, ej överbefolkade. - Avträdena i vedbodarna, som avbalkats, ombyggda, asfaltgolv.

Ägare: Stockholms stad.

Avlopp: 1885 - . 1895-96 Kl VI. Öppen rännsten ca 12 m.

341. Regeringsgatan 115. Kv Hägerberget. 1881.

Den 31 mars behandlade HVN en anhållan om besiktning av bostad, från skräddarmästare C J Danielsson. S.insp. rapporterade att lägenheten bestod av 2 rum, 2 tr upp. Det yttre rummet fuktade betydligt. Ingen åtgärd från HVNs sida då klaganden skulle flytta den 1 apr. och huset därefter skulle repareras. S.insp. tillägger att klagomålet i detta liksom i många andra fall, tycktes vara föranlett av en tvist mellan parterna angående hyran.

Ägare: Målare C J Glonberg.

Avlopp: 1885 - . 1895-96 Kl VI. Öppen rännsten 8 m.

342. Rehnskatan 2. Kv Grundläggaren. 1879.

Upptaget i h.inspektionens anteckn.bok över läsliga bostäder -79. H.pol. anmärkte den 4 jan. på att ett litet uthus som förut beagnats till växthus, utyrdes till bostad åt 3 familjer av vilka en hade minderåriga barn. Golvet bestod av lösa på marken liggande bräder, väggar och tak var ytterst bristfälliga, kylan inträngde överallt. En kamin användes till uppvärmning men lindrade kylan endast något.

Bagaren C Polinder hyrde egendomen av Stockholms stad och hyrde sedan i sin tur ut "växhuset"

Ägare: Stockholms stad (se ovan).

Avlopp: 1885 - . 1895-96 - .

343. Renstjernasgatan 5. Kv Justitia. 1896.

Omnämns i arbetarbostadsundersökningen 1896 (Key-Åberg) medtagits som exempel på under vintern bebodda kallrum. Två vindskontor var bebodda.

Ägare: Stockholms stad.

Avlopp: 1885 - . 1895-96 Kl VI.

344. Renstiernasgatan 21. Kv Nybygget. 1893.

Undersökt i samband med HVNs bostadsunders. -93. S.insp. rapporterade att två hus fanns inom egendomen. I ett trähus på gården fanns 3 lägenheter om vardera 1 rum, låga o mörka, delvis liggande under markytan. En av dessa lägenheter beboddes av en skräddare m hustru. Lägenheten smutsig och osnygg, behövde repareras, varon värdinnan anmodats. I det andra huset var rummen snygga fastän låga och mörka. Söptunnan hade bristfälligt lock och var över-

full. Vattenledning saknades och slaskvattnet tömdes i en gatubrunn. Avträdena var bristfälliga vad golven och ombyggnaden beträffade. Skulle repareras under k den kommande sommaren.

145

Ägare: Mill C C Strömberg.

Avlopp: 1885 - . 1895-96 Kl VI.

345. Renstiernasgatan 26 Kv Bunge. 1887.

Klagomål över osund bostad men ej så dåligt att HVN kunde ingripa. Avskrevs.

Avlopp: 1885 - . 1895-96 - .

Renstiernasgatan 49 se Bergsprängaregränd 49.

Reparebansgatan se Fläminggatan.

å norr/

Repslagaregatan se Olofsgatan.

346. Södra Repsläggaregatan 10. Kv Saturnus. 1882. (söder)

Klagomål från skomakeriarbetaren I G Haglund över fuktig bostad om 1 rum o kök. Enligt s.insp. var . . . erna förorsakade av klaganden själv. Ingen åtgärd.

Avlopp: 1885 Kl III. 1895-96 Kl III.

347. Riddargatan 8. Kv Styckjunkaren. 1893.

över fukt/

Klagomål från ogifta Lotten Olausson i lägenhet 1 tr upp på gården. Enligt s.insp. var fukten obetydlig och berodde på att fönstren var igenklustrade och att kläder torkades i rummet. Ingen åtgärd.

Avlopp: 1885 Kl VI, vattenledn. fanns ? Öppen rännsten ca 3 m. 1895-96 Kl II, III. Lukt 2 c.

348. Riddargatan 13. Kv Jernlodet. 1882.

Ingen åtgärd.

Avlopp: 1885 Kl III. Öppen rännsten ca 9 m. Fallröret från avloppsledn. utmynnade i (öppna?) rännstenen. 1895-96 - .

349. Riddargatan 22. Kv Jernlodet. 1888.

Klagomål från smeden A Rydström över osund bostad. Ingen åtgärd då lägenheterna komme att repareras.

Avlopp: 1885 - . 1895-96 - .

350. Riddargatan 29. Kv Lindormen. 1884.

Ärendet avskrevs då klaganden flyttat och lägenheten reparerats.

Avlopp: 1885 vatten o kloak finnes (på gården ?) Kl V ?. Öppen rännsten ca 4.5 m. 1895-96 Kl III, lukt 2 c.

351. Riddargatan 37. Kv. Styrmannen. 1879.

Ansökan om besiktning ~~xx~~ och utlåtande HVN om gårdsutrymmets tillräcklighet i sanitärt avseende. Ansökan föranleddaav ny- och ombyggnad. HVN fann intet att anmärka mot.

Avlopp: 1885 Kl III, 1895-96 (uppges att huset är under byggnad).

Rimbogatan se Lilla Kvarngränd.

352. Roslagsgatan 2. Kv Muraren. 1893.

Undersökt i samband med HVNs bostadsundersökning -93. Utlåtande: "Ett tvåvånings stenhus och 2 mindre trähus. Det å gården ruckligt med små smutsiga rum. För övrigt är rummen tämligen x rymliga och snygga. - Några avträden är bristfälliga och söndriga; borde lagas, så det ej blåser tvärs igenom dem. - Avträdena ändrade, asfaltgolv. På tomten vatten- och avloppsledning. - Från ett lågt, dåligt stall ledes urin till en tunna och från denna går ett täckdike, omkr. 142 fot under åkerns yta, ned i bredvidliggande tobaksland (gamla träsket)." Anteckn. i marginalen om att

förhållandet med avloppet från stallet anmälts till Drätselnämnden.

146

Ägare: Stockholms stad.

Avlopp: 1885 - . 1895-96 Kl V.

353. Gamla Roslagsgatan 10 . Kv Ingemar. 1893. (Ingemarshof)

Undersökt i samband med HVNs bostadsundersökning -93. Utlåtande: "Ett 3 vånings stenhus med i allmänhet, utom på vinden, särdeles stora, tämligen snyggt hållna rum. I ett rum å n.b. är insatt en kokspis utan att avlopp för imman anordnats, vilket gör att luften i detta rum, bebott som det är av 6 personer, under vintern, då det ej ventileras så mycket, hålles synnerligen fuktig. - Ingen överbefolkning utom i ett litet rum å vinden, där 7 personer innebodde. - I källaren i backslutningen har inretts ett rum, medelstort, med litet fönster, så det är särdeles skumt, rappade nu alldeles svart, och smutsiga väggar, snuskigt. I rummet en dålig spis utan avlopp för inna, så att under vinter, höst och vår, då vatten dessutom nedrinner från berget, rummet är i hög grad fuktigt och osunt. Bebos nu av 2 gamla personer - Borde förbjudas till uthyrning, åtminstone under den kalla årstiden oktober - maj, och om det tillåtes under övrig del av året att uthyras; bör det uppsnyggas. - Kring vattenkastaren och kloakbrunnen är marken ojämn, gropig, så ~~att~~ orenlighet som här utslås rinner ner på gatan och andra delar av tonten. Bör ordnas, så detta ej sker.- Avträdena, trägol, ändrade utan anmärkning.-"

Ägare: Stockholms stad.

Avlopp: 1885 - . 1895-96 Kl III.

Beträffande Roslagsgatan se även under Ingemarshof.

354. Roslagsgatan 27. Kv Snickaren. 1896.

Omnämns i arbetarbostadsundersökningen 1896 (Key-Åberg). Ges som exempel på ett av staden inköpt hus av dålig beskaffenhet i Vanadisroten. I denna egendom saknade en del rum hela golvtilljor (enligt de s.k. exploratörerna), i andra gapade stora rätthål, väggarna var utan tapeter och taken sämre än i vanliga uthus.

Ägare: Stockholms stad.

Avlopp: 1885 - . 1895-96 Kl VI.

355. Roslagsgatan 30. Kv Ingemar. 1896.

Omnämns i "Key-Åberg" se ovan nr 267. Denna egendom tas som exempel på ett i privat ägo mycket dåligt hus, i Vanadisroten. Mycket "bofälligt" enligt exploratören.

Ägare: F.d. kanrer C H Granholm.

Avlopp: 1885 - . 1895-96 Kl II.

356. Roslagstorg 5. Kv Såpsjudaren 1880.

Omnämns i distr.läkarrapporten för 1880, vilken citeras i HVNs årsb. detta år. Ingår bland flera andra egendommar i en översikt ~~öxxx~~ med exempel på trångboddhet och höga hyror. Mycket trångbott.

Ägare: - .

Avlopp: 1885 - . 1895-96 - .

357. Roslagstorg 12. Kv Lerlafven. 1880.

Samma som för Roslagstorg nr 5, se ovan under 269.

Ägare: Garvare: J Hellberg.

Avlopp: 1885 Kl VI. Öppen rännsten ca $1\frac{1}{2}$ m. 1895-96 Inga slasktrattar (svårt att avgöra om detta innebär att avl. saknas helt och hållet, alltså även kloak på gården, eller om endast husledning avses.)

358. Roslagstorg 16. Kv Lerlafven. 1880.

Samma som för Roslagstorg nr 5, se ovan under 269.

Ägare: Mamsell: C A Törnros.

Avlopp: 1885 - . 1895-96 Kl V ? = inga slasktrattar.

359. Roslagstorg 17. Kv Såpsjudaren. 1893.

Undersökt i samband med HVNs bostadsundersökning 1893. Utlåtande: "Ett synnerligen litet och ett något större stenhus, detta senare med rum även å vinden. - Rummen, små, låga men snygga, köken oljemålade, ingen överbefolkning. Två rum ligga på n.b. åt - ' - ' med golv som ligga 1 å 2 fot under backens nivå. Särdeles det sydvästra ligger särdeles lågt, och här kan fönstret som ligger nästan i jämnhöjd med backen, nätt och jämnt öppnas utan att det stöter mot träbron. - Detta rum får ringa dager, är fuktigt och torde nog ej vara hälsosamt att bebo.

Vattenledning saknas, likaså avloppsledning. Slaskvatten slås på bara gården och nedrinner under planket vid gatan till kloakbrunn strax utanför planket. En bit av gården borde cementeras och ordentlig rännsten läggas till kloakbrunnen. - Avträdena på asfalt i avbalkningar från vedbodar, ombyggda, snygga."- Bristfälligheterna betr. gården anmälda till drätsel-nämnden samt avhjälp enligt anteckning i marginalen.

Ägare: Stockholm stad.

Avlopp: 1885 Kl VI. 1895-96 Kl VI.

360. Roslagstorg 23. Kv Såpsjudaren. 1893.

Undersökt i samband med HVNs bostadsundersökning -93. Omdöme: "Utan anmärkning."

Ägare: Egendomsägare C B Sundell.

Avlopp: 1885 Kl III, öppen rännsten ca 0,6 m. 1895-96 Kl III.

361. Roslagstorg 25. Kv Såpsjudaren. 1883. 1893.

I juli -83 inkom från arbetskarlen A W Wallin, en ansökan om att få en osund bostad besiktigad. Wallin hade flyttat, enligt vad han själv uppgav p.g.a. hälsoskäl, och hade stämts för att han ej erlagt hyran för den återstående kontraktstiden. S.insp. rapporterade att rummet var beläget på n.b. bredvid en källare, med ingång från en liten gård - en gård som var omgiven av avträden på tre sidor. Rummets golv hade tidigare bestått av tegel men hade under det gångna året försetts med brädgolv - trots detta låg golvet ca $\frac{1}{2}$ m under markytan. S.insp. yrkade på att rummet borde förbjudas till uthyrning för all framtid, detta p.g.a att avträdeslukt ovillkorligen måste intränga i rummet från de närbelägna avtr. och att fukt uppstod p.g.a. rummets djupa läge. Rummet lämpade sig däremot som förvaringsutrymme för en intilliggande butik och ~~x~~ värden hade förklarat att han skulle rätta sig efter dessa rekommendationer. Då värden, fabrikör E O Rönnqvist, infanns sig vid HVNs följande sammahtråde hade han tydligen ändrat uppfattning. Han ingav och återopade en skrift i vilken han upplyste om att det ifrågavarande rummet varit bebott sedan apr. -72 p.g.a. dåvarande fattigvårdsordningsmannens medgivande. Olika hyresgäster hade bebott rummet utan att klaga och utan att vara mer "kranka vid utflyttning än vid inflyttning!" Dessutom hade rummet tidvis varit uthyrt utan kontrakt så att folk kunde flytta när de behagade. Klaganden Wallin hade från början erbjudits en annan lägenhet 2 tr upp men inte antagit detta anbud. Wallin hade inte heller uppgett att hans hustru var havande, om värden vetat detta skulle Wallin inte fått hyrt lägenheten. Vidare framhöll värden att Wallins hustru efter förlossningen gått upp för tidigt och därför blivit sjuk vilket inte kunde tillskrivas rummet. Likaså ljög Wallin, ejäligt värden, då han påstod att han var sjuk, eftersom han samtidigt hade gått i dagligt arbete - två förhållanden som alltså uteslöt varandra enligt den senare. Fabrikören anhöll vördsamt om att han skulle få hyra ut rummet till den 1 okt. nästa år (1884) då rummet skulle förenas med bodlägenheten. bredvid. Rönnqvist ville i övrigt icke bestrida uppgifterna i s.insp:s yttrande men omtalade att rummet redan var uthyrt på nytt till 1/10 -84. HVN beslöt att rummet skulle få hyras ut till 1.10 -84 men att det där- efter vid vite om 100:- skulle förbjudas till uthyrning.

Egendomen Roslagstorg 25 undersöktes också i samband med HVNs bostadsundersökning 1893. Omdömet enligt s.insp:s rapport var: "ingen anmärkning."

Ägare: 1883, Fabrikör O Rönnqvist.

Avlopp: 1885 Kl III, 1895-96 Kl I, III.

362. Roslagstorg 29. Kv Såpsjudaren. 1879. 1881. 1882.

Upptagen i h.insp:s anteckningsbok över dåliga bostäder -79.1)/ S.pol. anmärkte att följande bristfälliga bostäder uthyrdes: Ett kallrum, mörkt, osunt och fuktigt. Ca 6 m² och ca 1.70 m högt, utan eldstad. Hyrdes av arbetskarlen W G Eklund. Hyra 8:-/mån.

2) Ett kallrum, ca 3m² och 2.1 m högt, utan eldstad och med en liten glugg till fönster, hyrdes av skomakaren C J Johansson. Hyra 12:-/mån.

3) Dessutom uthyrdes en vind till bostad åt 10 personer. Åtgärd anges ej.

1881 anmärkte s.polism på nytt. att egendomens ägare uthyrde tre bristfälliga bostäder. Dessa är av beskrivningen att döma identiska med de som omnämns för 1879. Det i punkt ovan omnämnda rummet uppges denna gång vara ~~xx~~ drygt 4m² stort, "med väggar och tak i det mest usla skick". Det hyrdes -81 av änkan C Lindgren med en 22 årig son. Hyra 8:-/mån.

Det i punkt 2) ovan anmärkta rummet hyrdes -81 av grundläggaren F Lundin för en hyra av 8:-/mån. Fam. bestod av 3 pers. Rummet sägs vara i högsta grad osunt med golvet liggande under markytan. Vinden, vars väggar och tak "storm och blåst fritt genomtränger" uthyrdes -81 till 12 olika pers. som betalade 0.75 kr/vecka, vardera. Till skillnad mot de två rummen sägs det att vinden inte varit bebodd under den värsta vinterkylan, de senaste åren. S.insp. föreslog att lägenheterna skulle förbjudas till uthyrning för all framtid fr.o.m. 15 okt.

Ärendet behandlades i sept. och ägaren, änkan E F Lindgren, hade kallats till HVNs sammantr. och var närvarande. Hon erkände riktigheten i s.insp:s rapport men framhöll att hon nödgades hyra ut "lägenheterna" för sin och sin familjs utkonsts skull, då egendomen inte gav någon annan avkastning. HVN beslöt att förbjuda rummens uthyrande, vid vite om 100:-, fr.o.m. den 1 nov. samt att de vid enahanda vite skulle utrymmas till detta datum.

1882 ansökte änkan Lindgren om att åter få hyra ut de utdömda rummen, eftersom de blivit reparerade. Ansökan avslogs då det vid besiktningen visade sig att rep. bestått i enbart omtapetsering och vitlimning medan ingenting gjorts åt eldstäder och fönster. Trots detta hyrdes ett av de utdömda vindsrummen ut efter 1 nov. -82 och änkan fick betala ut det ålagda vitet. Med vindsrum menas antagligen den utdömda vinden.

Ägare: Änka E F Lindgren.

Avlopp: 1885 - . 1895-96 Kl V (kloak å gården, inga slasktrattar)

363. Roslagstorg 31. Kv Såpsjudaren. 1879. 1881.

Upptaget i h.insp:s anteckningsbok över dåliga bostäder 1879. I denna står att anmärkningar riktats mot änkan Johansson för att hon uthyrte en större vind och ett vindsrum utan eldstäder, till bostäder åt människor. Åtgärd anges ej.

1881 riktade s.pol. på nytt anmärkningar mot egendomen och denna gång lämnas i prot. en utförligare beskrivning:

1) Ett vindsrum i ett trähus på gården, ca 10m²stort. Rummets enda fönster utgjordes av en takpanna av glas. Ingen eldstad, tunna brädväggar. Hyrdes av timmermannen S M Lekander + en kvinnsperson = 2 pers. Hyra 4:-/mån.

2) En större vind i samma hus, med tegeltak, men där två pannor var av glas och tjänstgjorde som enda fönster. Otäta väggar, ingen eldstad. Uthyrdes till 6 arbetskarlar som vardera betalade 0.50kr/mån.

Enl. s.insp. lämnade såväl vinden som vindsrummet obetydligt skydd mot

vinterkyllan, men trots dett_e hade de varit använda till bostäder under den föregående vinterns "starka köld."
HVN beslöt vid sammantr. i sept. att ålägga änkan Johansson vid vite om 50:- att till 1 nov. utrymma de ifrågavarande rummen samt förbjuda henna vid samma vite att åter hyra ut den.

Ägare: Stockholms stad, änkan M S Johansson hyrde egendomen av staden.
Avlopp: 1885 - . 1895-96 Kl V (inga slasktrattar, kloak å gården).

364. Rådmanngatan 6. Kv Sjöraån. (även adr. Luntmakarg. 40) 1879. 1886. 1887.

Upptaget i h.insp:s anteckn.bok över dåliga bostäder -79.

Besöktes och uppmättes av s.pol. den 28 april. S.pol. riktade anmärkningar mot följande "lägenheter" inom egendomen:

1) Ett rum, ca 17½ m² stort och försett med 2 fönster och spisel. Tak och väggar i högsta grad bristfälliga. Vid häftigare regnväder måste 7-8 pytsar användas för att samla upp vattnet som rann från taket ner i rummet. Hyrdes av arbetskarlen P J Pettersson m fam. = 4 pers. Hyra: 200/år.

2) Ett rum, ca 16½ m² stort, med ett fönster och en spisel. Mycket bristfälligt. Taket läckte. Hyrdes av 3 familjer om tillsammans 11 personer. Hyra: 200:-/år.

3) Ett rum, ca 17 m² (knappt), mycket bristfälligt, taket läckte. Hyrdes av droskkusken J Henriksson m fam. = 6 pers. varav 3 minderåriga barn. Hyra: 200:-/år.

4) Ett rum, ca 16½ m² stort, 2 fönster, kakelugn i högst bristfälligt skick, taket läckte. Hyrdes av arbetskarlen A Johansson m fam. = 7 pers. varav 4 mindre barn. Hyra: 200:-/år.

5) Ett rum, ca 16 m² stort, fönster och kakelugn i högst bristfälligt skick och rummet i övrigt högst "ömkligt" för att användas till människobostad. Hyrdes av stadsbudet G Pettersson m fam. = 5 pers. Hyra: 200:-/år.

6) Ett rum ca 14m² stort, med fönster och kakelugn i högst bristfälligt skick. Taket läckte. Hyrdes av arbetskarlen J P Johansson och beboddes av tillsammans 6 pers. varav 2 mindre barn. Hyra: 200:-/år.

7) Ett rum, ca 9½m² stort, någorlunda brukbart till följd av hyresgästens reparationer. Hyrdes av spårvägskusken F J Lind men bagagnades av hans mor som hade 3 inneboende + ett litet fosterbarn = 5 pers. Hyra: 180:-/år.

8) Ett rum, ca 14m² stort med fönster och kakelugn i "skralt skick." Hyrdes av arbetaren A P Bergström m fam. = 7 pers. varav 4 barn. Hyra: 200:-/år.

9) Ett rum, ca 13m² (drygt) stort. Hyrdes av skomakaren P J Jansson m fam. = 7 pers. varav 3 barn. Hyra: 200:-/år.

10) Ett kök, ca 8½ m² stort med en stor bristfällig spisel, och även i övrigt i högsta grad bristfälligt. Hyrdes av bageriarbetaren Håkansson och beboddes av tillsammans 7 pers. varav 3 minderåriga barn. Hyra: 180:-/år.

11) Ett rum, ca 8m², betecknas som ett kyffe och i högsta grad bristfälligt. Hyrdes av smeden Hellgren m fam. = 7 pers. Hyra: 180:-/år.

De ovan uppräknade rummen var belägna 1 tr. upp i huset. På n.b. fanns följande bristfälliga rum:

12) Ett rum, ca 8m² stort, fuktiga väggar, fönster och spisel i högsta grad bristfälliga. Hyrdes av änkan H Carlberg och beboddes av 7 pers. Hyra: 200:-/år.

13) Ett kök, ca 8½m² stort, någorlunda brukbart p.g.a. hyresgästens reparationer. Hyrdes av arbetaren J Eriksson m fam. = 5 pers. Hyra: 200:-/år.

14) Ett rum, ca 15 m², någorlunda brukbart. Hyrdes av arbetskarlen A Forslund. Hyra: 200:-/år.

15) Rum o kök, rummet ca 11^{1/2}m² stort. Hyrdes av ölköraren ? och beboddes av två hushåll om tillsammans 6 pers., varav två barn under ett år. Hyra: 300:-/år.

16) Ett kök, ca 10m² stort försett med 1 fönster och en spisel men högst "eländigt och bristfälligt." Hyrdes av gelbjutaren G Pettersson m fam. = 5 pers., hustrun sjuk. Hyra: 200:-/år.

Förutom dessa dåliga rum sägs det att det i huset fanns flera rum som inte "blivit uppmätta." Vidare sägs att nästan varje familj, förutom sina egna barn, har ett eller flera fosterbarn samt att alla rummen var i hög grad fuktiga och osunda. Vattenledning sakanades och vattnet fick hämtas från långt avlägsna ställen. P.g.a. detta blev rengöringen i rummen och förstugorna lidande. Åtgärder anges ej.

I distr.läkarens årsberättelser för 1886 och -87 omnämns denna egendom, Rådmansgatan 6, som en bland flera "ruskiga" egendomar vilka sägs utgöra bostäder för "Stockholms värsta proletariat."

Ägare: Handlanden J L Aplanus.

Avlopp: 1885 - . 1895-96 Kl I.

365. Rådmansgatan 11. Kv Kungsbacken 1886.

Klagomål över fuktig bostad. Ingen åtgärd då h.gästen var i färd med att flytta med värdens tillstånd samt emedan den senare lovat reparera.

Avlopp: 1885 Kl III, IV. Öppen rännsten ca 6 m. 1895-96 - .

366. Rådmansgatan 13 B. Kv Barnhusväderkvarn. 1890.

Klagomål över fuktig bostad, 2 rum o kök. Klaganden önskade få kontraktet upphävt och det utbetalda hyresbeloppet tillbaka p.g.a. fukten. S.insp. rapporterade att lägenheten visserligen fuktade men att en förbättring inträtt då man börjat elda och vädra bättre. Fönstrent. hade ej gått att öppna men detta hade avhjälppts. Köket fortfarande fuktigt. Ingen åtgärd från HVNs sida.

Avlopp: 1885 "saknas slaskrör" - anges ej om kloak finns på gården. 1895-96 - .

367. Rådmansgatan 21. Kv Barnhusväderkvarn ?. 1886.

Klagomål över fuktig bostad. S.insp. rapporterade att fukten delvis berodde på vanskötsel. Ingen åtgärd från HVNs sida.

Ägare: Trädgårdsnästare D Berggren.

Avlopp: 1885 "saknas slaskrör." Anges ej om kloak finns på gården. 1895-96 - .

Sahlbergsgränd - se Blekingegatan. (Nytt namn.)

368. Saltmätargatan 11. Kv Lindansaren. 1886.

Klagomål över fuktig bostad. Gammalt hus men delvis till- och ombyggt. Den överklagade bostaden var belägen i den nybyggda delen. H.pol. rapporterade att fukten var svår. HVN beslöt ålägga ägaren att sätta in kamin och elda med koks eller i annat fall utryma lägenheten.

Ägare: Underlöjtnant C J Gråå.

Avlopp: 1885 Kl II. 1895-96 Kb III.

Sandbergsgatan - se Gotlandsgatan (nytt namn).

369. Scheelegatan 22. Kv Härolden. 1888. 1890. 1892.

Klagomål över osund bostad. Ingen åtgärd p.g.a. vad s.insp. anförde i ärendet.

1890 inkom på nytt ett klagomål från denna fastighet. S.insp. upplyste om att lägenheten utrymts samt att förhållanden för övrigt inte föreföll att vara av den beskaffenheten att de kunde påkalla HVNs ingripande. Ingen åtgärd.

I jan. 1892 behandlades åter ett klagomål från denna fastighet men inte heller denna gång vidtog HVN någon åtgärd.

Avlopp: 1885 Kl II, III,

370. Sibyllegatan 8. Kv Sjökalven. 1879.

Klagomål från löjtnanten C. A M Sandels över fuktig bostadslägenhet om fyra rum, i nybyggt hus. S.insp. föreslog att lägenheten skulle utrymmas och ägaren förbjudas att åter hyra ut förrän det vid besiktning visat sig att rummen var beboeliga. Vidare yrkade s.insp. på att HVN skulle, hos vederbörande myndighet verka för att nybyggda hus ej skulle få hyras ut förrän de genom sakkunnig besiktning blivit godkända. S.insp. hade framlagt sina synpunkter i ett memorial och HVN beslöt att detta skulle cirkulera bland nämndens ledamöter. Annan åtgärd vidtogs ej.

Ägare: Byggmästare A Jansson.

Avlopp: 1885 Kl III, lukt av kloakgas överallt. 1895-96 Kl II.

371. Sibyllegatan 9. Kv Jernlodet. 1893.

Klagomål över osund bostad. Ingen åtgärd.

Avlopp: 1885 - . 1895-96 Kl III, lukt 2c.

372. Sibyllegatan 14. Kv Sjökalven. 1882

Omnämns i distr.läkar rapporten för detta år, vilken citeras i HVNs årsb. Enligt distr.läkaren var denna egendom ett exempel på hus av gammal och dålig beskaffenhet, hälsovådligt p.g.a överbefolkning i kombination med rummens bristfällighet. Ägare: - .

Avlopp: 1885 - . 1895-96 Kl I, III. Öppen rännsten ca 1 m.

373. Sibyllegatan 16. Kv Jungfrun. 1882.

Samma som för Sibyllegatan 14, ovan nr 372.

Avlopp: 1885, vatten finnes men ingen kloak. Öppen rännsten ca 21 m. 1895-96 Kl I - III.

Ägare: - .

374. Sibyllegatan 36. Kv Tjädern. 1884.

Klagomål över fuktig och osund bostad. Ingen åtgärd då värden tillåtit hyresgästen att flytta samt lovat att reparera och torka ut lägenheten innan den åter uthyrdes.

Ägare: Possessionaten G Östberg m.fl.

Avlopp: 1885 - . 1895-96 - .

375. Sibyllegatan 47. Kv Laxöringen. 1886.

Klagomål från snickarmästare G Johansson över fukt samt lukt från avloppsbrunn. Ingen åtgärd från HVNs sida. Klaganden hade blivit lagligen vräkt p.g.a. obetald hyra, värden trodde klagomålet var en hämnd för detta. ! H.pol. märkte vid besök ingen lukt, däremot var den överklagade bostaden rätt dålig men enl. värden hade den endast hyrts ut till verkstadslokal och ej till bostad.

Ägare: Postkontrollör Åstedt.

Avlopp: 1885 Kl III. 1895-96 Kl III.

376. Sibyllegatan 53. Kv Forellen. 1880.

Omnämns i en översikt av distr.läkaren, vilken citeras i årsb., som ett exempel på överbefolkat hus med höga hyror.

Ägare: Kapten J E Hagdahl.

Avlopp: 1885 Kl III, lukt i en del kök, bemärkt av h.gästerna och besiktn. mannen.

377. Skaraborgsgatan 6. Kv Östergötland. 1888.

Klagomål över dålig lukt från h.gäst boende i Skaraborgsg. nr 4, som för-

modade att lukten kom från nr 6. Ingen åtgärd då lukten försvunnit.

Avlopp: 1885 Kl III, 1895-96 - .

378. Skaraborgsgatan 7. Kv Göta Ark. 1882.

Klagomål från egendomens ägare över obehag från närbeläget stall i form av lukt och störd nattro. Ingen åtgärd från HVNs sida förutom råd till klaganden, hur obehagen skulle avhjälpas.

Avlopp: 1885 Kl III. 1895-96 - .

379. Skeppargatan 12. Kv Hvalfiskens. 1891. 1892.

1891 inkom klagomål från hattmakaren C Lorentz över osund bostad. Ingen åtgärd då klaganden flyttat och lägenheten stod obebodd. I juli -92 anmärkte h.pol. på bristfälliga avtr., pissoar samt avloppsrör. Ägaren blivit anmodad att reparera inom viss tid men ej följt uppmaningen. Ägaren hade kallats till HVNs sammanträde den 22 juli och infann sig samt medgav riktigheten av h.pol:s uppgifter. Han förklarade sig villig att laga det trasiga avloppsröret men betr. de övriga bristerna ansåg han att det var överstyrelsens för folkskolans sak att åtgärda. Detta p.g.a. att lökal för folkskolan hyrdes inom egendomen. Även h.pol. hade uppgett att pissoaren användes av såväl skolbarnen som husfolket. HVN beslöt att ålägga ägaren att vid ett vite om 100:-, till den 15 aug. samma år, "dels förse de till egendomen hörande avträdena med vattentäts golv av cement, asfalt eller annat lika tjänligt ämne, lämplig ventilationsordning samt stommar, lämpade efter den för renhållningsverkets stålplåtskärl fast- i ställda modell, dels förse pissoaren med golv av asfalt eller cement samt underjordiskt avlopp till kloak, dels och iståndsätta de i rapporten omför-mälda slaskrör så att vattnet ej må utrinna på gården."

Ägare: Registrator C Juringius.

Avlopp: 1885 Kl III, lukt av kloakgas. Öppen rännsten ca 3 m. Fallröret mynnar ut i rännstenen. Vattenledn. o kloak finns även på gården. 1895-96 Kl III.

380. Skeppargatan 13. Kv Hafssvalget. 1891.

Klagomål över fukt. Ingen åtgärd.

Avlopp: 1885 - . 1895-96 Kl II, III.

381. Skeppargatan 19. Kv Hafssvalget. 1893.

Undersökt i samband med HVNs bostadsunders. -93. Omdöme: En gammal egendom av trä. Ej överbefolkad - ej så många lägenheter. En lång rännsten som sträckte sig över den rätt stora gården, var bristfällig och i behov att omläggas med tuktad sten. I övrigt ingen anmärkning.

Ägare: Major A Björkman.

Avlopp: 1885 Kl VI, vatten fanns, uppges ej om endast på gården eller om husledning avses. Öppen rännsten ca 15 m. 1895-96 Kl V.

382. Skeppargatan 27. Kv Hafsfren. 1893.

Undersökt i samband med HVNs bostadsundersökning -93. Omdöme: En rätt stor egendom med en mängd smålägenheter och en nyckenhet i fattigt folk. Enl. s.insp svårt att avgöra om överbefolkning rådde, på förfrågan hade uppgetts att det inte fanns så många inneboende men att familjerna var barnrika. Gården och avträdena var utan anmärkning.

Ägare: Greve C G Kalling.

Avlopp: 1885 Kl III, IV, kloakgasluktt bemärkt. 1895-96 Kl I - IV.

383. Skeppargatan 41. Kronkvarnen. 1893.

Undersökt i samband med HVNs bostadsunders. -93. Omdöme: Gav ej intryck av överbefolkning. Ingen anmärkning.

Ägare: Stockholms stad.

Avlopp: 1885 Kl VI, vatten fanns (trol. gården), öppen rännsten ca 6 m

1895-96 Kl V.

384. Skeppargatan 43. Kv Krongvarnen. 1893.

Undersökt i samband med HVNs bostadsundersökning -93. Omdöme: Föreföll ej övebefolkad. Ingen anmärkning förutom att soptunnan saknade lock.

Ägare: Stockholms stad.

Avlopp: 1885 Kl VI, vatten fanns (trol. gården), öppen rännsten ca 6 m. 1895-96 Kl V.

385. Skeppargatan 45. Kv Krongvarnen. 1893.

Undersökt i samband med HVNs bostadsundersökning -93. Omdöme: Ingen anmärkning.

Ägare: Stockholms stad.

Avlopp: 1885 Kl VI, även vatten saknas, öppen rännsten ca 9 m. 1895-96 Kl VI.

386. Skeppargatan 47. Kv Krongvarnen. 1893.

Undersökt i samband med HVNs bostadsundersökning -93. Omdöme: Föreföll ej överbefolkad. Avträdena var dåliga men höll på att "omläggas" vid besöket. I övrigt ingen anmärkning.

Ägare: Stockholms stad.

Avlopp: 1885 uppges att egendomen står under byggnad. Öppen rännsten ca 6 m. 1895-96 Kl VI. !! Utropstecknen föranledda av det förvånande i att det uppges att avlopp saknas trots att det rörde sig om ett relativt nytt hus, om uppgiften för 1885 är riktig. (förf:s anm.)

387. Skeppar Karls gränd 6. Kv Bootes. 1893.

Undersöktes i samband med HVNs bostadsunders. -93. S.insp:s omdöme: Inom egendomen fanns "Hotell Gävle" med rum för resande. Hotellet rätt snyggt hållet, med tämligen goda bäddar. De flesta rummen nyligen reparerade - i flera rum fanns vatten och avlopp. Anledning till anmärkning utgjorde det stora antal personer som inhystes i rummen:

1 tr var värdens bostad. 2 tr. fanns 3 rum för bättre resande med 1 - 2 bäddar. 3 tr. fanns 3 rum som uthyrdes till nattgäster. Ett av rummen var ca 20 m² stort och där inhystes ibland upp till 10 pers. - högst 6 borde tillåtas. Det andra rummet var ca 13 m² och där trängdes ibland 3 - 6 pers., högst 3 eller möjligen 4 kunde tillåtas. Det tredje rummet var ca 13 m² från vilken yta en femtedel fick avräknas för en spis. Där inhystes 2-3 pers. vilket var acceptabelt.

4 tr. upp låg två rum som tydligen också användes för nattlogerare. Det ena rummet var ca 20m² och där togs ibland ända till 10 pers., högst 5 kunde vara tillåtet. I det andra rummet som var ca 13 m² fanns liggplatser för ända upp till 7 pers. - 3 eller 4 kunde tillåtas.

5 tr upp fanns tre rum: Ett ca 12m² med 5 - 6 liggplatser, högst 2 pers. borde tillåtas. Rummet var endast 1,8 m högt. Ett annat rum var ca 8 m² (knappt) och 1,9 m högt, hade 5 liggplatser - högst 2 borde tillåtas. I det tredje rummet som var ca 6½ m² stort och 1,8 m högt fanns 4 liggplatser, högst 2 borde tillåtas.

Denna rapport inkom den 18 maj. Till HVNs sammanträde den 13 juni hade ägaren kallats. Ägarens hustru infann sig med fullmakt att svara i målet. Hon medgav riktigheten i s.insp:s uppgifter men upplyste samtidigt om att det endast var under en månad på våren och tre månader på hösten som rummen var fullbelagda. Hon påpekade också att rummen hölls så snygga och luftiga som möjligt var med hänsyn till beskaffenheten av de inneboende. HVN beslöt att ålägga ägaren vid vite om 50:- att inte inhysa fler personer än som s.insp. angett som maximum i ovan anförda rapport. Vidare "förständigades" ägaren att hålla rummen rena och snygga samt rätta sig efter de råd och anvisningar som h.polisen kunde komma att meddela.

Ägare: Husägare E Eriksson.

Avlopp: 1885 Kl III. 1895-96 Kl III, IV.

388. Skottegränd 5. Kv Pollux. 1893.

Undersökt i samband med HVNs bostadsunders. -93. Omdöme: Överallt snyggt, ingenstans överbefolkat. Inom egendomen rymdes "Hotell Riga."

Ägare: Källarmästare A G Bratt.

Avlopp: 1885 Kl III. 1895-96 Kl III.

389. Skottegränd 7. Kv Pollux. 1893.

Undersöktes i samband med HVNs bostadsundersökning -93. Omdöme: Alla lägenheter snygga (enbart privatlägenheter fanns i egendomen). Även avtr. snygga.

Ägare: Grosshandlare C Bengtsson.

Avlopp: 1885 Kl III. 1895-96 Kl III

390. Skinnarviksgatan 15 - 19. Kv Skinnarviksberget. 1896.

Omnämns i arbetarbost.unders. -96 (Key-Åberg). Enligt de omdömen som grundade sig på personligt besök, utgjorde dessa "nummer" exempel på ganska bofälliga trähus, oftast utan vattenledning.

Ägare: Stockholm stad.

Avlopp: 1885 - . 1895-96 Kl VI.

391. (Stora) Skinnarviksgatan 23. Kv Skinnarviksberget. 1884.

Även adr. Torkel Knutssonsg. 23 eller Tavastg. 48.

Klagomål över osund bostad. S.insp. rapporterade att lägenheten låg i ett gammalt stenhus och fuktade rätt betydligt. Fukten berodde emellertid troligen på att bostadrummet var överbefolkat. Ingen åtgärd från HVNs sida.

Ägare: Husägare E Lindahl.

Avlopp: 1885 Kl VI. 1895-96 - .

392. (Stora) Skinnarviksgatan 25. = Torkel Knutssonslgata 25 Kv Viggen 1888

Klagomål över fuktig bostad. Ingen åtgärd då lägenheten dels utrymtes och dels reparerats.

1890 inkom klagomål över fuktig bostad inom denna fastighet. H.pol. rapporterade att lägenheten visserligen fuktade något men ej så svårt att HVN kunde ingripa. Huset var nytt. Klaganden, sneden V Svensson skulle flytta. Ingen åtgärd.

Avlopp: 1885 - . 1895-96 - .

393. Skomakargatan 26. Kv Atlas. 1893.

Undersöktes i samband med HVNs bostadsunders. -93. Omdöme: Mörka trappuppgångar p.g.a att fönster till granntomten igenmurats till följd av tvist med grannen. Den lägenhet som föranledde undersökningen bestod av 1 rum m kök, alldeles mörk men i övrigt snygg och endast bebodd av en änka med 2 barn varför någon åtgärd från HVNs sida ej kunde anses nödig.

Ägare: Kvarterman L Larsson.

Avlopp: 1885 Kl III. 1895-96 Kl - .

394. Skånegatan 35, 37. (f.d. Nya gatan) Kv Hatten. 1879. 1893. 1896.

Upptagen i II.inspektionens anteckn.bok över dåliga bostäder 1879.

- 1) S.insp. anmärkte på att ett rum med kök, ca 16 m² stort och ca 1.90 högt hyrdes till gymnastikern Bern m fan. = 4 pers. samt hos honom inneboende 7 pers. = 11 pers. tillsammans. (överbefolkn.) Hyra 200:-/året.

2) Rum m del i kök, ca 9m² och ca 1,9 m högt, mycket bristfälligt, taket i ramlande tillstånd och fönstret nära att falla ut. Hyrdes till arbetskarlen Eriksson m fan. 6 pers. samt 2 inneboende = 8 pers. (överbefolkn.) Hyra: 120:-/år. Åtgärd anges ej.

Denna egendom även besökt i samband med HVNs bostadsunders. -93. Utlåtande: På ömse sidor om gården fanns två låga stenhus som inrymde 11 ät l-rumslägenheter. Rummen var låga och mörka, golven låg tätt över marken och på flera ställen klagades över fukt och svår köld under vintrarna. I rummen bodde 3 - 6 pers. och var med ett par undantag snygga. Undantagen var dels ett rum där två torghandlerskor bodde med 3 inneboende manspersoner, dels en lägenhet som beboddes av en fattig familj med 4 små barn. Dessa bostäder var mycket smutsiga och "oordentliga." Vårdinnan hade lovat verka för ordning och snygghet även i dessa. Vattenledning fanns inte inom egendomen. Spillvattnet avleddes genom en trumma till Bondegatan. Avtr. snygga. E arb.bost.unders. -96 (Key Åberg) sägs att hemmen i denna egendom föreföll särskilt fattiga.

Ägare: 1879 Lantbrukare R Eriksson. 1895. Lantbrukaränka A S Eriksson.
 Avlopp: 1885 - . 1895-96 Kl VI.

395. Skånegatan 38 (f.d. Nya gatan) Kv - . Stenkollet el. Barnängen mindre. 1879. 1880

Upptagen ih.inspektionens anteckn.bok över dåliga bostäder -79. Endast adressen antecknad medan övriga uppgifter saknas. I marginalen står en del anteckningar från 1880, vilka överensstämmer med prot.uppgifter från samma år. I nov -80 anmärkte rotemannen på att f.d. hornblåsaren AF Nystrand med hustru och fyra barn bodde i ett kallrum inom denna fastighet. Husets ägare, hustru M Ullberg kallades till HVNs följande sammanträde och infann sig till detta (3/12). S.insp:s rapport upplästes varav frangi k att kallrummet låg i ett av "de små envåningshus" som fanns inom egendomen, närmare bestämt i en liten utbyggnad av trä, "med ett enkelt sluttande tak, tunna väggar samt golv, ett fönster samt dörr som leder direkt ut till gården." Rummet var ca 3,25 m² stort och vid ena väggen 1,8 m högt och vid den andra ca 2,1 m högt. I detta rum bodde fam. Nystrand med 4 barn - det äldsta 14 år och det yngsta 15 månader. Då eldstad saknades användes i stället ett fotogenkök, vilket ytterligare bidrog att skämma den dåliga luften. Rummet borde enl. s.insp. förbjudas till uthyrning.

Hustru Ullberg erkände riktigheten i s.insp:s yttranden men uppgav också att hon i hyra uppburit endast kr 4:50 sedan familjen flyttat in(i s.insp:s rapport uppges att hyran var 8:-/mån) samt att hon flera gånger uppmanat dem att flytta och endast av barmhärtighet låtit familjen bo kvar till dess att den kunde skaffa sig annan bostad.

HVN beslöt att hustru U skulle få låta fam. Nyström bo kvar till dess att den senare kunde skaffa sig annan bostad. Detta beslöts med hänsyn till makarna Nyströms fattigdom och den rådande bostadsbristen. Till den 1/10 -81 måste emellertid rummet utrymmas och därefter skulle det vid vite om 50:- vara förbjudet att hyras ut på nytt under den kallare årstiden, dvs 1 okt - 1 apr.

Ägare: Hustru Ullberg.

Avlopp: 1885 - . 1895-96 - .

396. Skånegatan 72 (f.d. Nya gatan) Kv Bondetorp. 1884.

Klagomål över osund bostad. Ärendet avskrevs då bristfälligheterna avhjälpes.

Avlopp: 1885 Kl III, 1895-96 Kl III, lukt av kloakgas, 2c.

397. Skånegatan 94 (f.d. Nya gatan) Kv Bondesonen större. 1893.

Undersökt i samband med HVNs bostadsunders. -93. Utlåtande: Trevåningsstenhus med 1-2 rumslägenheter med kök. En del rum var smutsiga, oordentliga och präglade av fattigdom. Vatten och avlopp på gården. Avträden på träunderlag.

Ägare: Stockholms stad.

Avlopp: 1885 - . 1895-96 Kl V.

398. Skärgårdsgatan 7. Kv Andromeda. 1881.

Ansökan om besiktning av dålig bostadslägenhet. Ingen åtgärd då bristfälligheten, som bestod i ett trasigt tak genom vilket det regnade in, hade reparerats genom husägarens försorg.

Avlopp: 1885 Vatten på gården. Inga uppgifter om avlopp. 1895-96 Kl III.

399. Smala gränd 1, även adress David Bagares gata 6. Kv Väntan. 1887 1889.

Klagomål över två fuktiga bostadslägenheter. Ingen åtgärd då förhållandena ej var hälsovådliga och värden lovat reparera.

1889 inkom åter klagomål över fuktig lägenhet inom denna egendom. Inte heller denna gång bedömde HVN fukten vara så svår att åtgärder krävdes.

Avlopp: 1885 - . 1895-96 Kl II.

400. Smala gränd 3. Kv Väntan. 1893.

Klagomål över osund bostad fr. hustru E Dahlberg. Ingen åtgärd.

Avlopp: 1885 Kl II. 1895-96 Kl II.

401. Smala gränd 11. Kv Italien. 1893.

Undersökt i samband med HVNs bostadsunders. -93. Omdöme: Ett trevåningsstenhus med lägenheter om 1 litet rum och kök. I allmänhet ej överbefolkade. I ett par lägenheter bodde dock 6-8 pers. barnen inräknade. En lägenhet bestod av en fönsterlös skrub, inredd till kök, och ett medelstort rum. I skrubben bodde värdinnan själv medan rummet inhyste 3 inneboende. I det stora hela var dock lägenheterna snygga även om luften naturligtvis var dålig i de mer trångbodda rummen.

Rännstenen på gården var dålig, slaskvattnet stagnerade i ojämnheterna. Avträdena tillfredsställande. Skrivelse om r.stenen till drätselnämnden.

Ägare: Stockholms stad Avhjälpt. (enl. anteckn. i margin.)

Avlopp: 1885 - . 1895-96 Kl VI, öppen rännsten ca 10 m.

402. Smala gränd 15. Kv Italien större. 1893.

Undersökt i samband med HVNs bostadsundersökning -93. Utlåtande: Två små sammanbyggda trähus. Rummen rätt stora, ganska snygga men låga, vindsrummen med små fönster. Ett rum borde utrymmas under vintern. Det var skumt p.g.a. att fönstret var litet, en del av golvet låg djupt under markytan så att vattnet sades rinna in på vintern. Det var i övrigt tämligen snyggt och beboddes av 2 pers. En anmärkning om detta rum gjordes till drätselnämnden

Ägare: Stockholms stad.

Avlopp: 1885 - . 1895-96 - .

403. Smala gränd 26. Kv Italien mindre. 1893.

Undersökt i samband med HVNs bostadsunders. -93. Utlåtande: Trevånings stenhus med smålägenheter. Rummen rätt snygga, medelstora, köken små. Ett kök i tr. var svart, smutsigt, trasigt och krävde rep. Endast en familj bebodde varje lägenhet. Golvet i ett rum på n.b. låg under markytan.

Ägare: Änkan F Lindbon.

Avlopp: 1885 - . 1895-96 - .

404. Norra Smedjegatan 13. Kv Åskslaget. 1882.

Ingen åtgärd. Bristfälligheterna avhjälpta.

Avlopp: 1885 - . 1895-96 - .

405. Snedudden. Kv Marieberg. 1891.

Klagomål från hustru H S Eriksson över osund bostad. Ingen åtgärd.

Avlopp: 1885 - . 1895-95 - .

406. Smålandsgatan 15. Kv Hästen. 1891.

Klagomål över osund bostad. Avskrevs.

Avlopp: 1885 - . 1895-96 - .

407. Spektens gränd 2. Kv Ajax. 1893.

Undersökt i samband med HVNs bostadsunders. -93. Omdöme: Ingen anmärkning med undantag för ett rum n.b. som var låg och mörkt men bebott av endast 1 person.

Avlopp: 1885 - . 1895-96 Kl V.

408. Spektens gränd 4. Kv Ajax. 1893.

Undersökt i samband med HVNs bostadsundersökning -93. Omdöme: En 2-rums lägenhet på n.b., osnygg. Det till lägenheten hörande avträdet orent. Lägenhetsinnehavaren skulle enligt värden, ofördröjligen avhysas.

Ägare: Kapten H E Weylandt.

Avlopp: 1885 Kl IV, avloppet mynnade i rännsten åt Prästgatan. 1895-96 Kl I.

409. Stadsträdgårdsgatan 9 - senare namnändrat till Nytorgsatan och Värmdögatan. Kv Mäster Michael större. 1882. 1896.

Ansökan om besiktning av bristfällig bostad. Sökanden, gasarbetaren C J O Pettersson. Ingen åtgärd, bristfälligheterna avhjälpta. Omnämns i arbetarbostadsunders. -96 (Key-Åberg) som exempel på egendom i vilken hemmen föreföll särskilt fattiga.

Ägare: 1882 Anka F G Lindstein. 1896 Kassör L H Weylandt.

Avlopp: 1885 - . 1895-96 Kl III.

1890 inkom från hustru Eugenia Karlsson klagomål över fuktig bostad inom ovannämnda egendom Nytorgsg. 9. Klagomålen föranledde ingen åtgärd.

410. Stadsträdgårdsgatan 30 - senare namnändr. till Nytorgsgatan. Kv Oron. 1888.

Den 7 jan. behandlades ett klagomål över osund bostad inom denna egendom. Klagomålen föranledde ingen åtgärd, då klaganden flyttat. Den 20 jan. behandlades ett nytt klagomål över osund bostad om 3 rum o kök. S.insp. rapporterade att lägenheten hade två ytterväggar och att ett rum var ytterst dåligt. Ägaren borde åläggas att urymma detta rum och ej få hyra ut det på nytt förrän det reparerats. Ägaren, grosshandlare L Lublin förklarade att han tidigare varit villig att låta hyresgästen flytta in i annan lägenhet och reparera den nu överklagade bostaden. Hyresgästen hade dessutom bott 4 år i dessa rum och inte klagat förut. HVN beslöt att vid vite om 50:- ålägga ägaren att till den 15 febr. utrymma det dåliga rummet samt därefter reparera det. Den 13 apr. bifölls en ansökan från ägaren att åter få hyra ut detta rum. Reparationen hade verkställts.

Ägare: Herr L Lublin o Herr J A Bonnier.

Avlopp: 1885 Kl III, 1895-96 Kl II, III, IV. Kloakgaslukt 2c, 1d.

411. Stadsträdgårdsgatan 32 - senare namnändrad till Nytorgsgatan. Kv Cron. 1888.

Klagomål över osund bostad. Ingen åtgärd, då klaganden flyttat.

Avlopp: 1885 - vatten på gården. Inga uppgifter om avlopp. 1895-96 samma förhållanden som Nytorgsg. 30 ovan se nr 410.

412. Stadsträdgårdsgatan 47 - senare namnändr. till Värmdögatan. Kv Bonde-sonen större. 1879. 1881. 1893.

Upptaget i h.insp:s anteckn.bok över dåliga bostäder -79. Egendomen besöktes och uppmättes den 18 april -79. H.pol. anmärkte på följande svåra bostadsförhållanden:

1) En källare, ca 8 m² stor och 1,85 m hög, med golv som bestod av utsprängda berget, utan eldstad och med en liten fönsterglugg - i högsta

grad osunt. Hyrdes av en kvinnsperson. Hyra 10:-/mån.

2) Ett kallrum, ca 5½m² stort, i högsta grad "snuskigt" och osunt. Kallrummet hade ett mindre fönster men saknade eldstad. Hyrdes av arbetskarlen Johansson med hustru - 2 pers. Hyra 10:-/mån.

3) Ett kallrum, ca 8 m² (knappt) och ca 1,8 m högt med ett fönster men utan eldstad. Hyrdes av ogifta Stenberg med ett barn. Hyra 10:-/mån.

4) Ett kallrum, ca 6½m² stort och 1,9 m högt, ett fönster men ingen eldstad. Hyrdes av glasmästaren Strömberg m hustru och en inneboende - 3 pers. Hyra 10:-/mån.

5) Ett kök, ca 12½ m² stort och 1,95 m högt med ett fönster och eldstad s.k. spisel. Hyrdes av arbetskarlen D P Danielsson m hustru och en inneboende - 3 pers. Hyra 10:-/mån.

6) Ett kallrum, ca 9 m² (knappt) stort och 2,1 m högt, ett fönster men ingen eldstad. Hyrdes av muraren Österberg m fam. 4 pers. Hyra 12:-/mån.

7) Ett trädgårdshus (s.k. lusthus) ca 5,½ m² stort, ett mindre fönster men ingen eldstad. Hyrdes av ogifta Holmgren med 3 inneboende - 4 pers. Hyra 12:-/mån.

Enligt h.inspektionens diarium inkom i jan. -81, ogifta C Johansson, med en ansökan till HVN om att få en ohälsosam lägenhet i denna fastighet besiktigad. Inga uppgifter finns om denna begäran ledde till någon åtgärd men i okt. samma år rapporterade s.insp. att följande kallrun fortfarande hyrdes ut:

1) Ett rum i ett trähus på gården, n.b., knappt 8m² stort. Kan vara identiskt med nr 3) ovan. Hyrdes -81 av muraren Johansson m hustru o 4 barn - 6pers. Hyra 10:-/mån. Kallrum

2) Ett rum i ett träskjul på gården. Troligen samma som nr 7) ovan, -79. Hyrdes av borstbindare J A Löngren med fästekvinna - 2 pers. Hyra 8:-/mån.

3) Ett vindsrums utan eldstad, ca 10½m² stort men endast 1,75 m högt, hyrdes av hantlangerskan K Sjögren samt målaren Källbom m hustru o ett barn - 4 pers. Hyra 10:-/mån.

4) Ett vindsrums utan eldstad, ca 8 m² stort och 1,4 m högt hyrdes av arbetskarlen Östberg m hustru o två barn - 4 pers. Hyra 9:-/mån.

5) Ett vindsrums utan eldstad i trähus på gården, ca 9 m² och 1,54 m högt, hyrdes av änkan L Wennberg med 2 barn - 3 pers. Hyra 8:-/mån.

6) Ett vindsrums i samma hus som ovan, utan eldstad, ca 8m² och 1,65 m högt hyrdes av målaren G B Mannerström m hustru o ett barn - 3 pers. Hyra 8:-/mån.

7) En källare, troligen samma som den i punkt 1) 1879 omnämnda. Uppges vara mycket fuktig och osund. Hyrdes av ogifta M Gotberg med 4 inneboende - 5 pers. Hyra 8:-/mån.

Av hyresgästerna i de dåliga bostäderna från 1879, tycks det endast vara muraren eller arbetskarlen Österberg som bodde kvar -81, dock i ett mindre och billigare rum.

Dessa kallrum hade tunna brädväggar enl. s.insp. och borde enbart få hyras ut under sommarhalvåret. Ägaren, timmermannen Karlsson hade kallats till HVNs sammanträde och hade infunnit sig m samt medgav riktigheten av s.insp:s rapport. H N beslöt att ålägga ägaren att vid vite om 50:- till 1 nov. utrymma samtliga ovan uppräknade rum samt vid samma vite förbjuda dem till uthyrning under vinterhalvåret. (7 okt -81)

Denna egendom undersöktes också i samband med HVNs bostadsunders. -93. Omdöme: Ett trähus som låg i en bergsslutning, några lägenheter med golv under markytan och på grund därav kalla och fuktiga vintertiden. Några rum saknade eldstad men användes enbart på sommaren till bostad. Förmodligen avses med dessa sistnämnda rum desamma som -79 och -81 förbjöds till uthyrn. under vintern. Vatten och avlopp fanns på gården.

Avträdena på asfaltunderlag. Hemmen i denna egendom föreföll särskilt fattiga enl. arb.bost.unders. -96 (Key-Åberg)

Ägare: 1879 och -81 Arbetskarlen eller timmermannen J Karlsson. 1893 Stockholms stad.

Avlopp: 1885 Kl V, 1895-96 Kl V.

413. Stadsträdgårdsgatan 51 E = Värmdögatan. Kv Kritan. 1893. 1880.

1880 inkom en ansökan från en arbetskarl om besiktning av bostadslägenhet inom denna egendom. Sökanden, Andersson förklarade vid inlämnandet av ansökan att han skulle flytta. Detta bidrog troligen till att HVN inte fäste något avseende vid ansökan. Inga uppgifter finns i prot. om att ansökan behandlats, detta år.

Egendomen undersöktes i samband med HVNs bostadsunders. -93. Omdöme: Stor hyreskasern i fem våningar med 1 - 2-rumslägenheter med kök. Tämligen snygga. Vatten och avlopp fanns i köken. Avtr. på asfaltunderlag.

Ägare: 1893 Redaktör SA Hedlund.

Avlopp: 1885 Kl II, III. Öppen rännsten ca 7½ m. 1895-96 Kl II, III, kloakgaslukt förekom.

414. Stadsträdgårdsgatan 55 senare namnändr. till Värmdögatan. Kv Vintertullen. 1879. 1881. 1882. 1893. 1896.

Omnämns i årsberättelsen -79 som en illa känd, illa skött egendom. Ej upptagen i h.inspektionens anteckn.bok över dåliga bostäder -79.

I nov. -81 rapporterade s.polisen att avträdesförhållandena var mycket otillfredsställande inom egendomen. 12 st avtr.kärl inryndes i två bodar. De hade placerats i avsågade fotogenfat. Återstoden av kärlen, 23 st., ~~xxx~~ fanns i en avträdeslänga - ett trähus, dåligt uppförd och med förruttnat golv och förorenad mark. S.insp. vitsordade riktigheten av dessa uppgifter och upplyste om att den ifrågakvarande gården låg i en mycket tät befolkad trakt. Bristfälligheterna kunde avhjälpas endast genom att nya avträden byggdes.

I mars 1882 fäste l:e stadsläkaren HVNs uppmärksamhet på hälsotillståndet inom denna fastighet. Under de senaste veckorna hade fall av difteri, charlakansfeber och tyfus brutit ut i detta hus. Detta var enl. stadsläkaren en följd av överbefolkning. Egendomen bestod av ett antal smålägenheter och beboddes uteslutande av fattigt folk. I 48 lägenheter bodde enligt stadsläkaren, 264 pers. varav 61 tillfälligt inneboende. (Alltså ungefär 5 - 6 pers./lägenhet.) Egendomen hade inköpts av staden. HVN beslöt att uppdra åt stadsläkaren att i samråd med stadskamreren vilta lämpliga åtgärder.

I jan. -82 hade HVN dessutom ålagt ägaren vid vite om 75:- att till den 1 juli samma år, uppföra nya författningsenliga avtr. på gården, på minst 20 fots (ca 6 m) avstånd från gatan.

Denna egendom undersöktes genom personligt besök i samband med arbetarbostadsundersökningen 1896 (Key-Åberg) Enligt "exploratorerna" föreföll hemmen särskilt fattiga i detta m fl hus.

Ägare: Ankefru Renszner 1879 -82. 1883 och 1896 Stockholms stad.

Avlopp: 1885 Kl V. Vatten på gården. 1895-96 Kl V.

1893 i samband med HVNs bostadsundersökning, undersöktes fastigheten också. Omdöme: Egendomen var gammal, byggd 1749, hade en mängd smålägenheter om 1 rum av vilka några p.g.a. fattigdom och stora barnskarer var mindre snygga. Detta var isynnerhet förhållandet med gårdshuset där lägenheterna låg utmed korridorer och 5 hushåll delade på 1 kök. Soptunnorna var överfulla och tömdes endast 2 ggr/vecka vilket ansågs alltför sällan. Vicevärden anmodats rätta detta missförhållande.

415. Stigen 6. (f.d. Kattrakaregränden och Fjällgatan) Kv Höga stigen större. 1896.

Undersökt genom personligt besök i samband med arb.bost.unders. -93 (Key-Åberg). Omdöme: gammalt, litet trähus med rätthål, trasiga tapeter, rykande kaminer. Näste. Beskrivs tillika med flera andra hus, på detta sätt.

Ägare: Grosshandlare A Peterson och Fröken H A Peterson.

Avlopp: 1885 ej vatten, inga uppgifter om avlopp. 1895-96 Kl V.

Stjerngatan f.d. Gåsgränden å norr - se Gåsgränden.

416. Storgatan 22. Kv Lindormen. 1882.

Ansökan från fabrikör H A Rendahl om besiktning av bostad. (H.insp. diarium -82.) Ingen åtgärd.

Avlopp: 1885 Kl III, IV. Kloakgaslukt. Fallrören mynnade ut i öppen rännsten på gården. Kloak fanns inte. Vatten på gården. 1895-96 Kl III, IV. Lukt av kloakgas 2 c.

417. Storgatan 30 B. Kv Styrman. 1889.

Klagomål över fuktig bostad. Klaganden, skomakare F A Eriksson. Ingen åtgärd då s.insp. upplyste om att den obetydliga lukt som fanns huvudsakligen kunde tillskrivas vanskötsel.

Avlopp: 1885 Kl III. Kloakgaslukt bemärkt av h.gäst i ett kök. Öppen rännsten ca 22 m. 1895-96 Kl III. Lukt 3 c.

418. Strandvägen 37. Kv Sergeanten. 1892.

Inkom från byggnadsnämnden en remiss med anhållan om utlåtande huruvida en i en källare olovligen inredd portvaktslägenhet ur sanitär synpunkt kunde anses olämplig. Förste stadsläkaren besiktigade lägenhet och avstyrkte bifall. Lägenheten låg ca 1½ m under markytan och rummet måste betraktas som hälsovådligt. Risk för fukt från grundvattnet förelåg. I stället borde portvaktsbostalen kunna inredas i bottenvåningen även om detta innebar att ett rum som annars kunde uthyras, fick upplåtas. HVN avstyrkte bifall på den av ägaren, byggmästare J Ahlström gjorda ansökan. I samband med besiktningen upptäckte l:e stadsläkaren även en annan i samma källare, olovligen inredd lägenhet - en jungfrukammare med kök. Den syntes än mer ohälsosam än ~~xxx~~ portvaktslägenheten och borde av byggnadsnämnden beivras, då den tydligen undgått tidigare besiktningar.

Ägare: Husägare J Ahlström.

Avlopp: 1885 - . 1895-96 - .

Kv Sergeanten. 1892. 1894.

Samma år ~~x~~ hade en grosshandlare F Syberg ansökt hos Kungl. Majt om att få använda en olovligen inredd källarlägenhet till boningsrum (portvaktssrum). Såsom ett skäl till bifall till ansökan hade klaganden framhållit att ~~xxx~~ liknande källarlägenheter förr opåtalat hade fått användas. S.insp. kommenterade detta med att klagomål på sådana lägenheter hade uteblivit, då dessa källarlägenheter ofta användes till portvaktsbost. och portvakterna var måna om sina anställningar. Detta betydde inte att skäl saknats till klagomål - och sådana hade också gjorts till HVN. HVN avstyrkte bifall till ansökan.

Ytterligare ett fall av olovligt inredd källarlägenhet i samma kvarter behandlades detta år i HVN. Byggnadsnämnden infortrade yttrande från HVN med anledning av en av byggmästarna J Göransson och K W Gustavsson gjord ansökan ~~x~~ om att få använda källarlägenhet till bostad. P.g.a s.insp:s utlåtande avstyrkte HVN bifall även till denna ansökan. I sitt yttrande framhöll s.insp. bla, att även om den ifrågavarande lägenheten var väl inredd, trots att den låg ca 1½ m under markytan, så kunde inte de vidtagna inredningsåtgärderna anses betryggande. Byggnadsstadgans föreskrifter betr. källarlägenheter hade tillkommit för att hälsovådliga bostäder skulle undvikas i dylika fall och stadgan var välbehövlig. En eftergift från stadgans bestämmelser skulle lämna ett vitt fält för fortsatta försök att kringgå bestämmelserna. Den ifrågavarande lägenheten hade dessutom tillkommit trots att ägarna varit medvetna om det olovligen i förfatnings-

sättet. I samma källare hade dessutom ett kök inretts. Det var avsett att användas av hyresgäster boende i bottenvåningen. Ett sådant arrangemang var inte direkt förbjudet i byggnadsstadgan men detta kunde så mycket mer tas som argument för att rum borde beredas för portvaktsbostad i bottenvåningen då köksutrymme där hade inbesparats.

1892/

Av HVNs prot. från -94 framgår att även Kungl. Majt anslog den gjorda ansökan om att få använda källarlägenheten till bostad samt att ägarna av byggnadsnämnden anmodats att bortta kakelugn och mura igen rökgångarna till den ifrågavarande lägenheten. Trots dessa förbud upptäckte S.insp. vid besiktning 1894 att lägenheten var bebodd och att bägge rummen försetts med kaminer. HVN beslöt därför att i skrivelse till b.nämnden meddela överträdelsen.

Ägare: Bygmästarna J Göransson och K W Gustavsson.

Avlopp: 1885 - . 1895-96 - .

419. Sturegatan 4. Kv Sperlingens backe. 1889.

Ingen åtgärd då klaganden flyttat. Klaganden var inspektör C J Östrand.

Avlopp: 1885 Kl III. 1895-96 Kl II, III.

420. Sturegatan 36. Kv Humlegården. 1881.

I en i HVNs årsb. citerad skildring av distr.läkaren omnämnd denna egendom. Distr.läkaren hade gjort ett sjukbesök nattetid i en 1-rumslägenhet i detta hus. I det ganska stora rummet låg oskylda nattlogerare medan värdinnan tillsammans med sina 2 barn, 3 fosterbarn och ytterligare 2 inneboende fanns hopträngda i ett litet kök. Överbefolkning.

Avlopp: 1885 Kl II, III. 1895-96 Kl I, III.

421. Sturegatan 40. Kv Hjorten. 1881. 1887.

Enligt h.insp:s diarium ansöktes -81 om * inspektion av osund källare. Olägenheten avhjälp.

1887 inkom åter klagomål från denna egendom. Dessa föranledde ingen åtgärd från HVNs sida.

Avlopp: 1885 Kl III, 1895-96 Kl I.

422. Sturegatan 54. Kv Elgen. 1887.

Ingen åtgärd föranledda av klagomål hos HVN.

Avlopp: 1885 Kl III. Kloakgaslukt bemärkt.

423. Sturegatan 58 A. Kv Elgen. 1888.

Klagomål över fukt i två lägenheter. Ingen åtgärd då fukten ej var så svår.

Avlopp: 1885 - . 1895-96 Kl I, II, III.

424. Styrmanngatan 5. Kv Edelman mindre. 1882.

Enligt distr.läkaren (citerad i årsb. -82) gammalt hus av dålig beskaffenhet.

Avlopp: 1885 vatten men ingen kloak på gården. 1895-96 Kl II. 1885 även öppen rännsten ca 3 m.

425. Styrmanngatan 8. Kv Edelman större. 1882.

Samma som för Styrmanng. 5 se ovan nr 424.

Avlopp: 1885 Kl II. 1895-96 Kl II.

426. Styrmanngatan 10. Kv Styrmannen. 1882.

Samma omdöme som för Styrmanng. 5 se nr 424.

Ägare: Skräddaränka J C Rosenblad.

Avlopp: 1885 vatten men ingen kloak på gården. Öppen rännsten ca 1½ m 1895-96 Kl V.

427. Styrmansgatan 12 Kv Styrman. 1882.

Samma som för Styrm.g. 5 se nr 424.

Ägare: Murare O V Sten.

Avlopp: 1885 Kl III, IV. Lukt av kloakgas. Öppen rännsten ca 7 m. 1895-96 Kl III, IV. Öppen rännsten $\frac{1}{2}$ m.

428. Styrmansgatan 14 & 16. Kv Styrmannen. 1882. 1893.

1882, nr 14 samma som för Styrm.g. 5 se nr 424.

Denna egendom undersöktes i samband med HVNs bostadsunders. -93. Omdöme: Gamla sten- och träkåkar. Föreföll ej överbefolkad.

Ägare: 1882 Byggmästare P Olsson. 1893 Stockholms stad.

Avlopp: 1885 Slasket tömnes i rännstenen vid gatan. Hela gården mycket sumpig. Vatten finnes i porten men inte kloak. 1895-96 Kl V.

429. Styrmansgatan 18. Kv Styrmannen. 1893.

Undersökt i samband med HVNs bostadsunders. -93. Omdöme: En liten, gammal och förfallen egendom, ej överbefolkad. Förmodades snart in köpas av staden.

Ägare: Handlanden O V Sten.

Avlopp: 1885 samma förhållanden som Styrm.g. 14&16, detta år. 1895-96 Kl V.

430. Styrmansgatan 19. Kv Lindormen. 1882.

Samma som för Styrm.g. 5 se nr 424.

Ägare: Maskinistänka A Morberg.

Avlopp: 1885 öppen rännsten ca 3 m. Övriga uppgifter saknas. 1895-96 Kl IV.

431 Styrmansgatan 20. Kv Styrmannen. 1882. 1893.

Enl. distr.läkaren (citerad i årsb. -82) gammalt hus av dålig beskaffenhet.

Undersöktes även i samband med HVNs bostadsunders. -93. Omdöme: En gammal träkåk. Ingen överbefolkning. Gård och avtr. utan anmärkning.

Ägare: 1882 Bokhållare A G Svensson m fl. 1893 Stockholms stad.

Avlopp: 1885 Slasket slås i rännstenen vid gatan. Vatten i porten men ej kloak. 1895-96 Kl V.

432. Styrmansgatan 21&23. Kv Lindormen 1883. 1891

Klagomål över osund bostad. Ingen åtgärd.

1891 inkom åter klagomål på fuktig bostad. Ingen åtgärd p.g.a. s.insp:s utlåtande.

I okt. -91 meddelade b.nämnden i skrivelse till HVN att det vid slutbesiktning av det nybyggda huset med adr. Styrmansg. 23, framkommit att nedre botten besvärades av osund luft i hög grad. Detta berodde antagligen på att avloppet för rundvattnet var bristfälligt.

Ägare: "Ägge åren, Snickare A G Pettersson.

Avlopp: 1885 Kl III. 1895-96 Nr 21 Kl I, Nr 23 Kl II, III.

433. Styrmansgatan 30. Kv Styrmannen. 1887.

Klagomål över osund bostad. Ingen åtgärd då värden lovat reparera.

Avlopp: 1885 vatten men ingen kloak på gården, alltså Kl VI. Öppen rännsten ca $7\frac{1}{2}$ m. 1895-96 Kl I, III.

434. Styrmansgatan 51. Kv Harpan. 1882.

Samma som för Styrmansg. 5, 20 m fl. se ovan nr 424 eller 431.

Ägare: Stockholms stad. Avlopp: 1885 - . 1895-96 Kl II.

435. Styrmanngatan 53. Kv Lyran. 1891.

Klagomål över avtr.lukt. Ingen åtgärd. Klagomålen kom från styrälsten för Bostadsaktiebol. Kommendören.

Avlopp: 1885 Kl II. 1895-96 Kl II.

Lilla Surbrunnsgatan namnändr. till Tulegatan - se detta ord.

436. Stora Surbrunnsgatan = Surbrunnsgatan 2. Kv Rudlammen. 1879.

Omnämns i årsb. -79 som en av de egendomar mot vilka h.pol. riktat anmärkningar. Övriga uppgifter saknas.

Ägare: Stockholms stad.

Avlopp: 1885 Kl V. 1895-96 Kl I.

437. Stora Surbrunnsgatan 3 A o B. Kv Snickaren. 18881.

Enligt h.insp:s diarium inkom i jan. -81 från änkefru Anna Johansson en ansökan om besiktning av bostadslägenhet. Inga uppgifter finns i prot. om att ärendet behandlats. I årsb. för samma år hänvisas till distr.läkarens utlåtande betr. för tidigt inflyttande i nybyggda hus. Denna egendom nämns som ett ex. på just denna företeelse vilken nästan alltid resulterade i sjukdom.

Avlopp: 1885 Kl III. 1895-96 - .

438. Surbrunnsgatan 24. Kv Geten. 1895.

Klagomål från snickaren V Andersson över fuktig bostad. Ingen åtgärd. Ärendet behandlades i april.

Avlopp: 1885 - . 1895-96 Kl III, öppen rännsten ca 10 m

439. Surbrunnsgatan 37. Kv Trädgårdsmästaren. 1886.

Klagomål från hyresgästen S F Lindvall över fuktig lägenhet om 4 rum o kök samt handelsbod. Hyran uppges vara 1.200:-/år. Huset var nytt, uppfört sommaren -85 och inflyttning hade skett under vårvintern -86. HVN beslöt att ålägga ägarna vid vite om 200:- att utrymma lägenheten till den 1 aug. (ärendet behandlades i juni) samt vid samma vite förbjuda återuthyrning förutom HVNs samtycke. Svår fukt.

Ägare: Bygmästare E Lundgren.

Avlopp: 1885 - . 1895-96 Kl I.

440. Surbrunnsgatan 46. Kv Pukslagaren. 1890.

Klagomål från skomakaren C TH Ehström över bristfällig bostad. Ingen åtgärd.

Avlopp: 1885 - . 1895-96 Kl III. Lukt 4 c.

441. Svartensgatan 13. Kv Fiskaren större ?. 1891.

Klagomål från agenten F Svensson över dålig bostad. Ingen åtgärd.

Avlopp: 1885 - . 1895-96 - .

442. Svartensgatan 36. Kv Häckelfjäll. 1896.

Undersöktes genom personligt besök i samband med arbetarbost.unders. -96 (Key-Åberg). Betecknades av "exploratören" som ett näste. Exempel på gammalt trähus, dåligt underhållet.

Ägare: Husägare J M Johannisson.

Avlopp: 1885 Kl VI. Öppen rännsten ca 7½ m. 1895-96 Kl V.

443. Svartmangatan 4. Kv Ceres. 1886.

Klagomål över avtr.lukt i 2-runslägenhet. Efter besiktning rapporterade h.pol. att lägenheten låg mot gården där avtr. lågo. Dessa var utan anmärkning. Lukt märktes även vid besiktningen. Hyresgästen var ständ flera ggr p.g.a. att han ej ville, ned hänvisning till lukten, betala den bestämda hyran. Ingen åtgärd från HVNs sida.

Ägare: Skådespelare G A Ranft.

Avlopp: 1885 Kl III. Klagomål över osund lukt, 3 och 4 tr upp.
1895-96 Kl III, IV. Lukt 1 c.

444. Svartmangatan 7. Kv Cepheus. 1887.

Ingen åtgärd föranledd av klagomålen. S.insp. upplyste om att klagomålen var obefogade samt att klaganden, som hade fått stämning p.g.a. obetald hyra, hade flyttat.

Avlopp: 1885 - . 1895-96 Kl III.

445. Svartmangatan 19. Kv Cassiopea. 1889.

Ingen åtgärd då klaganden flyttat och lägenheten enl. uppgift ej längre skulle hyras ut till bostad.

Avlopp: 1885 Kl III. 1895-96 Kl I.

446. Svartmangatan 25. Kv Cygnus. 1890.

Klagomål från en sadelmakare över fuktig bostad. Ingen åtgärd.

Avlopp: 1885 Kl IV. Klagomål över osund lukt. 1895-96 Kl III, IV, öppen rännsten ca 3 m. Lukt 3 d.

447. Svartmangatan 27. Kv Cupido. 1886.

Klagomål 2 ggr över dålig lukt. Ingen åtgärd. Olägenheterna avhjälpas.

Avlopp: 1885 Kl IV. Avloppet mynnar ut i rännsten åt Baggensgatan.

Klagomål över osund lukt. 1895-96 Kl III.

Sveavägen del av f.d. Stora Badstugatan å norr - se detta ord (Badstug.)

448. Södermanlandsgatan 13 senare namnändr. t. Södermannagatan. Kv Oron. 1878.

Inom denna egendom fanns ett s.k. fattighärbärke. Stängdes 1/4 -80 (Ö.ämb:s femårsb. 1876-80)

Avlopp: 1885 vatten på gården. 1895-96 Kl III.

449. Tavastgatan 13 B. Kv Ugglan mindre. 1890.

Klagomål från snickare P Engelbrektsson över osund bostad. Olägenheterna avhjälpas. Ingen åtgärd.

Avlopp: 1885 Kl V. 1895-96 Kl V.

450. Tavastgatan 21 A. Kv Kattryggen. 1893.

Byggn.nämnden anmärkt på att fuktiga bostäder fanns inom denna egendom. Ärendet behandlades i mars i HVN. Ingen åtgärd.

Avlopp: 1885 Kl VI. 1895-96 Kl III. Lukt 1 c.

451 Tavastgatan 31. Kv Viggen. 1896.

Undersöktes genom personligt besök i samband med arb.bost.unders. -96 (Key-Åberg). Huset betecknades som bristfälligt gammalt, litet trähus.

Avlopp: 1885 Kl VI. 1895-96 Kl VI.

452. Tavastgatan 21 B. Kattryggen. 1882. 1896.

1882 rapporterade h.pol. att en bristfällig bostad uthyrdes till kol bäraren C A Jarl med hustru o ett barn. Hyran var 50:-/år samt renhållning av gård och gata. Bostaden bestod av 1 rum, ca 11 $\frac{1}{2}$ m² stort med ett fönster och en järnkanin samt ett litet kök utan fönster. Golven låg under markytan och till följd av detta förhållande var lägenheten mycket fuktig. Rumets golv var av trä och kökets tegel. Gården saknade avlopp för regn- och slaskvatten och detta tog sin ledning under golvet till den berörda lägenheten som låg på gårdens lägsta punkt.

Egendomens ägare hade kallats till HVNs sammanträde och infann sig samt uppgav att en trätrumma hade anlagts för att avleda vattnet. HVN beslöt att undersöka om denna anordning var tillräcklig för att avhjälpa olägenheten samt att ålägga ägaren att rätta sig efter HVNs anvisningar. Enligt arbetarbostadsunders. -96 (Key-Åberg) fanns inom denna egendom ett större stenhus fullt av smålägenheter som var kalla, fuktiga, smutsiga

och fulla av ohyra samt vittnade om fattigdom och nöd,

Ägare: 1882 Lantbrukare G O A Müller. 1896 Handl. O B Nestius.

Avlopp: 1885 Kl VI. 1895-96 Kl VI.

453. Tavastgatan 32. Kv Kattrumpan. 1896.

Undersökt genom personligt besök i samband med arb.bost.unders. -96.
(Key-Åberg) Uppgavs vara ett ganska bristfälligt gammalt, litet trähus.

Ägare: Grosshandlare G E L Boman.

Avlopp: 1885 Kl VI. 1895-96 Kl VI. Öppen rännsten ca 8 m.

454. Tavastgatan 34. Kv Kattrumpan. 1879.

Upptaget i h.insp:s anteckningsbok över dåliga bost. -79.
S.pol. anmärkte på att ett bristfälligt rum ca $16\frac{1}{2}$ m² med ett fönster och järnspis uthyrdes till ogifta Eriksson. Åtta pers. bebodde rummet, däribland 3 minderåriga barn, varav ett var fosterbarn. Hyra 200:-/år.
(öve befolkn.)
Åtgärd anges ej.

Ägare: Typograf Björkman.

Avlopp: 1885 Kl VI. 1895-96 Kl VI. Öppen rännsten ca 9 m.

455. Tavastgatan 35. Kv Viggen. 1879.

Upptagen i h.insp:s anteckningsbok över dåliga bostäder -79.
S.pol. anmärkte att följande bristfälliga rum uthyrdes:

- 1) Ett i hög grad bristfälligt rum, knappt 17 m², försett med fönster och kamin. Hyrdes av änkan Milberg och var bebott av 5 pers. Hyra 27:-/kvart.
- 2) Ett i högsta grad bristfälligt rum, ca 20 m² försett med 2 fönster och en större spisel, vilken upptog 1/3 av rumsytan. Hyrdes av arbetskarlen Olsson m fam. Hyra 36:-/kvartalet.
- 3) Ett i hög grad bristfälligt rum, ca 18 m² med fönster och eldstad. Hyrdes av Änkan Eriksson med fam. 4 pers. samt hos henne inneboende 4 pers. = 8 pers. Hyra 144:-/år.

Egendomen besöktes och uppmättes den 19 april -79. Åtgärd anges ej.

Ägare: Båtskeppare Österberg.

Avlopp: Kl VI. 1895-96 Kl II.

456. Tavastgatan 44. Kv Skinnarviksberget. 1888.

Ingen åtgärd.

Avlopp: 1885 Kl VI. 1895-96 Kl VI.

457. Tavastgatan 48. Kv Skinnarviksberget. 1894.

Klagomål från arb.karlen K Johansson över fuktig bostad. Ingen åtgärd från HVNs sida då ägaren förklarade att han skulle reparera så snart h. gästen utrymt bostaden, vilket den senare var tvungen att göra då hyran ej betalats.

Avlopp: 1885 - . 1895-96 Kl IV.

458. Tavastgatan 61. Kv Haren mindre. 1896.

Undersökt genom personligt besök i samband med arb.bost.unders. -96.
(Key-Åberg) Huset var ett ex. på gammalt, litet trähus, dragigt och kallt om vintern.

Ägare: Stockholms stad.

Avlopp: 1885 Kl VI. 1895-96 Kl VI.

459. Teatergatan 4 ävend adr. Norra Blasieholmshamnen 7.
Kv Blasieholmen. 1886.

Klagomål över fuktig bostad om 5 rum o kök. Enligt hyresvärdens, som tagit del av klagomålen, berodde fukten på v nskötsel varför hyresgästen fick flytta när han ville, dvs före kontraktstidens utgång.
Ingen åtgärd från HVNs sida.

Avlopp: 1885 - . 1895-96 - .

460. Nya Teatergatan 46. (Teatergatan 6) Kv Blaiseholmen. 1884. 1886.

Klagomål från handelsresanden E Uggla över fuktig bostad. Vid besiktning befanns lägenheten visserligen vara fuktig men detta berodde tydligen på vanskötsel. Övriga lägenheter i huset fuktade ej. Huset var nybyggt.
Ingen åtgärd från HVNs sida.

1886 inkom från tillsyningsmannen vid nya gaturenhållningen, N Andersson, klägomål över att en köksspis rykte in. Lägenheten bestod av 2 rum o kök. Vid besiktning bekräftades den överklagade olägenheten men HVN vidtog ingen åtgärd då klaganden skulle flytta.

Ägare: 1887 Brukspatron L M Waern.

Avlopp: 1885 - . 1895-96 Kl II, III. Lukt 1 c.

461. Tegnérgatan 1 B. Kv Hägerberget. 1886.

T.f. s.insp. anmärkte på att en osund bostadslägenhet i denna egendom uthyrdes. Rummet var fuktigt och ohälsosamt, golvet angripet av röta. Lägenhetens ägare förklarade i en skrivelse till HVN att hon gärna ville reparera och att hon önskade att hyresgästen skulle flytta. Den senare hade dock bott 15 år inom egendomen, tidigare i en annan lägenhet. HVN beslöt att ålägga ägaren att utrymma lägenheten och sedan reparera den.
Vite 50:-.

Ägare: enl. prot. -86 Fröken Liljenroth, enl. adr.kal. Grosshandlare F A Stengenbergs.

Avlopp: 1885 Kl II. 1895-96 Kl II.

462. Tegnérgatan 13. Kv Hägerberget. 1890.

Klagomål från häradshövding G Malm över fuktig bostad. Ingen åtgärd.

Avlopp: 1885 - . 1895-96 Kl II.

463. Thorsgatan 7. Kv S:t Eriksplan. 1890.

Klagomål inkom från representant för AB Stockholms Bryggerier med anledn. av en osund lägenhet. Fukt och smuts rann ned i denna från ovanför liggande avträden. HVN vidtog ingen åtgärd då hyresvärdens lovade att förbättra förhållandena och att annullera hyreskontraktet för hyresgästen.

Ägare: Husägare F E Nyman.

Avlopp: 1885 - . 1895-96 - .

464. Thorsgatan 40. Kv Röda berget. 1892.

Ingen åtgärd.

Avlopp: 1885 - . 1895-96 - .

465. Timmermansgatan 23. Kv Gripen. 1891.

Ingen åtgärd föranledd från HVNs sida, av klagomålen.

Avlopp: 1885 Kl V. 1895-96 Uppges att Maria skola är belägen på denna tomt.

466. Timmermansgatan 36. Kv Suggan. 1879. 1881. 1888.

Ägaren till denna egendom ansökte -79 om att slippa flytta avtr. vilket beslutats av HVN. Beviljades, då vattenklosetter skulle insättas. 1881 ansökte änkan A Eklind om att få sin bostad bsiktigad p.g.a. osundhet. S.insp. upplyste om att osundheten härrördes sig från att en mängd rätter dött och blivit kvarliggande bakom panelningarna. Då denna olägenhet hade avhjälppts behövde HVN ej vidta någon åtgärd. 1888 inkom åter klagomål över dålig bostad inom denna egendom. Ingen

åtgärd.

Ägare; 1880, 1882 Instrumentmakare L P Stadius $\frac{1}{2}$ och Änkefru M Johansson $\frac{1}{2}$. 1888 Stockholms stad.

Avlopp: 1885 Kl V. 1895-96 Kl III.

467. Timmermansgatan 38. Även adress Prästgårdsgatan 15. Kv Bergsgruvan större. 1886. 1890.

Klagomål från maskinist J A Malmström över fuktig bostad. Vid besiktning befanns bostaden vara mycket fuktig. Golvet hade fallit sönder, tallriksstora svampar växte såväl på golvet som utmed väggarna. Lägenheten var i hög grad hälsovådlig. Klagom let inkom mitt i sommaren, den 22 juli. HVN tillskrev ägaren men denne inkom ej med svar. Hyresgästen uppgav att världens bokhållare besökt lägenheten och uppgett att reparationer ej var att vänta. HVN beslöt att åter infordra förklaring från ägaren. Ägaren svarade denna gång och uppgav att hyresgästen klagade för att "komma undan hyran". HVN tog för stort hänsyn till h.gästens påståenden. Ägaren påpekade också att orsaken till fukten ej kunde komma från källaren, då ingen sådan fanns och byggnaden låg på ett berg vilket låg högt. Svampbildningen härrörde från berget. Dessutom framhöll värden att Timmermansgatan undergick "profilförändring" vilket kunde vara en orsak till fukten. Hyresgästen hade ej velat tillåta reparation och var nu uppsagd till den 1 okt.

HVN beslöt att ålägga ägaren, vid vite om 100:-, att utrymma lägenheten till den 1 okt, samt vid samma vite förbjuda honom att åter hyra ut den förrän reparationer gjorts och dessa godkännts av HVN.

På samma tomt som ovanomnämnda hus, vilket uppenbarligen var gammalt, hade ett nytt hus uppförts med adress Prästgårdsgatan 15 eller Timmermansgatan 38 A. 1890 inkom klagomål från tullvaktmästaren A Andersson, över fuktig bostad i det sistnämnda huset. det hade ej gått att elda i under vintern emedan rök trängde in i rummen från rökgångarna. Ägaren lovat vidåa förändringar. HVN vidtog ingen annan åtgärd än att man beslöt att h.pol. skulle tillse att förbättringar kom till stånd.

Ägare: Byggnästare J P Holmberg.

Avlopp: 1885 Kl V. 1895-96 Kl II.

468. Tjärnhofsgatan 9. Kv Sturen minsta. 1878.

Inom denna egendom fanns ett av de fattighärbärgen som omnämns i årsb. -78.

Ägare: Stockholms stad.

Avlopp: 1885 III, IV. 1895-96 Uppges att brandstation är belägen på denna tomt. Inga uppgifter om avlopp.

469. Tjärhovsgatan 16. Kv Rudan mindre. 1887.

Klagomål över fuktig bostad. Ingen åtgärd från HVNs sida. Fukt förekom visserligen, men enligt värden berodde den på vanskötsel från hyresgästens sida. I övrigt rätt snyggt.

Ägare: Fabrikör B A Ekecrantz.

Avlopp: 1885 Kl III. 1895-96 Kl III. Lukt av kloakgas 2 c.

470. Tjärhovsgatan 22. Även adr. Renstjernas gata 17 A. Kv Buketten. 1884.

Klagomål från änkan C Storn. Över fuktig bostad om 1 rum o kök. Ärendet behandlades den 3 juni. Huset var nybyggt. S.insp. intygade att nästan alla lägenheter i huset var fuktiga men förhållandena torde förbättras under sommarmånaderna. P.g.a. s.insp:s yttrande ingen åtgärd.

Ägare: Herr S Price.

Avlopp: 1885 Kl III, 1895-96 Kl III. Lukt av kloakgas - 2c.

471. Tjärhovsgatan 59. Kv Justitia. 1888.

Ingen åtgärd från HVNs sida då lägenheten utrymts.

Avlopp: 1885 saknar vatten. Inga uppgifter om avlopp. 1895-96 Kl VI.

472. Tjärhovsgatan 63. Kv Justitia. 1896.

Undersöktes genom personligt besök i samband med arb.bost.unders. -93. (Key-Åberg.) Upptäcktes att två "galiziske korgmakare" bodde på en höskulle inom egendomen. Ex. på uthus som fick tjänstgöra som bostad.

Ägare: Stockholms stad.

Avlopp: 1885 vatten saknas. Inga uppgifter om avlopp. 1895-96 Kl VI.

473. Tjärhovsgatan 77. Kv Ersta. 1893.

Undersöktes i samband med HVNs bostadsundersökning -93. Omdöme: Egen-
domen var bebyggd med två "urgamla" låga träuckel. Det ena innehöll
2 rum, små, låga, mörka och smutsiga med rankiga golv och fulla av skräp
och klädpartor. Rummen beboddes av egendomens ägare, handlanden A Sell-
ström. Det andra huset innehöll två små, låga rum som användes till lump-
magasin. Vattenledning saknades och slaskvattnet användes till att vattna
trädgården med.

Ägare: Handlande A Sellström.

Avlopp: 1885 Kl VI. 1895-96 Kl VI.

474. Tjärhovsgatan 81, Kv Ersta. 1893.

Undersöktes i samband med HVNs bostadsundersökning -93. Omdöme: Rummen
oklanderliga och snygga. Huset låg i en stark sluttning, vilket kunde
ge upphov till fukt och kyla vintertiden i en del rum. Klagomål över
sådana besvär framfördes också. Vatten och avloppsledning fanns på gården.

Ägare: Stockholms stad.

Avlopp: 1885 - . 1895-96 uppgifter saknas i h.pol:s undersökning av av-
loppen, men enligt ovan fanns ju i varje fall -93 avl. på gården, alltså
klass V.

475. Tjärhovstvägränd 11 (senare Erstägatan). Kv. Beckbrännaren större.
1879.

Omnämnd i h.pol:s anteckn.bok över dåliga bostäder 1879. S.pol. anmärkte
på att ett kök som var i högsta grad osnyggt och osunt utyhades till
körkskäraren G Palmgren m fam. 3 pers. samt 2 inneboende = 5 pers.
Köket var ca 9 m² stort.

Ägare: Sidenfabrikör . Almgren. (I adr.kal. endast fabrikör)

Avlopp: 1885 - . 1895-96 Kl V.

Betr. övr. adresser Tjärhovstvägränd se Ersta gatan.

Torkel Knutssonsgatan se (Stora) Skinnarviksgatan.

Trebackarlånggatan se Tegnér(s)gatan.

476. Trängsund 2 B. Kv Hippomenes. 1887. 1893.

I okt. behandlade HVN en från poliskammaren inkommen rapport med följande
innehåll: Den 22 sept. på morgonen kl 5.30 hade två poliser gjort ett be-
sök i ovannämnda egendom. Därvid upptäcktes överbefolkning, isynnerhet i
en lägenhet 2 tr upp. I ett medelstort rum var bl a 14 personer liggande,
i ett mindre rum, 8 personer osv. Samåliga logerare (det framkommer av redo-
görelsen att det rör sig om sådana) lågo nakna, de flesta på golven med
några lumpor över sig. P.g.a sammangyttringen av för stort antal människor
i för små rum, hade en olidlig stank uppkommit, som enligt rapporten, fick
anses vara i hög grad ohälsosam för människor. P.g.a denna rapport besökte
först kommissarien vid h.pol, och sedan s.insp. den ifrågavarande egen-
domen. Enligt h.pol. hyrde änkan M Gren, av egendomens ägare, våningarna
1, 2 o 3 tr upp och hyrde sedan i sin tur ut rummen till nattlogerare,
"såsom det syntes s.k. löst folk", för ett uppgivet pris av 25 öre/natt.
Vid h.pol:s besök var rummen befolkade enligt följande:

1 trappa:

- 1) Ett rum, ca 17 m² beboddes av 2 pers. Tillåtet antal enl. s.insp:s rekommendation - 5 pers.
- 2) Ett rum, ca 9 m², bebott av 1 pers. Tillåtet antal enl. s.insp. 2 pers.
- 3) Ett rum, ca 30m², bebott av 8 pers.
- 4) Ett rum innanför det sistnämnda, utan fönster och eldstad, ca 16m², bebott av 4 pers.

Enligt s.insp:s rekommendation kunde högst 11 pers. tillåtas i de i punkterna 3) o 4) omnämnda rummen tillsammans. Beträffande det sistnämnda rummet gjorde s.insp. en reservation, huruvida rummet överhuvudtaget kunde tillåtas uthyras. Om HVN förbjöd uthyrning av ~~det~~ kallrummet så rekommenderades 8 pers. som högsta antal för rum nr 3).

2 trappor:

- 5) Ett rum, ca 26 m², bebott av 4 pers., tillåtet antal enl. s.insp. - 8 pers.
- 6) Ett rum, ca 36¹/₂ m², bebott av 11 pers.,
- 7) Ett rum, ca 16¹/₂m², bebott av 6 pers. Rummet saknade fönster.

De i punkterna 6) o 7) ovan nämnda rummen kunde tillsammans bebos av högst 13 pers. enl. s.insp:s rekommendation.

- 8) Ett rum, ca 11 m², utan fönster och bebott av 4 pers. Högsta antal enl. S.insp. 3 pers.

3 trappor:

- 9) Ett rum, ca 29 m², bebott av 2 pers. Högsta tillåtna antal enl. s.insp. 7 pers.
- 10) Ett rum, ca 30 m², bebott av 14 pers.
- 11) Ett rum innanför det sistnämnda, ca 16¹/₂m², utan fönster och bebott av 7 pers.

I de i punkterna 10) o 11) omnämnda rummen tillsammans kunde högst 11 pers. få inhysas, enl. s.insp.

- 12) Ett rum, ca 10¹/₂m², utan fönster och eldstad, bebott av 5 pers. Högsta tillåtna antal enl. s.insp. 2 pers. och med samma reservation som för det under punkt 4) omnämnda rummet

Enligt h.pol. var de i punkterna 6, 7, 8, 10, 11 o 12 omnämnda rummen mycket osnygga och luften i dem var i hög grad påfrestande. Som synes var det först och främst våningarna 2 o 3 tr som var överbef. Enkan Gren var närvarande vid HVNs sammanträde den 28 okt. Hon bestrid inte riktigheten i h.pol:s rapport men framhöll att det endast sällan förekom att rummen var överbefolkade. Vidare upplystes om att våningen 2 tr upp hyrdes av hustru F Pettersson, som ej var närvarande. I h.pol:s rapport är också antecknat att hustru P. hyrde denna våning, men att hon befann sig på landet och att änkan G Håkansson ansvarade för rummen. I polisrapporten står det också att änkan Håkansson hyrde våningen på 2 tr. HVN beslöt, betr. våningarna 1 o 3 tr upp, att s.insp:s rekommendationer skulle följas.

Till ett följande sammanträde hade hustru Pettersson kallats och infunnit sig. Hon uppgav att hon mycket riktigt bodde på landet och att uthyrningen ombesörjdes av annan person, varför hon inte kände till hur stort antal människor som inhystes i rummen. Hon förklarade dock att det fanns tillräckligt antal sängar och sängkläder i rummen. HVN beslöt att ålägga ~~h~~ hustru Pettersson, vid vite om 50:-, att följa s.insp:s rekommendationer.

Egendomen Trångsund 2B undersöktes också i samband med HVNs bostadsunders. -93. H.pol:s besök med anledning av denna undersökning, gav till resultat en längre rapport i vilken lämnades följande uppgifter:

Huset var av sten i 5 våningar. På nedre våningen fanns ett pantlånekontor mot vilket inga anmärkningar riktades vad gällde de sanitära förhållandena. Den övre delen av huset var uthyrt till änkan F Pettersson för 2.300:-/år som i sin tur hyrde ut 2:a och 4:e våningen till en fru Petersén. Våningarna på 1, 2 o 3 trappor användes till "rum för resande." Etablissemnet kallades "Prins Gustaf." Vindsrummen hyrdes ut till arbetarfamiljer. Trappor och förstugor var skumma.

I en del rum på andra våningen fanns 1 - 2 bäddar mer än vad HVN -87 hade beslutat att kunde tillåtas. Rummen var tapetserade, men tapeterna var smutsiga och trasiga, taken var svarta av smuts och rök. Som sängar tjänade s.k. sängställen, utdragssoffor, brädbottnar som uppstöttats med tomlårar, kläckkorgar, koffertar o likn. I bäddarna fanns "smutsiga, stinkande madrasser och halmsäckar, vämjeliga att åse och vidröra."

Smuts och oordning överallt och en kvaljande atmosfär. I några bäddar fanns lakan vilka enligt h.pol. såg ut som om de tjänat till underlag åt kolbärare. Vårdinnan uppgav att rummen skurades 2 - 4 ggr i månaden vilket, enl. h.pol. inte kunde märkas av golvens utseende.

På bredje våningen fanns ungefär samma antal bäddar som på våningen under, men ett hygieniska tillståndet var ännu bedrövligare och trotsade enl. h.pol. all beskrivning. "Tapeterna är trasiga och smutsiga, sängkläderna miserabla, sängarna fulla med smutsiga trasor, damm, sopor och varjehanda avskräden. I garderober och skrubbar äro hopade de mest vämjeliga, smutsiga paltor. Koffertar fyllda med skräp, matrester, smuts och lumpor belamra rummen." Vårdinnans rum "harmonierade värdigt med etablissemnet i övrigt."

Fjärde våningen, som hyrdes av samma värdinna som våningen 2 tr, var även den smutsig och osnygg, dock i något bättre skick änd de förut skildrade rummen. Ett rum hyrdes av en kvinna med ett barn, och rummets utseende vittnade "om allvarliga bemödanden hos dess innevånare att hålla snyggt."

Huset kallare var tämligen snygga. Avträdena stod på asfaltunderlag men hade dåliga stommar kring kärlen. Soptunnorna stod i en liten skrubbe med dåligt golv, under vilket en massa matrester hade samlat sig. Varken vatten- eller avloppsledning fanns i huset men på gården fanns en vattenpost. Under den föregående vintern hade denn varit tillfrusen i 3 månader och vattnet fick hämtas från Stortorget. Slaskvattnet slogs i en öppen rännsten som löpte över gården in under skrubben med soptunnorna, fortsatte genom en smal gränd och mynnade slutligen ut i en kloakbrunn. Kloakbrunnens galler var ofta tilltäppt av matrester o dyl. och slaskvattnet flödade över brunnen, stagnerade i stenläggningens gropar i gränden och rann ut på gatan.

Till HVNs sammantr. den 13 juni hade de båda värdinnorna M Petersén och F Pettersson kallats och infunnit sig. Hustru Petersén framhöll att s.insp:s beskrivning av de ifr gavarande lägenheterna var alldeles för överdriven, att endast sällan överbefolkning förekom, att hon sökte hålla rummen så rena som det var möjligt med hänsyn till "beskaffenheten av de inneboende." Änkan Pettersson instände i detta.

HVN beslöt att samtliga av de ovan skildrade rummen skulle, till den 17 i samma månad, rengöras till golv, väggar och tak. Dessutom förelades de bägge värdinnorna att endast få i rummen inhysa ett visst, av HVN bestämt antal personer. Vidare bestämdes att ett vite på 50:- skulle utbetalas såvida HVNs beslut inte följdes.

I nov. samma år meddelades till HVN från polisdomstolen att Änkan Pettersson och Hustru Petersén dömts att utbetala försuttet vite därför att det i okt. upptäckts att de i de ifrågavarande rummen inhyste fler personer än HVN tillät. I dec. behandlades vid sammantr. i HVN egendomen Trångsund 2 B på nytt. S.insp. upplyste om att lägenheterna där fortfarande användes till "logihus" och de vid besök hade funnit sig i samma skick som då den föregående rapporten skrevs. Dock var "ordning och snygghet" vida bättre tillgodosett denna gång. HVN beslöt att de bägge värdinnorna, för svar-

mål, skulle kallas till ett kommandesammanträde. I undersöknings- materialet förekommer dock inga fler uppgifter om denna egendom.

Ägare: 1887, Notarius publicus C V Frodell. 1893, Byggnästare J Sjöqvist.

Avlopp: 1885, vatten å gården. 1895-96 Kl VI.

477. Trångsund 6. Kv Hippomenes. 1883.

Ansökan om besiktning av osund bostad, från hustru M I Christoffersson. Ingen åtgärd. Bristfälligheten avhjälpd.

Avlopp: 1885 i rännsten åt Prästgatan. Dvs. Kl VI. Osund lukt. 1895-96 Kl III, IV.

Trädgårdsgatan, Kungsholms - se Scheelegatan.

(Östra) Trädgårdsgatan namnändr. t. Kungsträdgårdsgatan se d.o.

478. Trädgårdstvärgränd 5. Kv Helgan större. 1886. 1894.

Ansökan från änkan E Jonsson, om besiktning av bostad p.g.a fukt och ohälsosam beskaffenhet mm. S.insp. upplyste, vid sammanträde i aug, om att lägenheten var illa medfaren. Den var dock troligen förstörd av klaganden själv. Bostaden skulle under den närmast följande tiden utrymmas för att därefter repareras. P.g.a. detta hemställde s.insp. om att HVN ej skulle vidta någon åtgärd. Ingen åtgärd.

1894 inkom klagomål på en lägenhet om 1 rum o kök i denna egendom. S.insp. rapporterade att han besökt egendomen i slutet av mars. Han fann att lägenheten låg på n.b. i ett gammalt trähus. Rummet var så lågt att en fullvuxen person nätt och jämt kunde stå rak i det. Golvet låg under markytan och huset låg i en sluttning. Detta förhållande medförde att, vid regnväder, vatten trängde upp genom golvet i rummet. Lägenheten var i hög grad vådlig för hälsan att bebo. Men vid detta besök hade klaganden flyttat och bostaden stod tom varför ingen åtgärd för tillfället var nödvändig. Vid ett senare besök i juni, hade nya hyresgäster flyttat in. Klagomål över rummets osunda beskaffenhet upprepades. Lägenheten borde därför förbjudas till uthyrning intill dess att godtagbara anordningar för byggnadsgrundens torrläggning hade vidtagits.

Ärendet behandlades inte förrän i nov. i HVN. Ägaren hade förklarat att han antingen var villig att utrymma bostaden eller reparera den, och frågan hade därför fått bero. Nu hade emellertil husgrunden blivit cementbeklädd. Hyresgästerna vitsordade att rummet var torrt. HVN beslöt därför att inte vidta någon ytterligare åtgärd.

Ägare: 1886, A Wallins sterbhus. 1894, Konminister C Isberg.

Avlopp: 1885 - . 1895-96 Kl VI.

479. Lilla Träskgatan 5 o 7. Kv Träskfloden. 1879. Senare = Eriksbergsgatan.

Omnämns i HVNs årsb. tillsammans med en rad andra egendomar vilka h.pol. besökt och riktat anmärkningar mot. Inom parentes anges att bristfälligheten bestod i att rum utan eldstad uthyrdes.

Ägare: Stockholms stad (?)

Avlopp: 1885 Kl IV. Öppen rännsten ca 3 m. 1895-96 Kl III. Slaskvattnet "går i jorden." Kloak/saknas.

480. Lilla Träskgatan senare namnändr. t Eriksbergsgatan. Kv Trojenborg. 1880.

I årsb. citeras från distr.läkarens årsrapport, där ovanstående egendom omnämns som ex. på hus innehållande trångbudda bostäder med höga hyror.

Ägare: Stockholms stad.

Avlopp: 1885 - . 1895-96 Kl VI.

481. Stora Träskgatan 28. Kv Häckelfjell större (Ladugårdsl.). 1880.

Samma som för Lilla Träskgatan 6, se ovan nr 480.

Ägare: Stockholms stad. Avlopp: 1885 - . 1895-96 -.

482. Stora Träskgatan 51. Kv Italien mindre. 1879.

172.

Upptagen ih. insp:s anteckningsbok över dåliga bostäder -79. S.pol. anmärkte på att en vedbod på gården uthyrdes till arbetskarlen A Larsson. Vedboden var ca 7½m² stor, sakna e golv, fönster och eldstad. Åtgärd anges ej.

Ägare: Byggmästare Holmberg.

Avlopp: 1885 - . 1895-96 Kl VI.

483. Gamla Tulegatan 4. Kv Roslagen. 1893.

Undersöktes i samband med HVNs bostadsunders. -93. Omlöme: Ett tvåvånings stenhus, utan anmärkning. På tomten fanns ett gammalt stall som var dåligt och saknade avlopp, Detta medförde att urin från stallet ibland rann ut på gården. Då det fanns avlopp med kloakbrunn på tomten borde lätt ett avlopp från stallet kunna anordnas.

Ägare: Stockholm stal.

Avlopp: 1885 - . 1895-96 - .

484. Tulegatan 6, f.d. Lilla Surbrunnsg. 6. Kv Snickaren. 1881 1885.

Omnamns i årsb. -81 som ett ex. på nybyggt hus i vilket för tidig inflyttning skett. Detta hade enl. distr.läkaren resulterat i sjukdom för hyresgästerna, då lägenheterna var för fuktiga.

1885 inkom anmärkingar betr. flera missförhållanden i denna egenlom. Dels gällde det orenlighet i husets källare där det skulle finnas avträdeskärl stående sedan det att huset byggdes, dels begagnades gården av hyresgästerna, som "orenlighetsplats" och dels fanns ett stall med bristfälligt golv. Det påpekades också att överbefolkning rådde. S.insp. upplyste för HVN att betr. källaren så hade ett lager av oren fyllning bortförts och ersatts med rent grus. Det framkommer att källaren hade jordgolv. Stallet hade försetts med cementgolv och -ledningar. Ingen åtgärd från HVNs sida.

Ägare: Kanrerare J L Graesén.

Avlopp: 1885 Kl III. 1895-96 - .

485. Tulegatan 11. Kv Geten. 1884. (f.d. Lilla Surbrunnsgatan)

Klagomål från arbetskarlen Lindahl, över fuktig bostad om 1 rum. S.insp. rapporterade att rummet fuktade betydligt men att förhållandena troligen skulle förbättras under den instundande varma årstiden (behandlades 16/4) samt att bättre eldning och vädring också kunde avhjälpa lägenheten. Ingen åtgärd.

Ägare: Grosshandlare E W Levin.

Avlopp: 1885 Kl III. 1895-96 - .

486. Tulegatan 13 (f.d. Lilla Surbrunnsgatan) Kv Geten. 1881.

Nybyggt hus med fuktiga bostäder p.g.a för tidig inflyttning. Orsakade sjukdom enl. distr.läkaren. (årsb.)

Ägare: Verkmästare S Nils on, Målare O Enbom, A V Hultman och Murare C F Frank.

Avlopp: 1885 Kl III.

487. Tulegatan 15. (f.d. Lilla Surbrunnsgatan) Kv Geten. 1881.

Samma som för Tulegatan 13 se ovan nr 486.

Ägare: Bostalssällskapet Unionen.

Avlopp: 1885 Kl III. 1895-96 - .

488. Gamla Tulegatan 23. Kv Geten. 1893.

Undersöktes i samband med HVNs bostadsunders. -93. Omlöme: "Ett tvåvåningsstenhus, beöps av en åkare, som där har ett mindre stall med cementgolv

och cementerad behållare för urinen, vilken sedan den upphäntats, utslås på åkern. Saknar avloppsledning. Slaskvattnet lär slås i götselkistan, som enligt uppgift tömmes var eller varannan dag. Vid en vattenkastare i södra delen av egendomen utslås nog ock en mängd vatten, men då det nedrinner till och upptas av en nedanför liggande åker, synes det ej kunna vara skadligt i sanitärt hänseende."

Ägare: Byggnästare N M Hammarlund.

Avlopp: 1885 Kl VI 1895-96 Kl I.

489. Tulegatan 30-38. Kv Baggen. 1895.

I febr. -95 rapporterades till polisen om bristfälligheter inom denna egendom. Hovjägaren G Tranberg hyrde ut ett trähus i vilket fanns både bostäder och stallar. Huset var i en våning med vind och foder-skullar ovanpå. I ena ändan fanns bostäder vilka begagnades av två särskilda hushåll. I andra ändan fanns fyra stallar av vilka ett hyrdes såsom kostall och inrymde 12 kor. Ett annat av stallarna hyrdes av en arbetskarl som där hade 1 häst. Två stall var outhyrda. Enl. anmälarer var byggnaden så dålig att fara förelåg att den skulle rasa ihop. Det framhölls också i anmälan att såväl detta hus som flera andra inom samma egendom var i så dåligt skick och så illa underhållna att det troligen stred mot § 58 i Byggnadsordningen för Stockholms stad. Ärendet remitterades från poliskammaren till byggnadsnämnden som besiktigade fastigheten. Vid denna besiktning framkom att det visserligen inte fanns någon direkt fara för ras men att de sanitära förhållandena var sådana att skäl fanns att remittera ärendet till HVN. Det var olämpligt att en sådan byggnad låg mitt för och nära intill stora, nybyggda bopingshus.

HVN, som uppmärksammat ladugården -93 men då ej vildtagit åtgärder eftersom ägaren sagt sig ligga i underhandlingar om försäljning, inspekterade egendomen på nytt. Ladugårdsdickaren Envall upplyste om att den flytande spillningen från djuren uppsamlades och bars till en kloakbrunn invid Roslagsgatan. Denna uppgift föreföll tillsyningsmännen otrolig. Dessa iakttog därför, på avstånd, morgonrengöringen i ladugården och fann då att gödselvattnet töndes i en bristfällig rännsten invid ladugården. Hela grunden under ladugårds- och stallbyggnaden föreföll också att vara genomdränkt av gödselvattnet. Oordning och snusk rådde kring ladugården. HVNs besiktningsmän framhöll att mjölk som kom från en sådan ladugård var hälsovådlig, åtminstone för späda barn.

Ladugårds- och stallbyggnaden borde antingen förbjudas till användning eller repareras. (HVN:s inkommande handl. 1895 nr 52) I prot. för samma år förekommer inga uppgifter om denna egendom. Egendomligt är att ingenting säges om de två ~~xx~~ i anmälan till polisen, omnämnda bostäderna.

Ägare: Hovjägare G Tranberg.

Avlopp: 1885 - . 1895-96, Öppen rännsten 76 m samt ett ca 92 m långt avloppsluke, utnyttande i kloak.

490. Tulegatan 51. Kv Geten. 1896.

Undersökt genom personligt besök i samband med arbetarbostadsunders. -96 (Key-Åberg) Omnämns som ex. på en bristfällig och dålig egendom i privat ägo.

Ägare: Kapten H E Weylandt.

Avlopp: 1885 - . 1895-96 Kl I, II.

Tullgatan namnändrat till Tyskbagargatan se detta ord.

491. Norra Tullportsgatan 6 senare namnändr. t. Döbelnsgatan. Kv Hägerberget. 1888.

Ingen åtgärd.

Avlopp: 1885 - . 1895-96 Kl II, IV.

492. Norra Tullportsgatan 1 B. senare Döbelnsg. Kv Oxen mindre. 1888.

Klagomål över dålig lukt. Avhjälp, avskrevs.

174.
Avlopp: 1885 Kl II. 1895-96 Kl II.

493. Norra Tullportsgatan 14. senare Döbelnsg. Kv Helsan. 1883.

Klagomål över brisffällig bostad. Ärendet avskrevs då klaganden, arbets-
karlen C G Larsson återkallade sin ansökan om Besiktning.

Avlopp: 1885 - . 1895-96 Kl I.

494. Norra Tullportsgatan 17, senare Döbelnsgatan. Kv Rosenbusken. 1885.

Klagomål över osund bostad. Orsaken var att bostaden låg i närheten av en handelsbod där ett upplag av fotogen och gasolja förvarades. Enl. klaganden gjorde lukten från upplaget att bostaden var omöjlig att bebo och dessutom begärde värden oskäligen hyra, varför besiktning, på klagandens bekostnad, önskades och skriftligt utlåtande från HVN. S.insp. upplyste om att klaganden flyttat och att tillträde till lägenheten ej kunnat erhållas. P.g.a. detta lämnade HVN ansökan utan åtgärd.

Ägare: Fabrikör J A Haglind.

Avlopp: 1885 Kl III. 1895-96 Kl III.

495. Norra Tullportsgatan 19. Kv Rosenbusken. 1882. senare Döbelnsg.

Ingen åtgärd föranledd av klagomålen.

Avlopp: 1885 Kl II, III. 1895-96 Kl II III. Lukt 2 d.

496. Norra Tullportsgatan 31 o 33. senare Döbelnegatan. Kv Jägaren 1879, 1881, 1889.

Upptagen i h.insp:s anteckningsbok över dåliga bostäder -79. S.pol. anmärkte att staden hyrde ut följande bristfälliga bostäder:

1) Ett vindskontor utan eldstad och med en glugg i taket till fönster. Denna öppning i taket hade åstadkommit genom att några takpannor blivit borttagna så att lite ljus kunde tränga in. Tre pers. bodde i detta, som "kyffe" betecknade rum. Hyra 5:-/mån.

2) Ett annat vindskontor, även detta utan eldstad med en mindre fönsterglugg. Vindskontoret var avdelat för 2 hushåll och beboddes av 8 pers. varav 4 minderåriga barn (2 av dessa sjuka). Hyra 16:-/mån.

1881 uppmärksammade h.pol. denna egendom på nytt. Det i punkt 1) omnämnda rummet hyrdes inte längre ut (H.insp:s anteckn.bok -79) medan däremot handlanden C J Wallenqvist, som hyrde egendomen av Stockholms stad, hyrde ut det andra vindskontoret till nattvakten A E G Svensson med fästekvinna o 1 barn samt en inneboende, målarlärlingen C Qvist, tillsammans 4 pers. Vindsrummet var ca $9\frac{1}{2}$ m² och hade bristfälliga väggar o tak. Hyra 8:-/mån. HVN ålade Wallenqvist, vid vite om 50:-, att ej hyra ut rummet under tiden 1/10 - 1/4. 1889 klagades över avtr.lukt inom denna egendom. Avhjälpt, ingen åtgärd.

Ägare: Stockholms stad.

Avlopp: 1885 Kl II. 1895-96 Kl II.

497. Döbelnsgatan 48 f.d. Norra Tullportsg. även adr. Surbrunnsg. 35. Kv Surbrunnen. 1887.

Klagomål över lukt från fotogenupplag. Avhjälpt, ingen åtgärd.

Avlopp: 1885 - . 1895-96 - .

498. Döbelnsgatan 69^{o 71/} f.d. Norra Tullportsg. Kv Sandberget.

Undersökt genom personligt besök i samband med arb.bostadsunders. -96. Ett av de hus som staden inköpte i och för gaturegleringen. Egendomen omnämns som ett ex. på överbefolkade, dåliga hus. I ett rum på 16m² bodde två fam. om 10 pers. tillsammans. Rummet var knappt 2 m högt.

I HVNs protokoll förekommer tidigare, 1884 o - 94 klagomål från denna egendom. 1884 klagade en bagargesäll över osund bostad. Men då klaganden flyttat och rummet utrymts avskrev HVN ärendet.

1894 anmäldes till polisen att avloppsförhållandena var mycket otillfredsställande inom egendomen. Slaskvattnet utslogs i en behållare av trä. Från

träbehållaren, rann "den flytande delen av slasket", genom ett hål, ned i ett dike. Diket var nästan igenfallet och avfall och slask stannade i en fördjupning, bildade en jäsande massa och spred stank runtomkring. Polisen remitterade ärendet till HVN. Anmälaren framhöll också att behållaren tändes sällan, varför även denna spred dålig lukt. Vid nämndens sammantr. den 26 jan. -94 upplyste s.insp. att diket hade fyllts igen och att slaskvattnet nu avleddes genom en trätrumma till Luntmakarg. P.g.a. s.insp:s upplysning beslöt HVN att inte vidta någon åtgärd.

Ägare: Stockholms stad.

Avlopp: 1885 Kl VI. 1895-96 Saknas vatten o kloak.

Södra Tullportsgatan se Östgötagatan

499. Tunnelgatan 1 f.d. Barnhusträdgårdsg. Kv Fyrkanten. 1886.

Klaganden återtagit annälan. Ingen åtgärd.

Avlopp: Kl III. 1895-96 Kl III.

500. Tunnelgatan 3 f.d. Barnhusträdg.gatan. Kv Fyrkanten. 1888.

Ingen åtgärd.

Avlopp: 1885 Kl II. 1895-96 Kl II.

501. Tunnelgatan 17. f.d. Barnhusträdg.gatan. Kv Apeln. 1887.

Klagomål över fuktig bostad om 1 rum o kök. Ingen åtgärd från HVNs sida då klaganden återtagit sin annälan p.g.a. att fukten minskat. Detta berodde förmodligen på årstidsväxlingen. Ärendet behandlades i april.

Avlopp: 1885 Kl III. Klagomål över dålig lukt vissa tider. 1895-96 Kl III.

502. Tyskbagargatan 7. f.d. Ladugårdslands Tullgata. Kv Djurgårdsbacken. 1893. 1894.

Undersöktes i samband med HVNs bostadsunders. -93. Omdöme: En mycket gammal och dålig egendom med en mängd smålägenheter, någorlunda underhållna. Föreföll ej överbefolkade.

I distr.läkarens årsrapport -94 betecknades denna egendom som "underhaltig" innehållande mörka, dåligt ventilerade och tätt befolkade bostäder.

Avlopp: 1885 Kl III, ca 3 m rännsten. Fallröret gick inte ned i kloak utan slasket rann ut på Sibyllegatan och Tullgatan. I s.insp:s rapport -93 sägs att avloppet gick till Jungfruugatan och där fortsatte i en rännsten till ett dike längs med Ladugårdsgärde. Avloppet skulle egentligen gått till kloak i Tyskb.g. men en dyrare bergsprängning tycktes ha lagt hinder i vägen. Detta avlopp borde beaktas av HVN.

Ägare: Fru M Rydgren m fl.

503. Tyskbagargatan 8 f.d. Ladugårdslands Tullgata. Kv Tjädern. 1878.

Inom denna egendon fanns ett av de s.k. fattighärbärgena. (årsb.-78) Detta härbärge stängdes just år 1878.

Avlopp: 1885 Kl I. 1895-96 Kl I.

504. Tyskbagargatan 36 (Tullgatan 36) Kv - . 1880.

I årsb. -80 citeras distr.läkarens rapport där bl a denna egendom omnämnes som ex. på trånga och dyra bostäder för den fattigare samhällsklassen.

Avlopp: 1885- . 1895-96-.

505 Upplandsgatan 3 f.d. Stora Gråbergsgatan. Kv Lindbacken. 1893.

Undersökt i samband med HVNs bostadsunders. -93. Omdöme: Egendomen gammal o fallfärdig. Få bostadslägenheter, som till största delen föreföll att vara bebodda av prostituerade. Avtr. hade bristfälliga underlag, rännstenen från gårdens vattenkastare till kloakbrunnen (på gården) var bristfällig.

Ägare: Fru CO Lindberg m barn. Vicevärd: Poliskonstapel Larsson

Avlopp: 1885 Kl -. 1895-96 Vatten o kloak på gården, dvs Kl V.

506. Upplandsgatan 4, f.d. Stora Gråbergsg. Kv Rörstrand. 1886, 1887, 1893.

Omnämns i distr.läkarens årsrapporter 1886 och -87. Betecknas bägge åren (tillsammans med flera andra egendomar) som en ruskig fastighet, utgörande bostäder för Stockholms "värsta proletariat."

Undersöktes även genom personligt besök i samband med HVNs bostadsunders. -93. Omdöme: "Mot lägenheterna finns ingen anmärkning, men en oerhörlig mängd prostituerade kvinnor syntes behärska halva huset." Den enda anm. i övrigt var att det fanns en oren käl are i gårdshuset, vilke värden ombuds rengöra.

Ägare: Fabrikör J S Svensson.

Avlopp: 1885 - . 1895-96 Kl III.

507. Upplandsgatan 5 f.d. Stora Gråbergsgatan. Kv Bergslagen. 1885.

Inkom ansökan om besiktning av fuktig bostad 4 rum o kök. HVN vidtog ingen åtgärd p.g.a. att s.insp. upplyste om att hyresgästen flyttat och fukten kunde avhjälpas genom bättre eldning. Huset var nytt.

Ägare: Trädgårdsmästare D o J Berggren.

Avlopp: 1885 - . 1895-96 Kl II.

508. Urvädersgränd 11, Även adr. Klevegr. 10. Kv Urvädersklippan. 1890.

Ingen åtgärd. Olägenheterna avhjälpta.

Avlopp: 1885 Kl IV, Öppen rännsten ca 50 m. 1895-96 Kl III.

509. Vanadisvägen 17. Kv Heimdals. 1895.

Klagomål ~~från~~ snickeriarbetaren A Larsson över fuktig bostad. Ingen åtgärd.

Avlopp: 1885 - . 1895-96 -.

510. Vanadisvägen 19. Kv Heimdals. 1892. 1895.

1892 inkom klagomål över fuktig och ohälsosam bostad. Ingen åtgärd. 1895 klagade metallarb. R Andersson över en fuktig bostad om 2 rum o kök. Klagomålen behandlades vid sammantr. 29/3. HVN vidtog ingen åtgärd, även om det visat sig riktigt att yttermurarna ~~visserligen~~ fuktade, men ~~men~~ förhållandena antogs bli bättre i o med den varmare årstidens inträdande.

Ägare: 1892 Grosshandlare N O Ydén. 1895 Trafikchef A N Almlöf.

Avlopp: 1885 - . 1895-96 -.

511. Valhallavägen 29. Även adr. Grev Turegatan 76 A o B. Kv Bävern. 1893.

Klagomål över fuktig bostad. Klaganden, arbetaren E Samuelsson framhöll att han och hans familj tog skada av fukten. S.insp. rapporterade att lägenheten nog var kall o fuktig eftersom golvet låg lägre än markytan. Golvet o vägpanelningen tråsig. Klaganden hade emellertid avflyttat och lägenheten hade reparerats. HVN vidtog ingen annan åtgärd än att man sände en skrivelse till byggnadsnämnden (med anledning av att lägenheten befann sig under gatunivån).

Ägare: Direktör R Walls storbhus.

Avlopp: 1885-. 1895-96 -.

512. Wahrendorfsgratan 10. Kv Näckström. 1882.

Ingen åtgärd.

Avlopp: 1885 Kl III, IV, ca 30 m öppen rännsten. 1895-96 Kl II, III, IV, Lukt 2 d, 2 c

513. Vasagatan 14 f.d. Klara Strandgata. Kv Uggleborg. 1884.

Klagomål från flera hyresgäster inom egendomen över att vatten var stående

i källaren. HVN vidtog ingen åtgärd eftersom vattnets beskaffenhet inte var någon sanitär våda. Olägenheten orsakades av att, vid högt vattenstånd i Mälaren, vatten trängde in i källaren som låg mycket djupt.

Avlopp: 1885 Kl III, öppen rännsten ca $7\frac{1}{2}$ m. 1895-96 Kl III.

514. Vasagatan 24 f.d. Klara Strandgata. Kv Svänen. 1880. 1881.

I dec. 1880 inkom klagomål över fuktig bostad i denna egendom. HNV beslöt att inkalla såväl ägaren som klaganden till ett följande sammanträde. Då liknande klagomål "försports" tidigare och då HVN fann det önskvärt att en stadga kom till stånd som förbjöd uthyrning av lägenheter i nya hus innan murarna uttorkat ordentligt, beslöt man att sända en skrivelse till byggnadsnämnden i denna sak.

Till sammantr. den 7 jan -81 innfann sig ägaren och klaganden. Den senares ansökan upplästes varav framgick att han hade en dotter som tidigare blivit sjuk av fukt i en annan lägenhet men sedan tillfrisknat för att nu åter ha blivit sämre. Klaganden själv sjuk av hjärtlidande och fann det svårt att sova i de fuktiga rummen. Även två inneboende ungar hade lidit av fukten.

S. insp. rapporterade att huset uppförts sommaren och hösten -80, att lägenheten bestod av 4 rum o kök och att den fuktade mycket svårt trots flitig vädring och eldning. S. insp. framhöll också vikten av att HVN vidtog åtgärder för att stoppa uthyrandet av fukthaltiga bostäder i nya hus.

Klaganden framhöll därefter att han flyttat från bostaden och att fukten var värst i norra delen av lägenheten.

Värden hördes och uppgav att huset kommit under tak i jan. -80, att den invändiga putsningen fortgått under apr.-juni och att huset fortfarande var orappat utvändigt. Vidare uppgav han att klaganden fått hyra lägenheten sedan han enträget bett därom och att flera lägenheter i huset hyrts ut av samma orsak. Då värden fått vetskap om att lägenheten fuktade hade han satt in en kamin i det värst drabbade rummet för att genom bättre eldning avlägsna fukten. Då detta inte hjälpt, och då inga andra klagomål över fukt framkommit från husets övriga lägenheter, antog värden att besvären berodde på värdeslöshet från hyresgästens sida. Denne hade haft för många inneboende. Slutligen sade sig värden ännu inte ha fått nycklarna till de ifrågavarande rummen, men så snart han fick tillträde till lägenheten skulle den besiktigas och repareras samt ej uthyras förrän tidigast i april.

Då hyresgästen ~~sk~~ flyttat och med hänvisning till värdens åtaganden beslöt HVN att inte vidta någon åtgärd. Klaganden hänvisades att vid domstol söka få ut den ersättning han kunde anse befogad för den skada han lidit.

Ägare: Enl. HVNs prot. Byggnästare E A Hallström. Enl. adr. kal. Kontrollör C H Brandell.

Avlopp: 1885 Kl -. 1895-96 -.

515. Vasagatan 26 f.d. Klara Strandgata. Kv Svänen. 1889.

Klagomål över osund bostad, från rörarbetaren B Carlsson. Ingen åtgärd då lägenheten utrymts.

Avlopp: 1889 Kl VI. 1895-96 - .

516. Vasagatan 36 f.d. Klara Strandgata. Kv Pilen. 1889.

Klagomål över fuktig bostad, från änkefru MA Österberg. Ingen åtgärd då fukten ej var så svår att HVN kunde ingripa.

Avlopp: 1885 Kl III. klagomål över kloakgaslukt.

517. Vasagatan 42. Kv Boken. 1892.

Klagomål över avträdeslukt. Ingen åtgärd.

Avlopp: 1885 - . 1895-96 Kl III.

518. Lilla Vattugatan 30. Kv Fyrfotan större. 1887.

Ärendet avskrevs. Klagomålen obefogade enl. s. insp.
Avlopp: 1885 Kl III, lukt av kloakgas. 1895-96 - .

Släktaren A Carlsson anhöll om besiktning av dels två rum på n.b. vilka användes till kaféörelse, och dels två boningsrum 1 tr åt gårdssidan. Enligt klaganden var lokalerna mycket bristfälliga. Fukten besvärade såväl honom själv som hans anställda. Dörrar och fönster kunde inte öppnas eftersom en olidlig stank då inträngde från de åt gårdssidan belägna avträdena, en pissoar, soplår mm. Detta förhindrade ventilation. Cafél lokalen hade tidigare bestått av vedbodar och avträden men hade sedan ombyggt och klaganden förmodade att en del förruttnade och orena ämnen blivit kvarliggande under golvet och nu bidrog till den pestartade stanken. Ena rummet i cafél lokalen saknade eldstad, dörrar, lås mm var bristfälligt. Vattnet rann utefter vägpanelningen. På gården fanns en mängd råttor. Husägaren vidtog inga åtgärder. Cafégästerna minskade p.g.a osundheten och det var därför nödvändigt med en besiktning. Hyran var 1.300:-/år (anta 1. för bägge lägenheterna). Detta klagomål inkom den 7 jan. Ärendet behandlades den 17 jan. Vid sammantr. lämnades in ett intyg om att "smuts" fanns i golvet (springorna eller under golvet?) Dessutom hade en källare uppdragats med genomrutten "beklädnad" (trol. åsyftas trägolv el lyl.). Det framkom också att hyresgästen befann sig i rättvist med värden betr. befrielse från hyreskontraktet. Ett intyg, & undertecknat av stämmingsmannen J F Hagberg, inlämnades vilket bekräftade att den nedre lägenheten förut bestått av vedbodar och avtr.

Förste stadsläkaren hade besiktigt lokalerna och rapporterade att den övre lägenheten var utan anmärkning. Olägenheterna i cafél lokalen var ej så svåra att HVN kunde ingripa. Däremot var de utanför cafél lokalen belägna avträdena i sådant skick att de antingen borde borttagas eller repareras grundligt. Även underlaget under soptunnorna borde asfalteras samt ordentligt avlopp beredas för urinen från pissoaren till kloaken. En dörr från gården till det yttre av kaférummet borde muras igen såvida avträdena skulle få stå på den gamla platsen.

Ägaren var villig att vidtaga dessa åtgärder. S. insp. påpekat också att "kafferummet" inte hade något fönster åt gårdssidan. HVN beslöt att inte vidta någon åtgärd utöver att bevaka att ägaren till den 1 maj hade verkställt de anbefallda åtgärderna.

Klaganden inkom med ytterligare två skrivelser till HVN. Den 22 jan. lämnades ett intyg, undertecknat av f.d. tornväktaren i Klara församling, J Hellqvist, om att cafél lokalen tidigare använts till vedbodar och avtr. och att urin, spillvatten mm måste ha trängt in i golvet. HVN lämnade skrivelsen utan åtgärd. I febr. bifogades ~~xxx~~ "partiklar" från golvet, till en skrivelse med begäran om att HVNs kemist skulle undersöka dem. Orsaken till denna anhållan var att klaganden önskade bevis för att föra sin talan i den pågående rättstvisten. HVN vidtog ingen åtgärd.

Ägare: Löjtnant C G Aspegren.

Avlopp: 1885 - . 1895-96 Kl III.

520 Stora Wattugatan 11. Kv Fyrfotan större. 1888.

Ingen åtgärd föranledd av klagomålen. Klaganden hade flyttat och hyresvärden lovat avhjälpa de överklagade olägenheterna.

Avlopp: 1885 - . 1895-96 - .

Verndögatan f.d. Stadsträdgårdsgatan se detta ord.

521 Vesterlångsgatan 40. Kv Cybele. 1892.

Klagomål över avträdeslukt. Ingen åtgärd.

Avlopp: 1885 - . 1895-96 Kl II, III.

522. Vesterlångsgatan 74. Kv Deucalion. 1891.

Avskrevs. Klaganden flyttat och lägenheten reparerad.

Avlopp: 1885 Vatten på gården. Uppgifter om avl. saknas. 1895-96 Kl I.

523. Vestmannagatan 12 B. Kv Facklan. 1885.

Lägenheten utrymd. Ingen åtgärd från HVNs sida.

179.
Avlopp: 1885 - . 1895-96 Kl II.

524. Vestmannagatan 26. Kv Kometen. 1891.

Klagomål från hustru A F Lindgren. Ingen åtgärd.

Avlopp: 1885 - . 1895-96 Kl II.

525. Vestmannagatan 34. Kv Sirius. 1887.

Till s.insp. hade rapporterats att i "nybyggda" huset med ovanst. adress fanns två i källaren inredda bostadslägenheter om vardera 1 rum o kök, belägna ungefär till hälften under markytan. Bägge lägenheterna uppgavs vara fuktiga. Den ena hyrdes av handlanden C Rydell, den andra av sockerbagaren S F Andersson. I rapporten påpekades att det stred mot byggnadsstadgan att inreda bostadslägenheter med golv liggande under markytan.

S.insp. hade överlämnat skrivelsen till stadsarkitekten som besiktigade de två lägenheterna och sedan lämnade utlåtande till byggnadsnämnden. De två lägenheterna låg innanför två salubodar. De sistnämnda var försedda med järnkaminer. Lägenheterna låg omkr. 1,8 m under gårdsytan och ca 1,3 m under gatuplanet och besvärades av fukt samt var osunda. På husets fastställda ritning fanns en spis inritad i en av lägenheterna. I denna lägenhet befanns vid besiktningen en trävägg vara orappad. Stadsarkitekten anmodade b.nämnden att inkalla ägarna och ålägga dem att kalkkrappa träväggen i det norra köket samt att förbjuda ägarna att hyra ut de bägge lägenheterna till bostäder.

Ägarna inkallades till b.nämndens sammantr. och uppgav vid detta att de inköpt egenbmen 1885 och att de två lägenheterna redan då var inredda till bostäder i samma skick som de nu befann sig. Detta styrktes genom skriftligt intyg. Ägarna förklarade sig villiga att bortta eller kalkkrappa den anmärkta träväggen samt att inte vidare hyra ut lokalerna till bostäder men anhöll samtidigt att dessa skulle få behållas i det skick de befann sig.

B.nämnden beslöt att träväggen skulle borttagas eller kalkkrappas. Vite om 25:- för vardera ägaren. Ingenting beslöts om de två lägenheterna skulle få uthyras till bostäder men protokollsutdrag skulle sändas till HVN för kännedom. Detta protokollsutdrag finns i HVNs prot. 1887 med de ovan refererade uppgifterna. Protokollet upplästes och bilades till HVNs protokoll.

Ägare: J E Söderberg o J Norgren.

Avlopp: 1885 Kl II, III. 1895-96 Kl II.

526. Vestmannagatan 36. Kv Sirius. 1889.

Från arbetskarlen S P A Rönnqvist inkom i maj, klagomål över osund bostad. Rummet var möjligt och mycket fuktigt. Lägenheten var så belägen att avträden fanns på alla sidor runtomkring. Urin trängde in under golvet i boningsrummet. Dessutom hade ägaren i april samma år inrättat ytterligare ett avträde framför ingången till rummet. Det nya avträdet saknade föreskriven luftväxling och lukten var därför svår och skadlig för hälsan. Detta avtr. hade inte heller anmälts för vederbörlig myndighet. Klaganden anhöll om besiktning och önskade samtidigt få veta vilken dag denna skulle ägar rum så att han kunde vara närvarande.

S.insp. rapporterade till HVN, efter besiktning, att rummet var synnerligen olämpligt till bostad. Det låg alldeles invid och under samma tak som gårdens avträden. Klaganden hade emellertid avhysts för att han inte fullgjort hyreskontraktets villkor. S.insp. hemställde därför att HVN inte skulle vita andra åtgärde än tillse att lägenheten inte hyrdes ut till människobostad på nytt. HVNs beslut följde s.insp:s rekommendation.

I juli inkom arbetskarlen Rönnqvist på nytt med en skrivelse till HVN. Han upplyste om att den utlömda lägenheten ~~yx~~ uthyrts till en i samma hus boende snickare för att användas till snickarverkstad. Rönnqvist påpekade att det inte fanns några garantier för att rummet inte även användes till sovplats. Vidare påminde han om att det inför domstol blivit styrkt att han och hans hustru p.g.a. detta rums osundhet hade ådragit

sig svår och långvarig sjukdom. Slutligen yrkade R. i att husägaren skulle ådömas ansvar för att han utan tillstånd uppfört ett nytt avtr.

HVN beslöt att inte vidta ytterligare åtgärder, då beslut redan fanns på att h.pol. skulle övervaka lägenheten.

Ägare: Enl. klaganden, Löjtnant G Ålander. Enl. adr.kal. Räntmästare J G Brunnberg.

Avlopp: 1885 - . 1895-96 Kl II.

527 Vestmannagatan 43. Kv Nebulosan. 1889.

Ingen åtgärd då klaganden flyttat.

Avlopp: 1885 - . 1895-96 Kl II.

528 Vestmannagatan 73. Kv Midgård. 1893.

Ingen åtgärd utöver vad h.pol. redan gjort (inga uppgifter om vad saken gällde).

Avlopp: 1885 - . 1895-96 Kl II.

529 Villagatan 13. Kv Tallen. 1885.

Klagomål från justitierådet P Glimstedt över olägenheter p.g.a. att nytt hus, stall, gödselkista mm uppförts på grannens tomt. HVN vidtog ingen åtgärd då "grannens" byggnader och anordningar helt och hållet följde gällande stadgar och föreskrifter och även var i gott skick.

Ägare till de överklagade byggnaderna: Grosshandlare A G R Alritz.

530. Villagatan 14. Kv Granen. 1887.

Avskrevs då ägaren flyttat.

Avlopp: 1885 Kl III. 1895-96 Kl III, IV.

531: Sven Vintapparens gränd 2. Kv Galatea. 1893.

Anmälan från Byggnadsnämnden om att ett litet vindskontor utan eldstad, mycket osunt, uthyrdes till bostad. Rummet hade emellertid utrymms varför HVN inte vidtog någon ytterligare åtgärd.

Avlopp: 1885 Kl IV. Avloppet utmynnade i rännsten åt gatan. 1895-96 Kl III.

532: Wollmar Yxkullsgatan 15 B. Kv Draken. 1886.

Klagomål över fuktig bostad om 1 rum o kök. Fukten som trol. berodde på viss vanskötsel, var ej så svår att HVN kunde ingripa.

Avlopp: 1885 Kl II. 1895-96 Kl II.

533: Wollmar Yxkullsgatan 33. Kv Suggan. 1882. 1879.

S.insp. rapporterade att följande bristfälliga bostäder uthyrdes:

1) Ett mindre rum utan eldstad, i ett trähus. Storlek ca 4,8 m². Hyrdes av arbetskarlen P G Fågelberg. Hyra :-/mån.

2) Ett rum i ett uthus av trä på gården, utan eldstad, ca 12½m² stort. Hyrdes av änkan J Redlig med en fullväxt son samt okänt antal inneboende. Hyra 10:-/mån.

HVN, som behandlade fallet i okt., beslöt att förbjuda rummen till uthyrning under vinterhalvåret.

S.insp. uppgav att rummen enligt de uppgifter han fått, ej uthyrts för den instundande vintern.

De dåliga rummen hade uppmärksammats av s.pol. redan 1879 enl. anteckn. i h.insp:s anteckningsbok över dåliga bostäder. I denna står antecknat i marginalen att HVN beslöt att ålägga vite om 50:- för att rummen ej skulle uthyras 1/10 - 1/4. I prot. nämns inget om vite.

Ägare: Husägarinnan G Lindstedt.

Avlopp: 1885 Kl VI. 1895-96 Kl VI.

534. Wollmar Yxkullsgatan 35. Kv Suggan. 1879.

Ufptagen i h.insp:s anteckn.bok över dåliga bostäder -79.
Bostaden undersöktes i april. Ett i hög grad osunt rum, ca 11½m² stort uthyrdes till arbetskarlen C Andersson m fam. 5 pers. samt 2 inneboende = 7 pers. Hyra 13:-/mån. Åtgärd anges ej.

Ägare: C F Andersson.

Avlopp: 1885 Kl VI. 1895-96 Kl VI.

535 Yttersta Tvärgränd 6. Kv Kaninen minsta. 1884.

Klagomål över osund bostad. S.insp. upplyste om att klagonälen ytterst fick tillskrivas klagandens Fattigdom. Lägenheten dock dålig. Värden stämt klaganden för utebliven hyra. HVN vidtog ingen åtgärd eftersom värden lovat reparera före det att bostaden uthyrdes på nytt.

Ägare: Herr C Lindstedt.

Avlopp: 1885 Kl III. 1895-96 - .

536. Åsögatan 28 (f.d. Falkenbergsgatan å söder samt Lilla Bondegatan) Kv Höken. 1888. 1889.

Klagomål över fuktig bostad om 2 rum o kök. Ingen åtgärd från HVNs sida. Klaganden, änkan K Larsson. hade flyttat och rummen stod obebodda. 1889 inkom från barmorskan Johansson en anhållan om att HVN måtte besiktiga en lägenhet om 1 rum o kök i denna egend.m, bebodd av muraren A Jönsson. Denne hade klagat över osundhet, senast då fru Johansson biträtt vid Jönssons hustrus förlossning. Orsaken till osundheten var mycket svår lukt från avträden som låg under lägenheten. Dessutom fuktade rummet. S.insp. upplyste om att muraren Jönsson, vid besiktning av den ifrågavarande lägenheten, förklarat att han inte hade någon svårare olägenhet av lukten. Förändringar skulle dessutom företas för att avhjälpa olägenheterna och lägenheten skulle utrymmas. P.g.a. detta beslöt HVN att inte vidta några andra åtgärder än att vaka över att de utlovade förändringarna vidtogs.

Ägare: Husägare J W Tunell.

Avlopp: 1885 - . 1895-96 Kl II.

537. Åsögatan 42 B. Kv Timmermannen. 1892.

Klagomål över osund bostad. Ingen åtgärd.

Avlopp: 1885 -. Vatten på gården. 1895-96 Kl II. Lukt av kloakgas 2 b. Öppen rännsten ca 20 m.

538. Åsögatan 51. Kv Fatbursholmen. 1896.

Undersöktes genom personligt besök i samband med arb.bostadsunders. -96. (Key-Åberg) Denna egendom omnämns som ~~xx~~ avskräckande ex. på egendom med smålägenheter utan kök. Tre fam. delade på ett kök.

Ägare: Bankokommissarie F Friberg.

Avlopp: 1885 - . 1895-96 Kl VI.

539. Österlånggatan 2. Kv Pegasus. 1893.

Undersöktes i samband med HVNs bostadsunders. -93. Omdöme: Tre hotell, vid namn Amerika, Roslagen och Hudiksvall inrymdes i denna egendom. Vardera hade 8 à 10 rum. Alla snygga o utan anmärkning. Golvet vid en slasktratt var dock ruttet och trasigt i ett kök. Övriga våningar beboddes av familjer. Bostäderna i allmänhet "ordentligt hållna."

Ägare: Herr O G Möller.

Avlopp: 1885 Kl III. 1895-96 - .

540. Österlånggatan 4. Kv Pegasus. 1893.

Undersöktes i samband me HVNs bostadsunders. -93. Flera rum uthyrdes till nattlogerare. Fru J Bengtsson hyrde tre rum av vilka isynnerhet ett var skumt, smutsigt och osnyggt, dock ej i högre grad överbefolkat. Vårdinnan tillhölls att rengöra rummen och sedan

hålla snyggt.

Hustru C Karlsson hyrde lägenhet 3 tr. Ett rum, lågt och skunt uthyrdes till nattgäster, 4 st. Endast tre pers. kunde tillåtas bebo rummet. Lägenhetens kök osnyggt och oordentligt.

Värdinnan inkallades till HVNs sammantr. den 13/6, infann sig och uppgav att hon intet hade att invända mot s.insp:s uppgifter. HVN beslöt att ålägga henne, vid vite om 50:- att ej inhysa fler personer än 3 i det ovan nämnda rummet samt att iaktta största möjliga snygghet och renlighet och i detta avseende rätta sig efter s.insp:s råd o anvisningar.

Ägare: Hustru C C Hallberg.

Avlopp: 1885 Kl IV. Klagomål över kloakgaslukt 1 tr. 1895-96 Kl III.

541. Österlånggatan 9. Kv Orpheus. 1891.

Klagomål över osund bostad. från en skomakarmästare. Ingen åtgärd då klaganden flyttat och lägenheten reparerats.

Avlopp: 1885 Kl IV. Slaskröret 1 tr. trasigt. 1895-96 Kl III, IV.

542. Österlånggatan 11. Kv Marsyas. 1887.

I okt. inkom till HVN en polisrapport om överbefolkning i denna egenden, som inrymde ett s.k. hotell vid namn Finland. Vid ett polisbesök en morgon kl 5.45 bafanns 21 manspersoner inpackade i ett rum. Männen låg nakna på lite halm på golvet samt på en längs ena väggen uppförd brits. Då rummet var för litet för att hysa så många människor, märktes en vidrig stank.

H.pol besökte etablissementet och uppmätte rummet. Det var ca 23½m², hade eldstad och 2 fönster. Enligt de uppgifter h.pol. fick hände det att ända till 30 - 35 personer ibland inhystes i detta rum.

S.insp. besökte rummet kl. 11 en förmiddag och fann då att 10 - 12 personer fortfarande lågo kvar i rummet. Som sängplatser tjänade dels golvet, dels längs väggarna uppslagna bräder, belagda med halm. En stamkund upplyste om att halmen byttes en gång i kvartalet. Avgiften var per natt 25 öre, enl. h.pol. S.insp. yrkade att Olsson skulle åläggas att i detta o andra rum som Olsson kunde tänkas uthyra, tillse att varje person tillgodosågs med viss bestämd minsta golvyta och luftrymd eller minst 3½m² o 10 m³. Dessutom borde nattgästerna ej få kvarligga efter kl 10.00, rummet borde vädras minst 2 timmar dagligen samt halmen bytas och golvet skuras minst en gång per vecka.

Olsson inkallades till HVNs sammanträde och ålades vid vite om 100:- att i det aktuella rummet ej få inhysa fler personer än 6. Samtidigt förständigades O., ~~vid~~ vid adma vite, att i händelse av att han hyrde ut rum på andra ställen i staden för samma ändamål (nattgäster eller logerare) skulle tillse att varje person tillförsäkrades minst 3½m² golvyta och 10m³ luftrymd.

Ägare: Skomakare A Rosengrens sterbhus. F.d. korkskäraren A Olsson hyrde hela egendomen förutom ett brödmagasin på n.b.
Avlopp: 1885 Kl IV. 1895-96 Kl III.

543. Österlånggatan 20, även adress Baggensgatan 19. Kv Perseus. 1893.

På samma tomt låg tydligen två hus med ovanstående adresser. Bägge husen ägdes av Herr C A Ahlström. De undersöktes i samband med HVNs bostadsunders. -93. I Ö-långg. 20 idkade herr A. "hotellrörelse." P.g.a. s.insp:s rapport beslöt HVN om högsta antal personer som kunde tillåtas per rum enl. följande:

1 trappa:

Ett rum, ca 6m ² hade 3 bäddar.	Tillåtet antal enl. HVN 2 pers.
" " " 19" " 8 "	" " " " 8 "

2 trappor:

Ett rum ca 6m ² " 3 "	" " " " 2 "
----------------------------------	-------------

3 trappor:

Ett rum ca 12m ² " 6 "	" " " " 4 "
-----------------------------------	-------------

Ett rum ca $18\frac{1}{2}$ m² hade 6 bäddar Tillåtet antal enl. HVN 5 pers. 183-

På tre trappor fanns en tvärrums lägenhet med kök som hyrdes av ogifta Maria Barkstedt som i sin tur också hyrde ut till logerare.

Ett rum saknade fönster, var ca $6\frac{1}{2}$ m² stort från vilken yta dock fick frånräknas $\frac{1}{8}$ för kakelugnsuren. I detta rum inhystes 2 personer men det borde enl. s.insp. förbjudas till uthyrning. HVN tillät dock 2 pers. Det andra rummet var ca $6,7$ m² och hyste 3 personer - HVN tillät 2 pers.

På 4 tr. hyrde herr A. ut ett rum om 15 m² till 4 nattgäster. Detta rum var tämligen snyggt. Om de ovan uppräknade rummen sägs annars att de var osnygga, smutsiga med trasiga tapeter och dåliga sängkläder.

Herr Ahlström och ogifta Barkstedt ålades vite om 50:- vardera, för att ej inhysa fler personer i respektive rum än som HVN beslutat. De förständigades också att iaktta största möjliga snygghet och renlighet och därvid rätta sig efter de råd och anvisningar som h.pol. och s.insp. gav.

Baggensgatan 19 bestod av ett stenhus i 3 våningar. På n.b. fanns två lägenheter som uthyrdes till enskilda familjer. Den ena lägenheten bestod av ett rum och den andra av ett rum o kök. Bägge var tämligen "ordentliga."

En trappa upp hyrdes en trerumslägenhet med kök av ogifta Charlotta Barkstedt, förmodligen en syster till Maria Barkstedt som hyrde i Österlånggatan 20. I denna trerumslägenhet hyrdes 2 rum ut till logerare. Ett rum var ca 9 m² och hade 4 bäddar. HVN beslöt att högst 3 pers. fick inhysas där. Det andra rummet var ca $13\frac{1}{2}$ m² och hade 5 bäddar - tillåtet antal enl. HVNs beslut, 4 bäddar. Resten av lägenheten disponerades av värdinnan själv. Allmänt omdöme : Stor osnygghet i hela lägenheten. Bakom sängarna låg högar av sopor och gamla matrester.

Två trappor upp fanns en trerumslägenhet med kök som beboddes av familjer och som befanns vara snygg och ordentlig.

På vinden var osnyggt och skräpigt. Avträdena var placerade där, alla på enbart trägolv. I källaren fanns ytterligare ett avtr. placerat på bara jordgolvet. Smutsigt illaluktande vatten rann från taket och längs ytterväggen och härrörde tydligen från läcka i avloppsledn. Egendomen saknade gård, soptunnor, vattenpost och avloppsbrunn var placerade i två "kontor" i förstugan.

HVN ålade ägaren, vid vite om 100:-, att inom en månad inrätta författningsenliga avträden på vinden med golv av asfalt, cement eller annat ogenomträngligt ämne, att bortta avtr. i källaren samt att anbringa tätt underlag under soptunnorna.

Ogifta Charlotta Barkstedt ålades, vid vite om 50:-, att inte inhysa fler personer än vad HVN bestämt samt att iaktta största möjliga renlighet och rätta sig efter h.polisens och s.insp:s anvisningar. Hon hade tidigare kommenterat s.insp:s rapport med att beskaffenheten av de inboende gjorde det omöjligt att alltid iaktta renlighet och snygghet.

Ägare: Båda husen, Herr C A Ahlström.

Avlopp: 1885 KD III. 1895-96 Kl III

544. Österlånggatan 22, även adress Baggensg. 21. Kv Perseus. 1893.

Undersöktes i samband med HVNs bostadsunders. -93. Omdöme: Trappuppgångarna mörka och smutsiga, lägenheterna var alla "privata" och utan anmärkning. Avlopp fanns i en förstuga, 1 tr upp. Där fanns "dels en slasktratt med vattenlås invid väggen, dels en öppning i golvet täckt med sil i vilken senare företrädesvis utslogs vatten och urin från de lösa kärlen i vindsklosetterna." Golvet var där vått och osnyggt, avloppet i golvet obehövt enl. s.insp. då slasktratt fanns.

Ägare: Kungliga Vitterhets- Historie- och Antikvitetsakademien.

Avlopp: 1885 inga uppgifter om avl., däremot anges att vattenledn. saknas. 1895-96 inga uppgifter. Enl. ovan fanns dock avl, förmodl. kl III.

545 Österlånggatan 33. Kv Luna. 1893.

184

Inom egendomen fanns ett "hotell." Några rum var hårt belagda men allt var snyggt och ordentligt.
På vinden fanns en större avskrädeshög vilken värden ombads avlägsna.

Ägare: Handlande N Sandberg.

Avlopp: 1885 vatten på gården, inga uppgifter om avl. 1895-96 Kl III.
Öppen rännsten ca $\frac{1}{2}$ m.

546. Österlånggatan 35. Kv Luna. 1893.

I denna egendom fanns ett hotell vid namn Rex. Huset var i fyra våningar. Rummen var tämligen snygga, ej överbefolkade. Järnsängar användes men bäddarna var osnygga och atmosfären i flera rum kväljande. Hotellet innehades av en fru Lundmark som tillsades att hålla snyggt.

Ägare: Fil. Dr. G A Tranér 5/8, Studerande S A T Rosenblad 3/8.

Avlopp: 1885 Kl IV. 1895-96 Kl III.

547. Österlånggatan 47, även adress Benikebrinken 2. Kv Argus. 1893.

Inrymde Frälsningsarméns härbärgen. Några rum var till och med "mycket hårt överbefolkade," men då det överallt var stor ordning och snygghet så syntes inga åtgärder behövlige.

Ägare: Fru H C Ouchterlong.

Avlopp: 1885 - . 1895-96 Kl I. Öppen rännsten ca 2 m.

548. Östermalmsgatan 2 B. Kv Eken. 1885.

Klaganden återtagit anmälan. Ingen åtgärd.

Avlopp: 1885 Kl II. 1895-96 - .

549. Ostermalmsgatan 15. Kv Björken. 1885.

Ingen åtgärd då hyresgästen flyttat.

Avlopp: 1885 Kl I. 1895-96 Kl - .

550. Östermalmsgatan 22. Kv Hjorten. 1882.

Klagomål från sergeant A Mohlin över fuktig bostad om 1 rum o kök.
Ingen åtgärd då s. insp. upplyst om att fukten ej var så svår att den var menlig för hälsan. Råd och anvisningar för lägenhetens skötsel hade lämnats.

Avlopp: 1885 Kl III. 1895-96 - .

551. Östermalmsgatan 23. Kv Elgen. 1883.

Klagomål från ogifta B och H Hultberg över osund bostad. Ingen åtgärd.

Avlopp: 1885 - . 1895-96 - .

552. Östermalmsgatan 28. Kv Hinden. 1881.

Omnämns i distr. läkarrapporten för året, ur vilken citeras i årsb.-61.
"I ett kök av 900 kubikfots rymd bodde värdfolket i lägenheten, vars två övriga stora rum voro överlämnade åt inneboende arbetare. Familjen bestod av 4 personer, vilka, som sagt bodde i köket. Men Jetta tjänade dessutom till skomakareverkstad, och genom möbler var utrymmet så inkräktat, att ett av barnen hade sin bädd i spiseln."

Ägare: Husägare L G Andersson.

Avlopp: 1885 Kl III. 1895-96 Kl II, III.

553. Östermalmsgatan 31. Även adr. Grev Turegatan 77. Kv Hinden. 1886.
1887.

Klagomål från Fabrikör M Ekenberg över osund bostad. Ingen åtgärd från HVNs sida då ägaren dels ville låta kontraktet upphöra samt därefter reparera.

1887 inkom E enberg med en anhållan att få läsa syneinstrumentet över s. insp:s besiktning. Ekenberg framförde också klagomål mot HVNs handlande i saken. Men då inget syneinstrument i detta fall blivit inlämnat till HVN

beslöt nämnden att skrivelsen inte skulle föranleda någon åtgärd, vareom klaganden skulle underrättas.

Avlopp: 1885 Kl I. 1895-96 - .

554. Östgötagatan 16. Kv Pelarebacken mindre. 1889.

Klagomål över fuktig bostad. Ej så svårt att HVN kunde ingripa. Ingen åtgärd.

Avlopp: 1885 - . 1895-96 Kl II. Lukt av kloakgas 2 b.

555. Östgötagatan 23. Kv Staren. 1888.

Ingen åtgärd.

Avlopp: 1885 Kl V. 1895-96 Kl III.

556. Östgötagatan 35 B. Kv Dagakarlen. 1892.

Ingen åtgärd.

Avlopp: 1885 saknar vatten, inga uppgifter om avl.

557. Östgötagatan 43. Kv Bonden större. 1889. 1893.

1889 inkom klagomål över fuktig bostad. HVN vidtog ingen åtgärd då fukten förmodades avta i och med den varmare årstidens inträdande.

1893 inkom åter klagomål från denna egendom. Ingen åtgärd.

Avlopp: 1885 Kl III. 1895-96 Kl I.

558. Östgötagatan 49 & 51. Kv Bondetorget större. 1896.

Undersöktes genom personligt besök i samband med arbetarbostadsundersökningen 1896. (Key-Åberg) Omnämns som exempel på trångboddhet. I en sal, ca 50m², bodde tre familjer om tillsammans 23 pers. I en annan sal, ca 56 m² bodde fyra familjer om tillsammans 24 pers.

Ägare: Stockholms stad.

Avlopp: 1885, vatten på gården. Inga uppgifter om avl. 1895-96 Kl VI.

559. Östgötagatan 52. Kv Åsen större. 1896.

Undersöktes genom personligt besök i samband med arb.bost.unders. -96 (Key-Åberg). Betecknas som ett "näste", gammalt, litet trähus.

Ägare: Änkefru E A A Friberg.

Avlopp: 1885 vatten på gården, inga uppgifter om avlopp. 1895-96 Kl V.